

4436

భారతి

కర్త: శ్రీ రామకృష్ణ

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

మార్చి 1957

సంపుటము 34 :

: సంచిక 3

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

మార్చి 1957

సెలకన్నె	శ్రీ బెల్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి	...	1
హిరణ్మయఃద్వారహస్యము	శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	2
ఆకాశదీపం	'శ్రీ విరించి'	...	9
ముహూర్తములో	శ్రీ రాళ్లపల్లి		
స్వప్నలగ్నప్రయోజనము	గోపాలకృష్ణమాచార్యులు	...	16
కల్పవృక్షము: కైకేయి	శ్రీమతి నాయని కృష్ణకుమారి	...	23
పరాజితులు	శ్రీ వల్లభురెడ్డి	...	33
తంత్రవాదకము-భీష్ముడు	శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి	...	44
వైవోహతులు	శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	48
ఛందశ్శాస్త్రము	శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణమూర్తి	...	54
వచ్చే కాలం	శ్రీ రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రి	...	63
కలగూరగంప		...	89
గ్రంథవిమర్శనము		...	97

నెలకన్నె

శ్రీ బెళ్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి

౧

ఓ నెలకన్నె! నీ విటుల యోగినివోలె నరణ్యవాటికా
వాసమునన్ ప్రశాంతిమయ్ పావన జీవనమున్ దరింతు—లీ
లా సుకుమార మంజుల గళంబుల నెత్తి శకుంత సంతతుల్
భాసుర వేదఘోషల వెలార్చగ నొక్కట తీరభూములన్

౨

నీ సౌందర్యములో పరాత్పరుని సందేశంబులన్ దాచి, త
ద్వ్యాసంగంబున పోత్సహించెద వనిర్వాచ్యంబు నీ ప్రేమ, నీ
పై సంధ్యాది కపాయ నీధితులు శ్రోవై—పార్వతీ దివ్య దీ
క్షా సంకోభితవోదు మాయెడదలన్ సాక్షాత్కృతిన్ జెందుచున్.

౩

ఈ మృగలానిలంబుల చలించు త్వదూర్ధ్వికలందు తాండవ
శ్రీ మధురానుభూతి యలరించెడు—రిమ్యకళానుషంగియై
మైమఱిపొంది చూచు శశిమాళివలెన్, గిరినిర్ఘరంబ! జ్యో
త్స్నామల మూర్తియైన హిమధాముని చాయలు బర్వె నీవయిన్.

౪

నీయోపాటలోకరిగి నిల్వని యీ జడవస్తు జాతముల్
నీ యమృత స్వరంబు సరిణిన్ కలియంబడి గానమాధునిన్
పాయనివయ్యె, నేముఖమై హృదయార్పణ నల్పి యీశ్వర
ధ్యేయముగాంచు ప్రాణులగతిన్—పరమార్థము వెల్వరించుచున్.

౫

త్యాగధనంబు గాఢకొను తాపనవర్గము నీదు సన్నిధిన్
మూగి త్రిసంధ్యకాలముల మోకరిలున్ సుకృతాత్మవంచు, స్వే
చ్ఛాగతినంది యీ ప్రకృతి చారుతకున్ కయినేతలిచ్చు ని
న్నో గిరిబాల! ప్రేమమయు లుత్సుకతగని కొల్తురాత్మలన్.

హిరణ్మయపద్మరహస్యము

శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి

మహర్షులు, బహు శ్రమలతోగొని పు విద్యలను కనిపెట్టారు. కాని ఇవి మన కిప్పుడు అందు బాటులో లేవు. మన దేశంలోని రాజకీయ అరాచక ఫలితములు, అన్నిటినిద ప్రతిబింబించినవి. వెయ్యి యేండ్లనాడు మహమ్మదీయ దండయాత్రలు ఈ భారత భూమినిద అతుగు పెట్టినవి. ఇందువల్ల మన విశ్వ విద్యాలయములు రూపుచుసినవి. మన గ్రంథాలయములు అంతరించినవి. ఆశ్రమ జీవితములు, సురుకులములు మరిపోయినవి. అంతకు పూర్వము మన దేశములో శాస్త్రమహాయుగము వెలిసినది. ఇది స్వర్ణ యుగము మనకు. నాడు సమస్త కళలు యాదేశికశాస్త్రపూర్వము లైనవి. ఆనాడు, మన విద్యాలయములు, మన విద్యలను దేశదేశాలా ప్రచురించారు. ఆప్పుడు చీనా, టిబెట్, కొరియా, జపాన్ దేశాలు మన యోగ విద్యలకు నిల యములైనవి. తిర్వాత, దండయాత్రల, అరాచకముల భయములవల్ల మన శాస్త్రములను పండితులు కొందరు పరదేశములకు తేరవేశారు. ఆప్పుడు మనసప్త శాస్త్రములు టిబెటులో దాయబడినవి. ఇప్పటికీ అంగు మన శాస్త్రములు చాలా వున్నవి. మనపూర్వుల విజ్ఞానమును మనము తెలిసికోవలె నన్న మనకు చీనా, టిబెటు దేశాలు శరణ్యములు.

రెండు శతాబ్దులకు పూర్వము, ఆయిరోపా వైశము దీర్ఘ నిద్రనుండి మేల్కొనిచినది. ఆప్పుడే జ్ఞానం వచ్చిన పిల్లవానివలె, ఎక్కడ ఏమున్నవో, తెలిసికో ప్రయత్నించారు. ఈ ప్రయత్నంలో కొన్ని జాతులు రాజ్య ధనములను సంపాదించారు. (పెంచి, జర్మను జాతులు జ్ఞానార్థముకు ఆసియా ఖండమువంతము గాలించారు. భారతభూమిలో వున్న వేదములను, ఉపనిషత్తులను ఆత్మవిద్యలను, సాహిత్యకళలను సేకరించారు. టిబెట్లో ప్రాణభయోనికీ కూడ వెరువక అనేక శాస్త్రములను సంగ్రహించారు. ఇటీవల చీనా దేశంలో కూడా గ్రహించారు. చీనాభాష చాలా కష్ట

మైనది. ఆక్షరములే అయిదువేల వైచిలకున్నవట. జర్మనీవారు కష్టమరి వెరువక, వారి భాషను నేర్చుకున్నారు. అందున్న అనేకసప్త విద్యలను ఆర్పించారు. ఆధునికమానసిక శాస్త్రవేత్తలు ఈ యోగ విద్యలను మాచి చాలా ఆశ్చర్యపడ్డారు. అందువల్ల ఇవి అనేక పండితులను ఆకర్షించినవి.

చీనాలో రకరకాల యోగవిధానము లున్నవి. అందులో ముఖ్యమైనట్టి, గోప్యమైనట్టి, అనేక ఆధునిక పండితులను ఆకర్షించిన, ఒక యోగవిధానమును క్లుప్తంగా మనవి చేస్తాను.

(పపంద జాతులలో చీనావారు తేలివిగల వారిని ప్రతీతి. యూరపియును చీనానుండి అనేక సాహిత్య, యోగవిజ్ఞానములను సంపాదించారు. ఇట్టివారిలో రిచ్చర్డు విల్ హెల్మ్ వకరు. ఈయన జర్మనీ జాతీయుడు జర్మనీలో స్కాఫేన్ హర్ మొదలైన వేదాంతములు, పండితులు భారతీయ ఉపనిషత్తులకు, సాహిత్యముకు గొప్ప ప్రచారం చేశారు. జ్ఞానార్థనకై అనేక మంది జర్మనీ పండితులు తూర్పు దేశాలకు వచ్చారు. ఇట్టి వారిలో రిచ్చర్డు విల్ హెల్మ్ వకరు. వీరు చీనా దేశము వెళ్లారు. వైనా భాష చాలా కష్టము. అయినా చీనావారిలో వివసిస్తూ వారి భాషను నేర్చుకున్నాడు. తిర్వాత, చీనావారి అనేక యోగ గ్రంథములను చదివాడు. అక్కడ అనేక రహస్య సంఘాలు, సుప్త విద్యలు ఉన్నవి. ఇవి బయటివారికి అభేద్యములు. అనేక శ్రమలతోగొని కొన్ని సుప్త విద్యలను గ్రహించాడు. ఇందులో 'బంగారు పుష్ప రహస్యము' (Secret of the Golden Flower) అను గ్రంథము వకటి. ఇది అసంపూర్ణంగా వున్నది. సాధనపాదం చాలా క్లుప్తంగాను, శోధిగాను వున్నది. కైవల్య పాదము విశేషంగా వున్నది. అందువల్ల సాధనపాదంలో ఇంకా గ్రంథం ఉండి వుంటుంది. అదిపోగా, ఏదో

హిరణ్యయపద్మ రహస్యము

భ్రష్టంగా ఇందుచేర్చారు. ఈ విద్య ఎనిమిదవ శతాబ్దములో చీనాలో ఆ విద్మగ్రింపబడినది. అప్పటి నుండి, మన వేదములవలె సురువునుండి శిష్యునికి చెప్పబడుతూ క్రిందటిశతాబ్దమువరకూ వచ్చింది. తర్వాతి దీనిని అచ్చు వేశారు. అప్పు గ్రంథాలు కూడా చాలా విరిగిపోయాయి. ఈ గ్రంథాలు ఆ సంఘములకు మినహా యితరులకు దొరకవు. ఈ సంఘములు అది నుండి రహస్య సంఘాలుగా వున్నవి. వీరు శక్తి సంపాదకులని, దానివల్ల వీరికి రాజ్యకాంక్ష వున్నదని భ్రమపడ్డారు కొందరు. అంగువల్ల ప్రభుత్వమువారు వీరిని వెంటాడి, హింసించారు. అంగువల్ల ఇతరుల కంటపడకుండా చాలా రహస్యంగా సంచరించేవారు. రహస్యముకు ఇంకా కారణములున్నవి. ఎట్లయినా ఈ గ్రంథంపాదన సులభంగాదు. కాని రిచ్చర్ల ఎక్కువక ప్రతిని సంపాదించాడు. దీనిని జర్మన్ భాష లోనికి 1929 లో తర్జుమాచేశాడు. రిచ్చర్ల 1930లో పరమపదించాడు. C. G. Jung (యూంగ్) ఆధునిక మానసిక శాస్త్రవేత్త ఈ గ్రంథానికి ఉపోద్ఘాతమును వ్రాశాడు. అయిరోపావారి కెల్లు ఇది ప్రయోగించునో వ్రాశాడు. దీనికి ప్రపంచంలో మంచి ప్రచారము గలిగింది. అనేక పాశ్చాత్య పత్రికలు వేనోళ్ళ ప్రశంసించినవి. క్రైస్తవులను, అబ్జర్వర్ల పత్రికలు ఈ విద్య పాశ్చాత్యులకు ఇప్పటికీ వరమన్నవి. అశాంతిలో పడివున్న, వారి మనశ్శిరీరత్మలకు, ఇదొక తరహాపాఠ్యమున్నాడు. మన సర్వపల్ల రాధా కృష్ణ పండితులు, ధగవద్దీత వ్యాఖ్యానములో ఈ గ్రంథప్రశంస తెచ్చారు.

ఈ గ్రంథమును Cary F. Baynes క్యారి యస్. బేన్సు, అంగ్లములోనికి తర్జుమా చేశాడు. యూంగ్ శాస్త్రోక్తమైన ఉపోద్ఘాతమును వ్రాశారు.

అంగ్లములో ఈ గ్రంథముపేరు (Secret of the Golden Flower) 'సువర్ణ పుష్ప రహస్యము.' సువర్ణ పుష్ప రహస్యమంటే ఆ గ్రంథోద్దేశ్యము ఇందులోరాదు. అందుకు తగిన పేరును అన్వేషించాలి. ఈ గ్రంథము ఆత్మవిద్య గురించినది. ఆత్మవిద్య అంతా సాంకేతిక భావ. ఆ పదాలు వాడితే వాటి అర్థము స్పంది. 'సువర్ణ' అనే పదమునకు ఉపనిషత్తులలోను, పురాణాలలోను హిరణ్యయ అని వాడారు. సూర్య భగవానుని హిరణ్యగర్భు డన్నారు. ఇందుకు అమర

కోశంలో అర్థము ఈ విధంగా వున్నది. 'హిరణ్య మయో గర్భో యస్య సః హిరణ్యగర్భః' అనగా హిరణ్య మయమైన గర్భముకలవాడని అర్థము. హిరణ్యయమైన గర్భము కలవాడనగా హిరణ్యమువలె, లేదో వలెమైన గర్భము కలవాడు. అగ్నిని హిరణ్యలేతమన్న అంటారు. కనుక హిరణ్య శిబ్దముకు లేజస్సు అర్థం వస్తుంది. ఈ గ్రంథములో 'సువర్ణ పుష్పము—లేజస్సు' అన్నారు కనుక ఈ గ్రంథోద్దేశ్యం ప్రకారం, 'స్వర్ణ' అనే పదమునకు ఈ హిరణ్యయ అను పదము సరి పోతుంది. తర్వాత పుష్పము; యోగవిద్యలో పుష్ప మనే మాటకు బగులు పద్యమును వాడారు. మనస్సులో అంతర్గర్భితమైన శక్తుల రహస్యమే ఈ హిరణ్యయమయ పద్యమని ఈ గ్రంథంలో వ్రాసివుంది. ఉత్పత్తి, వికాసములకు సాంకేతిక పద్యము పద్యము. కనుక పద్యమును వాడాను. యోగశాస్త్రంలో హృదయపద్యము అని అంటారు. 'హృ' మతిం ప్రకారము, మానవుడు కోరికలకు వశుడై పశువౌతాడు. జ్ఞానమును లేజస్సును ఆపే తీయవారు దివ్యులౌతారు. పశుత్వం పొందినవారు, మరణాంతరము భూత ప్రేతములుగా వుడతారు. కొంత కాలానికి మళ్ళీ జన్మకువస్తారు. ఇట్లా పుట్టుచూ వచ్చుచుండుటే వీరి పని. కాని దివ్యలేజస్సును ఆక్రమించినవారు పశుత్వాన్ని జయించకలరు. వారి జీవితము లేజోవంతము, అమృతియము అవుతుంది. అమృతము జీవితమును పొందుటే ఈ గ్రంథోద్దేశ్యము.

దీనిని చీనా వ్యక్తి, లూ-యన్ అనే యోగి ఆవిష్కరించారు. ఈయన క్రీ. శ. 755లో జన్మించాడు. ఈయనను 'లూ-టింగ్-పెక్' అని కూడా అంటారు. అనగా పెద్దకొండనుమా నివాసి అని అర్థము. ఇతను 'హృ' మతసాధకుడు. మహాజ్ఞాని. 'హృ', క్కా పూషియా, శాద్ధమతాల సమన్వయంతో ఈసిద్ధాంతమును నిర్మించాడు. ఇతనిగురించి అనేక పురాణకథలున్నవి. 'పి-చై-నేక్' అను అలిదు, ఈయనను క్రిస్టియన్ మతముడని కూడా వాదిస్తున్నాడు. క్రిస్టియన్ మతంలోని జ్యోతి, జ్ఞానస్థానమువంటివి ఇందులో వున్నవి. ఈయన జన్మించునప్పటికి చీనాలోని సియాఫో అనే పట్నంలోనే 'సెస్టోరియన్' చర్చి వున్నది. అందువల్ల ఇతను ఆ తెగ క్రిస్తమతం నుంచే దీనిని కనిపెట్టాడని వాదిస్తారు. కాని ఇది 'హృ' మత సిద్ధాంతమువలన ఆధారపడి వుంది. శాన్

సాధనము, కళాత్మకమైన సిద్ధాంతములను కొన్ని దీనిని గ్రహించింది.

ఈ సిద్ధాంతమునకు 'టో' తత్వము పునాది. 'టో' అనగా ఆర్థమేమా తెలియుట చాలా కష్టము. అనేకమంది అనేక అర్థాలు చెప్పారు. ఇది సాంకేతిక శబ్దము. ఈ శబ్దములవల్ల వచ్చే చిక్క ఇది. ఆర్థము లన్నీ చూడగా 'టో' అను శబ్దమునకు, మూలప్రకృతి అని ఆర్థం వస్తుంది. కొందరు దీనిని గర్భచక్రమని, వారి అని, భావమని, శిరస్సుని అన్నారు. మరికొందరు దేవుని కూడా అన్నారు. 'టో' ఏకమైనది. కాని, దీని నుండి ద్వంద్వములు పుట్టను. 'టో' స్వయంభువు. ద్వంద్వములు తిరిగి ఇందులోనే ప్రవేశించును. తత్త్వంలో, తత్త్వం శబ్దము లన్నవి. ఈ 'తత్' శాశ్వతద్వారా చీనాలో ప్రవేశించి వుంటుంది. అక్కడ దానిని 'టో' అనిగాని, 'టో' అనిగాని వాటివుంటారని నా వ్రాసా. లేక తత్, టో అయి వుంటుంది. ఆత్మభిద్వంద్య, చీనాభావ కూడా సంకేత పదములతో వున్నది. ఆత్మరము లన్నీ సంకేతములుగా వుంటవి. మనస్ అనుమాటకు కాళ్ళవర గుర్తు వ్రాస్తారు. చీనా భావలో ప్రతిమాటకు చేరు సాంకేతిక పదము వుంటుంటుంది. అందువల్లే అయిదువేల పైచిలుకు శబ్దములన్నవి చీనా భావలో. 'టో'కు శిరస్సును తెల్పు సాంకేతిక అక్షరమును వ్రాశారు. దీనికి అనేక అర్థాలు చెప్పారు. శిరస్సు అంటే ప్రారంభమన్నారు. కాదు మొదట వుంటుంది కనుక సజ్జనమన్నారు. మన ఉపనిషత్తులకు భాష్యములను చెప్పినట్లుగా రెండు అర్థం చెప్పారు.

'టో' యువు చెప్పింది ఇది. 'టో' స్వర్ణ జ్యోతిరితో వున్నది. ఈ జ్యోతి కనువిందము. ఇది రెండు సేత్రములలో వున్నది. హిరణ్యమపద్యమే ఈ జ్యోతి. ఈ జ్యోతి సర్వమైవోంది, అభిన్నమై నట్టిది, ఉత్కల్పితమైవోంది. అమృతిమే ఈ జ్యోతి. అమృతసేకరణకు ఈ జ్యోతిని సేకరించుకుని, రక్షించు కోవాలి. ఇదే పరంజ్యోతి. సూర్య చంద్రులమధ్య వున్నది. ఇదా ఓంగళలమధ్య వున్నది. ధూమ్ర వలలో వున్న నలుగే ఇది.

చీనావారి "పసుపు పచ్చనికోల" అనే గ్రంథంలో ఇట్లు వ్రాయబడింది. చతురపు బడుగుమేడలో చదిరపు బంగళ ప్రసన్నుది. ఇక్కడ అమృతం వర్షిస్తుంటుంది.

దీనిని సేకరించిన వారు నిత్యత్వం పొందుదురు. దీనికి అంతగార్హము వున్నది. చతురపుఅడుగు అనగా మానవుని ముఖము. చతురంగళ మనగా ధూమ్రము. ఇదే ఆహారము. ఈ సానమును కళాత్మకమైనవిలు కునవ్వము యొక్క మగ్గిస్తానమంటారు. బాధ్యులు జీవిత సమృద్ధి స్థానమంటారు. 'టో' మత్స్యలు దీనిని విశ్వభూమి అనీ, పచ్చమేడ అనీ అంటారు. దీనినే చీకటి మాగ్నమని, స్వర్ణధామ మనీ అంటారు. ఈ స్వర్ణ వృద్ధియు గృహమునంటిది. పరంజ్యోతి అధికారి వంటివాడు. జ్యోతి ప్రవహిస్తున్నప్పుడు శరీర గర్భము సమగ్రంగా నడుస్తుంది. గృహమునమని శక్తివంతుడుగా వున్నప్పుడు గృహంలోని తిరిగివారు వారి పనులను సమగ్రంగా నెరువేర్చినట్లే. కనుక ఈ సిద్ధాంత రహస్యము, ఈ జ్యోతి ప్రవహించునట్లు చూచుటే. జ్యోతి సంధిగా తిరుగుతుంది. ఇది చక్రంవలె గిరిగిరి తిరుగుతుంది. అప్పుడు జ్యోతి ధేరు కుంటుంది. ఇదే తేజశ్శరీరము, యమనియమాలను అచరించాలి. బ్రహ్మచర్యం వల్ల వీర్యమును ఓజస్సుగా మార్చాలి. ఇంద్రియములను జయించాలి. కామక్రోధములను వసులుకోవాలి. చిత్త వృత్తులను నిరోధించాలి. మృదయ మును, శ్వాసను, చూపును నియమబద్ధం చేయాలి. ఇట్లా ఒక సంవత్సరము సాగనచెయ్యాలి. అప్పుడు తేజశ్శరీరమునకు గర్భం ఏర్పడుతుంది. అవ్యక్త జగత్తులో ప్రవేశం లభిస్తావుంటుంది. దీనిని పోషించు కుంటూ ముందుకుసాగాలి సిద్ధివిగ్గర పక్షికొలది కొన్ని నిదర్శనములు కనుపిస్తాయి. సాధకుడు చాలా బాగైతగా వుండాలి. అనేక అపాయములను ఎదుర్కొనవలసి వుంటుంది. కలివిద సాము చేసినట్లే. దీక్షగా సాగనచేసిన వారికి అమృతత్వం లభిస్తుంది.

'టో' నుండి వాస్తవములయొక్క చూడములు పుట్టును. ఇది రెండు. ఇందులో వకటి నలుగు, వకటి చీకటి. నలుగు పురుషసంబంధమైనది. చీకటి స్త్రీ సంబంధమైనది. 'టో'లో ఇవి రెండూ వున్నవి. 'టో', భారతీయుల ఆర్థ నాటికీయనివర వున్నది. శివునిలో సగము పురుషుడు సగము స్త్రీ. స్త్రీపురుషులు ప్రతివారిలో స్త్రీపురుషుల రెండు స్వభావములూ ఉన్నవని ఆధునిక శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుతున్నారు. నలుగుననుచి స్వర్ణము పుట్టింది. చీకటినుచి ధూమ్ర పుట్టింది. ఈ స్వర్ణధూమ్ర కలయికవల్ల, పదివేల వస్తువులు పుట్టినవి.

హిరణ్మయపద్మ రహస్యము

మానవుడు ఈ పదివేల వస్తువులలో ఒకడు. పదివేల వస్తువులగా ప్రపంచమున అరి భావము. మానవుని లోని స్వభావము లన్ని నెలుగునుండి పుట్టినవి. భౌతిక మైనట్టి, ప్రపంచ సంబంధమైనట్టి వన్ని చీకటినుండి పుట్టినవి. ఈ శక్తి ద్వయము మానవుని నడుపుతున్నది. నెలుగు సంబంధము ఎక్కువగా వున్నప్పుడు మానవుడు ఉన్నతగామి యగును. చీకటి సంబంధం ఎక్కువగా వున్నప్పుడు అధోగామియగును. భారతీయసంప్రదాయములో త్రివిధానున్నవి. భగవద్గీత మానవుని నడిపేది త్రివిధాలేనని చెప్పుతుంది. చీనావారు గెండుగుణాలే చెప్పుతారు. వారి నెలుగు సత్యగుణం వంటిది. చీకటి తమారుణం వంటిది. ముగ్ధమైన రజోగుణం వారు చెప్పులేరు.

నెలుగును, స్వర్గమని, నిగ్రహిణి, జ్ఞానమని అంటారు. రిచ్చర్డు ఈపదమును అనేక విధాల చెప్పించి 'యాని మస్' (animus) అని అన్నాడు. దీని భావం ఆత్మ అని చెప్పవచ్చు. చీకటిని భూలోకమని, ప్రాణమని, పశుత్వమని అంటారు. ఇందుకు రిచ్చర్డు 'యానిమా' (anima) అని వ్రాశాడు. దీనికి పశువు అనిగాని, ప్రాణము అనిగాని చెప్పవచ్చు. మానవుని మరణానంతరము ఆత్మ జీవలోకమునకు వెళుతుంది. ప్రాణశక్తి శ్రేణులొకంకు వెళ్లి, భూతములుగా రూపొందుతుంది. మానవుడు జన్మించి బోవునప్పుడు, ముగ్ధ పరమాణువు గెండుగా చీలుతుంది. ఈ రెంటితో ఒకటి నెలుగు వకటి చీకటి. ఇవి రెండు మానవునిలో వుండి, అతని కష్ట సుఖాలకు కారణములౌతవి. నెలుగు భూస్థాన ముండు వుంటుంది. చీకటి (పశుత్వము) మానవుని హృదయమునా వుంటుంది. ఈ హృదయము పెద్ద దొంగపండువలె వుంటుంది. హృదయముకు రెండు చైత్రుల పక్షి గెక్కలవలె ప్రాపిరిక్తు లున్నవి. ఈ హృదయము యకృత్తు (liver) చే బలపర్చబడి పొటవలె సేవించబడుతుంది. ఈ హృదయము భౌతిక ప్రపంచము మీద ఆధారపడివున్నది. ఒకరోజు ఆచారంలేని యెడల ఇది చాలా బాధపడుతుంది. భయంకరమైన వాటిని చూచిపప్పుడూ విన్నప్పుడు హృదయం అతిగా కొట్టుకుంటుంది. సంతోషమైన వాటిని చూచి విన్నప్పుడు ఈ హృదయం అనందిం అనుభవిస్తుంది. ప్రపంచంలోని వస్తువుల ఆకర్షణలకు ఈ హృదయం వశమౌతుంది. కాని భూస్థానం పరిక్షితి చేరు. అది జీవీకీ వశంకాదు.

నెలుగు బాగ్రదావస్తలో కన్నుల రెంటియందువుంటుంది. నిద్రాసమయమున, అది యకృత్తులో చేరి, కలలు కంటుంది. కలలనగా నూత్యలోకంవారము. తొమ్మిది స్వర్గాలు, తొమ్మిది పాతాళలోకములలో జీవి స్వప్నమునకు సంబంధించి ఉంటుంది. నెలుగు చాలా లేరిక యోచి. చీకటి చాలా బగుచేనది. హృదయబలం ఎక్కువైనప్పుడు మానవుడు ఇంద్రియలోబడతాడు. ఇంద్రియలోబడనకు పాపప్రణాళిలు లేరీయవు. ఇతను పశుప్రాణుడౌతాడు. నెలుగు అట్టిపరిస్థితులలో ఏమీ చేయలేడు. చీకటి బగుచేసి కనుక, మరణానంతరం క్రిందకు వెళ్తును. భూతరూపములను తాల్చును. నెలుగు బలం ఎక్కువైనప్పుడు హృదయం ఏమీచేయలేదు. మరణానంతరము నెలుగు పైకిలేచిపోవును. జీవించి ఉండగా ఈ జ్యోతియొక్క ధ్యానంవల్ల లేజన్య ఒన తూడును. కొంతకాలానికి ఇది పేగుకొని ఒకరూపం తాల్చును. దీనినే వజ్ర శరీరమంటారు. దీనికి జననమరణములు లేవు. ద్వంద్వములు లేవు. ఆమృత జీవనం జోడు.

ఆశోకచక్రవర్తికాలంలో బౌద్ధులు చీనాకు యోగశాస్త్రములను తీసుకొని వెళ్లారు. ఆక్కడ వానిని నాటారు. కాని అది ఆ నేకరూపాలు తాల్చినవి. కొన్ని అలలు రూపమునే పోగొట్టుకున్నవి. వైవిచారణవల్ల ఇది భారతీయ యోగసంప్రదాయమునకు, ఎంత దిగ్గో తెలుస్తుంది. తెలుగునాగులో చూడ చక్కని చిన్నదీ, కడిమేడ గదిలోనున్నదీ అనే తత్వం పాడతారు. చతురత్రు ఒడుగుమేడలో చతురపుటంగుళ్యలమున్నది అన్న దానిని వైవ వ్రాశాడు. ఇది మన తత్వంనుండే వచ్చినదా అన్నట్లున్నది.

కాని ఇందున్న సిద్ధాంతములు కొన్ని, ఉప నిషత్తుల సిద్ధాంతములకు వ్యతిరేకంగా వున్నవి. చీనావారు మానవహృదయమును పూర్తిగా గ్రహించలేదా అనిపిస్తుంది. చీనావారు హృదయముకు పూర్తిగా పశుత్వమును ఆశోపించారు. ఉపనిషత్తులు హృదయము పరమాత్మునికి స్థానంగా చెప్పుచున్నవి. భూస్థానంలో అజ్ఞానమున్నదని, హృదయస్థానంలో అనాహతచక్ర మున్నదని చెప్పుచున్నది. జీవా లయములలో చెప్పు మంత్రపుష్పంగా హృదయమునకు ఉన్నతస్థానం ఇవ్వబడ్డది. ఈ మంత్రములు తైత్తిరీయోపనిషత్తునుండి తీసికొనబడినవి. దేవాలయము లలో మూర్తిపూజ చేస్తున్నట్లు బైటికి కనుపిస్తుంది.

కాని వాస్తవానికి అట్లుగాదు. ఇందుకు మంత్ర పుష్పమే సాక్ష్యము. మంత్రపుష్పం హృదయాంతర్యామికి సమస్కారములు చేస్తున్నది. హృదయ కమలము ఆధోముఖమై వున్నది. ఈ హృదయాగ్రమంగు ఒకనూత్నమైన, కమలమున్నది. దీనియందు అగ్నిజ్వాలలు ఉర్వ్యములుగా ఎగయుచున్నవి. ఇవి సల్లని మేఘములవలె గురువువలె వున్నవి. ఇక్కడ సర్వము ప్రతిష్ఠించబడినది. దీనియందు పరమాత్మ ఉన్నాడు. ఇతడు స్వయంప్రకాశుడు. మూలకారణుడు. రమణమహర్షి హృదయధ్యానమును ముఖ్యంగా చెప్పాడు. అందుకు ఆత్మయైన తన హృదయమనందు ఉండుటే కారణము. యోగశాస్త్రములలో కూడా హృదయమందు నూగగ్రహ, మణిపూరకమందు అగ్ని (జలరాగ్ని) ఆజ్ఞాచక్రమందు చంద్రుడు ఉన్నాడని చెప్పబడినది. ఈ చంద్రులగుట స్వయంప్రకాశములుకావు. హృదయమందున్న నూగగ్రహిణీజను వల్లే ఇవి ప్రకాశిస్తున్నవి. ఉపనిషత్తు ఇట్లు హృదయముకు ఉన్నతస్థానం ఇవ్వగా ఈ చినామోగము అభయ స్థానం ఇచ్చింది. బుద్ధుడు కూడా హృదయ ఏకాగ్రత వల్ల అసంభవమనేది లేదన్నాడు. 'అంతర్వీక్షణం కల్ల అసంభవమనేది లేదంటుంది. కన్మాప్యసి యన్ జ్ఞానమువల్ల అంటాడు.

మానవునికి తెలియ జ్ఞానమేకాక, ఇంకొక జ్ఞానమున్నది. అజ్ఞానము. ఈ రెండిటి సంబంధమున్నది. వ్యక్తజ్ఞానమునండి అవ్యక్తమును పొందవచ్చు. ఇది చాలాకష్టము. ఈ అవ్యక్తజ్ఞానమే సచ్చిదానందము. ఇందులో సత్యము, జ్ఞానము, ఆనందము విలీనమైవున్నవి. భౌతికీయాలకుగాని చినావానికిగాని స్వేయమై. ఇందువల్ల అమృతిర్విసిద్ధి కలుగుతుంది.

సాగనకాలమంగు, సాగకుని మనస్సు బహు ప్రకారంగా వుండాలి. లేనియడల సాగన మానుకొనుటే మంచిది. సాగనలం కూడా ప్రకారంగావు, పరిత్రంగావు వుండాలి. కాలంకూడా అట్టిదే కావాలి. స్థల, కాలములు సాగకునికి ప్రకారిత కల్పించెట్లుండాలి. పచ్చనివృక్షములున్న అవలయందో పరస్పరములకుందో, నడిప్రాంతములకుందో సాగన మంచిది. సాగకుడు పద్యానంలో నిటాడుగా కూర్చోవాలి. చూపున నాసికాగ్రమందు వుంచాలి.

ప్రారంభకులకిది చాలాముఖ్యము. కన్నులు తెరిచి తెరవకుండా భూస్థానమును చూడాలి. కన్నులు తెరిచినయడల ప్రపంచము ఇతనిని ఆకర్షించును. తెరచినదప్పి పార్లమిదప్పి అంటారు భారతీయులు. ఇది ప్రారంభకులకు తగదు. కన్నులు మూయుట అమావాస్య దృష్టియంటారు. దీనివల్ల మనస్సు ప్రబలమై, నిద్రపోవును. ఇదిగాక ఇంకొకొన్ని భయములున్నవి. అంతరజగత్తులో భూతిములు, పితృదేవతలు ఉన్నవి. ఇవి తిరుగుతూవుంటవి. అపవ్యవస్థకు సాగకులను భయపెట్టుతుంటవి. ఇందువల్ల తెలియని సాగకుడు అపాయములపాలు పడవచ్చు. కనుక కన్నులు అర్థనివీరితములుగా వుంచాలి. దీనిని అప్రమిదృష్టి అంటారు. కన్నులయందు జ్యోతి వున్నది. ఈ నేత్రముల దృష్టిని ఒకచోట వుంచినప్పుడు, ఆ రెండు నేత్రములలోని జ్యోతి ఒకచోట చేరును. అందువల్ల ఆకృష్ట నెలకు కనిపించును. చంద్రులలో కూడా ఇట్టి చూపులను చూపుతారు. భూస్థానంలో జ్యోతిః ప్రవాహము కలుగును. ఇందుకు ముఖ్యంగా గమనించవలసినదిశ్వాస. మనస్సుకు, చూపుకు, శ్వాసకు సంబంధమున్నది. కిటికీ ఏది వ్యాధినమైనా, తిరిగివీ స్యాధినమైనట్లే. ఈ సిద్ధాంతము శ్వాసకు ఎక్కువ ప్రాముఖ్యమిచ్చింది. శ్వాసహృదయమునండి వస్తుంది. హృదయచలనమును ధ్యానించినయడల, శ్వాసలయబద్ధమగును. హృదయం ఏ విధంగా కొట్టుకుంటుందో చూస్తూ వుండొచ్చు. శ్వాసలోనికి రైటికీచూపుట హృదయంవద్ద చూస్తుండొచ్చు. ఇక్కడ సిద్ధిపొందిన తిర్వాతి, నాసికాగ్రమందు శ్వాసనడకను గమనిస్తూ వుండొచ్చు. ఈ సాగనవల్ల శ్వాసనడక నిమగ్నిస్తుంది. శ్వాస నిమగ్నించినకొలది హృదయంకూడా నిమగ్నించి ప్రకారిత పొందును. చివరకు శ్వాస పూర్తిగా కట్టుబడిపోతుంది. అవ్వకు సహధిసిద్ధి కలుగుతుంది. జ్యోతిర్గర్భనం కలుగుతుంది. శ్వాసనియమమునకు భారతీయులు ఆసన ప్రాణాయామమును చెప్పుతారు. ఈ గ్రంథంలో చెప్పబడలేదు. బహుశా ఈ భాగము వాయివుండొచ్చు. సాగన మగ్గిలో కూడా, మనస్సు ఒక్కోసారి ఉద్దేకపడుతుంది. చెదిరిన ఎద్దువలె వుంటుంది. అప్పుడు ఆ మనస్సుతో తగవుపడి అణచుట లాభించలేదు. లాభించలేకపోగా చాలా అపాయం కలుగును. అట్టి సమయాల్లో సాగన మానుకోవాలి.

హిరణ్యయవద్య రహస్యము

లేచి అటూ ఇటూ నడవటం మంచిది. మనస్సుతగ్గి ప్రళామైతే సాధనకు రావచ్చు, లేనియడల ఆ పూట కంటే - సాధనకాలమందు కోపతాపములు లేకుండా వుండాలి. శరీరము మనస్సుతోపాటు ఆరోగ్యంగా వుండాలి. సాధకుడు సాధనలో ధ్వాస్తానముమీద, వాసికాగ్రంమీద, రెండుకన్నుల దృష్టిని నిలిపి అర్థ నినిరితంగా చూస్తుండాలి. ఇది సాధనరహస్యం. ఇతిరమేమీ అవసరంలేదు. లేజఃప్రవాచాను దానంతట కదే కలుగుతుంది. సాధనకాలమందు అనేక ఆలోచనలు వస్తూవుంటవి. సమద్రంలోని అలలవలె వస్తూవుంటవి, పోతూవుంటవి. బజారున మనుష్యులు వస్తూ పోతున్నట్లుగా వుంటవి. శరీరి పలుకరించరాదు. ఎటునుండి, ఎక్కడినుండి ఆలోచనలు వస్తున్నవో, ఎటు పోతున్నవో గమనిస్తుంటే చాలా. వాటిని రాకుండా బలం ఉపయోగించగలడు. ఒక ఆలోచననుండి ఇంకో ఆలోచన తెగవులేకుండా వస్తుంటవి. చూస్తూ కూర్చోవాలి. కొంతకాలానికి వాటంతట చేతిగిపోతవి. అప్పుడు మహాప్రళామంగా వుంటుంది. దీనివల్ల ధ్యానము సవ్యంగా సక్రమమైతూ గుర్తు. కొన్ని నిదర్శనములు కనుపిస్తవి. ఒక్కోసారి అప్పుడే స్వానం చేసినప్పుడు ఎంతసుఖంగా వుంటుందో అట్లా వుంటుంది. మకరంద పానం చేసినమీటుంటుంది. ఇందువల్ల హిరణ్యయవద్యము మొగ్గి తోడుగుతున్నట్లు నూచన. ఇట్లు కొంతకాలం సాధనచేయాలి. తర్వాత ఆజ్ఞానక్రంలో శరదృశువులోని పున్నమవాటి వెన్నెల కనుపించును. పోషకకా ప్రలాఘ్నడైవ జాల్గి వెండి వెన్నెలలను వర్షించును. సాధకుడు ఆనందంతో తిన్మయమౌను. ఇది హిరణ్యయ పద్యము వికసిస్తున్నట్లు గుర్తు. కొంతకాలానికి శరీరము పర్వతంతరే నీరమైనదానివలె తోచును. ఏనుగువలె బలం వచ్చిస్తున్నట్లు కనుపించును. కష్టసుఖాలనే తుపానులకు పరవనట్లుగా తోచును. శరీరము సువర్ణచ్ఛాయ పొందును. జ్యోతిస్సమద్రము కనుపించును. అంతటా వెలుగు వెల్లువలే. దీనితో హిరణ్యయ పద్యము వికశించిస్తూ సంతోషము. కొంత కాలానికి దీనిలో ఒక బంగారుమూర్తి దర్శనమిచ్చును. బుద్ధ భగవానుడే ఇతికు. ఇతికు స్వర్ణమూర్తి. ఈ హిరణ్యయపద్యము భారతీయుల సమాసార పద్యమని నాడుగ్రీశ్యము. భారతీయ సంప్రదాయ ప్రకారము సమాసారకమలం వికసించుటే సిద్ధి. కుండలీని మేల్కొని సమాసారమందు ప్రవేశించును.

అక్కడ పరమేశ్వరునితో సంగమించును. కుండలీని విద్యుత్ కంకణమువలె, అగ్నిజ్వాలవలె, మెరుగు పెట్టినబంగారు పాచికవలె వుంటుందని జ్ఞానేశ్వరుడు భగవద్గీతావ్యాఖ్యానంలో వ్రాశాడు. పాగులకు స్వర్ణబుద్ధునివలె భారతీయులకు, పార్వతీపరమేశ్వరులు కనుపించెదరు. కైలాసపర్వతమీద గొప్ప కమలంలో బుద్ధుడు వుంటాడని చీవా వారి నమ్మిక. భారతీయులు కైలాస పర్వతము మీద పార్వతీ పరమేశ్వరులంటారని నమ్ముతారు. పార్వతీదేవి, ఈ పర్వతరాజు కూతురు. ఈ కైలాసపర్వతము, ఆర్య విద్యలో వీణాదండము శిఖరమందున్న సమాసారకమలము. ఇదిహిరణ్యయ పద్యము.

ఇదిగాక ఇంకా అనేక అనుభవాలు కలుగును. భౌతిక ప్రపంచములో వేలసమయ పొందినవానికన్న, సాధకుడు ఈ అనుభవాలు పొందినప్పుడు ఎక్కువగా ఆనందించును. తన్మయత్వము చెందును. భౌతికసుఖం కన్న, ఆర్య సుఖంచాలా గొప్పదని గాంధీమహాత్ముడు నిష్కామయోగంలో వ్రాశాడు. ఆర్యసుఖము అనుభవించినవాడు, ఇంద్రియసుఖాలను తుచ్ఛంగా చూస్తాడని అన్నాడు. అట్టి సుఖము ఇది. దివ్యులు, లోయలోవున్నట్లు తెలుస్తుంది. చాలా దూరంగా మాట్లాడుతున్నట్లు వినబడుతుంది. కొని మాటలు స్వచ్ఛంగా తెలుస్తవి. సాధకుడు ప్రళామంగా వున్నప్పుడు ఆరినికన్నులు మెరుస్తున్నట్లు కనుపిస్తవి. సాధకునిశరీరం, సాధకునికి కనుపించదు. లోన లైటా, వెలుగుతో నిండివుండును. ధ్యానముచేయుటకు అప్పుడు అసంభవంగా తోచును. ఏదో పైకి లాగుతున్నట్లు తోచుంది. సాధకుడు ఆకాశంలో తేలిపోతున్నట్లు తోచును.

అనుభవాలు అందరికీ ఒకే విధంగా వుండవు. ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్కవిధంగా వుండును. ఈ అనుభవములనువరించి శ్రేణోపనిషత్తులో చెప్పబడ్డది. మంచు, పొగ, నిప్పు, గాలి, విజుగురు పురుగులు, మెరుపులు, చంద్రుడు కనుపిస్తుంటవి. ఇందువల్ల సాధకుడు బ్రహ్మజ్ఞానం పొందుతున్నట్లు భావించుచుంటాడు. భగవద్గీతలో, బ్రహ్మాంధమైన నలుగువలె అర్చకునకు కనుపించినట్లు వ్రాయబడ్డది. సర్వస్వరే రాధాకృష్ణుడు భగవద్గీతావ్యాఖ్యానో మహానీయులందరికీ జ్యోతిఃస్వరూపంలో భగవంతుడు కనుపించినట్లు వ్రాశారు. ఏనుగువలె వున్నట్లు జ్ఞానాన్నం చేసుకుని పైకి రాగానే జ్యోతి

కనుపించింది. మహమ్మదుగవారికి కూడా జ్యోతి స్వము ద్రం కనుపించినట్లు చెప్పతారు. ఏదో ఉపించి వ్రాసినవి కావు ఇవి. ఋషులు రెను ఆచారధనంలా చూచి వ్రాసినవి. మంత్రతత్వంలా నలని మేఘం మృగ మెగులుతలె, అగ్ని జ్వాలలల పరమాత్ముడు న్నాడని చెప్పబడింది. సాధకులు ముఖ్యంగా మేఘపు తలె చూచి భయపడి సాధననుండి పారిపోవుటకర్దు. ఏదో ఉరిమి మీద పడుతుందనే భయం కలుగుతుంది. అగ్ని జ్వాలలూ ఆంశే. లేజస్వముద్రం కనుపించినా ఆయోమయావన వస్తుంది. భయం ప్రవేశిస్తుంది. అందువల్ల సాధననుండి లేస్తారు. ఇది మంచిదికాదు. భయమును తొలగించుకోవాలి. సాధనలో, నేను అనేదానిని పోగొట్టుకోవాలి. నేను అనేది ఉన్నప్పుడే భయంవస్తుంది. ఆహం నవించినప్పుడు ఏదీవుండదు. అవించిన మహర్షి జ్యోతిర్లిర్పన మప్పుడు కదిలకూడెని వెలిసిస్తారు. కదిలగానే జ్యోతి అద్భుత్యమవుతుంది. వెలుగుదానంతటిది, ఇష్టమైనప్పుడే తిరుక్కునకునుపిస్తుంది. సాధకుడు కోరినప్పుడల్లా జ్యోతికనుపించదు. కాని పూర్ణ సిద్ధులుతాను కోరినప్పుడు జ్యోతిర్లిర్పనం పొందగల రనీ, తాను కోరినంతకాలము దానిని ఉంచగలరని ఆర విండులవాగు చెప్పారు.

జ్యోతిర్లిర్పనమే చివర ఆమణిందని రంధాకృష్ణ పండితులు భగవద్గీత వ్యాఖ్యలో వ్రాశారు. కోన్ని ఉపనిషత్తులు జ్యోతి రిర్పతి కూన్యం వున్నదంటు న్నవి. కూన్యం దాటిన రిర్పతి బ్రహ్మజ్ఞానం కలుగు తుందింటారు. బ్రహ్మజ్ఞానమే అమృతసిద్ధి. దీనిని లోక కన్యోగానుకై విరియోగించాలూగని రంధాకృష్ణులు. లోకకన్యోగానుకకు, సర్వసంస్థాపనకు దానిని వినియో గించారు. మహాత్ములంతా ఇంతే. చీనావారు కూడా తన ఒక్కనికే వల్యమునెక్కాక, జీవుల అందరికీ వల్య మును అతీక్షించుమంటారు. ఇందుకుతిగ్గులు నవవమం టారు. భారతీయ ఋషులు సమస్తలోకములు గుభించు గాక యని, శాంతిపొందుగాక అని ఆశించారు. భార తీయుల, చీనావారి సాధన ఉద్దేశ్యము లివే.

ఆలోచనా సదమయ
తిమసో మా జ్యోతిర్లిరమయ
మృత్యో ర్మ అమృతిం గమయ.

ఆయిరోపాదేశము పూర్తిగా శౌలికవాదంగా మునిగివున్నది. ఏదీ సమృద్ధిగా నాటికి కాన్యకారణ సంబంధం వుండాలంటారు. కాని అక్కడ చాలా మందిలో అసంతృప్తి కనుపిస్తుందని దాక్తరు యూంగ్ అంటారు. ఇందువల్ల వారిలో కిరీరమానసిక వ్యాధులు వ్యాపించిన వంటున్నారు. అనీయావాసులు జబ్బులకు తాడుటలు మంత్రాలు వుపయోగిస్తే ఎలాతరిచేశాము.

ఇప్పుడు కొన్ని వ్యాధులు మందులకుకూడా లొంగుటం లేదేమని ప్రశ్నిస్తున్నాడు దాక్టర్ యూంగ్. ఒక ప్రస్తావనలాలజబ్బుతో బాధపడుతుండేదట. అనేకమంది నైన్య్యలవద్దకు వెళ్లి మంగురివ్విడి. కొని నయంకాలేదు. ఒకమానసిక వ్యాధుల నైన్య్యలవద్దకు వచ్చింది. అతను, నీకు జబ్బు ఏమిటని అడిగాడు. ఆమె జీవించటం దేనికీ అని డిగింది. ఈ ప్రశ్న మనస్సుకు శాంతిలేకుండా చేస్తున్నదన్నది. ఈ నైన్య్యకు కూడా అసంగతి నాకు తెలియదన్నాడు. శౌలికవాదుల స్త్రీలి ఇట్లు వుంది. ఈ యోగసిద్ధాంతము, యూరోపీయనులకు లాభించవచ్చని ఆనించి ఈ గ్రంథమును ప్రచురించారు యూంగ్. నేటి భారతీయులు కూడా ఇట్లే వున్నారు. యూంగ్ మానసికనైన్య్యకు, సస్వపండితుడు, ఆచార్యుడు. అనేకసిద్ధులను శాస్త్రములను చదివాడు, 'Zen' (జన్) అనే యోగవిధాన గ్రంథమును వ్రాసిన మహనీయుడు. తన ఆచార్యములు ఈ గ్రంథముగా వ్రాశారు. హీరగ్యయనద్వయము ఒక మండలమంటారు. మనశాస్త్రములలో యంత్రితేంత మంత్రములున్నవి. ఇవి ఒహుశక్తివంతములు. యూంగ్ యొక్క ఒకమానసికలోగి ఒకసారి స్మరించేసేదట. మండలస్మరింత్రం అని ఒకవిధానము వున్నది. ఇట్టిది వున్నదిని ఆమె ఎరుగదు. కాని శాస్త్రాక్రంగా ఆమె మండల స్మరించేసేదట. తాను ఆస్మరించడానని అన్నాడు. ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం కొందరు సాధనలుచేశారు. కొందరికి మంచీ-భయము కలిగినవరి యూంగ్ గారికి తెలిపారట. కాని ఈయోగము శాస్త్రితోచేయాలి. సాధకునికి అత్యక్త ప్రపంచములో సంబంధము కలుగుతుంది. అత్యక్త ప్రపంచము చాలా తీవ్రమైనది. దాని ధాటికి మనసు ఆగలేదు. ఇందుకు సాధనాలం, పెద్దల ఆశీర్వదనము, భగవంతుని దయ కావాలి.

ఇప్పుడు శౌలికశాస్త్రము ఎక్కువగా వృద్ధింది. ఇది మానవుని సుఖపెట్టుటకు బదులు, కష్టములలో పెట్టుతున్నది. శౌలికవాదులు ప్రతినిషయాన్ని కారణం లేకుండా నమ్మురు. శౌలికవాదము ప్రపంచ రహస్యాన్ని కనుక్కోలేదు. ఇప్పుడు, శౌలికమునకు కూడా, అత్యక్త కారణమున్నదని చెప్పుకున్నాడు. అత్యక్తమువద్దకు వెళ్లిగది ఆత్మనిద్వై ఒకటే. నేటిపరిస్థితులకూ, అసంతృప్తికి అధునిక పండితులైన యూంగ్ వంటిమహనీయులు, ఈ చీనావారి సాధన ఉపయోగకారి అని తిలుస్తున్నారు. ఇందువల్ల కిరీరము మనస్సు ఆత్మలు శాంతిపొందును. ఇదే అమృతత్వము.

మ. ర. 'స్వర్ణపుష్ప రహస్యము' ('Secret of the Golden Flower') అనే గ్రంథం ఆధారంగా ఈ వ్యాసం వ్రాశాను.

ఆకాశదీపం

'శ్రీ విరించి'

ఒక్కసారిగా పెద్దకూత పెట్టి రైలుబండి బయలుదేరింది. ఒక మూలగా చలికిలబడిన సుబ్బన్నతాత 'అమ్మయ్య' అనుకున్నాడు. గంట సేపటినుంచి యీ ఊరికిందరం ఎగురుచూస్తున్నాడు. ఎంతకూ రైలు బండి బయలుదేరక పోవడంతో యింక యిది కదలదా యేమిటి? అనిపించింది కూడాను. అటుగతు ఎలా నయితే నేమి రైలు బయలుదేరింది. మంచికోరు ఆంగు కన్ను ది కూడాను!

ఎముకలు కొరికే చరి. చుట్టూచీకటి. ఈగాథాంధకారంలోనే నెలటి ముసురువేసుకున్న ఆకాశం ఆంగులో విలవిల మెరుపున్న నక్షత్రాలు కనుపిస్తున్నాయి. బండి హాగుతోపాటు బయటి చరికూడా ఎక్కువవుతుంది. సుబ్బన్నతాత తన కప్పుకున్న చిగుగుల గంగలి మరింత దిగ్గరగా లాక్కున్నాడు. ఒక్కో పడుకున్న అప్పుడే కునికిపాటు తీస్తున్న రాముడికి నిండుగా కప్పాడు. పసి చ్చెప్ప! ఈ చరిగాలికి వాడికిరిరం ఎలా ఓడమంద ఆవుతోందా యేమో! వాడిని యింకా గట్టిగా రొమ్ముకు అగుముకుని చరిబాధ తెలియకుండా తన కిరింతో కప్పుకున్నాడు తాత!

రైలుబండిలో అట్టే జనంలేని. అక్కడక్కడా చెదురుగా బలకు యిద్దరు ముగ్గురు కూర్చున్నాడు. అయినా సుబ్బన్నతాత తన మనమనీ పెట్టుకుని. కిందనే ఒక మూలకు ఒసగి కూర్చున్నాడు. పడుకున్నా అక్కడే పడుకుంటాడు. తనకు ఆరి ఆశ లేదు; తన కొరికలన్నీ తనకు తగినంతగానే వున్నాయి! ఈ కూర్చోవడమయినా చూపుగా సాగి అనుకున్నట్లు రేపు ఉదయం ఆరుగంటలకలా దెబబాడ చేరుకుంటే ఆంలే చాలు! దెబబాడ చేరుకున్నాక యింకేం దిరులు, విచారం వుండను. కాని యీ బండిలో వున్నంతివేపు కష్టమే. తిక్కెట్ల తిరిఫీకి ఎవరన్నా వొట్టి తనకు ప్రహసితమే! వాళ్ళలో నావారకాలవాళ్ళు! ఒక్కొక్కరియితే చూచివడంపట్టు వొడిలేచారు. కాని కొందరు మాత్రం సేవనో దింపి, తన్ని, చేతిలో వన్న రాగిదమ్మడిలు కనులుచేసేంతవరకు విశ్రాంతి తీసుకోరు. వాళ్ళకు అంత పట్టుదిల ఎందుకో! తనెం మహారాజులాగ పైన పడుకుని ప్రయాణం చెయ్యటం లేదుకద! అందరి కాళ్ళకి ఆడుగున అందరి దయావాక్యాలమీద ఆధారపడి కూర్చు

న్నాడు! అయినా కొందరు అయ్యలకు తనంటే యింతకోపం ఎంగుకో సుబ్బన్నతాతకు అర్థంకాదు. వారి సామ్యుత సేం కట్టుకుపోతున్నాడు. ఇస్తే కాలబా తోరలో వేసుకుంటాడు, లేకపోతే నోరు మూసుకున్న యుంటాడు. పోనీ టిక్కెట్లు కొనుక్కుందామా అంటే ఆంగుకు తాచాను ఎక్కడుంది? ఆపాటి కిక్త వుంటే తనకు యిన్ని అవస్థ లెందుకు? అగచాట్లు ఎంగుకు?

రాముడు బాగానే కనుకుతినీ నిద్రపోతున్నాడు. తాతకు నిద్రఅనే మాటే స్ఫురణకు ర వడం లేదు. గుండెలో చెప్పురాని భారం. అడపదడప దిగు. ఈ దగ్గే అతని ప్రాణం తీస్తోంది. మనమడి ముఖంలోకి తడేకగా చూస్తూ ఒక్కొక్క అక్షరకామే ర లుస్తున్నాడు, పాపం. ఎప్పుడూ ఒక్కటే ఆలోచన — ఒకటే ఆశ — ఒక్కటే కోరిక! తను ముడలివాడైపోతున్నాడు: బలికినవ్వులు బలికబోడు. తను కాస్తా కనుమూళాక యీ లనినావ రాముడి యింకేమిటి? వీడికికంక దిక్కవరున్నారా? వాడికేదయిన మార్గం చూపించితే తనకు యింత బాధ వుండను!

చేతులో ముడతలపడ్డ కిరీరాన్ని తిడుకుంటున్నాడు తాత! ఇన్నాగూ తనకాలు చురుగా సాగిపోతూ వుండేది. కాని యిప్పుడు—బొరిగి వారంకోజలనుంచి—అడుగుతినీ ఆంగు వేయడమే ప్రళయమై పోతుంది. కళ్ళు ముగ్గులు ముగ్గులుగా కనిపిస్తాయి. ఇ్కా యింకా ఎన్నాళ్ళు దొంగతాయో తెలియదుగద. ఈ కాళ్ళచేతులు పడిపోయి కంటి చూపుగూడా మాయమైపోయి—తను యేం చేసేట్టు? మనమడి గతి యేమయ్యేట్టు?—ఈరోజు తనస్థితి మరీ అధ్యాన్నంగా వుంది. ఆరోగ్యం పూర్తిగా నాశనమై పోయింది. ఇంక తన వ్యవహారం రోజుల్లోనే పడి పోయినట్లుంది. తనచావును గురించి అంత బాధలేదు. కాని రాముడు, యింకా పన్నెండేళ్ళయినా నింపని వాడు—యీరాముడు, యేం అయ్యేట్టు? ప్రతిరోజూ యిదే ప్రశ్న. ఇదే వేదన! కాని జవాబు దొరకదు. నీరసం ఎక్కువవుతుంది. నరాలు వొంగిపోతాయి. వ్యాధయం బాధగా మూలుగుతుంది. ఈదేశంలో తనకు యేం మిగిలివుంది? ఎవరు మిగిలివున్నారు? అంతా తనే! తనకు మనమడు, మనమడికి తను!

అనాధ బిడ్డడైన రాముడికి యేదో జీవనమార్గం చూపించాలి! కొని యేం చూపించాలి? సుబ్బన్న తాత కళ్లు రెండు నిర్విరామంగా నీళ్లు కారు స్తున్నాయి. మనమడివంక దిగాలుగా చూస్తూ చేతుల్లో తల బాదుకుంటున్నాడు.

కుర్రవాడు కదులుతూడు. కొద్దికొద్దిగా కళ్లు తెరుస్తున్నాడు. ఈరుండ్రటి ముఖం, వికాలమైన కళ్లు లేతబుగ్గలు, నిశీలైన ముక్కుతో వాడు ఎంతిందంగా కనిపిస్తున్నాడు. బిడికి పూర్తిగా తల్లిపోలికే వచ్చింది! సంకేతం లేదు—నీకు తప్పకుండా అదృష్టవంతుడే అవుతాడు. హాయిగా జీవించి గతువుతాడు. కులాసాగా బతుకుతాడు. కాని అంగుతు తన ప్రయత్నం వుండాలి కద! ఏం చేయాలి, ఎలా చేయాలి? మొదటి నుంచీ అదృష్టం అంటే యేమిటో? సుఖం అంటే ఏమిటో తెలియని యీ కుర్రనెవ్వరూ హాయిగా బతుకుతాడా? ఏమో, ఎవరికీ తెలుసు!

‘రాముడూ, నిద్రపట్టిందా నాయనా?’

‘ఊ—’

‘నిద్రపో తండ్రీ, నిద్రపో తెల్లారాక లేపు తాను—’

‘ఎక్కడికి పోతున్నాం తాతా?’

‘ఔవవాడ!’

‘ఔవవాడా? యింకా ఎంతదూరం తాతా?’

‘ఓ—బోలెడు దూరం!’

‘తాతా, ఎంగుకుపోతున్నాం ఆవులా? మన పూరికంటే పెద్దదా తాతా, బాంబుంటా?’—తాతకి ఒక్కసారి నవ్వువచ్చింది. మనమడిముఖంలోకి లోతుగా చూచి ముద్దు పెట్టుకున్నాడు.

‘చెప్పు తాతా!’

‘అవును నాయనా! నిద్రపో, హాయిగా.’

తాత తర్వాత మనసులో నవ్వుకున్నాడు. కాని నవ్వునవ్వడం చెలికొక, ఒకనిమిదుంట అయ్యాక ఆగి పోయాడు. కుర్రవాడికి తనెం ఏమాధానం చెప్పగలిగాడు? ఇంతకూ తను ఔవవాడ ఎందుకు నవ్వున్నట్టి? తనకే అరంకాదు స్వప్నం కా! తనకు ఒకపూరేమిటి, వాడేమిటి?—ఎక్కడనుండి వస్తుంది? ఎక్కడైనా పూటకు ఇన్ని మేకుకులు దొరికితే అక్కడే తన నివాసం! అక్కడే తనయిలు. ఒకపూరేమిటి, నగర మేమిటి ఇట్లా ఎన్నోపూర్తి, పట్టణాలు, మహా నగరాలు తిరిగాడు, యింకా జీవితయాత్ర సాగిస్తూనే వుంటాడు, చివరివరకు.

మళ్ళీ సుబ్బన్న తాతకు మనమడిని గురించే ఆలోచన పోయింది.

వాడు పనివాడు. ఇంకా వాడికి యేదో ఏద్యమో యేది అపవనశ్శయాలేరీను. ఏది మంచి చెడ్డోతేరీను. కాని వాడు యిప్పుడేమిషే యేదో ఆలోచిస్తున్నాడు. కొద్ది కొద్దిగా అన్నిసంగతులు నేర్చుకుంటున్నాడు. తనకో నుద్దిగా వాదనలకు కూడా దిగుతున్నాడు. వాడికి తనకున్నంత భయంలేదు, ముంగుసు గురించి. ఎలా వుంటుంది? తన వయస్సెంత, వాడివయస్సెంత? తన అనుభవముండు వాడెంత? తనజ్ఞానం వాడికి అప్పుడే ఎలా కలుగుతుంది? అంగుక నే అటామాటాడు తాడు, తను చెబితే నేర్చుకుంటాడు. వాడికి ముందును గురించి యేదో మొందేదైర్ఘ్యం వుంది. వాడికి తనకంటే ఎక్కువ దైర్ఘ్యం, ఎక్కువ చారిత్రా!

‘సేను లేకపోతే యెట్లా బతుకుతావురా?’ అంటే నిర్లక్ష్యంగా తల ఎగరవేస్తాడు. తెలిసీ తెలియని యీగు. ఎరిగిఎరగని వివేకం. అంగుక నే యెట్లా ప్రవర్తిస్తాడు. వాడికి యిలాంటి మాటలు తన నోటిమీదుగా వినడం బాగా అలవాటయిపోయింది. బాగా విసుక తిపోయాడుకూడాను! తనకేపు వంకర చూపాకటి పారేసి నిర్లక్ష్యంగా నిర్లప్తంగా ‘ఆమాట సేను ఎప్పుడో చెప్పేశానుగా!’ అంటాడు. మొదట మొదట వాడు తనమాటలకు భయపడి యేకున్నా వుండే వాడు. కాని క్రమంగా నిర్లక్ష్యం యేర్పడింది. వాడి నిర్లక్ష్యంకి తనకు అవ్వనప్పడూ కోపవస్తూ వుంటుంది, పెద్దగా అరిచేవాడు: ‘నువ్వు సోమరి న్నావు! నామీద గౌరవంలేదు. ఈ ముసలి వ్యవ ఎప్పుడు చస్తాడా, ఎప్పుడు ఈ పీచును ఈడ్చి అవతల పారేవేదామా అనిచూస్తున్నావు! నీకు జీవించి అంటే ఎంతనిక్కప్తమైనదో తెలిసు. హాయిగా చేడిచేడి బువ్వ తిన్నట్టు వుంటుందనుకుంటున్నావు! నీచేత యేమవుతుంది. వేలెకులేని గుంటడిని. నీకు ఎవరమాత్రం యెంగుకని ఏమాంఛేస్తాడు? నీకు ఎవ్వడూ ఎర్రని యేగానయినా గర్తం చెయ్యకు. దిరిద్దింట్లోపుట్టి దిరిద్దింట్లో పెరిగిన ముసలివ్యవను నాకే ముద్దీమెత్తుకో కదం ఎంతో కష్టంగా నీరుగా వుంది. ఇంక పడుచు నెవ్వవు నీవెల్ల యేమవుతుంది? ఎవడూ నీ ముఖాన ఉమ్మయినా నెయ్యకు. బండబూతులు తిట్టి బడిత పూజ చేస్తాడు! వాళ్ళిద్దో బిచ్చగాడు మనమడి మాత్రమేమనుకుంటున్నావా? — గడ్డిపోచకంటే కనా కష్టం!—’

ఈవిధంగా తను వాడికి ఎంతగా విడమర్చి చెబుతూన్నా అర్థంచేసుకోకుండా వున్నాడు. సుబ్బన్న తాత మృదయం విచారంతో బాగాలో కుమరి పోతుంది. కళ్లు ముసరిలు పడుతున్నాయి.

మహాప్రవాహంలా దొర్లిపోయే తన మాటల మధ్య, వాడు—బోతుగా అనుభవంలేని పదకొండేళ్ళ

గుంటపెగడ — యేమీ లెక్కలేకుండా యీలా అంటాడు : 'ఊరుకో తాతా! నన్ను గురించి యేమీ దిగులుపడకు! నాకేం రాజులావుంటాను. ఏ కొట్లోనో గుమాస్తాగా చేరుతాను. సరుకులు అందించేపని చేస్తాను. నే నేదో బతుకుతాగా!' ఏమి నిర్మల్యం? 'వాళ్లు నీ ప్రాణాలు తోడేస్తారురా! నిన్ను సుఖంగా వుండనివ్వరురా!' అంటాడు తను. 'వాళ్లేం చెయ్యరు. ఒక వేళ వాళ్లు యేదోనా చెయ్యిచెసుకున్నా ఆ కొలువునాని మరొకటి చేరుతాను. ఏదేమయినా ఒకడికింది తోత్తుగా పడివుండాలన్న ఆవసరం నాకేం లేదు!—లేకపోతే యేదన్నా ధర్మశ్రాంతంలో చేరు తాను.'

వాడి యీ ధోరణి తనకు అర్థంకాదు. వాడి కింత మనోధైర్యం ఎట్లావచ్చింది? ఎక్కడనుంచి వచ్చింది? పైగా వాడికి తన కష్టపడటం నిరంతరం తాపత్రయపడటం బొత్తిగా యివ్వలేదు. 'ఎందుకు తాతా, యిట్లా ఊరు ఊరూ తిరిగడం? ఎందుకిట్లా డబ్బులుపోకు చెయ్యడం?' అంటాడు. వాడంటే తనకు ఎంత ప్రేమయినా యీ మాటలతో కోపంవస్తుంది. 'ఒరి కుర్రుంక, నోరుమయ్యి. నే నీ యమయార నంతా ఎవరికోసం పడుతున్నా ననుకుంటున్నావు? నా తాపత్రయమంతా నిన్ను యీ దరిద్రంనుంచి తప్పించడానికే! ఇకనన్నా నోరుమానుకుని, సంగ తులు తెలుసుకుని—మెదులు!' అంటాడు తను. కాని వాడు ఇంకా అర్థంచేసుకోలేకపోతున్నాడు. అందు వల్ల తనబాధ మరింత ఎక్కువ అవుతోంది. కాని వాడు అర్థంచేసుకోగలిగినా చెసుకోలేకపోయినా తన కర్తవ్యం ఒకటే కద!

చుట్టూ అంతా నిశ్శబ్దం. రైల్వేస్టేషన్ మహా రాజులు దుప్పట్లు ముసుగులుతెన్నీ నిద్రపోతున్నారు. సుబ్బన్న తాతమాత్రం యింకా అక్కడే ఆ మూలనే ఒదిగి కూర్చున్నాడు. పడుకుందామంటే చలి! పైగా ఒడిలో పడుకున్న మనమకు కడుస్తాడు. తన నిద్ర కేమొచ్చే! వాడికి కంటినిండా నిద్రపట్టితే అంతే చాలు! అంతా వాడికోసమేగాని తనకోసం కాదుగా!

సుబ్బన్న తాత కూర్చునే కునికిపాట్లు పడు తున్నాడు. మధ్య మధ్య కిరీం గెడుముకుంటున్నాడు. మనముడిని నిమగ్నమున్నాడు. గజగజ లాడించే చలిలో దగ్గరగా తీసుకుంటున్నాడు.

* * *

తెల్లవారొంది. రైలు ఆగింది. జనం బిలబిలా నడుస్తున్నారు. లోనికి ఎక్కెవాళ్లు, లోనించి దిగే వాళ్లు—చాలా రద్దీగావుంది రైలుబండి గుమలదగ్గర. తెల్లవారడం పూర్తయింది కాని యింకా ఎండపాడలు పడటంలేదు. ప్లాట్ ఫారమ్మీద అందరూ వాదా వడిగా నడుస్తున్నారు, పరుగెత్తుతున్నట్లుగా నడు స్తున్నారు.

సుబ్బన్న తాత రాముడిని లేపి కిందికి దింపాడు. 'మాడరా మాడు. కళ్లువిప్పి మాడు. చుట్టూ ఎంత గొప్పగా వుందో!' అన్నాడు.

రాముడు నిద్రకళ్లు నలుముకుంటూ చుట్టూరా ఒకసారి కలలుచూచాడు. ఈ జనాన్నిందిరీనీ చూచి మనమకు భయపడిపోతా డనుకున్న తాతకు నిరాశే మిగిలింది. రాముడు చాలాసంతోషంగా చూపుతున్నా తయారయ్యాడు. సప్తమా చప్పట్లుచెరిచాడు.

'ఉండు గొడవచెయ్యకు. ఎవరన్నా మాస్తే పట్టు కుంటారు! పోలీసులకు పట్టిస్తారు!'

రాముడికి పోలీసులంటే సహజంగా భయం లేదు. తాత వాళ్లకు పూరికే వంగి వంగి దణ్ణాలు ఎందుకుపెడతాడో వాడికి అర్థంకాదు. అందుకనే వాళ్లు తాతని దబాయించి లాఠీలతోమోది డబ్బులు గంజుకుపోతారు! వాళ్లను యేమీ పలకరించకుండా వున్నా సరిపాటు! అందుకనే తాతమీద కోపం రాముడికి.

'నేనేం గొడవ చెయ్యనే!'

'అదుగో మాడు అక్కడ నీళ్లుకుళాయి. వెళ్లి ముఖం కడుక్కుందారా.'

ముఖం కడుక్కున్నాక తాత రాముడిని చేయి పుచ్చుకుని హాటలు గుమ్మం దగ్గరికి తీసుకెళ్లాడు.

'బాబూ! కుర్రాడికి నాలుగు రోజులనించి భోజనంలేదు. ఏదయినా ధర్మప్రభువులకు దయచేయించండి బాబూ! పసివాడు బాబూ!' అని కాస్తేపు అరిచాడు. ఎవ్వరూ వాళ్లముఖమయినా చూడలేదు.

'రాముడా! ఆకలిగావుందా?'

'ఊ!'

'ఉండు నాయనా! ధర్మప్రభువులకు దయ కలగడంలేదు.' అంటూ ఒక అణా మిఠాయి కొని పెట్టేడు, పక్కకొట్టోంచి. తాతదగ్గర డబ్బులుంటాయి, రాముడికి తెలుసు. కాని ఎంతో ఆవసరం వస్తే తప్ప కట్టచెయ్యడు.

‘నువ్వు తిను తాతా మితాయి.’

‘నాకు వొడ్డులే, నాన్నా. నువ్వు కడుపు నిండా తిను.’

ఇద్దరూ మళ్ళీ మంచినిగ్గు తాగారు.

ఇంక ఊళ్లోకి వెళ్లారు. పెద్దబజారు, ఆ లిలిబిలా సాగిపోతున్న జబ్బాల, రిక్తాల, మనుషులు—! ఎంత దూరం పోయినా తరగని రోడ్డు. తాత ఆగి, ‘యిక్కడే ఎంప బాగా ఎక్కడాకా కూచుందాం, యిద్దరం ఒకటోటే కూచుందామా? వేరువేరుగా కూర్చుందామా?’ అన్నాడు.

మనముకు జవాబు చెప్పేటప్పునే ‘కలిసి కూచుంటేనే మంచిది. నీకు సరిగ్గా యాచించడంకూడా చేలేకాదు. ఎవరూ రాగి కాసి అయినా రాల్చుకు!’ అన్నాడు.

రాముకు మక్కుగా తల శుభ్రమూ ‘తాత’, నీకు జొరకింపంతా నువ్వే తినెయ్యవుగా! ఎట్లా అయినా ఒకటే!’ అన్నాడు.

‘ఓరి కుర్ర వెళ్ళవా! మన దగ్గరేం నిలవలుపడి వుంటాయనుకుంటున్నావా యేమిటి? డబ్బంటే నీకు గడ్డపోచంతుయినా విలువలేదేంరా? పదిరొట్టె చెరిలే, ఒక వేళ నేను కన్నుమూసినా ఘరవా వుండదు!’ అని బుజ్జగించే ధోరణిలో అని తాత రాముడి తల మృదువుగా నిమిరాడు. అలా నిమిరుతూ ‘యింతవరకు నీ కోసం ఎంత నిలువచేశానో తెలుసా?’ అన్నాడు.

‘ఎంతే?’

‘పాతిక!’

రాముడిలో యీ ఆంక యేమీ మార్పు. తీసుకు రాలేదు. తాత గట్టిగా ఊపిరి సరిపి ‘నువ్వు కుర్రాడిని. నీకోం తెలిదు. సరేలే. ఇద్దరం విడివిడిగా వెడదాం. అంతేనా?’ అన్నాడు.

‘అంతే!’

‘సరే. నేను యిక్కడే కూర్చుంటాను. నువ్వు యీ రోడ్డు చివరకు వెళ్లి కూర్చో. ఎంప నడినెత్తిమీదికి వచ్చాకి లేచి నా దగ్గరకు వచ్చేయి.’ అంటూనే సుబ్బన్న తాత రాముడిని ముందుకు నెట్టి తను ఆక్కడే రోడ్డుకు పక్కగా కూలబడ్డాడు. రాముకు పడుకుంటు ముందుకు వేసేటప్పటికి వెనకనించి ‘ఏయూమయ్యలార! ధర్మప్రథమలార!’ అన్న అరుపులు వినిపించాయి. ఎవరో చెడిపోయిన ఓడను పలికిస్తూన్నట్లుగా వున్నది గొంతు. తాత గొంతు యీ మాటలు పలుకుతున్నప్పుడు

డల్లా రాముడికి గుండెల్లో డేవినట్లు వుంటుంది. ఎవరూ యేరని యేగానయినా దానం చేయనప్పుడు తాత యేడుపు ముఖం మరి ఎత్తెట్టుగా వుంటుంది.

రోడ్డు రొడ్డులో కలిసిపోయి తాత అగవులు ఆక్రందనలు వినరావడంలేదు. రాముకు రోడ్డు చివరకు చేరుకున్నాడు. బుజంగిది గుడ్డ నేలమీద పరిచాడు. దాని వెనక్కి కూర్చుని చేతులు ముందుకు చాచాడు. ఆకాశం వేపు ఒకమారు చూచాడు.

గుడ్డమీద డబ్బులేమీ పడటంలేదు. రాముడి నోటిమీదుగా మాటలకూడా యేమీ రావడంలేదు.

ఒక గంట గడిచింది. తను మరి రోడ్డుకు చివర కూర్చున్నాడు. దుకాణాలన్నీ చాటి దూరంగా కూర్చున్నాడు. జనం ఎవరూ మెసలకుండా ఉండేటట్లు చూచుకుని కూర్చున్నాడు, రాముకు. ఎక్కడో దగ్గరలోనే ససిపిల్ల యేడుపు స్వరం వినిపించింది. ఎవరో చిన్న అమ్మాయి — విడెనిమిదేళ్లు వుంటాయేమో — యేడుస్తూ రోడ్డుమీదనుంచి తన స్త్రీలుగానే వస్తూంది రాముకు తీవ్రంగా చూచాడు ఆ అమ్మాయివంక.

అమ్మాయి చాల అందంగావుంది. సుకుమారంగా వుంది. మంచిగాను వేసుకుంది. మెడలో సన్నటి గొలుసు వేసుకుంది. రోడ్డుమీదే యేడుస్తూ వస్తోంది. ఎవవడంవల్ల అతి సుకుమారమయిన ఆ అమ్మాయి ముఖం కండ్లకెక్కిన ఎర్రగా కండ్లపట్టనిపించింది — రాముడికి. ఆ అమ్మాయి గొనుతోటే, మగ్గి మగ్గి, కళ్ళిసీళ్ళు కుడుచుకుంటూంది. ఒంట్లో శక్తిలేనట్లు నీరసంగా కాళ్ళు యీడ్చుకుంటూ నడుస్తోంది. ఎక్కడికో, ఎందుకో?

ఆ అమ్మాయి తనకు దగ్గరగా రాగానే రాముడు “ఎందుకమ్మాయి, యేడుస్తున్నావు?” అనడిగాడు సాదరంగా. ఆ పిల్ల యేడుపు ఆకేసి అబ్బాయివంక నూటిగా చూచింది. ఆ పిల్ల పెద్దవులు మళ్ళీ వణికాయి; ముఖం ముడుచుకుపోయింది. మళ్ళీ మెల్లిగా, నెమ్మదిగా అడుగులు ముందుకు వేయసాగింది. ఈ అమ్మాయి యేడుపుతో తనకోసం సంబంధం వున్నట్లునిపించింది రాముడికి. ఆ పిల్లచెంబు నడుస్తూ అనుసరుంగా అన్నాడు: ‘ఏవకమ్మా! ఛీ! పెద్దదానివి కదూ, యీ యేడవ్వచ్చా? తప్పుకదూ?’

ఎదురుగా నిలుచుని ‘యెందుకు యేడుస్తున్నావో చెప్పవూ?’ అనడిగాడు.

ఆ కౌశ దీ పం

‘అ! నవ్వుయిలేనా?’ అంటూ ఆ పిల్ల నేల మీదపడి దొర్లింది.

‘అయ్యోయ్యో. తేలీ! తే! కిందపడి వొల్లకమ్మా-మట్టి అంటుంటుంది. తే—తే—’ అని రాముడు ఆ పిల్లను లేపడేశాడు.

ఆ అమ్మాయి ఎంతకూ యేకుపు మానకపోవ ఎంతో రాముడికి కూడా యేకుపు ఖచ్చినంతపనయింది. ఎట్లాగో సంతాళించుకుని, ‘ఎందుకమ్మయీ యేకుస్తున్నావు? ఎవరయినా కొట్టారా?’ అన్నాడు.

‘ఉహూ’

‘ఏమన్నా పోయిందా?’

‘ఊ!’

‘ఏం పోయింది?’

‘జీబు రుమాలు!’

‘ఎక్కడ పోయింది?’

‘తెలిసు. ఈ కోడ్డుమీద పోయింది.’

‘పోలే పోయిందిలే. ఏవక!’

‘నాన్న కొడతాడు. అమ్మ కొడుకుంది. కొత్త రుమాలు. నీలం రుమాలు. ఎక్కడో జారిపోయింది’ అని ఆ అమ్మాయి మళ్ళీ యేకుపు మొదలెట్టింది. క్రమ క్రమంగా యీ యేకుపు పెద్దదవుతోంది. స్థాయి, గతులు మారుతున్నాయి. రాముడికి యేమీ పాలు పోలేదు. తన యేం చేయగలడో లోచరేను.

‘యేవకమ్మా! దొరుకుతుందిలే—’ అన్నాడు. ఆ అమ్మాయిమాత్రం అతని ఓవార్లు గమనించే స్థితిలో లేదు.

రాముడు మనసులో యీ అమ్మాయి కష్టాన్ని తలుచుకున్నాడు. కొత్త రుమాలు పోలేసిన అమ్మాయిని ఏ తిలదండ్రులూ తేలికగా వొదిలరనిపించింది వాడికి! అబ్బా! ఈ చిన్న అమ్మాయిని—అందమైన అమ్మాయిని కొడతారా? కొడిలే యింకా యేవకదూ? పాపం—అనుకున్నాడు.

తనెవీ సహాయం చెయ్యలేనందుకు రాముడికి తనమీదే తనకు కోపం వచ్చింది. నాలుగు అడుగులు అటు యిటు వేశాడు. ఆ పిల్లకు ఎదురుగా నిలుచుని—యేం మాట్లాడాలో తెలియక చివరకు ‘కోడ్డుమీద యిట్లా యేడవకూడదమ్మా తిన్నగా యింటికి వెళ్ళు. అమ్మతో చెప్ప. ఇంకెప్పుడూ యిలా ఆజాగ్రత్తగా

ఉరిడననీ రుమాళ్ళు పోలేయననీ. ఒట్టు వేకుకో’ అన్నాడు.

ఆ అమ్మాయి యేకుపుమానేసి తాపిగా కూర్చుంది. రాముడు సంతోషించాడు. ‘అ! అదీ! యిప్పుడింక యింటికివెళ్ళి. నీతోకూడా మీయింటి దాకా వచ్చేదా? మీ వాళ్ళతో నన్ను కొట్టవద్దని చెప్పమంటావా?’

గొనుకు అంటిన గుమ్మగులుపుకుంటూ ఆ అమ్మాయి తల అడ్డంగా వూపింది.

‘అయితే వస్తాను—’ అంటూ బయలుదేరాడు రాముడు.

అమ్మాయి కళ్ళుకుకుచుకుని నాలుగువేళులా పరికించి చూచింది. ఎగురుగా రాముడు నుంచుని వున్నాడు.

‘నువ్వైరావదు. అమ్మకు విచ్చగాళ్ళంటే తగని కోపం’ అంటూ ఆ అమ్మాయి ఒక్కతే ముందుకు నడిచి వెళ్ళిపోయింది.

రాముడు నిలువెల్లకుంగిపోయాడు. తీవ్రంగా మందాగా నిలుచున్నవాడెల్లా క్రమంగా నకుం వంచేసి యథాప్రకారం దీనంగా తయారయ్యాడు.

బాగాయెండ ఎక్కినట్లనిపించింది. తాత దగ్గరకు వెళ్ళాడు. ఇద్దిగూ కలిసి తాత సంపాదించిన కొద్ది అన్నం తిన్నారు. ఈ అన్నం సంపాదించడానికి తాత ఎన్ని గుమ్మాలో ఎక్కిదిగాల్సివచ్చింది. రాముడికి, యీపనికాకుండా, తాత తన దగ్గరున్న డబ్బుల్లో తనకు మంచి భోజనం ఎండుకు కొని పెట్టడో అర్థంకాదు. ఆమెలు పైకి అంటే తాత చివాట్లు మొదలెడతాడని భయం!

ఆ సాయంత్రమంతా కూడా యేపనిచేస్తున్నా రాముడి ఆలోచనలన్నీ ఉదయం కనిపించిన అమ్మాయిని గురించే వుండిపోయాయి. ఏమయిందా అమ్మాయి? ఇంటికి తేమంగా చేరుకుందా?—వాళ్ళ భాగ్యవంతులైనా? భాగ్య వంతుల పిల్ల అయినట్లయితే యివారే దిబ్బలు తప్పవు! వాళ్ళెప్పుడూ మంచివాళ్ళు కారు. బీదవాళ్ళు అంత తొందరగా చిన్న పిల్లలమీద చెయ్యిచేసుకోరు—ఏమంటే పెద్దవాళ్ళకు పిళ్ళికాయ కష్టమీది బోలెడంత ఆశవుంటుంది—ఒకటొకటిగా యీ ఆలోచనలన్నీ అతని మెదడులో పనిచేశాయి.

క్రమంగా వృద్ధుడు భారం ఎక్కువవుతోంది, విసుగవిడిస్తోంది కూడా.

సూర్యాస్తమయం అవుతూవుండగా రాముడు తన కూర్చున్నచోటనుంచి లేచి మళ్ళీ తాత దగ్గరకు బయలుదేరాడు. అక్కడ తాత—వొంగి నుంచుని బుజాన బరువైన మూటమోస్తూ ముఖానికి చెయ్యి అడ్డం పెట్టుకుని వోచ్చేపోయేవాణ్ణి యాచిస్తూ చెయ్యి చాపుతున్నాడు. తాత వెనకగా “ఓహో ముందుకు లాగొని పోలిసువాడోకడు వున్నాడు. అతిని చేతిలో లాతీ కర్రకూడా వుంది! దగ్గరకువచ్చి నిల్చున్న మనమడిని చూచి తాత “ఒరే! నీ జోలి ఖాళీగా నే వుండే! నాది చూడు—నింజిపోయింది—ఇక్కడినాళ్ళు ఎట్లాగయినా ధర్మప్రభువులు” అన్నాడు.

* * *

అలా తాను సంపాదించిందంతా తాపీగా లెక్కపెట్టి మూట కట్టుకున్నాడు తాత. రాముడు నిర్లక్ష్యంగా రోడ్డు ప్రక్కనే పడుకుని ఆకాశం చైపు చూస్తున్నాడు. తాత మూటకట్టడం అయి పోయాక మళ్ళీ యిద్దరూ బజార్లలోకి బయలుదేరారు. తాత కర్ర పొడుచుకుంటూ మావాకవికం యెత్తాడు. ఇద్దరూ కడుపునిండా భోంచేసి కుళాయి నీళ్ళు తాగారు.

తర్వాతి ఉద్యోగ శ్రమ అరుగులవీధి పడక వేతారు. నావరంతి బంపెలు డలిగాలికి మరింత డల్లగా వున్నాయి. తాత తన పాతకేలికలన్నీ కింద పరిచాడు. రాముడిని పడుకోబెట్టాడు. పైన గొంగరి కప్పాడు. నెచ్చగా నిద్రిపొమ్మన్నాడు. కాని యింకా నిద్ర రావడం లేదు. తాత మరోసారి తన మూటలన్నీ భద్రంగా వున్నాయో లేదో చూచుకున్నాడు. ఒక మూట విప్పాడు, మళ్ళీ కట్టాడు. ఇలా తన పనిలో తన నిమిషం తీగబాటు లేకుండా ఏదమమవుతున్నాడు. దూరాన మరో మహాప్రపంచాన్ని పెద్ద పెద్ద నగరాలను మంచి మంచి మనుష్యులను—అచిగ్గిలైకుండానే దానధర్మాలు చేసే పెద్దలను—చూపించుకుంటూ తాత మనసులో నే ఎంతో సంబర పడుతున్నాడు.

తాత యేవో వస్తువులేనీ మనమడికి చూపుతూ “ఒరే! రాముడూ యిది చూడండి! అంతా డండి! కిషం—యో—అయినా పలుకుతుంది” అన్నాడు.

అరటి ముఖంలో ఎంతో సంతోషం తాండవిస్తోంది.

“యేమిటిది?”

“వెండి గిన్నె!”

“ఎక్కడిది?”

“మరేం భయపడకులే! ఒక కిటికీలో ఎదురుగుండా కనిపించింది. కిక్కురు మనకుండా తీసుకుని కోటు కింద దాచేశాను. ఎవరూ చూడలేదులే. ఇంకో ఊరు వెళ్లక తాపీగా అమ్మేద్దాం!—యిదిగో యీ గిన్నె సరే! ఈ రుమాలు చూడు. ఎంత పెద్దవో, నీలం రంగులో ఎంత బాగుంవో చూడు!”

కంపిస్తున్న చేతులతో చేతురూలు బయటకు తీసి చూపించాడు తాత. రాముడు చూచాడు. నీలం రంగు రుమాలు! ఎంతో అందంగా వుంది. కొర్రడి—సంజీవాం లేదు! అదే!

రాముడి మనఃఫలకంలో అక స్కాత్తుగా యేగుస్తూన్న యేజేళ్ళ చిన్న అమ్మాయి మెరిసింది. తాతముఖంవంక వికారంగా చూచాడు. అసహ్యం వేసింది.

ఇంతసేపు తాత యేమిటేమిటో చెబుతూనే వున్నాడు. దగ్గరే అడ్డం వచ్చి మూట నాపీగా రాక అవస్థగావున్నా అలాగే చెప్పకుపోతున్నాడు. చేతులు పూపుతూ యెండుకోగాని నవ్వుకుంటున్నాడు. ముఖం మీది చెమటనింగువులను చేత్తో తుడుచుకొంటున్నాడు.

రాముడికి తాత ముఖం స్పష్టంగా కనబడటం లేదు. బజారుడిపం కాంతి తిగ్గింది. ఇటు తాత ముఖాన్ని, అటు యేగుస్తూన్న యేజేళ్ళ అమ్మాయి చిన్నారి ముఖారవిందాన్ని పక్కపక్కనే ఊహించుకుంటూ చాలాసేపు ఆలోచనలలో ముగిసిపోయాడు రాముడు. అంత చక్కటి పిల్లను యీ మొద్దం—మొరటు మనిషి—నిమిషంలో ఎట్లా ఏడిపించేశాడు? ఎంత ఇదిగా బాధపెట్టాడు? ఇద్దరికీ పోలికెక్కడి? ఎంత భేదం అంతిస్తులో!

తాత గొణుక్కుంటున్నట్లుగా అనుకుంటున్నాడు: “యింకో వందరూపాయలు సంపాదించానంటే యిదక నిర్విచారంగా వచ్చిపోవచ్చు.”

అకాశదీపం

ఈ మాట రాముడిలో చెప్పరాని ఆశ్చర్య కలిగించింది. ఒక్క మండిపోయింది. 'ఇక నోరు మూసుకుందా? ఎండు కట్టా గొణుక్కుంటావు! ఎట్లా గయనా చస్తావులే. చావక యిక్కడే ఉట్టె కట్టుకు ఉలేకవు. చావక యేం అవుతావు. ముసలితోట్టువో... అన్నెం పున్నెం ఎరగని చిన్న అమ్మాయి సాత్తు దొంగిలిస్తావుగా! ఇంత వయసువచ్చి నువ్వు చేయగలిగిందిదేగా! నువ్వెట్లాగూ నరకానికి పోతావులే!' అంటూ ఉద్దేశకోర్కీ పిడికిలి బిగించి తాత ముఖంవేపు శాపాడు చెయి.

ఉన్నట్లుండి నిశ్శబ్దం ఆవరించుకుంది. కారు మబ్బులు చంద్రుడిని దాస్తున్నాయి.

సుబ్బన్న తాత నిశ్చలంగా కూర్చున్నాడు. రాముడు ఆత్మపరీక్షల చేసుకుంటున్నాడు.

'తాతా' అంటూ యేకుపు మొదలెట్టాడు రాముడు.

'ఏమిరా! భయంభయంగా వున్నది కదూ? యేమిటి అంటున్నావు?' అన్నాడు తాత, నిశ్చలంగానే. రాముడికి యీగొంతు ఎంతో కొత్తిడిగా పోవసాగింది.

ఉరుములు-మెరుపులు.

దారుణంగా వర్షం కురుస్తోంది.

చలికి మడుమకుపోయి పడుకున్నాడు.

'లేపు ఉళ్ళోకి వెడదామంటావా? నేను రాను. నన్ను వదిలెయ్యి. నేను ముసలితోట్టును—దొంగను— నేనెందుకు. ఈ వానలో తుపాను గాలుల్లో నకనక లాడిపోతూ దిక్కుమాలిన చావు దస్తాను. నేను రాను. నువ్వు ఒక్కడివే నల్లి. వెళ్లి—' తాత నెమ్మదిగా అరుపుల్లోకి దిగాడు.

'తాతా, నన్ను తీమించు—' అంటూ రాముడు తాత వొడిలోకి ఒరిగిపోయాడు. తాతలో కలిసి పోయాడు.

'ఉమా—లాభం లేదు. నేను రాను. పది సంవత్సరాలు నీకోసం నానా బాధలు పడ్డాను. నీకోసమే

యింకా—యా భారంమోస్తూ భూమిమీద ఉన్నాను. నన్ను తిట్టుకున్నావుగా! నేను చచ్చిపోతానులే! నన్ను దొంగనంటావుగా! నేను దొంగనే! అయితే ఈ దొంగతనం ఎవరికోసం చేయవలసి వచ్చింది? తెలుసా? నీ సుఖంకోసం, నీ జీవితం సుఖమయం అవడంకోసం! సరే! కానీ—దొంగతనం చేశాను. నేను నరకానికి వెడతాను! చోరి భగవంతుడా! ఈ కుర్రాడిద్వారా నన్ను శిక్షిస్తున్నవా? నన్ను వెంటనే నీలో కలిపేసుకోరాదు!'

రాముడు భయపడిపోయి, తిప్పుచేశానన్న భావంతో కుమిలిపోతూ, తాతచెవును చివాట్లన్నీ భరిస్తున్నాడు. కళ్ళి మూసుకోవడానిక్కడా ధైర్యం లేకపోతోంది. వానక్రమంగా పెద్దవుతోంది. రాముడికి తాతను యిక్కడే వదిలేసి తన ఎక్కడికైనా పారిపోదామని ఒక్కతీగంపాటు అనిపించింది. కాని తనకు తెలియకుండానే తాతకు మరింత దగ్గరగా జరిగాడు. అకస్మాత్తుగా ఆయన మోకాలు తనకు తగలడంతో యేం ఉపద్రవం జరగనున్నదోనని భయపడ్డాడు.

ఉరుములు మెరుపులు యింకా తగ్గలేదు. తాత ముఖాన్ని మాస్తన్న కొద్దీ రాముడికి భయం ఎక్కువ అవజొచ్చింది. ఆముఖం బాగాపారిపోయింది. దానిలో కళాకాంతులు లవలేకేమయినా లేవు.

తాత కడుపులో తన తలదాచుకుంటూ 'తాతా, వెడదాం పద—' అని యేగుస్తున్నాడు రాముడు. తాత మనసుపై దగ్గరగా లాక్కున్నాడు. రొమ్ముకు గట్టిగా అడుముకున్నాడు. అనుకోకుండా వలలో యిగుక్కున్న సింహం— గర్జించాడు. ఈగర్జనతో దాదాపు పిన్నెక్కినట్లయి రాముడు తాతపట్టునుంచి విడిపించుకుని దూరంగా పోయిపడ్డాడు.

కాస్తేపటికి వర్షపురొద్ద, ఉరుములు మెరుపులు తగ్గిపోయాయి. వాతావరణమంతా అతి ప్రశాంతంగా తయారయింది.

తాత, మనుమకు తమకు తెలియకుండానే నిద్రకు పడ్డారు. ఆనిద్రలోనే ఒకచోటికి చేరుకున్నారు.

ముహూర్తములో స్వప్నలగ్నప్రయోజనము

శ్రీ రాక్షపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

శుభకార్యములకు ముహూర్తములను నిర్ణయించుచు విషయమున నేటికొలమున జరుగుచున్న ఆవాదరములను, అవిచారపరతమగుచు కనబడిన అక్రమములను, భారతి సంఘికలో మనవి చేసియుంటిని. దృష్టాంతములు కొన్ని మావలనవియున్నవి. మచ్చున కిది యొకటి.

ఈ క్రింద నున్నది ఒక పురుష జాతకము. 'మామూలు' ధోండ్లలో వేసిన నిరయనరాశి కుంభితి ఇది:—

	ల		
చ	రాశికుంభితి (నిరయనము)	కే	
రా			
మ		గు	కు

నక్షత్రము శేఖరార. జ్యోతిశాల రాహుమహాదికాశేషము 16 సంవత్సరములు, 9 నెలలు, 12 దినములు!

దశమకేంద్రములో శుక్రకు, సప్తమ కేంద్రములో బృహస్పతి, భాగ్యస్థానములో తృతీయ, పంచమాధిపతులగు బుధరవులు, లాభస్థానములో సుఖ, రాజ్యాధిపతులగు చంద్రశనియు, ఆరింట కుజుడు కొనవచ్చుటచే, యీ జాతకము గొప్ప యోగప్రదముగా వుండును. ధన, కళ, తాదాపరి శుక్రకు రాజ్యస్థానములో ప్రకాశించుట, వతుర్వాధిపతి చంద్రుడు లాభాధిపతియగు శనితో చేరి లాభస్థానములోనే యుండుట, భాగ్యాధిపతియగు బృహస్పతి కళాస్థానములో నిలిచి లగ్నమును పూర్వదృష్టితో విడిచుట, కళాధిపతి

లగ్నాధిపతి కుజుడు భాగ్యములో నుండుట, ఈ కారణములచే జాతకునికి యోగ్యమగు శత్రుము వచ్చుననియు, భాగ్యవంతుల యింటి సంబంధమే లభించుననియు, దాంపత్యజీవితము శోభాయమానముగా రాజించుననియు, భార్య యింటికి వచ్చిన తరువాత భాగ్యాభివృద్ధి అగుననియు, సామాన్యముగా ఊహించుట సులభము. పలువురు అట్లే ఘోషము చేసిరికూడ.

గురుమహాదేవి రాగానే, భాగ్యము పండు నూదనలు చూపట్టినవి. 18 సంవత్సరములు వయసు నిండిన కొన్నాళ్ళలోనే, భాగ్యవంతుల ఇంటిలో 18 సంవత్సరముల వయసున్నలోనున్న దక్కనికన్యక నొకతెను పెండ్లిచూడినాడు జాతకుడు. అరణ్యమునలో, కొన్ని వేలు నుట్టినది. గురువు బాగుగా యోగించినాడు.

కాని, విశేషమేమనగా, ఆత్రయంలోనున్న జాతకునికి అదృష్టము భార్యను చూసినట్లయినది. వివాహమైనా, భార్య అబ్బలేను. పెండ్లిమీయములోనే, ఏవో కొంతలో, కలెలో, ఏర్పడి ప్రాప్తమగునకు అవకాశము వచ్చినదట! తరువాతి కొన్నాళ్ళలోగానే, అలుకు మామగారియింటికి పోయినపుడు, ఆతనికి సముచిత సత్కారము లభించకపోవుట అల్లంపంగా, పెండ్లి కూతురే పెళ్ళిమొగము పెట్టినదట! భార్యను పంపమని అడుగగా, నేను లేవని, పున్నమ, అమావాస్యలని, అడుగడుగు గడుపులతో అత్తివారింటివారు కాలయాపనము చేసినారు. ఎంత సాహసముచేసినా, భార్య యింటికి వచ్చునను ఆశి జాతకునికి కొనరాదు. ఉడుకురక్తముతో ఉద్రుతలూగు యువకు డిలికు. బూత్కారముగా భార్యనుపట్టి తెప్పించి నిశ్చయించి, న్యాయవాదులతో సంప్రదించి, న్యాయమేలి వేయుచు జాతకుడు న్యాయస్థానమున కెక్కినాడు. వివాహము జరుగుచున్న కొలముననే సహించరాని గొప్ప లోపముకట్టి తగునిలో చూపట్టినదన, "సప్తపది" తంతు జరుగకయే పెండ్లి నిలిచిపోయినదనియు, కట్టిన 'తాళి' అప్పుడే త్రొంచి పారవేయబడినదనియు, ప్రతివాదము వచ్చినది. న్యాయస్థానములో జాతకుని చూపినపుడు అతడెవడో తనకు తెలియదని ఆ తరుణి యెగిరిపోయి తనకేలేబలికినది! భాగ్యాధిపతియై భార్యాస్థానములో నున్న మహాభావుడు బృహస్పతి బరే వివాహము జరిపినాడు!

ముహూర్తములో స్పష్టగ్నప్రయోజనము

వ్యవహారము రెండు సంవత్సరములు జరిగినది. కడప న్యాయస్థానములో జాతకుని వాదము గలిచిన దట. దీనితో మొలచి మొలచి నిమిషమే మోమిగిలినట్లే! కాని, ఫలము కూన్యము. కాపురము చేయ నొల్లని భార్యతో ఏకోద్ధువారు కాపురము చేయించగలరు? దప్పిలేని గుర్రమును వీటి యొక్కనకు తీసుకొనిపోవచ్చును కాని, దానిచే నీరు త్రావించుట ఎవరికి సాధ్యము? ముల్లతీసి కొర్రు అడవుకొన్నట్లు వేరుకన్యను వివాహమాడుటకు గొప్ప ప్రతిబంధక సామగ్రిగా ఏర్పడుట తప్ప, ఈ వ్యవహారపు తీర్మానమువలన ఇసుమంలైవా ఇతర ఫలము కాన రాదని వివేకాలు గెవరో జాతకునికి హితము బోధించి నారు. అలాచించగా, వాస్తవమనియే తోచిన దితనికి. ఇంతలో వ్యవహారము హైకోర్టువకు ఎక్కినది. అచట తెలివి నుపయోగించి, ఈ బంధము వదిలి పోలే చాలునని, జాతకును ప్రతివాదులతో 'రాజీ' పడినాడు. వివాహము సక్రమముగా జరుగనందున ఆదినిష్ప్రయోజనమైన దనువాదమున ఆతడు సమ్మతించి ఈ నిర్బంధమునుండి విముక్తుడైనాడు. వేరు కన్యకను వెతికుటకై ప్రయత్నము. తిరువాతికథ దైవాదుర్తిము. అది యుద్ధంజై.

ఈ వివాహపు పరిణామము ఆకస్మికముగా ఇట్లగుటకు ప్రాపంచికముగా ఏమికారణము లేర్పడి నవో, వధూవరులకు, బై పయ్యమేల వచ్చెనో, గర్భ శాస్త్రము ననుసరించి ఇది వివాహముననో, కాదో, అను విషయములతో మనకు ప్రసక్తి అనవసరము. ఈ పెండ్లి నిగూర్చి ఇంత రాధాంతయు జరుగుటకు జాతక ములో ఏమిసూచినామనవో, ముహూర్తములో ఏమి లోపమున్నదో, అనువలమాత్రమే మనమిచట గమనింప దగినది.

“చారే జీవే, ధర్మశీలా, పతివ్రతా,” అని శాస్త్రము ఘోషించుచుండగా, భాగ్యాధిపతియై భార్యస్థానమునకు శ్రీకార్యకర్తగా ఏర్పడిన గురు మహాశయుడు జాతకునికి మాపగల సౌభాగ్యముటికేనా? అందులో, అతనిదిశోగో నే ఇట్టి అనుభవములా? శత్రు ష్ట్రేత్రములో నున్నాడని కొందరు కారణములు చెప్పవచ్చు రేమా? వాస్తవమునకు, శుక్ర గురువులు సములు. అది ఎట్లయినా, శుక్ర ష్ట్రేత్రములో బృహస్పతికి 'సారా వరి' ఉత్తమఫలము నే చెప్పినది. శుక్రకు రాహు సంయోగములో నున్నాడను కారణము దుర్బలము. వీరున్న స్థానమున కధిపతి కని మూలత్రిణిణముగా ప్రబలుడై లాభములో నున్నాడగుదా? మరి, ఈ అవ్యవస్థా ప్రపంగమేల వచ్చినది?

సాయనచక్రములో విశేషమేమైనా తేలగల నేమా పరిశీలించుట, విద్యార్థులకు, పరిశోధకులకునవో, ఉపయోగకరము.

ఈ క్రిందనున్న దే సాయనచక్రము:

చ 0-44 వ 27-80 18 20

శ 25-44
X 8-40 [సాయనము] యము 25-8
రా 1-51

కు 29-14 స్పష్ట జన్మకుంఠరి కే 2-51
బు 22-0
ర 17-8-87

గు 18-8 కు 12-47 ఇ 14-27

లగ్నము, ఇచట వ్యవధిమైనది. భావస్థితిలో మార్పు లేకపోయినా, గ్రహముల అధికారము లన్నియు తాగుమాడైనవి. 'మీసరగండు'డను కుజునికే కళత్రభావాధిపత్యము సంక్రమించుట భార్య సమర్థురాలని అర్థము. ఇప్పటి సాంఘికపరిస్థితులలో దీనినొక గొప్ప లోపముగా భావించనక్కర లేదుకొందాము. కాని, శత్రుభావములో (ఆరింట) కళత్రస్థానాధిపతి ఉండుటమాత్రము నిస్సంశయముగా దుర్గుణమునక తీరదు.

“శత్రుస్థి శే, కామపీడా, కాంతేయః కలహో గడః.”

అని ప్రాచీనులు దీనిఫలము చెప్పిరి. భార్య శత్రు వగుట సన్యాసికి హితముకావచ్చు నేమా కాని, సంసారికిమాత్రము కొరవితో తలగోకుకొనుటే అగును. అందులో, భార్య సమర్థురాలయినదో ఎంతకైనా సరే. ఒకవేళ, 'ముష్టాముష్టి'వరకు రాకపోలే మాత్రము, నిరంతరకలహాలయగు భార్యతో కాపురముచేయుట ఎవరితరము?

“మగనిమాటకు మాట,
కదురుపల్కెడిబోటి,
మృత్యుదేవతేనాటి, ఓహునలమ్మా.”

అని, మా మానవమృత సారి చెప్పినది.

ఈ జాతకములో, భాగ్యరాజ్యాధిపతియై యోగకారకుడైన శని స్వత్రేత్రములో లాభస్థానములో చంద్రునితో చేరియున్నాడు. ఇది ఉత్తమమున యోగము.

“ఉపచయ భవనేషు సర్వ సంపన్నః” అని ‘హోరాసారము.’ ఇంటికినపుయోగ్యంత, పెద్దల ఆశ్రయము, అరికసౌకర్యము, ఇవి అభివృద్ధి నూచకములు కాని ఈ కనిపించద్రయోగమునకు సార్థికేంద్రదృష్టిలో కుజునకుంట్లచే, భార్యకారణముగా ఈ యోగము కొంత దెబ్బతినగలదని నూచన.

ఇక, సప్తభూత కార్యవిర్యాహకుడగు బృహస్పతిగారికి, పట్టకూడని అప్తమభావాధిపతియై పట్టివది. గుప్తస్త్రీలపై ప్రేమ, భార్యతో ధ్వేషము, ఇవి దీని ఫలములు! తెలిసిన గా గండ్లవలమేమో, ప్రత్యక్షముగానే చెలికి అభివృద్ధికదా? దీని పరిణామముగా జాగరూకత వహించినచో, కాలక్రమమున మొదటి ఫలమునకు దారి ఏర్పడునేమో? ఈ గుగువు నకు లాభాధిపతియై మున్నది. వివాహకాలములో అరణ్యము కొన్ని వేలు చూపట్టినదికదా?

“గ్రహైశ్చ భావాంశకైః యోగైః” అనుడితి; నూటికి నూగువంతులు ఫలమునిచ్చునాడే బృహస్పతి. అట్లే ఇచ్చినాడు. ఇక, లగ్నాధిపతియై కళిత్రకాంతకు నైన క్రుని చూతము. ఇతినిలో చేరి జన్మస్థానములో రాహువు బుడొట్టచున్నాడు కదా! జాతికు గొప్ప చొరవ, తెగదారితనము చాక చక్రము కలచాడు. నాలు మూలలో ఎవరో నైనా తుణుకులో స్నేహము సంపాదించుచేగ్గు కలదు. ఈ క్రునికి వ్యయభవమునున్న వగుణులతో కేంద్ర వేగ సమృద్ధిగా కలగు. యుగయుగముల పరికించక, వ్యాపారవాచారలో తిలబడినట్లయు, వియోగశ్లేష మనుభవించుచుయు నూచించు యోగమిది. ఇంతి మాత్రము చాలక, విషయశుభ (పంచమ) స్థానమందలి మాయలవారి ఇంగ్రునతో ఈ క్రునికి సార్థికేంద్ర విషమదృష్టి వేగ యొక్కటి కలగు. ఆకస్మికముగా కనువేగుగుండులట ఊహాసౌములు నిర్మించుకొని గాలిశుయలలో ఊగి అనందించుట ప్రాపంచికముగా శత్రుసత్త్వములను తొలుతగా అన్వయించుకొని మోసమునకు పాల్పడట, వంచల మాయలు, కుతంతియలు సకాలములో గురించలేకపోవుట, ప్రేమవిషయముందుకొని వృత్తివ్యవహారములందుకొని, అతి ధారాశబ్దవలనో, అసంప్రేక్ష్యకారి త్వమువలనో, చొరవచేసి నష్టపడుట, ఇత్యాదులు ఈ ఇంద్రుని ప్రతికూలదృష్టివలన ఫలము.

ఈ రెండిటి సమష్టిఫలమే జాతికు అనుభవించి యుండుట.

భావఫలవిచారమున నూత్ననిషయవేదనకు సహాయపడు “సహమ”నింగు లున్నవని చిగువగు తెలుగుగురు. వానిలో, ప్రకృతాంశమునకు సంబంధించినవి, కొన్ని ఈ క్రింద చూపబడినవి:—

- (1) పుణ్యసహాయము ... 1-57 కర్కాటకము.
- (2) భార్య ,, ... 1-58 సింహము
- (3) దాంపత్య ,, ... 7-26 మిశ్రము.
- (4) వివాహ ,, ... 21-40 మేషము.
- (5) దాంపత్యమాత్ర ,, ... 1-18 వృశ్చికము.
- (6) భార్యమాత్ర ,, ... 25-40 కుంభము.

ఇవి చాలును.

పుణ్యసహాయము చంగ్రుని స్నేహదృష్టిలో, కర్కాటకములో తృతీయభావములో నున్నది. జాతికు పరాక్రమకారి. వరోత్తమాంశమునను ఈ సహాయము వ్యవర్థములో ఇతను సమర్థుడని తెలుప గలగు. దీనిలో గల వాష మొక్కటే. ఏమందురా, సప్తమస్థానమందలి బృహస్పతిలో సార్థికేంద్రదృష్టిని కొడుచుండుట. కళిత్రవిషయకముగా, పుణ్యము కొంత దెబ్బతింగలదని దీని నూచన. భార్యసహాయము కేసుంచుకొనులో నున్నది. కేసువు మాత్రు కారకుడని మనవారి నిర్ధారము. ప్రాపంచికముగా అన్వయించుకొన్నచో, సామాన్యముగా, వివాహమువలన గౌరవమునకు, అర్థమునకు హేయమైనచో, భాగ్యులలో ఏవో లోపమున్నదనిచో, నూచన వచ్చును. ఇట్లుండగా, వ్యయభవమందలి వగుణునిసంక్షిప్త సహాయమునకు కేంద్రవేగ యొక్కటి దాపురించినది. ఇది వియోగసూచకము. వివాహ సందర్భమున, ప్రవృత్తియై దృష్టి యుండునని, సహాధిపతి బుగ్గనితో అర్థికేంద్రమందలి దాంపత్యసహాయపు నూచన. ఇది శిశుదృష్టి యుటచే, హితకరముగా నుండును. వివాహసహాయము సహ ఆ బుగ్గనికి నిండు కేంద్రమండి యుండుట. ప్రవృత్తి నాశించినచో, వివాహము దుచ్చిరముగా నుండుట అసంభవము. ఈ సహాయముల సార్థకములని అనుభవము తెలిసినది కదా!

నిరయనకుండులిమండి నాధించగలిగిన ఫలముల కంటే, నాయనచక్రము నూచించు ఫలములు జాతికుని జీవితానుభవములతో హెచ్చుగా ఆతుకుచున్నవని నిష్పక్షపాదదృష్టిగల పారకమహాశయులు గమనించి యుండును. నాయన సంప్రదాయము ఫలప్రదమని అతి ప్రాచీనకాలమండే భారతవేళమందలి మహర్షులు అంగీకరించియుండిరి. మనము దానిని తిరస్కరించ నేల?

ఉండునిండు. జాతకఫల మేదైనా, జీవితవశల సందర్భమున అనుగుణముగా వ్యాప్తికి రావలసి యుండును. ఇట్టి జాతిక వాగ్దానములుగల వ్యక్తి వినా హముకొరకు దైవానుకూల్యముగల కాలమును, జాతకానుకూల్యము గల కన్యను సాధించుట హితము. ఇతను నిర్మించుకొన్న కన్యక జాతకము లభించలేదు. కనుక, జాతకానుకూల్య మెట్లుండెనో తెలియును. నా దృష్టిలో, అది ఉండియుండును. అరణ్య సౌక

ముహూర్తములో స్పష్టలగ్నప్రయోజనము

రగ్నము కుడిదిన తరువాత, ఇతర విషయములు ఏమి లెక్క? వీరి ఆభిప్రాయమును గుర్తించిన జ్యోతిష్యులైన రవీంద్రనాథ, సుగుణులు బాగానే వచ్చినవని చెప్పి యుండుదురు.

జాతికునికైనా, దశలెంబుడైనో చూడము. వివాహపు వయస్సునకు ఇతనికి కేవలముదశలో గ్రహస్థితిని ఈ క్రిందిచున్న కుంభేతి చూపుచున్నది:—

దాంపత్య 29-15	వ 27-41	వివాహ 12-80	16-15
శ 27-44 X 26-40 బు 22-9 స 22-1 ర 5-87 రా 0-54	చలిత జాతక చక్రము — (సాయనము)	పుగ్య18-0 — కే 0-54 భాగ్య18-0	
	గు 20-85 చ 20-16	గు 19-17 చ 20-16	ఇ 14-9

రాహువు 'ఎచావాస'యితో దశమకేంద్రయంగు ఉద్రూతిలూచుచున్న లగ్నాధిపతి క్రమము, 17-ంవ తిన్నగలు ప్రాయమునకి, చలిత కళిత్రాస్తానాధిపతి కు నానితో నిండు (తిక్కోణ) ప్రతిష్ఠామిత్రవృద్ధి వచ్చుట ఈ జాతకముందలి విశేషము. చిన్నవయసుననే దాంపత్యజీవితమువంక జాతికుని దృష్టబరతులు వింతకాదు. తిరునాట రెండేండ్లలోగానే, చలిత దాంపత్య సహాయము జన్మ క్రమికి అష్టకోణమునకు వచ్చుట. "ఈతరనే గొప్పలై సరివేసినాడు మరింత పోగె." నన్నట్లుండెడి. ప్రపంచానుభవములు నాలింతటి శక్తి, ఉద్రక్త చిత్రివృత్తిగల చిన్నవయస్కులలో, ఇట్టి దశలు వచ్చి అలలుకొన్నచో, యువకులకు కోరికలు ఉచ్చృంఖలముగా పరిగింపు సహజము. ఈ క్రమవికాసముగలు (పంచమ) స్థానముందలి ఇంగుని విషమవృద్ధి యున్నదని ముగించుదురు. యుక్తాయుక్త వివేచనలకే 'చల్ల' చేయు' చేయుండుట దీని లక్షణము. భావాంబరకేళిలో విగ్గులవికాస వివారించు అనందము భవమునకై మనస్సు ఉవ్వెత్తుకొనుట. అనే సమయమున, చలితజాతకమున క్రమబద్ధము చేయకొన్నాడు. ఈ బుగుడో, సన, పంచమాధిపతి. "ఏకక్రియాద్యర్థకరీ." అని సనయితో కూడ గుణము రావలెనని

ఉత్కంఠ వచ్చినది. తన సంతోషమందున్న చంద్రుడు పుణ్యసహమంతికోణ దృష్టిలోనున్నాడు గదా? గొప్ప అరణము నీరుగల ఇంకిల ఇంటి కనగ్నను పెద్దలు (శని) నిర్ణయించినాడు. చలిత చంద్రుడు కళిత్రాధిపతి కుజాని సంతోషమును పొంది చలిత బుగ్గ క్రమ మిత్రవృద్ధిని అభిలషించుచుండిన కాలము రాగా, వివాహ ముహూర్తము వచ్చినది.

వివాహమును సూచించు దశే లిన్ని యుండినా, ఇది పెండ్లి కాకూరి కాలమే. లగ్నపంచమాధిపతులకు చలిత క్రమబద్ధము చలితలగ్నము సార్వకేంద్ర ప్రాగ్భవ్యస్థిలోనుండిన కాలమిది. జన్మకాలమున యువకులు ప్రాగ్భవ్యవేగలనాడే క్రమము. కనుక, చలిత బుగ్గ క్రమము సూచించు 'చల్ల' చేయు' హితకరముగా నుండెను. మరియు, మృగశిరస్థానాధిపతియై, భార్యాస్థానములో నున్న సుగవులలో చలిత భార్యసహాయము నిండుకేంద్రమేకు వచ్చియుండిన కాలమిది. ఆ కాలములో భార్యవచ్చినచో, ఆ వివాహపు ఫలితములో అష్టమాధిపతిగలగ్న దోషము అనుభవమునకు రావలసి యుండును. భార్యతో వియోగము, అరణ్యద్రవ్యము నకు నష్టము, ఏకాగ్రముగా వచ్చునటులు ఈ దశావస్థానపు ఫలితము. చలి, ఇట్టి వివాహాంధులవలన ఏమి సాధించినా? ఇంకే కాదు. దశమాధిపతి శని చలించి కళిత్రాధిపతిగల కుజునితో సార్వకేంద్ర స్థానమున వచ్చియుండిన కాలమే అది. వివాహము నకై పెద్దలుగనెవ ప్రయత్నము సత్ఫలదాయకమునట కల్పి. వారి ఉద్దేశము యిచ్చినా (శని - భీకరగణ) దేవానుకూల్యములే కాలమునకు, ప్రయత్నము ఫలప్రదములుననే ఉచ్చును. వివాహము చేసినచే కాలము నకు నాలుగు సంవత్సరములలో భార్యసహాయము నలించి, చలిత సుగవులతో కేంద్రస్థితిని సంపాదించుకొనును. చలిత భార్యకూడ సహాయము చల్లగా చలిత సుగవులతో తిక్కోణమైతని పొందును. జన్మబుహుస్థితి అరణ్యచింత పెండ్లిసాగుచున్నది చలిత బుహుస్థితి అష్టగు భారినాశ్యమును పొందును.

కాని, ఇక్కడ విశేషమున్నది. ఈ కథలో అష్టమాధిపతిగల సహజసూక్ష్మతల సుగవులను సుగవులను, 'సుక్ష్మిగా మై' అనబడిగా కొంతనయ్యను. ప్రారగ్రహమునకే ఈ అధికారమునచ్చి ఇట్టిదశ వచ్చియుండెనని, నిస్సందేహముగా, ఏవో ప్రమాదమునకే దారి తీసియుండెడిది.

"క్రూర భాగ్య గృహీ,
కళిత్రామాత్ మృగం లభతే."
అని వృద్ధమువయస్సు సూక్తిము.

అంతటి పాపమునకు బుహుస్థితి, సామాన్యముగ పూనుకొనకు. అయినా తన ఆధికారముయొక్క ధర్మ

మును మాత్రము అతడు నిర్వహించవలసినదే. తప్పదు. ఆర్థాలముగా పెండ్లిసంబరము సాగించి, వధూవరులను న్యాయస్థానమున కేక్కించి, మంచి మాటలతో వివాహము కొలేదనిపించి, అరణ్యద్రవ్యము జాతకుని కంటకుండా, పునర్వివాహమునకు ప్రతిబంధకము కాకుండా, నాటకమాడి, సులభపాఠ్యముతో బృహస్పతి తన పని నెరవేర్చినాడు. అంతో ఇంతో చేతి ద్రవ్యము వదలబంతో పీఠ విడిచినది.

ఒక్క వింత. జాతకములో 'అరణ' సహము మిథునములో 15°-24°లో నున్నది. దీనికి బుధుడే అధిపతి. చిరితి జాతకములో బుధుక్రమం చెరిగా, అరణ్యుడే ప్రబలమున ఆత వచ్చినది. అప్పటికి ఈ సహము చరించిన నికరముగా పుణ్యసహమును చేరుకొనవలయునా? పుణ్యము పండినట్లు చూపట్టినది. కాని, జన్మగురువుతో సార్వకేంద్రస్థానమది యని మనము మరచిపోరాదు. ఆ గురువు అరణ్యమున అంటనిచ్చునా? నాలుగేండ్లకు ఆ సహమును చరించిన చిరితి గురువుతో సార్వకేంద్రస్థితికి వచ్చునప్పటికి నాటకము ముగిసినది.

సకే—నెరికి నెరికి సంపాదించినారా, అనిపించు ఈ వివాహ ముమూర్తమును చిత్రింపుడు :—

ర 16-80	బు 2-45 X 17-15 కు 20-80 చ 26-58	గు 16-48
రా 10-35	వివాహ ముమూర్తము (సాయనము)	వ 14-82 R 1 20-80 కే 10-36 యము 21-29 (వ)
	చ 29-52	ఇ 18-26 (వ) కే 26-81 (వ)

ముమూర్తము 1-30 P.M. (IST) అని ముహూర్తపు లెవరో నిర్ధరించాయుండీరట. పెండ్లి పీటలమీద, ఇచ్చిచ్చుకోను విషయములలో ఏవో అసమాధానము లేర్పడుటచే, వాడప్రతివాదముల ధోరణిలో, ఏర్పరచియుండిన "పుష్కరంశి" ఎప్పుడో దాటిపోయినది. ఉభయపక్షములకు సమాధానములిగి వగు వధువునకు "తాళి" కట్టు కాలమునకు 2 25 P.M (IST) అయినది. అనగా భూమండలము రహరమి వేయమైక్కు అలోగా తిరిగినదనుట! ముమూర్త కాలమైన ఎంత క్రింది? అందుబాటులో

నున్న అందాలరాజు పైననూ, అరణ్యపుసంచలమీదనూ, నిలచియున్న దృష్టిని ఆకాశములో, ఎచటో ఎన్ని లక్షల యోజనముల దూరమందో, తిరుగుచున్న గ్రహములపై మరల్చుట సులభమా? వీరి సమగ్రము తృప్తి కరముగా పరిష్కారమగుదాకా కాలచక్రమును సరిగ్గా జేయని ఆచార్యులము ఆ సృష్టికర్తదే కాబోయి!

ఆ దినమున ముమూర్తమును నిర్ణయించిన మహానుభావు లెవరో కాని, ఈ క్రింది దోషముల పట్టికను చూడుడు :

(1) ఫాలుణ బహుళములో ఈ ముమూర్తము. కామదహనము జరిగిన కొన్ని దినములకి అనుట! ఇది నిషిద్ధము.

(2) నక్షత్రము అనూరాధ. అది జాతకునికి విప్రతార. ఫలము క్షేమము.

(3) ముహూర్తపు కళలో ప్రబలదోషము 'విష్' కణము వ్యాప్తిలో నుండినది. అందులో, అది పూర్వార్ధ 'విష్' పగటి ముహూర్తములకు అమంగళ నూచకము.

(4) ప్రమాదకరమైన 'వ్యతిపాత' యోగము. ఇది మహాదోషము.

(5) చంద్రుడు గంధసంధిలో నున్నాడు. అందులో అతిదే అగ్నాధిపతి. కన్యావరులకు ఇది గంధము వంటిది.

(6) అనూరాధా నక్షత్రమందలి విషనాడీ పదే కేము వృద్ధి కములో 28°-44' నుండి 29°-38' వరకు ఉండినది. చంద్రుడు దీనిలో నున్నప్పుడే కన్యాదానము జరిగి యుంచుట సంభవము. విషరీజము అప్పుడే నాటబడియుండును.

(7) రవిచంద్రాంతరము 253°-22' అవుచున్నది. ఆదినమున తిథి త్యాజ్యము రవినుండి 252°-48' నుండి 253°-36' దాక వ్యాపించుటవలన, చంద్రునికి తిథి త్యాజ్యదోషము పట్టినది. వధూవరుల మనస్సంకల్పముల కిదిదోషము.

(8) పునర్వసు నక్షత్రపు విషనాడీదోషము కంక్రటక రాశిలో 19°-51' మొదలుకొని 20°-40' వరకు వ్యాపించును. ఈ విషనాడీలో లగ్నమున్న సుముహూర్తములోనే "తాళి" కట్టుట, తోడనే "తాళి" త్రేంచితేయబడినదను వాదము వచ్చినది కదా? కాని ఆ సుముహూర్త మెప్పుడో, తెలియలేదు.

(9) లగ్నములో వియోగప్రభువగు వరుణుడు ఉదయించినాడు. చంద్రునికి—అనగా, వివాహ లగ్నాధిపతికి—ఇతనినుండి సార్వకేంద్రవేద! విదాకులు పంచుకొను వ్యవహారమునకు తగిన లగ్నమిది.

(10) దశమకేంద్రములో కుగా డున్నాడు. "నరేషు భేమః" అని, యుద్ధమునకు తగినయోగమిది.

ముహూర్తములో స్పష్టలగ్నప్రయోజనము

(11) శనిక కళత్రకారకుడు శుక్రుడు సాక్షాత్తుగా సమ సప్తకము. అనగా, భార్యాస్థానాధిపతికి "మక్క ఎదురు". వస్తువు పెడముగము పెట్టినదికదా!

(12) వారింట శనిక ఇంద్ర సంయోగము, కుజుని సమ సప్తక వేగ. (ప్రయత్న ఫలము 'కుజుడు దశ మాధిపతి), ఇంద్రజాలములో వలె, కనిపించి అంతర్ధానమైనది.

హిమాలయశిఖరములవంటి ఈ దుర్యోగములు గల ముహూర్తమునకు ఇప్పుడు కలిగిన ఫలము ఎంతో తిరియున్నది.

ఈ ముహూర్తపు ప్రభావము వగుని జాతకమునకు ఎట్లు న్యాయించినదో గమనింపుడు. జన్మవరుణుని వైన శుక్రుడు వచ్చియుండగా, ఆ శుక్రునికి శని ఎగురుగా నిర్భవనాడు, ఈ వివాహభాసము జరుగుట! చరిత్ర కుజచంద్రుల సంయోగస్థానమునకు సమ సప్తకముగా కుజుడు ఆనాడే నిలుచుట మరింత విశేషము. ఇంత చాలా, జాతకుని దైనికలగ్నము ఆనాడు నికరముగా వియోగకారకుడు వగుణునిమీదనే—కర్కాటక రాశిలో 14³⁰ భాగలో—"తిడు" వేసినది. దినజాతకములో కళత్రభావము మాత్రము చరిత్ర భార్యాసహములో (సంహమలో 18⁰ భాగలో) సంయోగము నొందినది. భార్య వచ్చినది, సరే! దాంపత్యిగర్భ నిర్వహణమునకై కాదు, మరి న్యాయస్థానములో ప్రతివాదిగా నిలుచుటకే! ఎట్టికాలమునకు ఆట్టి ఫలము! విత్రికటియై, చిట్టు వేరొకటి మొలవకుదా?

దశిలో గ్రహచైవమ్యము కల కాలము దైవ ప్రాతికూల్యము నూచించును. ఈ శుభకార్యము లేవియు అప్పుడు తలపెట్టరాదు. ఫలము వివరించును.

"మదా గ్రహకాం నైవమ్యం
సర్వారంభం పరిత్యజ."

అని మహా భరద్వాజుడు హితము బోధించి యున్నాడు. అట్టి గ్రహచైవమ్యదశ కల్గి కాలములో, శుక్రునికో, సప్తమభావమునకో, సప్తమాధిపతికో ప్రబలమగు ఉత్తేజనము కలిగించు దశ సయితము స్థిరమయ్యేనేని, తిగిన వయసులో నున్నవారికి వివాహముకొరకు ఉత్తమంతు మిలిమిరగలదు. తిగినంతగా నెవ్వరిని, చొరవకు దిగకుండా అట్టి జాతకులను కాపాడు బాధ్యత పెద్దది. అట్లుకాక, వివాహము జరుపుటకై ప్రయత్నియలే జరిగినచో, దశాదుష్కలమును సులభముగా చేరికి అందియ్యజాలిన గ్రహయోగములుగల కన్యక లే వారికంట బడుదురు. కాని, పరిస్థితులన్నియు ఆశాజనకముగానే పొడగిట్టును. ఆ కన్యకలలో అందరూ, అరణము, మరొక్కటో, అసాధారణముగా వారి నాకరించును, దుష్కలము అనుభవించేయుటకొరకే అంతి ప్రబలాకర్షణము వచ్చిన

దని, పాపము, వారి కత్తుడు తోచదు. ఇట్టి దుర్దశలలో వివాహము చేసుకొని శ్లేషాశ్రులయినవారిని ఆ నేకులను చూచుచున్నాము.

దశ అంతి పటిష్ఠముగా నున్నపుడు, వివాహము జరుగవలసినదే కదా? విధి అట్లున్నప్పుడు ఎవరేమి చేయుదురు? అని ఆక్షేపించుట సులభము. చెసిన తప్పనకు, లేదా, జరిగిన అనిచారపరతకు, సమాధానము చెప్పటకో, తృప్తిపగుటకో, ఈ తత్త్వము బాగా పనికి వచ్చుచున్నది. అంతే. దైవశిక్షమున, అనగా, ప్రాచీన కర్మపరిపాకమువలన, ఈ వస్తువులో ఇట్టి స్వభావముగల పరిస్థితు లేర్పడగలవని గ్రహానికి నూచించునే కాని, ఆ పరిస్థితులలో ఆ వ్యక్తి ఇట్లే ప్రవర్తించవలెనని అది నిర్దేశించదు, శాసించదు. ప్రవర్తనను వ్యక్తుల పురుషకారమునకు చెందినది. సహవాసము, అనుభవము, విద్య, విజ్ఞానము, ఉపదేశము, సంస్కారము, మున్నగువాని ఆధారమున ఆయా పరిస్థితులలో తనకు ధర్మమేదో, ఏది హితమో, నిర్ణయించుకొని ప్రవర్తించవలసిన బాధ్యత వ్యక్తికే. దైవ మెట్టిదైనా, పురుషకారములేనది ఫలమురాదని ఎందరో పెద్దలు చాటిచెప్పి—పాశ్చాత్యులే కాదు, మనవారుసహా.

"న దేశ కాల వ్యవసాయ వర్సం,
భవేత్ ఫలాప్తిః సతి చాపి దైవే."

అను సిద్ధాంతమును మనము తిరస్కరించరాదు. దైవము అనుగ్రంథనీయమే. ఎవరు కాదరి? ఆయా వయస్సులో జాతకానుసారముగా ఆయా దశలు వచ్చుట దైవమువలననే. వలదన్నను, అది రాకమానవు. అంతే విధి. ఆ దశలలో ఏమి చేయవలయుననుట విధి పనికాదు. నేనవిలో ఎట్లుమధ్యాన్నమున సారధ్య లేజస్సునకు వేడి ఉండరాదని ఎవరుగాని శాసించలేదు. అట్లు వేడియుండుట విధి. అంతేకాని, ఆ ఎండలో పొదరకుట, ఛత్రము, మొదలగు ఉపాయములులేక, మానవులందరు తైల నవచి నూడిపోవలయుననుట విధికాదు. వారివారి కిచ్చిని, సౌకర్యమును, అనుసరించి వారు తమ పనులను నెమ్మదిగా జరుపుకొనుటకు నూరకుడు ప్రతిబంధకము చేప్పకుదా? దశాఫలములను నెలెము ఇట్లే అన్వయించుకోవలసియుండును. కానిచో, మహాద్భుత వాక్యములను మనము తిరస్కరించినవార మగుదుము.

(పశ్చింసలోనున్న జాతకునికి ఆపుడు వివాహము జరిగినచో శ్లేష మబ్బునని నూచించుదశలు వచ్చినవి.

ఆ కాలములో పెండ్లి జరిగినేని, దానినుండి దుష్కలమే కలుగునని, సహేతుకముగా జాతకునికి, అతిని పెద్దలకు సహా, తిగినవారు నచ్చచెప్పి యుండినచో, ఈ వివాహభాసప్రసక్తి వచ్చియుండవచ్చుదా! ఇది ఆసాధ్యముకాదు. కాని, వివాహము జరిగి

యంపెనితో, అప్పుడిదిగో లేమి చేసియుండును? అను ప్రశ్న వచ్చును. మంచిదే! పది సంవత్సరముల వయస్సులోనే ఇట్టిదేశాలు వచ్చియుండే ననుకొందము. అప్పుడు వివాహము, వియోగము, వ్యవహారము, ఇవి జరిగియుండునట్లుగా? దేశవచ్చిన వయస్సులో ఏ అవకాశములు, మార్గములు, సిద్ధముగా నుండునో, వానిలోనే దేశాధిపతియై మావహము. (భౌతిక)భావమును మెరుమదో వచ్చినపుడు, అన్నదమ్ములు, అక్కచెల్లెండ్రు, లేనివ్యక్తికి, ఆ దేశాధిపతి భార్య సోదరినోదరుల నైపున ప్రచురించుట అనుభవములోనిది. మాటవగానకు ఆలోచించితిమి. తిగిన నాటకములలో పాత్ర పోషించి జాతికుడు ఈ దేశాధిపతియైయు అనుభవమునకు తెచ్చుకొని యుండునవచ్చును. ఇట్లే, ఎన్నియో మార్గములున్నవి.

లోక కార్యముల పర్యావరణముగా పాటుపడిన ప్రాచీన మనుష్యులు రచించినది జ్యోతిర్భాస్రము. ఏకాలము ఆభివృద్ధికార్యములకు తగినదో, ఏవయస్సులో అట్టి కార్యములకు దైవము అనుకూలించునో, దైవానుకూల్యమును మాత్రు వ్యక్తులెట్టివాడో, ఎట్టి మహారాష్ట్రములో వివాహములు జరుపుట ఇహపరములకు శ్రేయస్కరమో, ఆ భాస్రము గంటవాయించి చెప్పి మన్నది. వానిని తిరస్కరించి, లేక నిరాదరించి, స్వేచ్ఛగా, గుఱుదేశాలో, దుష్టాచార్యులలో, కార్యములు జరిగి, తిరువారి విధిలో, దైవమునో, నిండించుట నీతికాదు. జాతికుడు ఏమి సాధించుకొనగను? ఆశించిన భార్యగా, లభించలేదు; సరికదా, వచ్చుననుకొన్న అరణ్యదివ్యవైవా, దక్కలేదు. మూడు వాలుల సంవత్సరముల కాలము మనోవ్యర్థ, న్యాయస్థానముల నెంటు తిరుగుట, ప్రవృత్తము, గౌరవహీన, ఇంతేకదా ఫలము?

మహారాష్ట్రకాలమును నిరాదరము చేయువారి కొక్క మనవి. జాతిక మొగు జీవితములో దోలవ చూపునో. వివాహము మహారాష్ట్రము సముదాయ దాంపత్య జీవితమునకు సంబంధించిన భౌతికములకు సూచించు దేశము లేకుండగను. మహారాష్ట్రము నిర్ణయించుట లక్ష్యపత్రకలలో అచ్చువేయించి పారచేయుటకొరకు కాదు, వైవాహికజీవితమునందలి భౌతికవిధులను తెలుపుటకొరకు, ఈ దేశమును, సామాన్యలమాట అంగీకరించిగా, మామూలికరలే అనేకము గమనించుకుంటుంటు ఈ కాలపు తోచనీయవిషయములలో నొక్కటి.

ప్రశంసలో నున్న వివాహలగ్నమునకు దేశమన దీనిని సాధించినదో, చిలితి చంద్రుడు ధనములో 28వ భాగము పోయి క్రైస్తవములో మిగిలి దృష్టిని సంపాదించినప్పుడు, భార్యను రప్పించు

కొనుటకై జాతికుడు న్యాయస్థానమున కెక్కినాడు. తీనిభార్య స్థానాధిపతి. శుక్రడు గృహ, లాభాధిపతిగా రాజ్యస్థానములో నున్నవాడు. న్యాయాధికారుల ఆశ్రయమున అనివాస సహాయముతో తన ఇంటికి భార్యను రప్పించుకొనివచ్చినాడు జాతికుడు. నాలు సంవత్సరములకు చిలితికునికి ఇంగ్లనునో సమస్త ప్రకారము సిద్ధమయినది. ఆవేశకు సరిగా వివాహలగ్నము చరించి, దౌర్భాగ్యవశమున, ఆ కుజానికి, ఆ ఇంగ్లనునో, సరిమగ్నమునకే వచ్చి పాపకర్తరి పాలయినది. మహారాష్ట్రములని ఫలము అత్రుకు విచ్చితి కొలపినదే. ఆకాలమునో, నికరముగా, చిలితి చంద్రుడు సమభావబింగువును చేగువాడు. గండాంతములో ఉండిన ఫలమును అప్పుడేకదా ఈ చంద్రుడు కర్మభావమునకు అందియ్యగలను? ఇదన్నియు ఏకకాలముండే సమకూరుట! మహారాష్ట్రము చూపగల దేశాధిపతి పాక మిది.

మహారాష్ట్రమునకు దేవమానవదేశే కాక, వరజాతిక, దినజాతికారులు సముదాయ సాధించ వచ్చును. ఎంతో స్వచ్ఛముగా వానిలో సహా ఫలములు మాట్లాడుతుంటే, గంభీరకర్మతీకే, వానిని ఇవల చూపజేసిరి. మచ్చున కొక నిద్రాసము చూపుగను. న్యాయస్థానములో వివాహబంధము విచ్ఛిన్నమై అయిన నాటికి ఈ మహారాష్ట్రమునకే దినజాతికమును గుణించినదో, దినలగ్నము సింహరాశిలో 7వ భాగము పోయి పాక్షికుగా నాటి వగుణురవిద ప్రాతినిధని పాకమువశాయలు కనుగొనాలగు. ఒక్కకాలములో వ్యయస్థానములోనుండి క్రమి క్షయించుచున్న నాడీ వగుణుగా, అట్టివానిని మహారాష్ట్రకాలములో మంగళాక్షరలలో ఆహ్వానించి లగ్నములో కూర్చుండజేటి నాగకదా? నైగా, వివాహలగ్నాధిపతియగు చంద్రుని సార్థికేంద్ర ప్రారబద్ధినిగో గండాంతములో ప్రోయుచుండిన గ్రహముకదా ఈ వగుణుగా! తాను సంక్లిష్టించిన కార్యమును ఆనాటి దినజాతికలగ్నములో కూర్చుండితూ రికొనించినాడు. కాలపురుషుని మహిమ!!

చెప్పవచ్చిన దేవునగా, మహారాష్ట్రములలో స్వచ్ఛలగ్నకాలమునకు గవ్య విలువ కలదిమట. అనాలోచించితిమి, ఏదో ఒక రోజు లగ్నమునకొని ఒకటి, రెండు గంటల కాలమును పుణ్యకాలముగా మహారాష్ట్రములు నిర్ణయించుటయే, తీరిక ననసరించి పెండి పెద్దలు ఏదో ఒక ఊరులో పుణ్యకార్యము జరుపుటయే, భద్రావధులకు ఎంత ప్రమాదకరములో, పాతకమువశాయలకు తేరుగావిన్నవింపట అనవసరము.

కల్పవృక్షము: కైకేయి

శ్రీమతి నాయని కృష్ణకుమారి

సప్త సంతానములగు ప్రళయి గాంచినది కృతి. అట్టి కృతికథ నిర్మాత శ్రీ విశ్వనాథ. ఆయన పరమ భక్తగ్రాహ్యుడు. స్వప్న సుమత్రులగు హాస నాయన మానస జిహ్వలు రామనామ గ్రహణము చేయును. రామ కథాప్రహరము విగించి లాగు ధాటికి సంశ్లేఢమై ధురావశమై చను నాయన మనోఽశ్వమునకు రామకథ సర్వమును తెలిసిన ఉగ్రుడు చోదకుడు. పగ్గముల పట్టు సజల్పి నిద్రి ఆ దేవుని అనుమతినిబడీయే కవి రఘుదేవుని పానుకథా ప్రపంచమును నిర్మించెను.

ఈ నాడు మరల నీ రామాయణ మేలమని యెవ్వరైన నందురు. అట్టి సంతకూటపుత్రుల కవి సమాధాన మిచ్చెను. ఈ ప్రపంచ మెల్ల వేళల తినుచున్న అన్ని మే తినుచున్నది. చేసిన సంపాదమే చేయుచున్నది. ఒక్కరి రుచి మనోక్కరికి రాదు. ఒక్కరి బ్రగుతు లింకొక్కరి బ్రగుతు. అట్లే యాయన తలచిన రామునే తలచి రచనగా మలచును. ఈ తలపులు మనో క్కరు తలచరేరు. ఈ రచన యింకొకరికి రాదు.

ఇంతకు నీ కవి వాల్మీకి రామాయణము వాంఛి కరింతుననలేడు. రామకథ చెప్పెదననెను. ఆ చెప్పట తన రుచికి వచ్చునట్లు చెప్పట. ఆ కథావిషయమున తన మనఃప్రాణములు సర్వమును ఓహోయనునట్లు చెప్పట. వాల్మీకి రాముడు మహేతిహాస నాడుకుడు. వేదాంతగతి విధినిషేధములను మిత్ర సమిత్తులు చేసి తన చిరిత సుదాహరణగా చూపి ప్రబోధించు గర్భవీరుడు. వాల్మీకి తన రాముని గర్భ పరింతునిగా చెప్పెను. ఏకపత్నీమహాత్రునిగా చెప్పెను. పితృ వాక్య పరిపాలనా దక్షునిగా చెప్పెను. పాగుజన పరి త్రాణునివలె, శత్రుజన నిస్త్రాణి కారకునివలె చెప్పెను. అతిశు బ్రహ్మాది జనసంఘములనల, మహచ్చి వారము వలన ప్రార్థితుడై పుషమి నవతరించిన దశరథాపత్యము.

ఈ స్ఫురణ వాల్మీకిరామునియం దాద్యంత మున్నది. అందువలన, ఆ పాత్రయందలి సద్గుణ పుంజములను విని సభిక్షికుగ నమస్కరించి గౌంవింపగలముగాని, మన మగ్గ శరీరప్రాణములతో మనగల వ్యక్తిగా తలచి యానందించి మన్నింపలేము.

రంగనాగుడేమి, భాస్కరుడేమి, ఈ కాలపు వారు ఆంధ్రవాల్మీకి కావ్యతీర్థు లేమి అందరును రామాయణ మహేతిహాసమును తెలుసుకొనికీ దించిరి. వారెవ్వరును కథా కథనమున కిచ్చిన ప్రాముఖ్యము తక్కువగాత పాత్ర చిత్రణమున కేమలేను. అసలు వారివృత్తీయం దన్ని పాత్రలును పాత్రలేకొవు. ఒక్క రాముడే అద్యంతమును కవి గమనింపదగిన పాత్ర. ఈ రామునిచుట్టును కథ శిరవేగమున తిరుగును. తిద్దెగాతి శయమునబడి సుడిగాలికి దిరుగు శక్తు పత్ర ములవలె మిగిలిన పాత్రలు శేలిపోవును. ఈ లోపము ఆయాకవుల ప్రతిభాలోపమువలన కలిగినదికాదు. వారు రామాయణమును గర్భప్రధాన కావ్యముగా జెప్పిరి కాని సరస్వతీసముగా జెప్పలేదు. అనుభవశాస్త్రం చెప్పెను, ఇదియే యాయన రామ కథ చెప్పటలో చేసిన సుగము. ఇదియే యాయన పాత్ర చిత్రణమందు చూపిన సునిశిత శ్రద్ధాగుత్వము.

ప్రతికావ్యమునందలి పాత్రలను రెండువిధ ములుగా విభజింపవచ్చును. అవిప్రధాన పాత్రలు ఆ ప్రధానపాత్రలు. ప్రధాన పాత్రలు కథ కుపకారములై కథను నడిపునవి. అప్రధాన పాత్రలు ప్రసంగవశమున వచ్చి కథకు పుషిని చేకూర్చునవి. కవి కేరెంతు విగమల పాత్రలయందును సమవృత్తి యుంపవలెను. అప్పుడే కథా సౌందర్య వినుమ దించును. విశ్వనాథ యట్లు చేసెను. ఈయన రామాయణ కథానాయకు నెంత యవధానముతో చిత్రిం చెనో రామ వనవాసగమన ప్రథమకారణ మంథ

నట్లు చిత్రించెను. సీతావియోగ దుఃఖాపాదిన కూర్పు గాన నట్లు చిత్రించెను. కాసల్య, సుమిత్ర, ఆహల్య, కైకయి, సీత, అరుంధతి, ఒకలేమి ప్రతిప్రధానా ప్రధానపాత్రయు నాయన ప్రతిభాదత్త మహా మూర్తిగా విలసిల్లినది. ఈ పాత్రలన్నియు విశ్వ నాథజే. ఇందు మరొక్క కవికి స్వత్యయిద్ది కలుగుటకు వీలులేదు. తను సృజించిన పాత్రలు తనవేయనుబుద్ధి పతితలకు గూఢ కల్పించగలరు కవికి కథా నవ్యత్వి ముక్కురలేదు. పాత్ర కథను మలచి సరికొత్త రూపులు దిద్ది రసప్రవాహ పారీమలన విజ్ఞుల యా దృశిని పొంద గలకు. విశ్వనాథ యుట్లుచెనెను. ఈయన కల్పవృక్షము కొత్త తోడవులు తోడువకొను పురాణభూజము. దానికి నిత్యము నవ్యత్విమే.

కల్పవృక్షమునందు కైకయి యలూర్వస్థితి. దీనిని వాల్మీకి కైకయికి పోలికలు లేవు. వాల్మీకి కైకయి రామానురక్షులకు కన్నెట్టి. సకలసదాభి రాముని రాముని రాజ్య నిష్కామిని చేసిన కుటిల. వానిని పడునాలుగేండ్లపెరిలో పలు పిలువలపాలు చేసి ప్రియమ విరహ దోషాదును మనసుని చేసిన పాపిని. నిజపుత్రుని రాజ్యప్రాప్తికై భర్తృవియోగమునైన సమ్మతించిన దుర్మతి. ఇది వాల్మీకి కైకయీ స్వరూపము. వాల్మీకికి కైకయియందు పానుగూరి లేదు. రామకృతి సద్గుణరాశిని ప్రకాశింపజేసిన మూలరూపమును కృతిజ్ఞులేదు. విశ్వవక్తృత్వము, సత్వైక్యత దీక్షితత్వము మతియు నను దిశరక్ష్యకుని క్రేమాప్రదమును స్పృహలేదు. వాల్మీకమందు కైకయి రామాభిషేక కాలమున ప్రవేశించును. రాముని ఆపనికి పంపి నిష్క్రమించును. ఆ పని పాగుటకై యా పాత్ర సృజితమైనట్లు అది తీరగ నే ఆ పాత్ర నశించినట్లు మనకు తెల్లమనును. కాని వాల్మీకియ, కైకయికి రాముని యందు భరతునకంటె ప్రీతికలదనియే చెప్పెను. ఆ ప్రీతి సపత్నీ సూత్యర్థము ముందు నిలువలేదు. ఇందుకు మంథర ప్రోద్బలమిచ్చినది. కాసల్య పట్టుపనిషి మునుపే యయి, రామ పట్టాభిషేకానంతరము రాజ మార యగును. ఆమెకు తానూడిగము చేయవలయును. ఈ విషయమే మంథర నొక్కిచెప్పినది. వాల్మీకి కైకయి యా మాటలకు లొంగిపోయినది. లొంగుటంద నిలుచు నైత్యము కైకయికి లేదు.

అంత గాంధీర్థ్యమును లేదు. కేవలము, మనశ్శాందల్య మునకుగానై సపత్నీ సూత్యర్థము కారణముగా, స్వపుత్రాభ్యుదయ పరం పరయే లక్ష్యముగా తామన గుణము ప్రకాశించిన దుష్ట స్త్రీవలె రాము నరణ్య మునకు తోలినది.

విశ్వనాథ కైకయి క్రొత్తకైకయి. ఏ కవికైనను సూత్యర్థమును సృజించుటకు చాతుర్మన్నది. విశ్వ నాథ ఆచాతుర్మ సుపయోగించుకొనెను—“ఆద్య సత్కథలు వాచితీవుట్లు రత్నములు. కల్పనాకథలు కృత్రిమ రత్నములు. ఈ వాటి యీ సత్వైక్యత ఆద్యసత్కథ నొక దానినిగాని స్వకపోలకల్పనాగ్రస్తుము చేనెను. అదికవి ప్రాచేత్యకృతిపాత్రకు వింతరూపు కల్పించి రంగులు మార్చెను” అని ఒక్కరనవచ్చును. వాల్మీకి కైకయి నేల మార్చెను? ఆద్యసత్కథలందు స్వకల్పన లేలచెనెను? వినూత్ని కథా కల్పనా తత్పరుడు కారాదా? యని మరొక్క రనవచ్చును. ఎవ్వరేమన్నను విశ్వనాథ వాల్మీకి కైకయిని పాకుచేయలేదు. బాగుచేసెను. కీల చిత్రిణమే లేక వెల్లాలెబోవు కైకయీ సామాన్య స్వరూపమును దిశి ధ్యేయని ప్రియభార్య రత్నముగా తీర్చి దిద్దెను. ఆమె రామకృతి సర్వరాక్షస సంహార ప్రథమకారణము. రాముడన్న మనఃపాణులచే నాత్మల్యము కురిపించు మాతృమూర్తి. అట్టి పుత్రుని వాంఛా పరిపూరిత లేని కుట్రలు నెరిసిన నైమిషిని వానిని చివరిదాక రక్షించిన స్వార్థత్యాగిని. ఈ కైకయి మనచే నోహోయని తిల యూహించును. మన మనసు లందున్న భక్తిగౌరవమైన విస్మయము నాచుకొనును.

ఎందరని అంగనలు కల దిశి ధ్యేయకు మువ్వకై ప్రియంగానలు. వారు మువ్వకును గుణగణాబ్జులు. అందు మూడవది కైకయి మధుసూదనగానూర్తి. అరువది వేలయేండ్ల వరుసుమీరిన రాజుకంటికి దాగు లేకుల తక్కితీ కాటుక. ఈమె జన్మదోశేవల సార్త్విక మూర్తియన కైకయరాజమహిత. తండ్రిరక్త మామె నాడులలో ప్రవహించుచు నేయుండును. ఆమెమనస్సు నంగు, భావమున కందనిచోట మూలసర్త్వి గంగా వలితములై, పరిణతములై, భద్రములయిన యూహలు జనించుచు నే యుండును. కాని తల్లి నెరుగని కైకయి సరియగు పెంపకములేని రాచసంభావము. ఆమెకంత నెగడితనమో, గరువమో, అంత పట్టుదల. ఆ గుణములే

కల్పవృక్షము : తై కేయ

దశరథుని కొసల్యాభిముఖుని గానీక తనవైపు త్రిప్పి నది. తనవాసగమనమునకు భంగము వాటిలనీయక రాముని రక్షించినది.

కైకయీ పాత్ర నత్యుజ్వలముగా తీర్చుటలో కవి పోషకముగా గైకొనిన మరొక పాత్ర మంథర. అది కైకయిని చిన్నవాటినుండి చేతులనెత్తి పెంచి అరణ్యముగా కొసలేశ్వరుని యింటికి వచ్చిన ముదిజంతి. వాల్మీకమండు కైకేయికే ప్రాధాన్యము లేదు. ఆమె దాని మంథరకు నుండగు. భారతమున నొక్క చోట మాత్రము మంథర కారణ జన్మగా చెప్పబడెను. అది గుండుభి యను గంధర్వకాంత. దేవకార్యమును రాజనిగ్రహమును జరిపించుటకై మనుష్యజన్మమెత్తి, కైకయాదానియై, గామ తనవాస గమనమును ప్రోత్సహించినదని యనటికథ. విశ్వనాథ మంథరకీ కారణ జన్మములేను. దాని కాయన చేసిన రూపకల్పనమును, ఇచ్చిన స్థానమును వేరు. రాముని అరణ్యమున కంపుటలో దానికున్న కారణమొక్కటే! అది రాముడు కొసల్యానుతుడని. పట్టుమహిషీ గర్భము వాడు రాజ్య పదవి నందునని తాను పెంచిన భరతున కన్యాయము జగురునని. రాముమూర్తి యన్నదానికి గల ద్వేషమును, రాముని బాల్యమునుండి, రాజ్య నిష్కామితుడగు తరకు కవి అచ్చటచ్చట చెప్పనుచు యుండును. దీనికి తోడు మంథరకు కైకపై నొక విధ మగు నధికారమున్నది. అది తిల్లికి మాతురుపై గల యధికారమువంటిది. కన్నుతిల్లిని చూచిని మమకారమెల్ల కైక దీనిపై నొలకపోయును. ఇది పుట్టినంటి దాని. రాజు బహుభార్యాప్రియుడు. అందును పట్టుమహిషీ యన్న కైకకు సపత్నీమాతృస్వర్యము. ఏకాలము పతి తన కడకు రాకపోయిన కైకకు మంథరతోడనే ప్రాద్దు పోవును. ఈ చనువే మంథరకామెపై నధికారము సంపాదించి పెట్టినది. అశుగతులను కాయాధికార మును ప్రదర్శించి, దానిని స్థిరము చేసికొనుట మంథర కొక మోక్ష. అయినను కైకయు దాని కప్పకును విధి యకాదు. ఎప్పుడో ఒక్కొక్కసారి ఆమె దాని కెదురుతిరుగును. అప్పుడప్పుడు పక్షించి యూరకుండును. ఒక్కొక్కసారి దాని మాటల కభిముఖునగును. ఇది ఆమె మన స్పృహజ దౌర్బల్యము. తిన్న చేతులనెత్తి పెంచినదీ యనుకృతజ్ఞతా పరిణామము. ఈ విషయ మును విశ్వనాథ స్పష్టముచేయును.

మువ్వగు రాణులును రఘువంశక రత్న దీపములను నార్గింటిని వెలిగించిరి. కైకయీ భరతుని నోమనట్లును, వాని యాటపాటలలో మురిసినట్లును వాల్మీకి చెప్పలేదు. విశ్వనాథయు చెప్పలేను. కాని వాల్మీకి చెప్పని కొత్తది మరొక్కటి విశ్వనాథ చెప్పెను. కైక కంఠ నేపటికి తన సవతి కొడుకు రామచంద్రునితోడనే సరి పోవును. కొసల్యయన్న నామెకున్న మత్స్యరథ ఆమె సంతానముపై లేదు. రామ జననానంతర మా కొసల్యపై గూడ నామెకు మత్స్యరథ లేనట్లుగా కవి నూచించును. పై చెచ్చు కైక కామె యన్న రామ చంద్ర గంధర్వపుత్ర వీచిగా నొక పూజ్యభావము. అట్టి రామునికొరకు నిద్ర మేల్కొన్నదిగ ఈ యాత్యుబాత చూచును. వాడును కాళ్లుచచ్చిన దాది పినతల్లికొరకే పరుగులెత్తును. రాము దామెపై కురుకగా, కైకయీ వానిని కొగిల క్రువ్వకొనును. ఆస్యమున ముద్దులిడును. కనుపుపై మూర్ఛముంచి కిలికలార నవ్వించుకొనును. రాముడు కైక వద్దనున్న ఎవ్వరు పిలిచినను పోకు. అట్టి రామ ప్రవృత్తాంత రంగ కైకయికే భరతునిపై దృష్టిలేను. భరతును తల్లి దగ్గర మచ్చికలేను. క్రతుఘ్ను సహితుడైన వాడు మంథర చేతియందు బడెను. ఆ వద్ద దాని తీర్పు తీర్పులును, పెరపరిచారికల నేవలును వానిని పెంచెను.

శ్రీరామచంద్రుడును పెరిగెను. లక్ష్మణుని ద్వితీయుడైలో కామ్యుతకౌర్యప్రదర్శనమును పండ్రెం జేండ్లయిన నింపని పసివాటచెనెను. తన శౌర్యమును రాముడు తిల్లికి తెలియనీయుడు కాని పినతల్లికి కాన్పించుకొనును. ఆ సమయములందు కైక సంతోష కుల్యాతిరంగకడోలాగనున. ఆమె సేత్రిము లానంద బాష్పకదంబకలితో ద్యానములు. ఆమె రాముని మెచ్చి, బహుమురిపెముగా చూచిచూచి, చూచుచు నే బాబుకు దిష్టితరులు నేమో యిది ఖగ్గిలిల్లును. నేల మున్నది యా చేతితో వీపు చమురును.

కాని కైక యీ హృదయ గతిమైన యింత ప్రేమయు ఆటంకములులేని సరళ ప్రవాహికాదు. మంథర ఆ ప్రవాహమున కడ్డు తిగిరి చెదగొట్టు బంపరాదు. అది చూచుచుండేనేని రాముమూర్తిపై పినతల్లి ఆ ప్రేమను కురిపింపదు. ఊరక కన్నులతో పలకరించును.

రఘుకుమారుల ఉపనయన సంస్కారమైనది. తనకు మొక్కిన కుమారులకు కావల్య హేమధూమణి వితానములను, ఆ శీసులను ఇచ్చెను. వేదాంతిని సుమిత్ర కేవల శీసులను మాత్రము యిచ్చెను. కైక మిగిలిన వారి కేమి యిచ్చెనోగాని రామునకు మాత్రము మణులు కుట్టిన పట్టు దట్టి యిచ్చెను. పిడిని మరకతిమ్మ దొడిగిన చురక తిచ్చెను. వజ్రపుంఖి తమ్రైవన వాలుటమ్మ నిచ్చెను. వానిని చూచుకుని రాముడు మొగమున ఇంతయై మురిసిపోగా కైక కన్నులందిగము మరింతయై యేగులు వాగెను. ఆమె అంతరంతర ఫగితమైన రఘువ్యసాని ప్రతిమ లనచ్చిను మూర్తికి జగములు పట్టరాని ఒక సాహస దీప్తతనత్వ మొప్పెను. ఆ సమయమున కైక ధీరామౌఢిప్రచ లాంతరామోఘ. ప్రేమోల్బణ మొదటిచిధా రాగ్రామిత దృగ్గోళి.

ఈ కైకేయ సామాన్య రాజకాంతి కాదు. వింట చిక్కిన మర్మము రెగిసిన గమ్యవ్యాధినిధానము. సారధికి కూడ చేరిగాని కాశీలముచూపి రథమును మెలపుకొని పోవు నేర్పరి. పుత్రైవాంఛా పరిపూర్తి కావిక్రమ స్ఫురణమును, ఆ మెలపును మూలసాగనములైనవి. అట్టి ప్రజ్ఞానిధి రఘుబాటిని గమ్యవ్యాధిభ్యసన వేళ నిత్యమును వచ్చి చూచెడిది. 'ఓయి తండ్రి ఈ బాణమిట్లు, ఆ బాణముట్లు' అని చిత్రమూసలైన లక్ష్యముల నెట్లు విదారింపవలయునో నెట్టి చేయింపవలసింది. తన విల్లెగిరి పట్టవలయునో ఆమెట్లు సంధింపవలయునో రాము చంద్రునకు కైకయీ శాసనమే శాసనము. తన మాట విని లక్ష్యభేదము చెసి తననుచూచి చిన్నారి సిగ్గు దొంతర నవ్వుల నదజల్లు రాముడు కైక యీ ప్రాణము. వానికిడి వేళ యిది పోళ యని లేడు. ఎప్పుడు చూచి నను వాడు కార్మక సహితకై కైకయీ సాగమున నుండును. ఆ సాగములును, తిప్పివీస వృక్ష నివహము లును వాని లక్ష్యములు. మరుగు ముంఛంకు వాని పొడగిట్టును. అది వాని గమ్యక్రమ కళానభవమును అటుపోయివచ్చి చూచును. ఇటుపోయివచ్చి చూచును. చూచి చూచి భయభ్రాంతయై సిపాలాడును. రాముడు ముంఛర యేడ పరిహాసీరి. వాడు దానిని రాములట్లుగా బాణములు వేయును. అది భయభ్రాంతయై హాహాక రించిన కొలది వాను గగ్గోలుగా హాహాధ్వనిమూర్తి యగును. అట్లు సర్వరాక్షసకులాటది దావానలకల్పము

రాముడు కైకడ అన్త్రవిదగ్ధుడు నాంది పొడెను. ఆమె రాముడేవుని ప్రథమ అన్త్రవిద్యా గురువు.

రామునియందు వలె సీతయందును బహుశా రాగ కైకయి. తదీకవ్యావగ్యులచారిలో ముక్కులు వైచు సౌందర్యపిపాసిని. రామునకంటె సీత అంద గత్తె. సీతకన్న రాముడందగాను. ఒకరిని చూచి నప్పుడు మగొక్కరిపై కైకయికొ భావము కలిగెడిది. తన హృదయస్పందియన నా దంపతుల శోభను నెప్పు ఖలెనని యామె సీతకంటెగి నా తండ్రి రాముడంది గాను. నీవుకావనును. రామునివద్దచేరి సీతయే అంద గత్తె నీవుకావనును.

అట్టికైకయి, తానై రాముని వనములకు గోలు టకు మంఛరాబోగ మొక్కటి చాలకు. ముంఛరపై మమకార మెంతయున్నను దానికి లోబడి తన ప్రాణ ములకు ప్రాణమైనవిత్త నవధికి పంపిన కైకకు వ్యక్తిత్వ ముండకు. ఇంతగా చిత్రించి కైకను ముంఛర చేరి యందరి మైనపు బొమ్మగా నియ్యట కవి యుద్ధే శ్యముకాదు. కైకను కారణజన్మగా తీర్చవలెనన్న కవి తన తన కల్పవృక్షమున ప్రస్ఫుటము. పురాణగాళ్ల యందీ కారణ జన్మత్వము ముంఛరకున్నది గాని కైక యికిలేదు. ఈ పరిస్థితులలో కవి స్వకపోల కల్పనల నాశ్రయింపక తప్పలేదు. ఇట్లు చేయుట కీ విశ్వ నాథయే మొదటివాడుకాదు. నాలుకకర్త భానుడును తన ప్రతిమయందు, కైకయీ పాత్ర చిత్రణావసర మున నింత జిజ్ఞాసపడి, ఇంతి సానుభూతిలో ఆ పాత్రను కొంత మార్చెను. ఆ మార్పు, కైకయి యన్న స్వార్థము, మాత్సర్యము కలిసిన సామాన్య వనిత స్వరూపమును భావము మనలో కలుగనీయదె గాని, ఆ కైకయిని, మహాత్మ్యైష్ట నిస్వార్థ, పీడ కాంతిమచేసి మనముండుపెట్టి నలుగులను చిమ్మింపకు. అందుకు కారణ మా పాత్రచిత్రణమునందు భానుడు చివరవరకు శ్రద్ధహాసించకపోవుట. ఈ లోపము విశ్వ నాథుండులేదు. కావుననే ఈ కైకేయ నిర్దుష్టయై, దివ్యప్రభల చిమ్మి రత్నీకీపమైనది.

ఇంతకును విశ్వనాథ యేవకార్మనిర్వహణ భార మును కైకయిచేసిన పెట్టెను. ముంఛరను కేవలము స్వార్థచింతివాపరయన దుష్ప్రస్థిని చేసెను. ఇది పాగించుటకొయన మనోహరములగు రెండు కల్పన లను చేసెను. అందొకటి రామకల్యాణానంతరము,

కల్పవృక్షము : తైత్తియ

పట్టాభిషేకాత్పూర్వము శ్రీ రామచంద్రుని ప్రాణము లంగుడయించిన వైరాగ్యకేళి. రెండవది పట్టాభిషేక క్షణమైన పూర్వరాత్రయిన వాకు పినతల్లితో రాజ్యము చేయని చెప్పకొనుట.

ఈ కవి వర్ణనలను కేవలము వర్ణనలకుగా చేయకు. వానివలన కథ కుపకారమును పుష్టియు చేకూరవలెనను ప్రాకులాట యాయనది. శ్రీరామ వివాహాంతరము కవి ఋతు వర్ణనము చేసెను. ఒక ఋతువును వర్ణించి మరొక్కదానిని చెప్పులాటల ఒక్క సంవత్సరకాలము తిరిగినట్లు చెప్పెను. అనగా నారు ఋతువులను వర్ణించులోపల నారు సంవత్సరముల కాలములో శ్రీరామచంద్రుని మనోభావ వికారము లన్నియు చెప్పెను. సీతారామ ప్రాణము పాత్రమైన తొలివసంతము హాయిగాగడచెను. అట్లొకయేడు చినగా నరుదెంచిన గ్రీష్మర్తువేళ ప్రకృతియంతయు నొక్క వైరాగ్యకేళి నెరిపినది. రాముడు వైరాగ్య భావ తాడితిమైన చిత్రముతోపని కేంద్రభూమి లను భవించెను. ఆయనకు ప్రాణముకంటె ప్రాణమైన ధరాచాతా ముఖాంభోజమే ఏమోగా కనిపించెను. సమస్తావనీ స్వామిత్యాదిక భావన లోపింపబోయిరి. బ్రహ్మచారి సుతుకు విరాగియైన తిండి వానిని గృహస్థుని చేయును. గృహస్థుడగు రాజసుతుకు విరాగియైన తిండి వానిని రాజ్యాభిషిక్తుని చేయును. దశరథుడెందులకంటివించెను. రాముడు సుబాహు తాటకా ప్రాణహర. రాముడు వసిష్ఠపద సూర్యకుడు. అట్టి రాముడు నృపభావ యోగ్యాస్థానమని పరివక్షనులు నిర్ణయించిరి. రాముడు తిండిపనువున తల్లులు మువ్వరికిని నమస్కరించి, వారి యాశీస్సులను గొని, మరునాక జగద్రావు నభిషేకోత్సవమున కొనాడు నివాసముండె యుపవాసియై మానవ్రతిధారి యయ్యెను. కొని వానికి సహధి నిలువలేదు. వాని యూహలే దేవతలయి వచ్చి వానిని ప్రబోధించినవి. రాముడు దైవతలొక కార్యనిర్వహకు. దేవావలి కంటకాప నయనుడు. పంక్తింగుని మాట మరచి రాజకార్య నిమగ్నుడగుటకు వానికి వీలులేదు. ఒక్కొక్కడొక్కొక్క పని తలపెట్టెను. ఆ పని తుదివరకు సానుటకు మరొక్కరి సహాయము కావలసి యుండును. లేకున్న ఎవరికి యూహ లనట నే అచరణ సాధ్యములు కాక నిలచిపోవును. రాముడు

తాను రాజ్యము చేయకూడదనుకొనెను. అందుకు తిండి ఒప్పుకొనకు. ఏమియును తోచక రాముడు పినతల్లి మేడలపై పు డెనెను.

కేళి ప్రాద్దున అభిషేకము పెట్టుకొని ఇశ్లేల వచ్చితిమి కైక వానిని మందలించినది. కుట్టని సద్వృత్త భంగకారిణి నని నన్ను లోకులాడిపోషకొందురు, ఏదో ముంచుకొనిపోయినట్లే రాక ఏమని ప్రశ్నించినది. దేవతలు నన్ను రాజ్యము చేయవద్దనిరి. నాకును రాజ్యకాంక్ష లేదనగా, నిష్పక్షపాతమును. కేళి జానకి అంకశయ్యై సింహాసనము నున్నప్పుడు మరొక విధముగా నుండునని మారుపలికినది. ఆ మాటలకు రాముని నేత్రములందొక తీవ్రతతో తోచెను. “నీవు మున్ను వ్యత్యస నేర్పిన కొదండకరా విచిత్ర గమన శ్రీ ఏమగును? ఈ గమనము నన్ను చిక్కని సుతారము లన్నియు నేను రాజ్యపాలనకు పూనుకొన్న నెండులకు?” అని తీక్షణముగా పలికి, “అదికాదమ్మా తల్లీ! నేను రాజ్యము చేయుట చేల్పుల కిచ్చును లేదని బ్రతిమాలుకొనెను. ఆ ధోరణిని, వానికన్నుల తిరతిరను చూచి కైక మరొక్క మాటాడక లోనికేగెను. ఇది కల్పవృక్షమున కైకయీ విషయమున విశ్వనాథ చేసిన కల్పన. ఈ కల్పన కైక మంథరకు లొంగుటకు బలము నిచ్చును. మంథరా బోధనలను పట్టికములు చేసి, ఈ అతి సూక్ష్మవిషయమును దానికి బోధకము చేసి కైకను కవి మంథరకు లొంగించును. తెలివనుక నున్న సూత్రధారుని ప్రముఖత రంగవల్లమును నటించు పాత్రలలో కొన్నించి నట్లు, మంథర మాటలకు క్రిమికే మార్పు చెందుచున్న కైక చిత్రవృత్తితో నీ కల్పనయొక్క పటిష్ఠత, ప్రాబల్యము కొట్టవచ్చినట్లు కొనబడును. కేవలము దీని ప్రాముఖ్యము పై నె మనసునుంచి కవి మంథరకన్యా యము చేయలేదు. అది చెప్పగలిగినంత చెప్పి, చెయగలిగినంత చేసియే కైక మనస్సు తిప్పిన దనిపించును. మంథరయే అంతగా కైక చెవులలో నూరిపోయకున్న, చెవుని దెదిరింపకున్న రాముని మాటలను పసి పలుకులుగా పెట్టెనని చెట్టి రామాభిషేకమున సమ్మోదాంతింగమై చూచియుండెడిది.

అభిషేకవార్త విని మంథర కైకకడుకు వచ్చెను. రామాభిషేకవార్త చెప్పి, “రాముడు రాజైన నీకు కూడుండును. సతతి, పంతాలపాతర తీయు”నని దెదిరించెను. అభిషేకవార్త విన్న కైకయి ప్రమాదానన.

ఆమెకు గతరాత్రి సంఘటన చెడుకలవరే తోచెను. అభిషేకమున కంగీకారమును చూపిన సమస్త శుభ మూర్తిని రాముని మాచిరావలెనని తీత్రపడెను. ఈ ధోరణి చూచిన మంథర ప్రేతువృద్ధ పసరంబుపగిది కంచుకొనిపోయి తేప్పరిరి "రామునకు మొగంబున నవ్వు, గుండె మాతపెట్టిన త్రాచుపాము కరణి. అట్టి రాముడు రాజైన నీవు పరిచారికాగమ విషాద మహా ర్థవ మీదవవునుమా యనెను. కైక దారికి అర్హులైన స్కృతి మందివోనయై "రాజే పాము. వాడు భరతుకు కానీ గాముడుకానీ. రాముడు భ్రాజచ్ఛాపకళా విలాసననిధి. ఆ రాముడు రాజై అంశువదర సముద్రాం భిస్సు లింకించును. రాజై నీ భరతుకును, నా భరతు డును స్వర్గములు రాదీయనా?" యని మందిరించినది. మంథర భయతోప వివశయై, అయో అయో యనియేడ్చి మొక్కుకొనగా, కైక, ఒక్కొక్కరి చిరించి, ప్రసన్నయై "ఇదేమి దుఃఖమే? ఆ బిడ్డ శ్రీరాముడు సర్వము ప్రాంగణ ముద్దీపిక, వాడెల్ల శత్రులకును దీక్షాగర్భ పార్శ్వంపరి వ్యాసంబుడు. అతడు రాజైన నీకునునాకును ఎగ్గా! నిజమునకు వాడొక యోగి. దితితోగ్రవారి మార్తాండుకు." అని ప్రశంసించు మాటలు మంథరకు నచ్చినవి. ఈయవకాశమును జూరవిడచుకొని బిడ్డము లేక చచ్చిన "అవునమ్మా రాముడు యోగియంటివి. మరి వానికీ రాజ్యవాంఛ లేల! అతడు మహావిను శోగ్రాంబుపరంబువంటివి. దనుజు లయోధ్యాబీధి యందుండిరా" యన్నది. భరతుకు నీకు రాముని పాటి చేయక బావవచ్చును. అయినను వాడు నీ కడుపునబుట్టిన బిడ్డ. వాని కన్యాయము చెయ్యకు మన్నది. నీమ్మ చేజేతుల పెంచినందుకు నాకు లభించిన ఫల సర్వస్వమును తొత్తుక్రింద బడితొత్తునై 'యెమ్మలు ఒత్తుటే'నా యన్నది. ఇన్ని నిఘరము లాడిన మంథరకు కైక ప్రతివాద కూన్య. ఆమె మన స్సునందు రాముని ప్రార్థనా పరిధిన వదనము పరవళ్లు త్రొక్కుచున్నది. అయినను, నవనీతముకంటె మెత్తినై సంధ్యా చంద్రలేఖా సముద్భవ చాంద్రీ సుఖమరచూ గెద పరిపాకము కల రామునియొడ మంథరయేల మాతృ ర్థము వాటించునో అవగతముకాలేదు. అన్నివాద ములు నైపోయినవి. కైకయిది లొంగుచు కాముదివర్గన కేదారియు మిగులలేదు. కట్టకడపటి పన్నకముగా నది కైకను తీక్షణముగా చూచి, తోకావేగమున దీరయంచు

చించి సన్నని యురిపోసుకొన గడగినది. ఆపనిచేయు నొడుపులో కైక కంఠయు యాధార్యము తోచి దాని నాపి, "ఏమే నిజముగా చతువా?" యన్నది. అవి తన యందలి కృతజ్ఞతచే కైక మనస్సు గుర్చులమగుచున్న ఘోషియలని గ్రహించిన మంథర మరింత యుద్ధృత ముగా, "అవును నిజమే, నీవొద నొట్టు" యన్నది. కొంతసేపు మనస్సు ఒరిపిడి చెందిన తదుపరి కైకయి దానిని నంపుటతో తాను చచ్చుటతో యన్నంత ఉర వడిగాలేచి, "ఈ ఎల్లగర నా కుమారుడేనును. నీవు పొమ్మన్న నామాట కిరః క్షూర మాలాకృతిగా ధరించి రాముడు వనముల కేరుచు. కొని ధాత్రిసకు దీని కంగీ కారమేల చూపు"ననగా, మంథర, "నీకిష్టమేని యుపాయమే లేదా" యన్నది. అందుకు కైకమండపడి, 'నాకిష్టమని ఎవ్వగొనెప్పిరి. నీ యుపాయమేదో చెప్ప' మని గర్జించిన గర్జనయందు ప్రాతికూల్యానుకూల్యములు సగము సగము తోచి మంథర దిశరభ దిశరతులను జ్ఞప్తికి తెచ్చినది. ఆవేళపడుచున్న కైకను శాంతింప జేయుటకుగా, "నీరాముడు వన్యసీమలదిరుగుచు దైత్య సంహనన దీక్షిస్తానునలె" యన్నది. ఆ మాటలలో, రాముని పరాక్రమమును అవహేళన చేయుచున్నట్లు గాతోచి, కైక ఉగ్రురాలై, "రామమూర్తి కఠిన రాక్షస కీటకాళిని కాలిక్రిందరాయుచు ఏమునుకుంటినో" యనగా, మంథర సభకుని, "నేనును బొనినయే, చెప్పమంటిని గడమ్యా అంతికోపమెందుకు? కుమారుడు భరతుడు త్వేమముగనుండిన ఆ రాము డెంతయో ఆ దైత్యులెంతలో నాకెందు"కన్నది. ఇవట కైకయి మనః ప్రవృత్తిని కవి మన కన్నులెందుట కట్టినట్లు చిత్రించెను. ఒకవ్యక్తి కొకపనిచేయుట ఇష్టమందుడు. అట్లుచేసిన ఆవులు కష్టములపాలగుదురు. లోకు లాడి పోయుదురు. అయినను ఆపని చేయకతప్పదు. చుట్టు కొన్న పరిశీతులనెడి ఉచ్చులంతగా బిగిసిపోవును. ఈవ్యవధ్యమువ్యక్తి చిక్కినప్రాణి ఎంతగా ఆవటిల్లి ఎల్ల బాధపడునో విశ్వనాథ కైకయి మనకుచెప్పను. ఆవిడ కేది చేయుటకును, మానుటకును తోచలేదు. ఎదుట నున్న మంథర తనప్రాణముల గ్రసించు రాక్షసి వలె తోచిగా, ఉన్వత్తునదానిపై విరుచుకొనిపడి, "నీవు చెప్పినది చేసెదను. నీవో నేనో చావకముం దిక్కడ నుండి పొమ్మ"ని తిరిమిచె చెను. తానా ఏకాంతమున మందుతిన్న పులివలె గుడుగుకుప్పడెను. మనో

కల్పవృక్షము : కై కేయ

లోభమో, భాత్రీవతో దానమో, దైవత్యమగు ప్రేరణమో, తెలియరాని యాచకముకంటే ఆమెను నిలువ నీయలేను. దళిరఘని తాను వరములన్నియు యశుగగా నాతడిమొట్టట జగ్గుగవలయును. ఆయనకు ముదియై బడ్డను చేతః కోమము చావలేదు. వానిబ్రతుకెల్ల కైక యను ఆకురా కరకువాదరరాచిన రావు. అట్టిరాజు తననూటనినక మనలేడు. ఈ సుస్థరణతోకైక నిలువెల్ల శోకమూర్తియై శోపగృహమున కేగెను.

రాజు, పుత్రప్రణయభోగాభియోన పినతల్లికి ఆభిషేకవారై తానై చెప్పదమని వచ్చెను. కానీ ఆమె శోపగృహమందున్నది. ఇది మబ్బులేని వాన. రాజు మహిమలు తోక్కుకొనుచు లోనికీగి కైకయి ముసుగెడవించెను. శోపమూర్తి యనుకొన్న కైకయి శోకాధిదేవత. నీకు శోపమే యనుకొంటిని ; ఇంతి శోకము వహించితి వంచెయగననగా, తానెక్కడ దొరికిపోయినో, తన హృదయ మెక్కడ దిగజారి పోవునో యను భయమున, కైకయి, “అహో వంచన ప్రక్రియ. నాకు నిజముగ శోపమేవచ్చినది. ఇది శోకముకాదు”ని బూకరించెను, రాజు ఏపాటి శోరికలు తోగుకొందునో కానిమృత్యునెను. కైకకు తానకుగక తప్పదు. రాజవ్యవస్థ అడియొకదారి. రాజత్వనెను. నూర్వకంశక్తుడు దళిరఘ దాడి తప్పదు. ఆ ఎటుక ప్రాణాంతకమై కైకకు శోపశోకములు పెల్లె ఉబికి నవి. రాజడి యంతయు తాను వరదానము చేయక పోవుట వలననే యనుకొనెను. విత్తరకలై హృదయ ఇనుగో వాంఛింపుము నేనిత్తనని రెట్టించెను. కైక ఆశ్రోశపడి ఇత్తు నిత్తు నందువు. ఇత్తునుట చులకన. ఇచ్చుట మాత్రము కాదనెను. దానికి రాజభిమాన పడెను. ఆయన కన్నులు కెంపులై, మా కులము నేడడి చిన్నరి నెల్ల రాముడు; వాని మీదనొట్టు. నీ వరములు నా ప్రాణములకు గండరకలైతన నిత్తునెను. కైక పూర్తిగా నోడిపోయెను. అవిడ శోకెల్లలు విని రాజు హృదయందలి గెత్తుగు వాకలు వెనుకకు నడిచినవి. అగువడివేల యెండ్లుగా వాని మనస్సున ముడితిమైన కైకయీ సుస్థరూపమే మారి విక్రొత్తిమైపోయినది. ఈ కైక వృత్తి. తినుటకు పట్టుకొన్న కుండలు పిల్లతో తినబోవునంతలో అడివల్లే ఈ తోడేలును రామునితో నాడినది. ఈ కైక ఈర్ష్యానులిప్తదేహ. ప్రతీకార

కైతర రక్షిస్తు. ఆ ఈర్ష్య సపత్ని రాజమిత్ర యగు నని ఆ ప్రతీకారము తప్పర్యము అరణ్యముల నవమ వలెనని !

సర్వామోహ్యయు కైక రామునపిచ్చులకు పంపుటకు కారణ మిడే యనుకొనెను. అది కాదని యామె చెప్ప లేదు. ఉత్త నిందిలపాలరుచున్న తన బ్రదుకు భారమును తేల్చివేసుకొనలేను. ఒక ప్రక్క తన అంతరాంతర ప్రాణమును బిడ్డ మనోవాంఛా పూర్తి మరొకప్రక్క వాని యెడబాటును సహించలేని సంయోగ్యయు. ఈ రెండి మధ్య నామె నలిగిపోయెను. ఇది చెప్పటకు ఇది చెయుటకు స్పృహలేక నిర్భలయై పోయెను. వర దాన మడిగిన తూమునంతి రాముడు, అరణ్యమునకే గురు, తన క్యాగి నమస్కరించువరకు ఆమెకు మాటయు పలుకును లేదు. ఆమె మన స్సా కల్లోలితము నయోగ్యమగు ఆతిమఃఖిమున దళిరఘని ఎగుట — కైకయీ కిరీరులను లేనేలేదు.

ఇట్టి కైకయిని దళిరఘడు చెప్పిట్లెను. ఇది చెతులుకావు కాశ్యాయని బ్రతిపాలెను. నీకు గుడి కట్టింపు రఘుకులముచే నిన్ను తరతరముల కొలిపింతునని ప్రార్థించెను. అంతేకాని తానావరము నీయలేదనడు, రాము దరణ్యములకు పోనక్కరలేదనడు. ముదితకు వాచాలుడై కైకను తిట్టిశమ్మ దూరుకొని, తన భాగ్యమును నిందించుకొని మూర్ఖుడై పోయెను. మాటి మాటికిని పతి వచస్సుల కనుగుణముగా పోదలచు కైక ఆత్మనేహో నిలువరించెను. దళిరఘకు దుఃఖమున నెంతవాచాలు డయ్యెనో కైక దుఃఖమున నంత నిస్తబ్ధ యయ్యెను.

కరుణపూర్వకంగా రాముడు వచ్చెను. తిన్ను చూచి పలుకులేని తండ్రిని కని, “నా తండ్రి నాకు ప్రత్యి త్తుమరారి. ఆయన చెప్పిన ఏ విషయవ్యాపకస్వీకృతి గండంతరాస్థి వైన నిడించెను. నన్నేల రమ్మంటిరి తల్లి” యని కైక మొగమువంక చూచెను. కైక మన స్సుడికిపోయినది. ఈ పుత్రుడే తన నష్టము పెట్టుకొని తండ్రిచే వరదానము చేయించుకొనెను. తనకు నిందను, ప్రతివారికిని తనపై ప్రాణాంతక మగు శోపమును మిగిల్చెను. ఈ ఊహతో అవిడ కన్ను లాపాటున నివ్వలు చెఱగినవి. రాముడది గ్రహించి, “నీకును నామీద శోపము తల్లి! ఇందు నేనై చేసిన దేమి యున్నద” నెను. అట్లనుటలో

అంతయు దేవతల ప్రహేళమని స్వనించెను. కైకకు కోపముతోయు దుఃఖమైనది. అదుఃఖము అకంఠముగా వచ్చు గుఱును. దాని నామె నేత్ర రేఖాకోణమున ఆతి ప్రశస్తమున నదిమి చిక్కబట్టినది. మురిపంట ఆమె నొక్కిని క్రింది పెంచి నెత్తురు చిమ్మినది.

చిట్ట చివరి మాటగా రాము డొక్కటి చెప్పెను. తనకు నేవ్వమైన స్వమును చేతు నాయపవేసె సాధువు వినెనని. ఆమెను పట్టుకొని, సాధింపులు, కోపములు లేక బెదిరింపులు కొనసాగించిన తన ప్రాణము దుఃఖ పడును. వారిని మామ మనెను. కైకయీ పాదములకు స్రావ్యిల్లి పునునివలన కలుగు బా,లు తల్లి గాక మరెవ్వరు నెరింతుగా, బాధపడకు అనెను.

అంతవఱకు నిశ్చలయై యున్న కైకయికి రాముని కాలక్షరవలన స్పృహ కలిగినది. తన కాలియను జరించిన పులకలు మై కాలగా రాము నెత్తినుచ్చి కొలింపఁకొన్నది. మూర్తి మామ్రాణించి నది. రాముడామె గూఁగిస్సు లివ్వరిచే వరికే బోసెను. మూర్తి దాల్చిన సమష్టతా పాంశిత్యము. వానికి తన యాగిస్సు లక్కరిలేదు. వాని బాహుళ్యము, శరీర మార్గములు చేయు నప్రవహన మహాకౌంతారములు ఘోషిల్లును. తన యాగిస్సు లన్నియు రాముని వలె నరులకుగా, తమ కన్న భిరున కన్నది. ఆ మాటల లోతులు తెలియక అందఱును ఛీ ఛీ యనిరి. రాముకు మాత్రము తన్ను తల్లి చివరిచాక రక్షించినదని సంఘింపెను. కాని తనను ప్రాణముకంటె మిన్నగా ప్రేమించిన, వతి తల్లిని తానైకించి సవతి తల్లి నే నొకమునకు మాపింట్టాయెను.

ఇంతవరకును కవి చిత్రించిన కైకయీ రూప మొక యెక్కువ దేశంబు వరిజానంతరి మాకల్పన మరియొక యెక్కువ దేశంబుని మృత కళేబరము పైకి కౌసల్య యెక్కువయెడను. వందనమైన గడియమునకి దేశంబుకు కైకయి మొగము మోపలేదు. భర్త మరణమార్చి విని యామె కౌసల్య యంతఃపురుషుల కెట్లెల్ల వచ్చినది. ఆ కైక అసంస్కృతికి కోణాంతి. సితనిదియదా రిగి. నింతర ప్రవహింపు విమాపితాక్షణ లోచన. ప్రాణ సహితముయ్య ప్రాణసహితవలె కన్నుకైడి తిన్ని ముఖమునందు కుంకుమబొంట్లు మాత్రము కల సాధ్య. ఇదిట కవి యామెను కైకయీదేవి యనును. ఈ ఘట్టము కవి తాను చేయు కైకయీ పరిచీన స్వరూప

వర్ణన మంత పరాకాష్ఠనందు నప్పటికి కవిక ఆ పాత్ర యందు పాత్రయనై బుద్ధివోయి దేవీ స్వరూపమును బ్రాజ్యభావము పరివ్యాపించినది. అట్టి స్ఫురణ ఆ ఘట్ట మును చదువు ప్రతి పారకుంకును కలుగును. అట్టి కైక యీ దేవి రాజును రాణిని డిగ్గగుటకు భయపడుచునే ఆ సహిషనున తారట్లాడుచుండెను. భర్త మరణ గుఱుత కౌసల్య తలయెత్తి కైకను చూచి యాక్రోశ పవేసినది. ఆమె దుఃఖము కట్టు తెగివచ్చినది. అది యుక్తయృక్తముల నెంగుగని దుఃఖము. భర్త హీన ము సర్వసాధనవచును నీవే బావుకొనును. నా కేమి? నేను పతి చితివైచి మ్రగ్గవను. అటు విధిల యంగును, ఇటు అయోగ్యయంగును అంపగు నీవు చేరిన జోలలన్నది. అక్కడికిని ఆమె గూఁజే నుగలేగు. కక్కసపడి నిన్ను సవతిగా గొనుటచే నేను దానవంశ జాతివైతి నన్నది. ఈ కైకయి వెనుకటి గరువతంతుల కైకయి కాదు. ఈవిడి నిరభిమాన, నిర్లజ్జ, సర్వసన్యాసిని. కావుననే సవతి మాటలకు దిగ నేర్చుచుపోయి కౌసల్య పాదములు పట్టుకొన్నది. ఆ యెప్పుల కౌసల్య తన్నున్న మాట లన్నదిరకాగు. తన యభిమానము దెబ్బ తిన్నదనికాగు. తన ప్రేమభుభుకు మరణించినావని. ఆ మరణమునకు తానే కారణమని, తన ప్రేమపుత్రుడెవలెను పట్టినావని. ఆ పని నాతికు తినచేతనే చెయిందుకొన్నావని. కైకయీ దేవి సంఘింపమిదిధాన మట్టిది. అది యొక్క రామప్రభు నకే తెలియును.

భరతుకు వచ్చి, బావుకు మునున్న రాజ ప్రాసాదమును చూచెను. ఎవ్వరును వానికిది యట్లేల యుండెనో చెప్పలేదు. తల్లికడకు వచ్చి యామె యకురు దమ్యులంటి వాదిచి యెచ్చెను. విగ్న హృదంతర కైక స్పృహ తెచ్చుకొన్నది. భరతుకు గాఢశీలి. వాని కీరాజ్య మక్కరిలేదు. వాని కన్న యందు భక్తి యున్నది. వానిన్నియు త్యజించి అన్న వలె అరణ్యముల బట్టు నేని నేల యెల్లడి తొలివలె సాగు. రాజ్య మరాజకమును, అప్పుకుతాన దిశరథ మరణమునకు కారణమైనట్లుగానే కౌసల రాజ్య విచ్చితికిని కారణమును—కానీ నే ఆమె తన హృద యమును చిక్క బట్టుకున్నది. భరతుని కొరకుగా తనలో లేని లైక్ష్మ్యమును తెచ్చిపెట్టుకొన్నది. ఆమె కన్నులయందు కనలును, దేహమున కంపమును, తమకు

కల్పవృక్షము : కైకేయి

తామె వచ్చినది—జఘన్ముఖ, బలయుతుడునైన రాచ విష్ణుడే రాజ్యపాలనము. వాడు లోభవిహ్వల మతి కావలయును. వాని కిలపై నెవ్వరును లేడు. మెల్లని యెడకల రాచ నినువులకు ధానికీ సహస్రయోజనముల దూరమున నుండును. రామచంద్రుడు దోర్నియను మహా ప్రతాప శిఖి. శ్రీ ప్రభుడు. హేలాధనుక్రీ కళాపారావాదుడు. అట్టి వానిని కత్తిన్ గెలువరాదు. వానిని నీవు నీ తల్లి నీతిచే గెలిచితివన్నది. ఈ ధర యంతయు నీకై చేసి పెట్టితిని. నీవు చేసిన రామ చంద్రు డిసుమంతయు పట్టించుకొడు. నీ ధైర్య మంతయు రాజ్యలక్ష్మీ రంహః పరికృష్టి సంతోషముగా చేయు మన్నది—

ఇది విని, భరతుడు కలవరపడి యింత గారి మూట నా పేరున నేల కట్టితివ నెను. నేనే రాముడైన నన్నడవికీ తోలియుండువా యనెను. అందుకు కైక వని, “తగునురా అన్నా, నీవు కాంతారమేగి యేమి చేయునువు? రామచంద్రుడు ప్రధ్నాంస లేఖో వినూతన వారాయణమూర్తి. కాశీతీర్థము ప్రపాణి. నీ పేనుట, అతిథేనుట, ఒక్కటా?” అన్నది—ఆనూటలు తల్లి తనను వివక్షలేని ప్రేమాతిశయమున నే అనుచున్న దని భరతుడునుకొనెను. సవత్స్రీ మాత్యర్యమున నే ఆమె ఈ కార్య మిట్లు నెరవేర్చిన దనుకొనెను. తల్లిని తిట్టి, జననివగుట నిన్ను చంపం గు—లేకున్న నేమిచేసెడి వాడనోయనెను. కైక దీనికేమియు ననలేదు. భరతుడు రామప్రభుని తెచ్చెదనగా, ఆమె కన్నుల కాంతి ప్రాలంబముకొచ్చుచియై పుత్రుని క్రమ్యము. భరతు నకు తాననుకున్నట్లే రాజ్యకాంక్ష లేదు. పగునాలు గేండ్ల గడుపుపిదప వాడు రామమూర్తికి మనఃపూర్తిగ రాజ్య మప్పగించును.

కాని యీ పగునాలుగేండ్లను వాడు రాజ్య భార నిర్వహణమునందు విరక్తుడు కౌరాదు. తాను చేయవలసినదని. “మహి రాజ్యముండు పై రాగ్యమేచిన నీకు పులము. రాముడు వనస్ససీమలయందు నివాసము కొంగున తానై ముడికట్టుకొని చనెను. నీవు పిలిచిన వచ్చునా చూచెద” నన్నది. ఆ అనుట, ఎట్లువచ్చును వచ్చిన తిప్పి పంపనా యన్నట్లు భరతునకు ధ్వనించి నది. అందుకు వాడు చుండిపడి యింత నూడుకొనిన రక్కసితనముకంటె చావు మేలు. నన్నందరును కాంతా దుష్టసంకల్ప రీధా మూటనుగా వందురు. నీ

Statement about ownership and other particulars about **BHARATHI** (Telugu Literary Monthly)

FORM VI
(See Rule 8)

The Registration of Newspapers (Central)
Rules, 1956.

1. Place of Publication :
6 & 7, Thambu Chetty St., Madras-1.
2. Periodicity of its publication :
7th of Every Month

3. Printer's Name :
Sri S. Radhakrishna.
Nationality : Indian
Address : 6 & 7, Thambu Chetty Street, Madras-1.

4. Publisher's Name :
Sri S. Radhakrishna.
Nationality : Indian
Address : (As above)

5. Editor's Name :
Sri S. Sambhu Prasad.
Nationality : Indian.
Address : "Deviprabha" 6th Main Road, Raja Annamalai-puram, Adyar, Madras.

6. Names and addresses of individuals who own the newspaper and partners or share-holders holding more than one per cent of the total capital.

NAME	ADDRESSES
1. Mrs. K. Ramayamma	"Deviprabha", 6th Main Road, Raja Annamalai puram, Adyar, Madras.

2. Mrs. S. Kamakshamma	Do
3. Mr. S. Sambhu Prasad	Do
4. Mr. S. Radhakrishna	6 & 7, Thambu Chetty Street, Madras-1.

I, S. Radhakrishna, hereby declare that the particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

S. RADHAKRISHNA,

28-2-1957. Signature of Publisher.

మాతృత్వమునకును, నీకును వేయి దండములని యట నుండి విడుదలగా వెడలిపోయెను. పుత్రకృత ఈతాదృశావమానమునకు పాత్రయైన నిరపరాధ జనని కై కేయి. కాని ఆమె ఈ ఘటనకు ఖోభ చెందలేదు. ఆమె అహంకార మునుకొరములు లేని సర్వసన్నాసిని. ఒక సత్కార్య నిర్వహణమున సహాయకురాలుగా వట్టి తుట్టులు నెత్తిం చెచుకున్న త్యాగమూర్తిని.

ర ముని తెచ్చుటకుగా భరతుకు సర్వామోగ్యము తన వెంట కదిలించెను. అంగు ముగ్గురు తిలులునుండిరి. భరతు డిగురుగురునకు రామచంద్ర వనవాస చింతనా దీక్షబుద్ధి అతివిహ్వలకు. అన్న తన వెంట పురికి వచ్చునో రాడోయనుకొని, అన్నస్థితి తలచుకొని, తన దశహారుకొని, భావమంగు కష్టపడుచు నే వచ్చుచుండెను. రహనివలన రామకథను విన్న వెనుక వాని మనస్సు మరింత దీనమయ్యెను. నిలవ నెరక మూర్ఛ పొందెను. రాను వనగమవాసంతరము భరతు నే రామనిగ మామకొను కాల్య గుండెలలో గుండెలు లేవు.

కైక కీ విమల భరతుని ప్రవర్తన నచ్చలేకు, వాడింత లేలయైన రాముని లేలేకు. రామచంద్రుని బుద్ధి పరమగర్భితర్కపటపు. అట్టి వాని దెచ్చుట కెక్కడలేని గాంభీర్యము కావలయును. ఈ సంగతి చెప్పటకు కైక ఒక్క యేకాంతమున పుత్రుని ప్రహేళించెను. “నీవు భావమందిరి కష్టపడుచుంటి వన్నను రామునకు లెక్కలేదు. వాడ ప్రతివాదముల వానిని ఒప్పించు ననుకొన్న వాడనిట్టి కన్నీ చెప్పి పంపును. వృథా భిన్న మనస్కుడైన నీవు వాని కేవల వాదము ముందు నిలవలేవు. ఏవాటికైన వాని నింటికి దెచ్చుట కొక్కటేమార్గము. నీ బుద్ధిని ప్రయోగింపవలయు. దానిని హృదయమందు దాచును. అతడే రాజు. నీవు రాజువు కావు నీకు రాజ్యమే అక్కర లేదన్న విషయతో నీ వుండినచో ధీబంధుకుడైన వాగు కొంత దిగివచ్చును. రాజ్యము నీదయని నీ రాజ్యము వాని కిచ్చుచుంటివని నీ వు దలచినచో మొదటికే మోసము. నీ కింత దుఃఖమున్న నీవు దిట్టరివి కాలేవు. దానిని దిగివ్రాకుట కొవ్వయ్యెను. భరతుడీ మాటలు విని విస్తుపడెను. ఉన్న వా కున్నట్లు కన్నువిప్పి తిల్లిని చూచెను. ఆమె యంతి చెప్పినను ఏదియో దాచియే చెప్పెను. సముద్రమంత యర్ధ మామాటలలో దాగి వానియిచ్చిన కవి గనగ్గుకు.

యాహుల కందకయే పోయెను. కాని వాని కొక్కటి తేరినది. తన తల్లి చాతుర్యమే వాని నడవులకు బంపినది. ఆచాతుర్యమే వాని నయోగ్యుకు రప్పించ గలదు. అన్న నెట్లైన. పురికి రప్పించుమని భరతుడు తిల్లిని వేడుకొనెను.

అందరును భరద్వాజుని యాశ్రమము చేరిరి. ఇవట కైకయీ పాత్ర చిత్రణమును పరాకాష్ఠవందించుటకు కవి మరియొక కల్పన చేసెను. ముగరు రాజులును ఋషి యాశ్రమములు పడయుటకు సన్నిధికివచ్చిరి. భరతుకు వారిని పరిచయము చేయవలసి వచ్చెను. అతడు కాల్యము రామచంద్ర గర్భాస్మృతి వీచిగా చెప్పెను. సుమిత్రను కోసలాధిపుని యిండ్ల కష్టముల నందర వాడుకొను కాలతత్త్వగా చెప్పెను. తన తల్లిని గూర్చి యేమి చెప్పవలయునో వానికి పలుకు పాగలేను. సర్వామోగ్య యెగుట తానామె పుత్రుడ ననుట తన కవమతి. కాని అంతిమముందామె చేసిన యాపదేశము లోని సముద్రపు లోతులు హృదయమున తెరలి ఆమెను గూర్చి మరొక విధముగా చెప్పనీ యలేదు. ఏమియును చెయలేక భరతుకు కైకయీ ముఖాబ్జ మంగు చూచి, చూపును మరలించి, మాడనగ్గు మాటాడుకుండు నూరుకొనెను.

భరద్వాజుకు సగ్వవేత్తి. అతడొక్క నపుట నన్ని భరతుకు చెప్పవచ్చును ఆమె ఎవరో తనకు తెలియ ననెను. ఆమె అమర సాహాయ్యార్థము రక్కసుల నెగుర్చు దశరథధూమపాలని సారథి. యౌనీతి సంక్లిష్టమాసారములంగు వాని రహస్య మంత్రిణి. శ్రీరఘురాముని చిత్రగుణకళాద్వితీహేతు సూత్ర గాధి ఋషి. మరియు సర్వదైవత ఋషి సంతన కార్య సంఘాత శ్రీ సంధాన కర్త. తనను పెంచిన ఋషులు తీర్పును, తన హృదంతిరాంతర ప్రాణమగు విష్ణు వడవి కంఠిన త్యాగమూర్తి. అట్టి కైకయి గౌర వార్హులని ఋషి భరతునితో చెప్పెను.

ఈ ఘటము చదివి స్పందించని హృదయ ముండగు. ఆర్థములు కాని కన్నులుండవు. కైకయీ పాత్ర ఒక అమర సృష్టియై. కల్పవృక్షము, స్థూరికు వచ్చినపుడెల్ల, మనస్సుల నమృతము చిల్లనంతి పటిష్ఠముగా కవి దానిని తీర్చి దిద్దెను. వలకాయోగమునకు గల వేయి యంచులవలె, లోక సాక్షికి గల వేయి కిరణ ములవలె, రాముని యెడలి పుత్రత్రేకుయు వాని కోరిక నెరవేర్చుటకై సర్వగర్భ నిర్వహణా పటిష్ఠతయు తీర్చుమై, లేజ కలిరతుమై కైకయీ పాత్రమందు పూర్వముగా భాసించుచున్నది, ఇట్టి పాత్రను సృజించి

ప రా జి తు లు

శ్రీ వల్ల పు రెడ్డి

తొండ్రు బ్రతికుండగా భానుమూర్తి ఎన్నడూ ఆయనకు పాదాభివంధనము సరికదా, చేతులు జోడించి నమస్కారంకూడా చేసి యెరుగగడు. దీనికి కారణాలు అట్టే బలమైన వేమీ లేవు. అయినా ఒక్క కారణానికి మాత్రం కొంచెం ప్రాముఖ్యం ఇవ్వొచ్చు.

అతడు ఈనాటికి ముప్పై వసంతాలు కూడా సరిగా చూడేడు. కాని ప్రాపంచిక జ్ఞానంలోనూ, అనుభవాల్లోనూ తన ఈడువారిని మించాడు. ఎదుట నమస్కారం చేసి దావుకు వెళ్ళటంతోనే దుమ్మెత్తి పోనేవారిని చూశాడు. కొందరు స్వీయ కార్యనిర్వహణార్థం ఎనలేని భక్తిప్రపన్లు ప్రదర్శించి ఒక్కొక్కప్పుడు అవసరమైనవారి పాదసూరి మర్చకమీద తాలుస్తారు; ఆ కార్యం కొస్తా ముగిసిపోగానే అతని ఉపకారాన్ని మరిచిపోవడమేగాక సమయ మొచ్చిందంటే అతనికే తీసి అపచారం చేయడానికి నకుం ఓగిస్తారు. ఇలాంటి మనస్తత్వం కలవారిని గోజూ చూస్తూనే వుంటాడు. అతనికి పరివక్షుమున్న వారిలోనే—తనకు కొంచెం సన్నిహితులని ఎవరినైతే ఎంచుకుంటాడో వారిలోనే—కొందరికి ఈ ప్రవర్తన బాగా అలవడింది. ప్రసంగ మాత్రు ఎప్పుడైనా అలాంటి మనస్తత్వముపట్ల తన కున్న న్యూనభావం ప్రకటిస్తే వారంతా, “సువింకా ఉప్పుకూ, పుర్రురకూ భేదం తెలియనివాడిని బాబూ!” అని తనను అలామాడిరి చులకన దృష్టితో చూసి నవ్వే వారు.

పరివక్షువులంతా తన్ను తాక్యం అంటే తెలియని అమాయకుడిగా జమకట్టినప్పటికీ భానుమూర్తి తన దృక్పథం మార్చుకోలేదు. అతడు విద్యార్థి దశలో వున్నప్పుడే ఎన్నో నైతికసమస్యలను గూర్చి తడేకంగా ఆలోచించేవాడు. తనతోబాటు చదువుతున్న రామ్మూర్తి నెలపుల్లో ఇంటికి వచ్చినప్పుడు అమ్మ వాన్నలతో బిలైనంత తీయగా చూట్టాడి అవసరమైన డబ్బులు లాగేవాడు. తిరిగి బస్తీకి వెళ్ళడంతోనే వారిని పూర్తిగా మరచిపోయి తన క్షేమసమాచారాలకు అనుదినమూ ఎదురుచూసే వారికి కనీసం మూడు కానీల పోడుకాన్లు కూడా వ్రాసేవాడుకాదు. రామ్మూర్తి తల్లిదండ్రులపట్ల ప్రదర్శించే నక్కువినయమూ, ఎక్కువెట్టే నమస్కారబాణాలూ కేవలం తన బస్తీమోజాలను తీర్చగలిగే డబ్బులకొరకు తప్పితే మరిదేనికి కావని మొదటినుండి గ్రహిస్తూవచ్చాడు. నీతిగూర్చి పెద్ద పెద్ద రచయితలూ, కవులూ, వ్రాసిన గ్రంథాల్ని చదివాడు. చదువుతూన్న కొద్దీ అతనికి రక్త సంబంధమైన మమకారం పెరింపరాని మహావృక్షమని బోధపడింది. తిలిదండ్రులకూ, వారి సంతానానికి మగ్గి రక్తం అనేది రాగబంధాల్ని సృష్టించే ఒక అపూర్వమైన సంబంధం.....భానుమూర్తి తిరగవేసిన పుస్తకాల పుటల్లో తిలిదండ్రులకు సమస్కరించాలనీ, వారిని పూజించాలనీ లేకపోలేదు. అయితే అతను పీటిన బాహ్యంగా పాటించలేదు. నమస్కార బాణా

* ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం ఈ సంవత్సరం జరిపిన కథలపోటీలో యావ దాండ్రంలోని కళాశాలల విద్యార్థులూ పాల్గొన్నారు. రెండు కథలు మొదటి బహుమతికీ, రెండు కథలు రెండో బహుమతికీ, రెండు కథలు మూడవ బహుమతికీ - ఇలా ఆరు కథలు అర్హతను పొందాయి. ప్రథమ బహుమతి పొందిన రెండు కథలలో శ్రీ అరిపిరాల విశ్వంగారి కథను గతమానం భారతిలో ప్రకటించాం. ఇది ప్రథమ బహుమతి పొందిన రెండవ కథ.

అటో ఇతరుల్ని బాధించే మహాకయల్ని చూసిన్నాటి నుంచే అతని దృష్టిలో నమస్కారానికున్న సీసలయిన విలువ తగ్గిపోయింది. అంచేత అతను తరిదండ్రులకు నమస్కారాలు గానీ, పాదాభివందనాలు గానీ, అంత కంటే మహా తరమైన, మరేరకమైన గౌరవప్రక్రియలు గానీ మనస్సులోనే కావించాడు. ఆ తీరే పవిత్రమైందిగా భావించాడు.

అయితే, కొన్నాళ్ళుగా అతనికి తన తరిదండ్రుల మీద వున్న భక్తి విశ్వాసాలూ, రాగమూ, వినయమూ సజలిపోయినవి. తరిదండ్రులమీద కపటమైన వినయవిధేయతల్ని ప్రదర్శించే రామ్మూర్తిలాంటి వాళ్ళు లోకంలో వున్నట్లే, తమ సంతానమీద కృత్రిమ వాత్సల్యాన్ని ప్రకటించే తరిదండ్రులు కూడ వుంటారని అతని మనస్సులో స్థిరపడిపోయింది. దీనికి మూలకారణం అతనికి ఆత్మసంకల్పతీయమైన అన్నగారి మరణమే.

స్కూలుకైనలు పరీక్షనుంచి ఇంటికి రావటంతోనే భానుమూర్తి, బావిలోపడి, ఆత్మహత్య చేసుకున్న అన్నగారి శవాన్ని చూడటం తలపించింది. ఆ దృశ్యమే ఆతని హృదయంలో అగ్నిప్రళయాన్ని సృష్టించి ఆకలివార్యం అతనికి జననీజనకులమీద వున్న సదభిప్రాయాల్ని అన్నిటిని భస్మం చేసివేసింది.

* * *

భానుమూర్తి స్కూలుకైనలు చదువుకొరకు బస్తీకి వెళ్ళిన మూడో నెలారంతంలో వున్నట్లుండి అన్నగారు బస్తీకి వచ్చేకారొకవాడు. రావటంతోనే మామూలుగా అన్నగారి చేతిసంచించి పరీక్షించాడు. దానిలో వున్న పంచె, రెండు చొక్కాలూ, బనీనూ, షేరింగ్ మెషీనూ చూసేసరికి ఏదో అనుమానం వేసింది. అన్నయ్యి ఎప్పుడోనూ తనదగ్గరికి వస్తే కట్టుబట్టలతో వచ్చేవాడు. అలాకాకుండా వేరువిధంగా రావడం అతని హృదయంలో అనివ్వదనీయమయిన ఆవేదనను కలిగించింది. అన్నయ్య ముఖంలోకి ప్రశ్నార్థకంగా చూశాడు. తమ్ముని చూపుకే సమాధానం ఏమీ చెప్పకుండా దాదాపు దుఃఖసంచున్నమైన వదవాన్ని క్రిందికి దిందుకున్నాడు.

“రా అన్నయ్యా! అటు వెడదాం” అన్నాడు భానుమూర్తి.

అన్నయ్య మారు పలకుండా లేచి తమ్ముణ్ణి అనుసరించాడు. అలా బస్తీ బయట వున్న చెరువుగట్టు మీద సాయంత్రపు చల్లగాలిలో వెళుతున్నారు. ఇరువురూ ఏమీ మాట్లాడకుండా మానంగా వెళుతుంటే అన్నయ్య ఒకచోట ఆకస్మాత్తుగా ఆగాడు. నుందరికీ వెళ్ళినవాడల్లా తమ్ముడు వెనక్కువచ్చి దుఃఖభారంతో కృంగిపోతున్న అన్నయ్యను చూసి “ఏమిటన్నాయ్?” అన్నాడు.

“ఇంటికి వెళ్లు తమ్ముడా!” అన్నాడు కళ్ళలో నీళ్ళుమలచుకుంటూనే.

“ఎందుకున్నా?” అడిగాడు భానుమూర్తి.

“నీ సంతారం చూసుకో వెళ్ళి.” ఈసారి కళ్ళలోని నీళ్ళు కాస్తా బారి జోటజోటామని క్రింద పడినయి. ఏడుస్తన్న ధ్వని బయటికి రాలేక గొంతులోనే ఘూర్చిల్లటం ప్రారంభించింది.

అన్నదమ్ములు చిన్ననాటినుంచీ నిరవమానమైన అన్యోన్యతతో జీవించారు. ఓ ఒక్కనాడూ నీవు నేననే భేదం రానివ్వలేదు. కఠింబలు వేరైనా ఆత్మలు ఒకటిగా మెలిగారు వారి నిర్వాణజ మైత్రిని చూసి ఊళ్లోవారంతా అప్పుడే రామలక్ష్మణులనే చిగుదాన్ని ప్రసాదించారు. ఒక్కో సంతారంలోని అన్నాదమ్ములు, ఒకరి అభిప్రాయంతో ఒకరు ఏకీభవించలేక, విభాగాలవుతుంటే ఒక్కోసారి అన్నయ్య “చూడు తమ్ముడా! పెద్దవాడి వయసు నువ్వునా నుండి అలా విడిపోతావేమో!” అనేవాడు. తమ్ముడు అలా ఎన్నటికీ కాధని గుండెదెర్వంతో పరికిలే అన్నయ్యే మల్లీ, “ఎమో, ఎవరికి తెలుసు, నీ భార్యవస్తే, ఆమె మాట్లాడే పడి నువ్వు పామాన్యులకు మల్లే నుండి వేరైపోయి గర్భ కేతువుగా మారిపోతావేమో!” అన్నపూర్ణంగా భానుమూర్తి నుండి ఒకటే సమాధానం వెలువడేది, “మనిదరికీ మధ్య విభేదం కల్పించే ప్రమాదం భార్యగమనంవల్ల జరిగేట్లయితే నాకాపాడే ఆక్కరైదు. ప్రమాదం చెయ్యనా?” అని. పుట్టి నుంచీ తమ్ముడి మనో నైశ్చల్యాన్ని పరీక్షిస్తూ వచ్చిన అన్నయ్య తమ్ముడి మాటల్లో అడ్డుపడి “అగు తమ్ముడా అంతి పని చేశేవో? ఊరికి అలా అన్నానంటే కానీ, నీ మనసు నాకు తెలిదా? మన మనసులు ఒకటిగా వుండాలికాని అడవా శృంగ చేయగలుగుతారో?—ఈ విధంగా నడిచింది వారి నిర్వాణజ ప్రేమానుబంధం.

‘అన్నయ్య, ‘వెళ్ళి నీ సంసారం చూసుకో,’ అని అనే సరికి తిమ్మకు తృప్తిపడ్డాడు. తన పెనకో చెంపవిడ చెళ్ళుమని కొట్టినట్లుగా బాధపడ్డాడు. మన స్సులోని వేదన నాపుకోలేక? ‘ఏమిటన్నయ్యా, ఇలా మాట్లాడు తున్నావు?’ అనడిగాడు.

“అవును తమ్ముడా...” — అన్నయ్య ఇక మాట్లాడలేక పోయాడు. గొంతులో సుళ్ళు తిగుతూ వున్న నుఖపు తెరలు కాస్తా స్వనిచేస్తూ బయటికి వచ్చేసి నయి. భాసు మూర్తిభరించలేక పోయాడు. “ఏద్యండు కొచ్చిందన్నయ్యా? ఏం జరిగిందో కొంచెం చెప్ప. నీవలా ఏమీ చెప్పకండా ఏమిస్తే నేనక అట్టే సేపుం లేను. నాచండె పగిలిపోతుంది”.

అన్నయ్య కళ్ళనీళ్ళు తుడుచుకొని పార్లి వస్తున్న ఏక్కును బిగబట్టికొని బహు కష్టంగా అన్నాడు: “ఏం చెప్పను భానూ! వుండుండీ మన సంసార వృత్తానికి కోరి మూతిపించెలు పుట్టినయి. అమాత్ర నాన్నలు ఎవరి చెప్పకుమంటలకు లొంగి పోయాలో తెలిదుకొని, కొన్నాళ్ళనుండీ, మీవదిన్నూ, నన్ను ఒక టేపనిగా తినుతున్నార. ఆతిల్లు ధర్మసామాన్యమైనవి కాకపోవడంవల్ల నా హృదియాన్ని కూలాల్లా బాధ పరుస్తున్నాయి. ఇన్నాళ్ళుగా చూస్తున్నావుకదా, మీ వదిన దొంగతనం చేస్తుందంటే నమ్ముతావు? ఇంట్లో బియ్యం అమ్ముకుందట. అందుకని మీ వదినను నాన్న అనరానిమాటలు అన్నాడు. ఆఖరుకొస్తే ‘దుడుకు ముండా!’ అనటానికూడా సంకోచించలేదు. నా అసమర్థతవల్లే ఇంతదూరం జరిగిందట. నన్ను నానా మాటలూ అని, ఇష్టమయితే భాగం పంచుకొని వేరుగా ఉండమనీ, లేకపోలే ఇంటిపెత్తినం చలాయించమనీ తాళాలవత్తిన నామిదిమ కోపంకొద్దీ విసిరారు.” —

భాసుమూర్తి ఏమీ మాట్లాడలేకపోయాడు. తన దృష్టిలో ఆనాటివరకు తిలిపింద్రులూ, అన్నా వది నలూ, దైవసమానులు. వారి పవిత్రవాత్సల్యాన్ని సంపాదించడమే తనకు పరమధర్మం. ఎప్పుడైనా వాళ్ళను గురించి అపోహలు కాక తాళియంగా తినటో తరలితే వెంటనే అది తన ఆజ్ఞానం తిప్ప వేరమీ కాదని తేల్చుకొని ఇకముందు వారినిలా అపార్థం చేసు కొకుండా ఉండటానికి నిర్ణయించుకునేవాడు. — అన్నయ్య చెబుతూన్న మాటలు ఎంతవరకు నిజమో ఒక నిశ్చయానికి రాలేకపోయాడు.

కొంచెం ఆగి తరువాత అన్నయ్య మళ్ళీ మొదలెట్టాడు, “తమ్ముడా నువ్వే చెప్ప. నాన్న అనాలో చితంగా ఆ రెండువగుతులూ పెట్టాడు. కాని ఆ రెంటిలో ఏ ఒక్కదానైనా నేను అంగీకరించగలు తానా? భాగం పంచుకున్నా, ఇంటిపెత్తినం చేతి లోకి తీసుకున్నా లోకం నానై వే చేల్చిమాపుతుంది. తండ్రితో వేరుపడిపోయినవాడూ, తండ్రి వుండగానే పెత్తినం చేతిలోకి తీసుకొన్నవాడూ, ఒక కొడుకవు తాడా?” — తమ్ముని ముఖంలోకి చూశాడు.

“అయితే మరేంనిర్ణయించుకున్నావన్నయ్యా?” హృదియవిదారకమైన మటల్ని వినలేక అడిగాడు.

“ఏం నిర్ణయించుకోమంటావుభానూ, ఆరెండు వినవోయించి చూడోడి-ఎక్కడికీనా వెళ్ళిపోవడం.”

“అలాంటప్పుడు నాకుమాత్రం ఇంటితో పనే ముంది? నేనూ వస్తాను నీవెంట” — “మన విద్వరం విడి పోకుండా ఉండాలని చిన్ననాటినుంచి అనుకున్న మాటలనే జ్ఞప్తికి తెచ్చుకో” అన్నట్లు చూస్తూ నిల బడ్డాడు భాసుమూర్తి.

“అలాజరుగరాదు తమ్ముడా! వాళ్ళకు నీపైని కొండంత ఆశవుంది. నువ్వుకూడా నన్నుసరే నే వాళ్ళ దుఖంలో మనిగిపోతారు. నువు చెళ్ళు, నన్ను మరచిపో.” — అన్నయ్య మాటలలోని వింతిరీతి భాసు మూర్తిని కలవరపరచింది

“నీకు తెలుసు కదన్నయ్యా. నేను నిన్ను వదిలి వుండలేను; అలాగే అమాత్ర నాన్నలనూ. అందుకేనా యిహ ఒకటి విను.” — “ఏమిటి?” అన్నట్లు ప్రశ్నార్థ కంగా చూశాడు అన్న. “సంసారాల్లో ఇలాంటికీల హాలు సామన్యంగా జరుగుతూనే ఉంటాయి. వీటన్ని టినీ సర్దుకుపోవాలికొని, ప్రతిదానినీ మనసుకు పట్టించు కుని బాధపడడం మనలాంటి వాళ్ళకు తగని పని. నేను రేపు ఊరికి వెళ్లి పరిస్థితులు చూసి వస్తాను. అమాత్ర నాన్నలు ఏదో ఆవేశంగా నిన్నులా అన్నారే కాని తిప్పకుండా బాధపడుతుంటా రిపోటికి. నేను వచ్చేదాకా నువ్విక్కడే ఉండు.” భాసుమూర్తి, “ఎరేనా?” అన్నట్లు చూశాడు అన్న ముఖంలోకి.

చీకట్లు ముసురుకున్న ముఖాన్ని క్రిందికి వంచాడు అన్నయ్య. ఆమానం అంగీకార నూచకమే వంది. అప్పటికి సాయంత్రం కావచ్చింది. బస్తీలో

ఎట్టికా దీపాలు వెలిగిస్తే. అన్నాదమ్మలు గృహాస్థులు నడిచారు.

అన్నయ్య భోజనం సరిగా చెయ్యలేదు. మెతుకులు కొరుకుతూంటే భానుమూర్తి కూడా అన్నం సగంలోనే విడిచి, లేచి చేయి కడుక్కున్నాడు. అన్న ఏదో వేదనలో ఉన్నాడని భానుకు తెలుసు. తొమ్మిదవగానే బలవంతాన నినిమాకి లాక్కెళ్ళాడు— తనూలంగానైనా కాస్తేపు వికలమైన మరస్సు కాంతిస్తుండేమా నని అతని ఊహ.

అన్నయ్యను బస్తీలోనే ఉంచి భానుమూర్తి తన గ్రామానికి వెళ్ళాడు. బస్సు దిగి ఇంటికి వెళుతుంటే దారిలోనే తనకు వంశసంబంధి అయిన ఒకామె ఎదురైంది. “భాను, బస్తీకి మీ అన్నయ్య గాని వచ్చాడా?” అని పలకరించింది.

“రాలేను ; ఏం, ఇక్కడ లేదా?”—తనకేమీ తెలియనట్లుగా నటించాడు ; ఆమె ఏమైనా చెబుతుండేమానని.

“నిన్నటినుంచీ కన్నద్దం లేదు.”

“ఏం జరిగిందేమిటి?”

“ఏం జరగాలి? మీ అమ్మా నాన్నా, నిన్న, మీ వదిన్నూ మీ అన్నయ్యనూ ఆవరాని మాటలన్నీ అన్నారు. కాటికి కాల్లచాచుకున్న ఈ వయస్సులో వారి కడిం తోచిందో కానీ చెరికి వచ్చిన కొడుకుని జారవిడుచుకున్నారు. అబ్బ, అవి అవార్సిన మాటలేవా? అన్నయ్య మనస్సు విరిగి ఎక్కడికి వెళ్ళాడో ఏమో. ఇంతకు నీ దగ్గరికి వచ్చి ఉంటాడేమోనని అనుకున్నాం.”

“ఉహూ, రాలేను.”

“మీ వదినతోటిగాని వెళ్ళాడేమో!”

“ఏమో, కావచ్చు.” భానుమూర్తి చాలాసేపు మాట్లాడడంవల్ల ప్రయోజనం లేదని ఎంచి ముందుకు నడిచిపోయాడు. ఇంట్లో జరిగిన కలహాన్ని గురించి చెప్పిందికాని కారణం చెప్పలేదు. ఏమై ఉంటుందని ఆలోచించుకుంటూ ఇంట్లో అడుగు పెట్టాడు.

“ఇదే రావడమా భాను? పరామర్శించాడు నాన్నగారు. ఆయన ముఖం ఎప్పటికీ మల్లె చిరు నవ్వుతో కళకళలాడేది. ఆ ముఖంలో గాంధీర్యం,

ఇంచితోపం దోర్తక మవుతున్నాయి. కంకస్వరం కొంచెం హీనం గావున్నా మృద్రం మాత్రం లోపించలేదు. సామాన్యం గానే, ఉంది.

“అవును నాన్నా” జనా విచ్చాడు భాను.

“ఇప్పుడేం సెలవులా?”

“కాదు. కొంచెం డబ్బు ఆవసరం ఉంది వచ్చాను.”

“నువ్వు వారింక్రితం డబ్బుకోసం వ్రాసిన ఉత్తరం చేరిందీ నిన్ను నే పోస్టువ్వారా పంపాను. ఇంకా చేరలేదా?”

“లేదు. బహుశః ఇనాళి అందవచ్చు.”

ఇంట్లోకి వెళ్ళి ఫలహారం చెయ్యటానికి కూర్చున్నాడు. అమ్మ ఏమీ మాట్లాడలేదు. ఆమె ముఖంలో కూడా ఇప్పుడో అప్పుడో వర్షించినన్న కాదు మేఘాలు వ్యక్తమయ్యాయి.

బస్తీలో అన్న చెప్పిన దంతా విన్నాక భాను మూర్తికి తిరిదండ్రులమీద ఒళ్ళెరుగని ఆవేశమూ, శ్రోధమూ జనించాయి. అతని దృష్టితో తిరిదండ్రులు తననూ, అన్నయ్యనూ వేరుచేసే కటిక వాని క రిలూ ఆగుపడ్డారు. ఇంటికి రావడంతోనే ఇరువురినీ ఏదో అడిగి ఆలో ఇటో తేల్చుకోవాలనుకున్నాడు. కాని ప్రభుమదర్శనం తండ్రిగారిది కావడంతోనే అతనిలో విశృంభించిన శ్రోధావేశాలు పిక్కిలం చూపినయ్యే. పుట్టినప్పట్నుంచి తండ్రిగారు ఎన్నడూ కట్టువచ్చుకు తమకు వినయ విధేయతలూ, భయభక్తిలూ నేర్పలేదు; అయినా, ఆయన ముఖంలోని గాంధీర్యమూ, కళ్ళలోని గోజునూ సంతానానికి తిరిదండ్రులపట్ల కన్నరచార్పిన నడవడిని తిరిగ్గున నివ్వడానికి సరిపోయిస్తే. తండ్రిలో ఉన్న ఈ మహత్తర శక్తులే భానుమూర్తిని నోరుమెదప నివ్వలేదు.

అన్నయ్య ప్రక్కనలేకుండా భానుమూర్తి చాలా అరుదుగా భోంచేసేవాడు. అతనికి ఫలహారం సహించలేదు. అయినా మగ్గలో వదలివేస్తే విషయాలు అన్నీ తనకవగలే మైసలుగా భావిస్తారనీ, ఆ శింకనారిలో కలగకుండా చేయాలనే ఉద్దేశంతో పూర్తిచేసి బయటికివచ్చాడు.

“దొరగారు రాలేదా బస్తీకి?”—ప్రాంగణంలో కూర్చుని చుట్ట పీలుస్తున్న నాన్నగారు ప్రశ్నించారు.

ప్రశ్నించి భానుమూర్తి ఉలిక్కిపడ్డాడు. 'కొర గారు, అనే సంబోధన అన్నయ్యను గూర్చేనని తెలుసు కున్నాను. అందరికీ అన్నయ్య తనదగ్గరికే వచ్చి ఉండొచ్చుననే అనుమానం ఎందుకు కలిగిందా అని కొంచెం ఆలోచించాడు.

జవా వివ్వడంలో వెనక ముందాడిలే వారి అను మానం దృఢపడిపోతుందని, వెంటనే "లేను" అన్నాడు.

"రాణీగారి గ్రామానికి వెళ్లాడేమో!" అని తనకు తానే చెప్పుకొని మానం వహించాడు. 'రాణీ గారనే, సంబోధన వదినకు చెందింది. ఈ పదాలు సామాన్యంగా కొంపం వస్తేగాని ఒకరి విషయంలో వాన్నగారి నోటినుండి ఉచ్చరింపబడవు. ఆయన ఇక తనను ఎక్కువేమీ ప్రశ్నించలేదు. కాని "ఇదింతే? దీని తాహతైంత? నన్ను, వాడు, అన్నదాక నోరెత్తడీ! దాని తాలూకువాళ్లు కలవారైతేకానీ; గనం తిక్కువైనంత మాత్రాన అభిమానగనం తిక్కు వైందనుకున్నదేమో! వెళ్లవది-భీ-దానికంటే తెలివితేక పోయింది అనుకుందాం. కాని దాని కొంగు పట్టుకుని తిరిగే వెళ్లకే ఉండకూడదూ? దాని మాటల్లోపడి కన్ను తరిదండ్రులను తూలనాడి వెల్లిపోతాడా? పోనీ, వాడు మాకు పుట్టినేలే దనుకుంటాం..." అని ఏమేమో పెద్ద గొంతుకతో మాట్లాడాడు. భానుమూర్తి ఊరికే వింటూ కూర్చున్నాడు.

మధ్యాహ్నం వాన్న లేని సమయంచూసి అమ్మ మొదలెట్టింది. "మీ అన్నయ్య అక్కడికి రాలేదా నాయనా?" అని.

అందరికీ ఇచ్చిన జవాబునే అమ్మకూ ఇచ్చాడు.

"నీ దగ్గరికే వచ్చి ఉంటా డనుకున్నాం. ఇక మీ వదిన దగ్గరికే కాకపోతే ఎక్కడికి వెళతాడు? ఆ నాడు మీ వదిన మాట్లాడిన మాటలు తలచు కుంటే....." విషయ మేమిటో చెప్పకండానే అమ్మ ఏళ్ళు సాగించింది. కళ్లకు కొంగు చాలు పెట్టుకుంది.

వాన్నను చూస్తే పిల్లిగా మారే భానుమూర్తి అమ్మతో కొంచెం ధైర్యంగా మాట్లాడగలడు. "అసలు ఏం జరిగిందో చెప్పకండానే ఏడిస్తే ఎట్లానే అమ్మా?" అన్నాడు చీకాకు పడుతూ.

"ఏం చెప్పను నాయనా. అది, ఎంతైనా మామ గదా అని, మీ వాన్నను కాస్త గౌరవంగా కూడా మాట్లాడలేదు. ఒకచీర తీసుకు రావడానకు తాహతు లేదు, ఒకరనిక కొనివ్వడానకు తాహతులేదు. వీళ్లు కొడల్లితో కాపురం చేయించుకుంటారట, కాపురం! కొడలితో సమరసంగా మాట్లాడలేనివాడు, వీడూ ఒక మామట! ఇదీ ఒక అల్లట, ఇట్లా అంది. నన్నంటే ఘరవాలేదు. కాని నలుగురిలో పరువూ ప్రతిష్ఠా కలిగి బ్రతికిన మీ వాన్నను అలా అంటే సహిస్తాడా? మానేవాళ్లకు నవ్వులాట కాదూ? మీ వాన్న కొడలితో సమరసంగా మాట్లాడాల్సిన ఆవసరం ఎంత వరకుంటుంది నాయనా? ఎప్పుడూ పల్లెత్తుమట అని ఎరుగడే! ఇంతకూ అది లేనిపోని అపనిందలన్నీ మోపి పచ్చని సంసారంలో చిచ్చు పెట్టాలని చూసింది. లేక పోతే దానికి చీరలూ, రంగిలాలూ మీ వాన్న కొనివ్వక పోలే మరెవ్వరు తగల్గెదరు? ఏమో విశేషాల్లో దాని కపటం ఏం తెలుసు? చూడటానికేమో అది పిల్లయి పోతుంది. లోకులు ఔసమ్య, కుజ్జదాన్ని చేసి తిప్పలు పెడుతున్నారు అని అనుకుంటారు. కాని దీని నిష్కారణ నిందలోని నిజం గ్రహిస్తారా? పోనీ దానికంటే తెలివి లేకపోయింది అననుకుంటే మీ అన్నయ్య కూడా అది చెప్పినట్లల్లా ఆడుతూ దాని కొంగట్టుకుని వెల్లిపోతాడా? పది నెల్లా మోసి కనిపించిన దిండుకేనా? తరిదండ్రుల్ని రద్దీపెట్టదానికేనా? ఇన్ని పాట్లుపడి ఈ సంసారం వెలగబెట్టేది మీకొకట కాకుంటే మరెవ్వరికొరకు? వాడలా వెల్లిపోతే మాకుమాత్రం ఆవేదన ఉండదా?" అమ్మ గుదిర్చుమైన ఉపన్యాసం సాగించింది.

భానుమూర్తి వింటూ నోరు మెదపలేక పోయాడు. అన్న చెప్పిన విషయాలకూ, ఇక్కడ తను విన్న విషయాలకూ మూడుకూ తొమ్మిదికి (3-4) వున్నంత సామ్యంవుంది. తరిదండ్రులమీద కొండంత భక్తి భయమూ; అన్నపట్ల అంతే అభిమానమూ గౌరవమూ, ఎవరి మాటలకూ తప్పని ఆసరేక పోయాడు. ఇక మిగిలినది వదిన. ఆమె సంసారానికివచ్చి బిడో ఏడు. అన్నగారి వివాహానికి తర్వాత్యంనుంచే తను ఊరికి దూరంగావున్న బస్తీలో విద్యాభ్యాసం చేస్తున్నాడు. అంచేత వదిన మనస్తత్వం ఎలాంటిదో అతనికి తెలియదు. తెలుసుకోవాలని ప్రయత్నించనూలేదు. అయినా 'వదిన' అనే మాటకు రామాయణంలో లక్ష్మ

నుడు నీరతు ఎంత గౌరవంబుచూచుచో అంతగౌరవం బుచ్చును. అందుచేత వదినమీద కూడా ఏవిధమైన నేరాలను మోపలేకపోయాడు. ఏ ఒక్క నిర్ణయానికి రాలేక చివరకు యిలా అన్నాడు: “అమ్మా! జరిగిందేదో జరిగిపోయింది. అన్నయ్య ఈ మాటలుగని ఇంటికి వస్తే ఆయన్ను ఏమీ అనకండి. వాన్నతోకూడా ఈ మాట చెప్పు.”—

“ఎవరంటాత్రం ఎందుకంటాం నాయనా? వాడేం పరాయివాడా? మా హృదయంలోని భాగం కాదా?” అంది తల్లి గద్దనస్వరంగా.

“ఆఁ, నేనూ అనే అంటున్నాను. ఆయన్ను మీరు పల్లెనైపుమైనా అన్నారంటే ఇక నన్నుకూడా మాడ్చేరు. నేనూ వెళ్లిపోతాను.” అన్నాడు. ఈ మాటల్లో అదోవిధమైన అధికారంతో కూడిన స్వని వ్యక్తమైంది. అందుకొక్కణం ఇన్నాకూ అమ్మా నాన్నలకు అన్నపైనికంటే తనమీద వాత్సల్యం మెండు అని భ్రమించడమే. భానుమూర్తి పరికిన ఈ మాటల్లో మరోధ్వనికూడా వుంది. ‘ఇంతవరకు మీరే ఏనో మాటలని ఆయన్ను వెళ్లిపోయేట్లు చేశారు.’ అనేది ఆధ్వని. అన్నపై పాతుకుపోయిన అధికారమైన విశ్వాసం అమ్మా నాన్నలను ఈ మాత్రం నేరస్థులుగా చేసేందుకు ఒడవరచించడమే.

కానీ, తల్లి ఇచ్చిన సమాధానం వినగానే ఆతనికి విస్మయంతో తిగిలిపట్టయింది. “వెళ్లిపో, ఇప్పుడు పోయినవాణ్ణి ఏంచేయగలిగాం; నీవుపోనే ఏంచెస్తా? మారాతి ఇంకే వుందనుకుని ఆఘోరించు కుంటాం.”— ఇది తల్లి సమాధానం. నిశ్చలమైన కంఠంతో అంది. దీనివల్ల వాళ్ళిరువురూ ఎంత గాయపడ్డారో ఆతనికి స్ఫురించింది.

భానుమూర్తి సాయంత్రం బస్సుకే వెళ్లిపోవడానికి సిద్ధపడ్డాడు. ఎవరూ మరోరోజు వుండమనలేదు. తండ్రి అండాకా నంటిచ్చాడు. బస్సులో ఎక్కోక ఒకేఒక మాటచెప్పాడు.

“భానూ! ఎవరం చెప్పినా నవ్వే విషయాలని ఏమీ మనస్సుకు వట్టించుకోకు, బాగైతగా చదువుకో”—ఈ మాట చెప్పి ఆయన భారంగా అడుగులు వేసుకుంటూ వల్ల పోయాడు ఇంటి మొగమై. తండ్రి మాటల్లో, “ఇలాంటి కలహాలు ఎల్లకాలం

వుండేవి కావు, ఎన్నడైనా ఒకనాడు పరిష్కరింపబడుతాయి అనే అభిప్రాయం ఇబుడివుంది. అది తత్కాలానికి భానుమూర్తికి అవగాహనం కాలేదు.

బస్తీకి వెళ్లే సరికి అన్నగార్కడ లేరు. ఇంటి వాళ్ళకు గది తాళం చెవి యిచ్చి పూరికి వెళ్తనని చెప్పి వెళ్ళాడట. భానుమూర్తి మొదట భయపడ్డాడు. కానీ వదినగారి ఊరికి వెళ్లి ఉంటాడని ఉహించి అక్కడికి వెళ్ళాడు. అనుకున్నట్లుగానే అక్కడ అన్నగారు ఉన్నారు. ఇంటిదగ్గర అమ్మా నాన్నలు ఎవరినీ ఏమీ అనే స్థితిలో లేరని చెప్పాడు.

“మల్లీ ఇంటికి వెళ్లేదానికి ఏమీ మనస్సాపసం లేదు భానూ!” అన్నాడు అన్న.

“అదేం పరాయివాళ్ళ ఇంట్లో? నీ యింటికి నువ్వు వెళ్లేడంటే నామోసీ ఏమిటి? వెళ్లిన్నా. వెళ్లేక పోలే నన్నూ నీ వెంట తీసుకొనివెళ్ళు.”

తమ్ముడికి తన పట్ల ఉన్న ఆదరాభిమానాలకి, భక్తి విశ్వాసాలకి చరించి పోయాడు అన్న. వాడి వేడుకోలుకు ఒక్కమాట కూడా వ్యతిరేకంగా చెప్పలేదు. “సరే, తమ్ముడా! వెళతాను. నిన్ను తలచుకుంటూ ఆ ఇంట్లో ఉంటాను. నువ్వల్లి బాగా చదువుకో.” అన్నాడు.

* * *

చిరకాలపు సెలవులో ఇంటికి వెళ్ళాడు భానుమూర్తి. అన్నయ్య ఇంటి దగ్గర లేడు. ‘పెళ్ళాం ఊరికి వెళ్లి ఉంటాడు’ అని చెప్పారు అమ్మా నాన్నలు. ఈ మధ్య పాలంపయలు మాట్లం బొత్తిగా మని వేశాడనీ, వేళకువచ్చి ఇంట్లో భోం చేసి పోతుంటాడనీ వారూ కోపాని ఊగు వదిలి పోతుంటాడనీ తెలిసింది. వాన్న మాత్రం అన్నయ్యనూ, వదిననూ గురించిచాలా చెప్పగా మాట్లాడాడు. “ఆ డుకుముండు మాటల్లోపడి వాడు పూర్తిగా మారిపోయాడు. మీ అమ్మని “ఏమీ, అన్నదాక నోరు విప్పడే! ఛీ-వాడూ ఒక మనిషేనా? ఇప్పుడు పంటిరిన్నీ నూగ్గులు చేసే సమయం. ఇలాంటివ్వుకు ఇంటిపల్లన ఉండక అటూ ఇటూ ఇప్టం వచ్చిన రీతిగా తిరిగిలే ఏడ్చాడు? ఈ వయస్సులో చేలుతిరిగి కాపలకాసే తామతు నాకులేదు, జీత గాళ్ళను నమ్ముకుంటే ఇంతవరకే కాలవసినంత నష్టం వచ్చింది. పోనీ, ఎంతనష్టపడినా పరవాలేదు. భానూ! నువ్వు మాత్రం వాడి పొంగిలెత్తిం రో పడకు. వాడి

పంక్తిలో భోజనం కూడా చెయ్యకు." అన్నాడు ఆవేశంతో కవచ్చి.

భానుమూర్తి మానంగా అన్నీ విన్నాడు. తండ్రి వదినను 'దురుకుముండు' అని సంబోధించడమే కాక, "దాన్ని మదిగ లకుగా" అనే వరకు వచ్చాడు. అన్నయ్యతో తనకు పంక్తి భోజనం కూడా నిషేధించిన తండ్రి మీద ఏదో అనిర్వచనీయమైన ఇది, కలిగింది. ఇదన్నీ ఒక తండ్రి మాట్లాడాల్సిన మాటలేనా? అనుకున్నాడు. అన్ననూ వదిననూ ఆయన అనేమాటలు విన లేకపోయాడు.

ఇంట్లో ఉంటానికి మనస్సు ఒప్పుకోలేదు. ఒంటినిండా ముగ్గు, నూదులూ గ్రుచ్చుకుంటున్నట్లుగా అనుభవించాడు. పరీక్ష వదులు విషపెట్టి బస్తీకి వెడదామనుకుంటుండగానే అన్నయ్య వచ్చాడు.

తండ్రి ఉక్రోశంతో భానుమూర్తిని పెద్దవాని పంక్తిలో కూర్చోవద్దన్నాడేగాని, వాళ్ళిద్దరూ కలసి భోంచేస్తుంటే చూసి కూడా ఏమీ అనలేదు. అన్నా తిమ్మదూ కులాసాగా ఆ మాటా ఈ మాటా ఆడు కుంటున్నాడు.

"మన క్రినివాసులు భార్య ఎందుకు బావిలోపడి వచ్చిపోయిందో తెలుసా భాను?" అనడిగాడు మాట మీద నూటవచ్చి.

"తెలీదు."—అంటూ తల అడ్డంగా ఊపాడు.

"వాడి తండ్రి దాన్ని గింజాలాడాట్ట."—అన్నాడు.

"ఈ మాట నేనూ విన్నాను. కాని దానిమీద నాకేమీ నమ్మకం కుదలేదు. ఎంతైనా తండ్రి."—అన్నాడు మర్మవ మైన ధ్వనితో.

"నిజమే విడంటుంది. లేకపోతే ఈ వయస్సులో ఆయన ఉండుకు కత్తెతో కులకడమేమిటి?"—ఒక నిదర్శనం చూపించాడు.

ఇలాంటి సంగతులు అన్నదమ్ములెప్పుడూ మాట్లాడుకోలేదు. ఐతే ఈసారి ఒకరు చెబుతూంటే ఒకరు వినకుండా ఉండలేకపోయారు.

ఈ సంభాషణకి ఏదో మూలం ఉంటుందని భానుమూర్తి ఊహించుకున్నాడు. అతని మెదడులో వదినా తండ్రి మెదిలారు. తండ్రిని కింకించడం వైతర

ణిలో దూకినట్లుగా వంది. 'ఫీ! తప్ప' అనుకుని మనస్సులో పశ్చాత్తాపం పొందాడు.

"ఈ ఇంట్లో ఉండడం రోజు రోజు దుర్భరంగా ఉంది భాను!"—విషయం మార్చాడు అన్న. భానుమూర్తి కూనంగా అన్నని చూశాడు. అతనే చెబుతూపోయాడు. "అత్తమ్మవాళ్ళు (భార్య పుట్టింటి వాళ్ళు) మూడు నాలుగేలరొక్కం ఇవ్వడమేకాక వాళ్ళ వ్యాపారంలో వాటా ఇస్తారట. రోజూ అమ్మ నాన్నలు ఇంటికి వచ్చిన వాళ్ళతోటల్లా మీ వదినూ ననూ అనే మాటలు విన్నేకండా ఉన్నాను. ఏళ్ళ మనస్సులకు కొంచెం అనుతాపం కలిగేదాకా వాళ్ళ వ్యాపారం చూస్తుండటం మంచిదిని తోస్తుంది."

భానుమూర్తికి ఇదంతా వింటూంటే అమ్మ నాన్నలు అన్నావదినలపై ఏదో సాధిస్తున్నట్లుగానే తోచింది. 'ఫీ, కనుకున్న సంతానంపై సాధింపు లేమిటి? పుట్టిన్నాడే పీక నులిమివుంటే ఎంత బావుండేది' అనుకున్నాడు. 'ఇక్కడే తలిదండ్రుల వాత్యల్యం పట్ల కింకకు అంకురాకోపణ జరిగింది. వివా, కొంచెం సంఘగౌరవ దృష్టిలో అన్నకు నచ్చకెప్పాడు. "ఈ ఊహ బాగా నేఉంది. కాని స్వంతిఇల్లు విడిచిపెట్టి ఎక్కడో ఉండడం మనకూ గౌరవప్రదంకాదు; అన్య నాన్నలకూ, ఇంకా కొన్నాళ్ళు జరిగితే నీళ్ళూ పాలూ తేలిపోతాయి, మనం తిర్గిరపడకూడదు. ఆనాడే ఏదైనా ఒకటి చేద్దాం."

తిమ్మని సలహాకు కష్టంగా అంగీకారం నూచించాడు అన్న.

మగ్రోజు బస్తీకి వెళ్ళిపోయాడు భానుమూర్తి.

* * * *

పరీక్షలంకా నెలరోజులున్నాయి. బస్తీలో భానుమూర్తి సంసారసంబంధమైన కలవరాన్ని ఒక నైపున అణచిపెట్టుకుంటూ చదివడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడు. అన్నయ్య ఒకనాడు బస్తీకివచ్చాడు. "వంద చెప్పినా నేనింక ఆ ఇంట్లో ఉండలేను తిమ్మదూ" అన్నాడు.

"మళ్ళీ ఏంజరిగింది?"

"ఏంజరగాలి? వాళ్ళు పెద్దపట్టుపట్టారు, మీ వదిన ముఖం ఈ జన్మలో చూడరట. ఏమాట మాట్లాడినా ఇంటి పెత్తనం నువ్వే తీసుకో అని తాళించెవుల

గుర్తిని మీదికి విసురుతారు. ఎందుకు బాబూ! ఈ నీలాపనిదలు. నేను ఒక్కణ్ణి, దాన్నెట్లా తరిమారు కదా, పోతే అందరికీ బావుంటుంది.”

భానుమూర్తికి ఏమీ లోచలేదు. ఊణం అలా చించి “అన్నా! అలా అనుకోకు. సమర్థత ఉన్నప్పుడు పెత్తనం తండ్రి కొడుకుల్లా ఎవరు నడిపి తే శింకేవాళ్ళకీ వృద్ధాప్యం. కావలసిందింత ‘లింటానికీ’ తిండి, కట్టడానికీ గుడ్డా. ఈమాత్రం పడేస్తే హాయిగా కృష్ణా! రామా! ఆనుకుంటూ కూచుంటారు. పెత్తనం మనం నకుపపం శ్రేయస్కరం” అన్నాడు గర్జించేరం లేక.

“లోకు లేమనుకుంటారు? తండ్రి ఉండగా కొడుకులు—” అడ్డొక్కెలో ఆగాడు.

“లోకుల్లా మనకు నిమిత్తం లేదు. మనం సంసారాన్ని అల్లరిపెట్టకపోలేకరి.”

“ఈ విధానం నాకు బాగానిపించడం లేదు.”

“నాకు మరో ఆలోచన తద్దూంది. వదిన పుట్టింటివాళ్ళు, వాళ్ళ వ్యాపారంగా వాలాయిచ్చి ఏమేమో చెప్పామని ఒకవాడు అన్నాడుకదా, ప్రస్తుతానికి అక్కడుండేంత బావుంటుంది. కొన్నాళ్ళకైనా నాన్నగారి మనస్సు మారిపోవచ్చు. ఆప్పుడు వాళ్ళ ఆస్తి వాళ్ళకే చేసి మన ఇంటికీ మనం రావచ్చు. అలా కాకపోతే నా పరీక్షలు ముగియడంతోనే ఇంటి పెత్తనం మనమే తీసుకొని నడిపిద్దాం.”

అన్నయ్య ఈ సూచనను ఆధారంగా తీసుకొని భార్య పుట్టింటికి పంపివచ్చాడు. వాళ్లు, ప్రస్తుతం చేతిలో ఉన్నట్టుగా లేదన్నట్లు, వ్యాపారంలో వాటా లన్నీ విక్రయించినట్లు చెప్పారు. ప్రయత్నించేసి ఇంతలో కొంత డబ్బు సర్దుబాటునీ, స్వంత వ్యాపారం, చిన్నదొకటి, వెయ్యిమీటర్ల సలహా ఇచ్చారు. వాళ్లు చెప్పినమాటల్ని బట్టి ఆతీర్థయులుగా కన్నడే వాళ్ళను ఎంతవరకు నమ్మవచ్చునో అర్థమైంది భానుమూర్తికి.

* * * *

పరీక్షాకేంద్రం జిల్లాకేంద్రంలో వియమింపబడటం మూలాన్ని భానుమూర్తి అక్కడికి వెళ్ళాడు. పరీక్షలయి తిరిగిరాగానే అన్నగారు బావిలోపడి ఆత్మహత్య చేసుకున్నాడని విన్నాడు. కొన్నాన్ని దినానం చేసుకుండా తనకొంత ఆపారని తెలిసింది. ఈ దుర్ఘటన అతని జీవితాన్ని తలక్రిందులు చేసింది.

ఈ వార్త వివరంతోనే భానుమూర్తి పిచ్చివాడై పోయాడు. అంతటి ముఖం తన జన్మలో ఎప్పుడూ పొందిఉండదు. కవం దగ్గరికి పరుగు తీలబాడుకొని ఏడ్చాడు. తల్లి శోకమూర్తి అయిపోయింది. వదిన మూర్తిని పంపికొని రాగాలు తీసింది. తండ్రి వాడి పోయిన ముఖంతో ఒకదోట కూర్చున్నాడు. ఏడుస్తున్న కొడుకును దగ్గరికి తీసుకొని ఏడార్పడానికి ప్రయత్నించాడు. “భూ, పిరికిచావు చచ్చాడు.” అన్నాడు గంభీరంగా. ఆయన ముఖంలో ఏభావం ద్యోతకమైందో కొడుకు గ్రహించలేదు.

భానుమూర్తి హృదయంలో ఈమాట వింటూనే రుషానిమార్పులు ప్రజ్వలిల్లినవి. చనిపోయింది తర్వాత కూడా నిందించటం మానేలేదే అనుకున్నాడు. పలువురు పలువిధాల అనుకున్నారూ, చావును గురించి. చాలా మంది నోళ్ళలో తిరిదండ్రులే కారకులనే మాట వచ్చింది. ఎన్ని నేరాలవసరమో అన్ని నేరాలు మోపారు. భార్య పుట్టింటివాళ్ళి దగ్గర్నుంచి కొంత విత్తి వ్యాపారంలోనిమిత్తి తీసుకున్నాడని, చేసిన వ్యాపారంలో నష్టం రావడంవల్ల సమయానికి దాన్ని వెల్లింపలేకపోయాడని తత్కారణంగా వాళ్లు ఆడిన దుర్భాషలే అతణ్ణి ఆత్మహత్యకు ప్రేరేపించివాయని అన్నాడు ఒకరిద్దరు. భార్య ప్రవర్తనను కించించి అలా చేసాడని ఎక్కడో విన్నడింది ఒక నువనన. భానుమూర్తి ఆల్ప సంఖ్యాకుల ద్వారా వెలువడిన అభిప్రాయాన్ని అట్టే మనస్సుకు తీసుకోలేదు. తిరిదండ్రులపై, వారి వాత్సల్యముపై ఒకవాడు అతనిమనస్సన అంకురించిన హేయభావపు మొలక ఈనాడు మహా వృక్షమై అతనిలో అణుకణువున ప్రాకిపోయింది. తనకు ప్రీతుతముడైన అనుజన్మని మృత్యువుకు కారకులైన వాళ్ళమీద, ముఖ్యంగా తండ్రిమీద, ఏదో సాధించాలని ఒక శ్రోధం బలపడింది మనస్సులో.

మృతజీవికి కర్మకాండ జరిపేకోజన పెద్దలంతా గూడి విగత భర్తకు ఆస్తిలోని కొంతభాగం కేటాయించారు. చేసిన పెద్దమనుషులు ఆమెను సంబోధించి, “ఏమమ్మా! నీ మరణానో కలిసి వుంటావా, లేక కొంత భాగం రాయాలా?” అని అడిగితే ఆమె అంతటి శోకంలో కూడా “ఎవరిపై మాత్రం ఏం నమ్మకం”, అంది. తనకు పూర్వంనుంచీ వదినపై ఏర్పడిన అభిమానాన్ని బట్టి చూస్తే ఆమాట మరొకరిలో అయితే

ప్రళయం తెచ్చివుండును. కాని భానుమూర్తి చాలా తేలిగ్గా పోనిచ్చాడు. “అవును నన్ను నమ్ముతులసిన అవసరమేమిటి?” అనుకున్నాడు. చిట్ట ప్రకారం ఆమె పేర అర్థభాగాన్నే వ్రాశారు కాని ఆస్త్రీ యావత్తూ ఆమె కిచ్చి వుండినా అభ్యంతరం తెలిపివుండేవాడుకాదు.

వదిన పుట్టింటికి వెళ్ళిపోయింది. భానుమూర్తి భ్రాతృవిమోగ విషాద సాగరంలో మునిగి మూగనోము ప్రారంభించాడు. ఇంట్లో అమృతాన్నంతో కూడా ముట్టాడడం మానివేశాడు. ఇది మాసి లోకులంతా అరికి అన్నకూ వున్న అకలంకమైన, అవ్యాజమైన ప్రేమని కీర్తించారు. దాంతోపాటు ఆతని మరణానికి తలి దండ్రులు కారకులనే తమ వాళ్ళతో ముట్టాడడం లేదని చెప్పకున్నారు. తనప్రవర్తన విషయమైలోకుల గుసగుసలు విన్న తలిదండ్రులు దిక్కు తెలియక దుఃఖిస్తుంటే, ‘హః అంతా నటన’ అనుకున్నాడు. వాళ్ళు ఎంత బాధపడితే, ఎంత నిందితులైతే అంత తృప్తిని పొందాడు.

ఉన్న కొడుకును ఒక్కణ్ణి కళ్ళ ఎదుటి నుంచి దూరంగా వుంచలేమని ఘోషిస్తున్నా, ఓష్టించి, పరిక్షా ఫలితాలు నెలవవడంతోనే పైచిరువుని నగరము ప్రసూగామై వెళ్ళాడు. తమ లేకపోవడంవల్ల వాళ్ళేంటి బాధ పొందుతారో చూడాలని భానుమూర్తి ఉద్దేశ్యం. కన్నకొడుకు మరణానికి కారకులైన వాళ్ళకు సీసమైన బ్రతుకు సంప్రాప్తిస్తుందని అతనిలో ఒక నమ్మకం పాదుకుపోయింది. అపూర్వం, ఎటువంటివో స్వంతికళ్ళతో చూస్తే కాని ఆతనిలో వున్న ప్రతీకార వాంఛ తీరదు. ఆప్పుడే ఆతని హృదయానికి శాంతి.

నగరంనుంచి ఎప్పుడైనా వుత్తరం వ్రాస్తే దాని లోడబ్బు పంపమని తప్పితే మరొకటి వుండేదికాదు. తండ్రికి వుత్తరాలు రాయడం తెలియదు. కాని వున్న ఒకదూ దూరాన వుండడంవల్ల ఎట్లో అలవరచుకున్నాడు. భానుమూర్తి వుత్తరాలకు రోజూ ఎగురుచూసేవాడు. కాని చాలా అరుదుగా వుత్తరం వచ్చేది.

ఆప్పుడప్పుడు నగరం వచ్చిన ఊరివాళ్ళు భానుమూర్తిలో, తండ్రి చాలా కష్టపడుతున్నాడనీ, ఆ ముసలివాళ్ళ బ్రతుకు బాలికరంగా ఉందినీ చెప్పారు. మూర్తి కించిత్రియనా సానుభూతి చూపలేదు. ఎందరు

ఎన్ని విధాల, తండ్రిపట్లే అవస్థను, తెలిసినా తండ్రి నుంచి వచ్చే వుత్తరాల్లో మాత్రం ఎప్పుడూ అలాంటి బాధను మాత్రేక పోయాడు. అందులో మొదటినుంచి వరదాకా ‘మేం తెలుసుకొన్నాం’ అనే మాటే గవ్వనిస్తూ వుండేది.

ఒకమారు భానుమూర్తి సెలవుల్లో ఇంటికివచ్చి నవ్వుకు తండ్రికి ఎదలో నొప్పి ప్రారంభమైంది. ఆయన స్థితి చూస్తున్నా భానుమూర్తి చలించలేదు. కొడుకు ఎదుటికి రావడంతోనే తండ్రి, తనకున్న బాధను ఆ వంతైనా వ్యక్తం చేసేవాడుకాదు. మామూలుగానే ముట్లాడేవాడు. ఆయన ప్రవర్తనను అర్థం చేసికోలేక భానుమూర్తి వుక్కురి బిక్కురి అయ్యేవాడు. ఒకనాడు ఆయన గుండెనొప్పి గరిష్ట స్థితికి వచ్చింది. అందరూ బస్తీ హాస్పిటలుకు తీసికెళ్ళమని సలహా ఇచ్చే సరికి తప్పలేదు. తండ్రి ఒప్పుకోలేదు. అయినా బలవంతాన తీసికెళ్ళాడు. అక్కడే తండ్రికి అప్రయత్నంగా శుశ్రూష చేశాడు. అశ్రద్ధా విరితమైన పరిచర్యలు చేయడంలో ఆతని వుద్దేశ్యం వేరు. ఆయన పవన బాధలకు తన హృదయం ఇంకా పూర్తిగా తృప్తిపడలేదు. ఇంకా కొన్నాళ్ళు కష్టపడేటట్లు చూడాలి. ఇప్పుడే చనిపోతే బావుండదు—ఇదీ ఆతని ఉద్దేశ్యం... తండ్రికి నెమ్మదించింది.

భానుమూర్తి ఇంటిరు పరీక్షలనుంచి ఇంటికి వెళ్ళేసరికి తండ్రి చనిపోయాడని తెలిసింది. ఇదివరకటి గుండె నొప్పి మళ్ళీ ప్రారంభమై పదిరోజులదాకా బాధించిందిన చెప్పేరు. అయితే తన కవరూ తెలియపరచక పోవడం లో అర్థమేమిటో ఆవగాహన కాలేదతనికి. రక్తసంబంధమైన దుఃఖం ఆతనిలో ఏమూలన్నా ఏకాంతం కలిగిందో లేదో కాని, తండ్రి ఎలా అవస్థపడ్డాడో చూళ్ళేపోయానని మాత్రం కోకించాడు ఏకభారగా. మిత్రులూ, అమ్మ, వూరివాళ్ళూ అందరూ సంజాయిషీ చెప్పకున్నారు. ఆరి నీక బ్రతికావని, తనసంగతి నీకు తెలియపరచడం మూలాన్ని నీవు పరీక్షలు వదిలిరావడం తప్పితే జరగబోయే మేలేమీ లేదనీ, మీనాన్నగారు తెలుపనిచ్చారు కాదు” అన్నారు.

గొప్ప ఆశాభంగం కలిగింది మూర్తికి. తన పగతుర చేతుల్లోపడి ముక్కులు ముక్కులుగా ఖండింపబడినా ఇంటికి బాధ, అవమానం పొందివుండేవాడు

కాదు. తండ్రి మరణం తన ఎగుట లేనప్పుడు సంభవించిందికదా అనే సుఖం, ప్రతీకారవాంఛ తీర్చుకోలేక పోయిన విచారం అతినిలో పరవళ్లు త్రోక్కింది.

ఒక గండుసంకల్పం గడిచాయి. అలాగా వదిల రావడమూ, కొన్నాళ్లువుండి మళ్ళీ పుట్టింటికి వెళ్ళడమూ జరిగినై. ఉన్న గండుమూడు మాపాలైనా ఆమె ఇంట్లో అపరిచితలాగే వుంది. భానుమూర్తిలో తప్పిలే తన కితిగులలో సంబంధం లేనట్లుగానే చరించింది. అతినితోవున్న, ఏర్పడిన చనువును పురస్కరించుకొని తల్లికి అతరికీమగ్న భిన్నాభిప్రాయాలు కల్పించడానికి ప్రయత్నించింది. ఇది మొదట మొదట భానుమూర్తికి అర్థమై కాకపోయినా కాలక్రమేణా అవగాహనైంది. ఆమె ఉన్నట్టుండి ఒకనాడు పుట్టింటికి వెళ్ళిపోయింది. తిరిగి రాలేదు. ఈమగ్నకాలంలో భానుమూర్తి హృదయం కావలసినంతగా పనివర్తనం చెందింది. తన ఎంతటి ఆపచారం చేశాడో తలచుకుంటే నుండే చిన్నపల్లెపోయేది...

* * *

ప్రమాద రక్షణకు ప్రశస్తమైనది భీమా

ఎప్పుడో ప్రమాదం వచ్చేదీ, ఏ క్షణం ఎలా ఉండేదీ తెలియని ఈ దినాలలో

* అగ్ని * మోటార్ కారు * కార్మిక నష్టపరిహారం

* నౌక * పయిడిలిటీ గ్యారంటీ * మొదలైన భీమాలకు

మాతో సంప్రతించండి;

యునైటెడ్ ఇండియా ఫైర్ అండ్

జనరల్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ

లిమిటెడ్,

"యూనైటెడ్ ఇండియా లైవ్ లిమిటెడ్"
ఎన్.ఎస్.ఎస్. - మద్రాసు.

Telephone: 4241. Telegram: "UNIGEN"

బ్రాంచీ

బొంబాయి-కలకత్తా-కొంబో-పింగళూరు-విజయవాడ.

రీల్స్-పాట్నా-లక్నో-బెంగళూరు కోయంబటూరు

వేసవి, మైత్రీ ఏమీ లేకపోయినా భానుమూర్తి ఎటువోచక పొలంలోకి వెళ్ళాడు. పొలం మధ్యన ఒక ఎత్తయిన శిలవుంది. దానిమీద నిలుచుంటే పొలం నాలుగువైపులా కలియ చూడవచ్చు. తండ్రి బ్రతికి ఉండగా ఆయన ఎల్లప్పుడూ ఆ శిలమీద కూచుని అప్పుడప్పుడు లేచి చేనువైపు చూసుకుండేవాడు. భానుమూర్తి నేడుగానెళ్ళి దానిమీద కూర్చున్నాడు. అక్కడ కూర్చుంటే అతినిలో తండ్రికి సంబంధించిన గతిస్మృతులన్నీ ఒక్కొక్కటే కదలి కరిగిపోవచ్చినై. కనుకొలకుల్లో నీళ్లు సుల్గుతిగిగి చెంపలమీదుగా చారలు కట్టినై. అతనిలా ఎంతసేపు కూర్చున్నాడో తెలియదు. కొంత తడవగాక తన నెనుకవైపునుంచి వీసన్న గారి రొదలో ఏదో గానం అవ్వడం గా వినరానాగింది. అది రానురాను కొంచెం పెప్పడైంది.

"పక్షే పక్షే మే పర్వర్ గార్ హైం, హైం, హైం
పక్షే పక్షే మే పర్వర్ గార్ హైం, హైం, హైం"...

పాట తనకు చిరపరిచితమైందే. కంఠస్వరం కూడా... ఆ పాటను, ఆ గొంతుకు పోల్చుకుందామరి ప్రయత్నిస్తుండగానే గారి కొంచెం తిగింది. పాట కూడా ఆగిపోయింది. ఆ స్థితిలో పోల్చుకోవడం అతినికి సాగ్యపలేదు. సెనక్కితిరిగి చూశాడు. ఎవరూ కనపడలేదు. వేడి నిట్టూర్పు వసుల్తా అక్కడే కూర్చున్నాడు.

గాలి ప్రవాహం ఎప్పటికీమల్లే మారింది. ఈమారు అదే గాలిరొదలో మరోపాట అల్లగా

"రామా! విశువును నిన్ను—ఓ

రామయా! విశువును నిన్ను"—

అనేగి కొటుకు రాసాగింది.

ఈ పాట విన్నవడంతోనే చప్పన జ్ఞాపకం వచ్చింది, అంతకుమును పాటకూడా ఎవరు పాడే వారో. గెండు తన తండ్రి కంఠంలో ఎప్పుడూ మ్రోగుతూ వుండేవి. గెంటిలో వీడి ఆయనకు సరిగా వచ్చేదికాదు. అయినా ఆ వచ్చినమటుకే అతి సంభోషంగా కూనిరాగంలో పాడుకునేవాడు. ఒక పాట ముగియగానే మరోపాట మొదలెట్టేవాడు. తండ్రికి భగవంతునిపట్ల భక్తి విశ్వాసాలు అధికం. అనంతమైన ఆ భక్తి విశ్వాసాల అండమాకుకునే ఒక్కొక్కసారి దయారాశియైన, ఇత్యక్షకులకే పాడోరాశిరాకా చంద్రుడైన శ్రీరాముణ్ణి—

“కుడిపాద మొక చేత- నీ ఎడమపాద మొక చేత
విగువక నిను నే వినుతిజేసెదను
తడయక నను నీ దయతో నేలిన నేలుము” —

అని వినుముగా ప్రార్థించేవాడు.

మరొక్కప్పుడు—

“ఒట్టు బెట్టెదను చూగు- నిను వదలగ నివ్వను నేగు
పామరుడను బహు పాపకర్ముడను
తామసమున నిను నేతిన్నిన దిన్నెద—”

అని జదిపించేవాడు. కోప్పజేవాడు. ఈ విధమైన
దివ్యగుణాలు ఆయనలో లీనమై వున్నవి.

భానుమూర్తి పాటవినవచ్చిన చైత్రకు దృష్టిని
సారించాడు లేచి. అగ్రసూరితారైన చతువులకి
దురంగా ఏను పొగమబ్బులాంటి ఆకారం కన
పడింది. అది కదలి క్రమంగా తనదగ్గరికి వచ్చేసింది.
భానుమూర్తి ఆశ్చర్యపడ్డాడు: తలపాగా, చేతిలో
లారీ, నోటిలో చుట్టా అంతా వాన్నగారి ఆకారమే.

“నాన్నా!” అని ఒక గావుకేక వేసి పడి
పోయాడు ఏకాదశా, సంస్కృతా, సంనిస్కృతాలో
వున్న మూర్తి చెవులకు మృగవైన, గంభీరమైన, బాధా
విళితమైన కంఠంలో చెబుతున్న మాటలు వినిపించినై.

“భానూ, ఎంగుకు పూనికి గుఱిస్తావు? వున్న
ఒక్కడినై నా సఖుం గా వుండకపోకే చూపుదయాల
ఎంతో ఖీస్తాయో గ్రహించలేవా? నీవు చదవుకున్న
వాడివి. ముమ్మర్ని అర్థంచేసికొనాలనే నిన్ను చది
ంచాం. కాని నీవు చీకటివైపు మొగిపోయావు. మేం
కన్నడలేను... ఏ తిలదండ్రులు తిరుకొడుకు మరణం
వాంఛిస్తాగో నాకు తెలియదు. లోకులు ముమ్మర్ని
ఏ ఆధారంమీద నిందించాగో నాకినాటికి అర్థం
కావటంలేదు. ఒకరి సంసారం చల్లగా సాగుతుంటే

చూడలేనిదీలోకం. ఆ రోజుల్లో మీ వదివ కాపురానికి
కోతగావచ్చింది. అందరూ దానిమీద అర్ధరహితమైన
సానుభూతి కన్నులచీ నామీద ఆకారగర్వమన్నీ
సాధించారు. స్వంతికొడుకువు నువ్వే మాపట్ల విరోధ
భావం వహిస్తే ఇంక నేనెవరో చెప్పకొవారి?...
నీలో నాలుకలు పాచిన ప్రతీకారజ్వాల నాకు
పడింది. దాన్ని ఆర్పడానికి నేను మొదలై కోంచెం
ప్రయత్నించాను, కాని నా ప్రయత్నం వృధా అని
తెలుసుకోగానే నా వుద్దేశ్యం మార్చుకున్నాను. నేను
అలమటిస్తంటే నీవు చూడాలనుకున్నావు. కాని
నేనంగుకు తావివ్వలేను. ఎంతిబాధపడినా లోలోనే
పడ్డాను. నా బాధనుచూచి నీవు తృప్తిపడెం నానూ,
నా ఆత్మాభిమానానికి ఒబ్బుగా అనుపడింది. కన్న
కొడుకుకొరకు ఆత్మాభిమానాన్ని త్యాగంచేయలేక
పోయాను. నా ఉద్దేశ్యంలో నేను విజయుణ్ణి అయినా
నని నా కిప్పుడు ంతోషమేయాలేను. నీవు పరాధనింప
బడినట్లు బాధించెంగుమాంటే నా హృదయం చూసి
సహించలేకుండా వుంది. మీ ఆన్న ఆత్మహత్యకి
కారణం ఏమైవుంటుందో ఈనాడు నీకవగతిమై
వుంటుంది. నేను ఆ విషయం ఎక్కువేయి చెప్ప
లేను... అయితే ఒకటి చివరిమాట ముమ్మంగు నీ జీవి
తింలో ఆత్మాభిమానం చచ్చిపోతుందనే అవాంతో
నీ సంతానంపట్ల ఎన్నడూ నాలా ప్రవర్తించకు.
వార్షకు కష్టం కలిగించకు. నిన్ను సంతృప్తి పరచలేని
బాధ నన్ను కలకాలం దహిస్తోంది.” —

భానుమూర్తి ధూమిరిడినుంచి లేచి చూసేనికి
మొదటి ఆకారంలేను. పశ్చాత్తేతమైన హృదయంతో
తాను పశ్చిన్నపూర్ణాన్ని చూశాడు. కన్నీళ్లతో
ఆ చోటుమాత్రం కోంచెం తడిసివుంది.

తంత్రవార్తికము - భీష్ముడు

శ్రీ వేటూరి శివరామశాస్త్రి

కుమారిలభ్యుః 'శిష్టాశోకే 2 విరుద్ధమితిచేత్, నశాస్త్ర
పరిమాణత్వాత్' అనునీ రెండు సూత్రములు బాహ్య
సాగతాదుల ఆచారముల ప్రామాణ్యమున నిరాకరించు
ననియు 'అపివా కారణాగ్రహణే ప్రయుక్తాని ప్రతీ
యేరన్' (1 మీ. ద. 1-8-7) అను నీ సూత్రము
'సదాచారములు ప్రమాణము' అని చెప్పననియు చెప్పి
కొన్ని సదాచారముల నుదాహరించి వానిలో ధర్మ
సంశయము చూపి త్రివర్ణము సిద్ధించుటకు ధర్మావిరో
ధము నిరూపించెను. ఇతఁడు ఏకవర్తతాద్వివాదు.

ధర్మ సంశయము

శిష్ట లనబడువారిలో ధర్మవ్యతిక్రమమును,¹
సాహసమును² కానిపించుచున్నవి: ప్రజాపతి
తన కొమార్తె ఉచ్చ నభిగమించెను. ఇది అగమ్యగమన
రూపమున అధర్మావరణము. ఇంద్రుడును ఇంద్రపద
విలో నున్న నహుషుడును పరదారాభియోగము నొన
రించిరి. పుత్రికోక్తముచే ఆర్జునుడు వసిష్ఠుడు నీట
ముగిసి ఆత్మహత్య చేసికొన సాహసించెను, విశ్వా
మిత్రుడు చాండాల యాజన మొనరించెను. వసిష్ఠుని
వలెనే పురురవుడు ఆత్మహత్యకు తెగించెను. నైషిక
బ్రహ్మదర్శము గొన్న కృష్ణ దైవపాయనుడు విచిత్ర
వీర్యుని భార్యలందు సంతానోత్పత్తికి సాయపడెను.

భీష్ముడు

సర్వాశ్రమధర్మములకును వ్యతిరేకముగా ఉండు
బయటాక శ్రీ రామునవలె క్రతువు లొనరించెను³
[తం. వా]

'భీష్ముడు బ్రహ్మచర్యాశ్రమమున నున్నటులు భార
తియు చెప్పవచ్చును' అని యనిచో భార్యలేనిది
క్రతువు లొనరించుటకు వీలులేదు. ఇతఁడు రాముని
వలెనే క్రతువు లొనరించెనని భారతమే చెప్పటచే⁴
నితనికి భార్యకలదని తేలుచున్నది. అట్లుచో

భార్య యుండియు నితఁడు బ్రహ్మచర్యము చేయు
చుండె నని యనవలయును. కావున నతఁడు సర్వా
శ్రమ ధర్మములను పాటించక ప్రవర్తించె నని చెప్ప
వలసి వచ్చుచున్నది.

చోనిండు, నాతిగల బ్రహ్మదర్శము పనికి
రాదా?

రాదు. సన్నిధిలో ఋతుస్నాత యగు భార్య
యున్నచో ఉపగమింప కుండుట విహితాతిక్రమము.⁵
కాగా భార్య యుండియు బ్రహ్మదర్శ మొన
రించుట ధర్మ వ్యతిక్రమము. భార్య లేదనిన యెడల
భార్యలేకుండా క్రతువు లొనరించుటయు ధర్మ
వ్యతిక్రమము. కావున భీష్ముడును రాముడును ధర్మ
వ్యతిక్రమ మొనరించిరా?

'పితృభక్తికరత ధీమ్యునకును స్నేహము కర
మున రామునకును ధర్మవిరోధము లేదు.' (తం.వా.)

1. లోభాదులలో చిక్కికొని సన్నిహితులగు
అనర్థములను జూడక అధర్మ మొనరించుట.

2. అధర్మము కనబడుచున్నను బలదర్శముచే
లెక్కొనక అధర్మ మాచరించుట అని 'భట్ట సోమే
శ్వరుని వ్యాయగుఢ అను తంత్రవార్తిక వ్యాఖ్య.'

3. మిగిలిన సదాచార సంశయములను తన్ని
వ్వు తిని చూడగోరువారు తంత్రవార్తికమును చూచు
నది.

4. యవీష రోషాన్ ప్రతపన్ బలహీ

యో నస్నేహం సింహ ఇవారరక్ష

స ఏవ ధీమ్యుః కురుకుంశి కేతు

ర్యో నావౌతా స్త్రిశతం వాజమేధాః

5. ఋతు స్నాతాంతు యోభాంగిం సన్ని
ధా నోపగచ్ఛతి తిప్యా రజసి తం మాంసం పితరస్తస్య
శరణే.

6. వ్యాయగుఢ. మా.

తంప్రవా ర్తికము - భీష్ముడు

‘భీష్ముడు దాళరాజుకడ కరిగి తన తండ్రికి సత్యవతి నిమ్మని కొరెను. మహాబలుడవకు నీవు రాజ్య మభిలషించి యుండఁగా సత్యవతి సంతానమునకు రాజ్యము లభింపదు కావున ‘ఈయను’ అని దాళ రాజు నెను.

‘నాకు రాజ్యము వలగు. నేను పుడమి నేలను’ అని భీష్ముడు ప్రతిని యొనరించెను.

‘నీవు రాజ్య మభిలషింపవన్నను నీ సంతతిని చూచి సత్యవతి సంతతి భయపడును కావున సత్యవతి సంతతికి రాజ్యము దుర్లభము’ అని దాళరాజు నెను.

‘సంతతి కనకుండుటకుఁ బూడ నిశ్చయించితిని ఓ దాళరాజా! ఇది మొదలు నాకు బ్రహ్మచర్యము కాగలదు’ అని భీష్ముడు పితృభక్తిచే బ్రహ్మచర్య ముప లంబించెను. 8

‘భీష్మునకును రామునకును ధర్మమాత్రమునకు దారలు కలదు’. (తం. వా.)

వీరిరువురకును భార్యలున్నారని యే పురాణ మును జెప్పలేదే? ఉన్నారని నీ వటులు చెప్పగలవు?

భీష్ముడు పెక్కులు అశ్వమేధము లొనరించి నటులు భారతమును, రాముడు పలుజన్మము లొనరించినటులు రామాయణమును 9 చెప్పవచ్చునని కావున వీరిగురువురకును, ‘కేవల యజ్ఞార్థ పత్నీ సంబంధము కలదు’ని ఏ పురాణమేని చెప్పకున్నను, అర్థావస్థి ప్రమాణముచే గమ్యునైన మగుచున్నది. ‘ఎప్పుడు ఇది తిండి చేయి యని తెలిసినను కాస్త్రార్థాతిక్రమమునకు జంకి ఆ చేతిలో పిండము నుంపక దర్శనమిచ్చిన నే యుంచెనే’ అట్టి భీష్ముడు 10 భార్య లేని యేకాకి యజించువా? (తం. వా.)

‘సరియ భార్య యుండియే భీష్ముడు యజించె నందిము. మఱి ఋతుకాలగమన ప్రత్యేవాయము రాదా? అనినతో నితఁడు పూనిన బ్రహ్మచర్య ప్రథము నైమిత్తికము. దీనిచే నిత్యమగు ఋతుకాల గమనమునకు బాధ. దాన ధర్మమాత్రార్థమే నేను పెండ్లాడగలనని చెప్పి పెండ్లాడిన భార్య నుపగమింప కున్నను దొనఁగులేదు.

‘శ్రీరాములవారును సీతమింది స్నేహముచే కొండొక భార్య నుపగమింపనని ప్రతము గొని ధర్మ

మాత్రార్థ మొక భార్యనట్లే పెట్టుకొనిరి. దాన రాముఁ ఁకు యాగసిద్ధి.’

ఇటులగుదో—

‘యజ్ఞే యజ్ఞే ప్రకురుతే సీతాం పత్నీం హిర గ్న్యాయామ్’ అని చేసిన ప్రతియజ్ఞమునందును బంగారు సీతినేల చేయించి పెట్టుకొనెనని యంగురా, లోకాల వాది భీతిచే విడిచిన సీతయేవల నిష్ఠురత్వము లేదని తెలుపుటకే. సీతమింది స్నేహముకలన భార్యంతరా గమన ప్రతముగొనుటచేత రామునకును ధర్మ వ్యతి క్రమము లేదు.’ 11

భీష్మునకు సంతనము లేకుకదా! ఇతనికి పితృదాపాకరణ మెట్లు? ‘భీష్మునకు’ వ్యవహితా పత్యకృతమైన పితృతాపవ్యగ్రము కలదు. ‘సోదరులలో ఒకఁడు పుత్రవంతుఁ డగునని ఆ పుత్రునిచేతనే మిగిలినవారందఱును పుత్రవంతుల’ని మఱువు చెప్పి గాన 12 విచిత్రవీర్యశ్రేణులగు పుత్రులచేతనే పుత్రవంతుడై భీష్ముడు పితృదాపమునుండి విముక్తి పడయగలడు. (పితృభక్తిచే పితృదాపముక్తి యని నాగిగుడు) రాముడో కుశలపులచే సాక్షాత్ పుత్ర

7. అపత్యహేగోరపిచ కఠో మేఘత ద్వినిశ్చ యమ్ అద్యక్షప్రభృతి మేదాళ బ్రహ్మచర్యం భవిష్యతి.

8. మా. న్యాయసుగ—

9. యజ్ఞే యజ్ఞే ప్రకురుతే సీతాంపత్నీం హిరగ్న్యాయామ్.

10. సీ. అనిఘ మాతండ్రి శంతనుఁడు లోకాంతరం

బున కేగినను నేను వినయ మొప్ప

నార్థ వైదిహికమునయందుఁ బ్రతి నీమై

నెనగు పిండముదగనిచే దొడంగఁ

గంకణకేయూరకమనీయమును నరు

దాంగురీదళమును నైనవాస్త

మర్వి భేదించి సమర్థితం బగుటయొ

గని యన్నరేంగుని కరముగాఁగ

నిశ్చయించి యధిక నిపుణంబు విచా

రించి కాస్త్రనియమ రీతి యొకటి

యాదరించి భువి నుకాస్త్రరణంబు నీ

సినివి కాస్త్ర విధిఁ బసిద్ధ బుద్ధి.

హరి-పూ-౨-అ.

11. మా. న్యాయసుగ—

నంతుడు కావున తద్విషయమున ఏమియు చెప్పనే పనిలేదు.' [తం. వా.]

తంత్రివారికము చెప్పిన 'రామునకును కీష్యునకును ధర్మమాత్రాధిదారలు కలర'ను నభిప్రాయమును వ్యాఖ్యాతి భట్టసోమేశ్వరుడు కీష్యునిమనున భారతిమనందలి— 'అపత్నిహేతోః' (సంతతి బంధుకుండుటకగూడ నిశ్చయించితిని)— 'అద్య ప్రభృతి' (ఇది మొదలు నాకు బ్రహ్మచర్యము కాగలదు) అను విశేషణముల సామర్థ్యముచే 13 బలపఱచెను.

పద్మపురాణము కీష్యు డాజన్యబ్రహ్మచారి యనియు అప్రయోజనముచారి యనియు చెప్పటయు అందఱును కీష్యునకు తన్మిగులు విశుదులయు అర్హులు నెత్తులయు కుమారులు డెఱుఁగా?

ఈప్రశ్ని ఇంకొక ఎగుగు ప్రశ్న నాకొంక్షించును! అది యిది: భారతవాక్యములకు గంపింట్టికి [అపత్నిహేతోః, అద్య ప్రభృతి] వ్యాఖ్యాత చెప్పిన అర్థము కుమారులనకు సమ్యక్తము అసమ్యక్తమా? సమ్యక్త మనచో దాసునియందు ప్రతిజ్ఞచేయుటకుననుక ధర్మ మాత్రార్థపత్ని అక్కఱలేను! కావున ప్రతిజ్ఞ చేసిన నాటికి ముందే కీష్యుకు గృహస్థు అని అనవలెను! అప్పుడు పద్మపురాణము బాగక మరు! అనచో అది ప్రక్షిప్తమని అందురా? అసమ్యక్తమనచో యాగసిద్ధికి ప్రతిజ్ఞ తిర్విత నెప్పుడో జరిగిన ధర్మసూత్రార్థ వివాహముచే అజన్య బ్రహ్మచర్యమున కిసు మంతయు హాని లేదుగాన పద్మపురాణము బాగకము కాదు. కావున కుమారులుకు పద్మపురాణమందలి కీష్యుని అజన్య బ్రహ్మచర్యము నెఱుఁగనవచ్చును. కాని—'అద్యప్రభృతి' (ఇది మొదలు బ్రహ్మచర్యము కాగలదు) అనునది వ్యాఖ్యాత భట్ట సోమేశ్వరుని దివిపై పడగయెత్తెను. ఎలనగా సోమేశ్వరుడీ 'అద్య ప్రభృతి' లోనుండి కీష్యుని భావము జూచుచున్నాడు. అట్టి వానికి పద్మపురాణము బాగకము. ప్రతిజ్ఞకు పూర్వమే గాహ్యత్యయలో నున్న కీష్యుడా జన్యబ్రహ్మచారి యెట్లులు కాగలరు? హా! పద్మపురాణమునందే దీక్షోక్తులు రెండును ప్రక్షిప్తములా?

కీష్యునిమీ భీష్మపంచకవ్రతము మొదలగువానిని చెప్పిన కొద్దిమధు ధర్మసింధువు మొదలగు గ్రంథము

లనుబట్టి వీనిని ప్రక్షిప్తములని త్రోసిపుచ్చుట దుష్కరము. మఱియు భారతి ఖండమునకే పితా మహాదును ఏకైక ప్రతినిధియు మహాయోగేశ్వరుడు నగు నీ భీష్మ నకు భరతిఖండముభారతిఖండ మెన్ని శతాబ్దులుగా తిర్విత ముద్రించుచున్నదో యేద రెఱుగనిది? అది యటండె.

కీష్యునకు యాగసిద్ధికి పత్ని కలదను నభిప్రాయము విద్యారణ్యుల కిష్టము కాదని లోగడ 'మంతామ—కీష్యు' అను వ్యాసమున చూచియుంటిమి. వారి మతిమున కీష్యు డవివాహితుడు. శ్రీ రాము డసన్నిహిత పత్నికుడు.

నైమిత్తికముచే నిత్యమునకు బాగ చెప్పిన తంత్రి వార్తిక వ్యాఖ్యాత భట్టసోమేశ్వరుని భట్ట నాగకుడు తోధించినది అర్థ పత్రిచే అనుక్రమున గూడమున మూహింపవచ్చును.

'అద్యప్రభృతి' అనుదానికి ఇదిగో చెప్పిన అర్థమును గూడ నాగేశ్వరుడు కాదనెననియు ఊహింపవచ్చును.

ఇక పత్ని లేకుండు యాగసిద్ధికి నాగేంద్రుడు 'అపత్నికౌగ్నిహేతో' మహారేటి న్నాహారేటితో? అహారేటిత్యాహుః' అను బహువ్రా బ్రాహ్మణ్యమును జూపెను. ఈ బ్రాహ్మణ్యము కును రిలనకు తెలియదా?

తెలియదుట పాపిగాగు. ఈ ప్రతికి సంకుచితార్థ మాతనికి అభిమతియు కావలయును. కాని దాపనిత్యముటకు యాగసిద్ధికి అర్థపత్రి ప్రమాణము నాతిగా కొని—అపి వాకాంతాగ్రహణే ప్రయుక్తాని ప్రతీయేన' అను మాత్రమును సదాచారాత్మ్యగుప్తుని యెడ ప్రామాణ్యపరముగా యోజించి రామకీష్యులను గూడ ఈ పద్మలో తేల్చెను. గామకీష్యులప్రక్క

12. 'భారత్యాణా మేకజాతానా మేక శ్చేత్ పుత్రవాన్ భివత్ సర్వే నైవపుత్రేణ పుత్రిణో మను రబ్రవీత్.'

13. 'కేవల యజ్ఞార్థపత్నీ సంబంధ అస్తి దిత్య గ్ధాపత్యైకుత్తమపి గమ్యతే' [తం. వా.] 'ననుకయోర్ధర్మమాత్రార్థ దారసద్భావః కస్యచి దస్తి పురాణేతి హాసయో రనుక్తః కేవలప్రమాణేనావగమ్యే తేత్యా శింక్యాన—కేవలేతి— అపిశబ్దే నాపత్నిహేతో రద్యప్రభృతీతి విశేషణసామర్థ్యా దిశ్యేత మవగమ్యేతి ఇతి నూచిత్'—వ్యాసుడు.

తంత్రవార్తకము - భీష్ముడు

‘శేషుడేని ఆ యిల్లాండు ‘తగునుమహ్య’ యని కూర్చుంటుంటే కన్నుగండె లుండెనోకదా!4. విద్యా శిష్యుల కిది అనిష్టమని ‘మంజూష-భీష్ముడు’ అను వ్యాసముని కనియుంటిమి. కుమారిలుని మతిమున కణ్వ విభాంషికాదులకును ఒకొక యిల్లారి నంటగట్టవలెను. నాగేసుడు కణ్వనకు భార్య నంటగట్టుచో కాకుం తలము శాస్త్రవిగ్రహత్వవ్యవస్థ ముననెనుగాని యీమె ఉశక్తి యిల్లాలుగదా! ఆ ఉశక్తి యిల్లారి కూతు, కాదుగదా శకుంతల! ఈ ధర్మవ్రాతా దారచే ఆతని శాస్త్రత బ్రహ్మదగ్యస్థితికి ధోకాలేడ!

ఇక నొకటి—‘అపత్నీకోఽప్యగ్ని మాచారేత్’ అనునది సామాన్యక్రితయే యగునెడల అపత్నీకునకును యజ్ఞము విధి విహితమే యగుచున్నది. కావున ఇదా నీంతిమలు చేయరాదని వివేచనమేల?

అట్టి గూచారము పోయింది. ‘శార్వకేతస్మర మొదలగు రుణములు కలవారే దాని కధికాగులు.’ అని నాగేసుడు.

‘తల్లివంక తక్కువకు విచిత్రవిగ్యుని పుత్రవంతు నొందరించిన కృష్ణదైవపాదుమకు ధర్మనిగోఽను 15వోలై చేసిన తపోబలులు కలియిని, ఎల్లి, చేతువోపు తపముకలిసునను సుమారుల దినియు, మఱియు అట్టి తపోబలము కలనాఁ డెవడేని అట్టి పనిని చేయనే చేయు ననియు కుమారిలు పఠెను. కాని పత్ని లేక యాగసిద్ధికి భీష్మునిగో తపోబలమేని అనినికి కనబడలేదు. కనబడ కున్న మానె, నానుదేవాగులకు గూఢ విస్తయము కలి గించునది కీడ్చుకొను యోగబలము—

‘ధారణామాస చాత్మానం
ధారణాను యథాక్రమమ్,
తస్యోర్వముగమన్ సాణా
స్సనిగదా మహాత్మినః.

* * *

యద్యస్మ్యంతరి గాత్రం హి స శీతమనుతస్తదా
తత్త్రి ద్విత్యంతం ధివతి యోగయ్య క్రస్య తస్యై
క్షణేన ప్రేక్షతాం లేమం విశిల్పస్సోఽభిన త్రిదా!6.
[భీష్మస్వస్తి రోహణపర్య]

అని భారతము.

‘ఇష్టాటివారి కది అశక్యము’ అని నాగేశభట్టు. శక్యమగుచో చేయవచ్చునా?

జగద్గుణవరు శ్రీ రామకృష్ణపరమహంస, కృష్ణ దైవపాదుమకును భీష్ముడును చేసిన పనులవంటి పనుల చేయకున్నను శ్రీ కారదామారిగో వసిం నెను. వారిని భక్తియోగముని కొందఱు సమర్థింతురుగాని శ్రీ తోతా పురియే దినికి తగిన సమాధానము 17వెప్పెను. ‘అట్టి తపోబలము కలవా డెవడేని...చేయనే చేయు’నని కుమారిలు పఠెను. మరి నాగేశభట్టు జంకి—‘శార్వకేతస్మర మొదలగు రుణములుకల తొల్లిటివారికే అట్టి అధికారము’ (అపత్నీకునకు యజ్ఞమునందు) ‘అని అనెను.

14. ‘సతాం హి సంసృతా పశేషు ...’ అను కారిదాసు నుదహరించిన కుమారిలుకు రఘువంశము నందరి—‘సీతాం హిత్యా దిశిషుఖ రిపుగ్నోప యేమే యదవ్యాం తస్యా ఏక ప్రతికృతి శఙ్ఖోయత్రైతూ నా జవర...’ (౧౪-౨౭) అను శ్లోకమును మఱచి ‘స్వస్థసీతను ప్రక్కను పెట్టికొని యాగము చేయుట అన్యశంస్యమును ప్రకటించుటకే యని చెప్పెను.

15. నియోగము వాగ్దత్తావిషమును, అంబికాం బాలికలు విచిత్రవిగ్యునిచే పరిశీతలు, దాసి (భౌత్య) జాయ కాదు, బ్రహ్మచారికి సంప్రయోగము నిషిద్ధము. (న్యాయసుగ-మా.)

16. ‘ధారణానుక్రమంబున సమాహితాత్మ్యం డయి వాయువుల సన్నిగద్దింబుచేసినవి యూర్ధ్వగతిం గైకొనియో నమ్మహాత్మ్యం పేద నువంబులం బ్రాణం బులు వాపికోమకు వచ్చునయ్యో చోట్లు శిల్పరహితంబు లగుచుండె నట్లుగటం గాంచి కృష్ణాదులగు నఖిలజనం బులు నాశ్చిర్య ధితితాంతిః కరణులగుచు గీర్తించిరి’
అను—౫-౪౬౨.

17. స్వామి కారదానందుల శ్రీరామకృష్ణలీలా ప్రసంగ—౨- సం. జన్మభూమి సందర్శన. ౩౪౭ పుట, చూ.

దైవోపహతులు

శ్రీ కొండముడి శ్రీరామచంద్రమూర్తి

జైరిపోతున్న పాంశ్యకిరణాగ్లో, ఆరుబయలు మంగువాలో కూచుని వామనగాయ లాడు కుంటున్న వాళ్ళు ముగ్ధులూ—అల్లంలేదూరంలో కిధి చివరగా, వెండిపాన్న చేతికెట్టి విలాసంగా తిప్పు కుంటూ, గారికి మందమందంగా కడులుతున్న పట్టు కండువాను హుందాగా సవరించుకుంటూ, వస్తున్న శ్రీరాములుగారిని చూడగానే, ఒక్కసారిగా కళ్ళవళ్ళ పడి, గాభిరాగా చింతిపెక్కులను కొంచెల్లో దాచేసు కుని, హడావుడిగా లేచినుంచుని, జరిపరికిణాలను కొంచెంగా ముంగళిపొదికు ఎత్తిపట్టుకుని, ప్రక్కలకు పారిపోయారు ఔనురుక్క లేపిపట్టగా.

వినిపినూ వినిపిస్తూవున్న నవ్వులు హఠాత్తుగా ఆగిపోవడంతో, వసారాలో వోమాలగా కూచుని 'రామకోటి' రాసుకుంటూనే గతాన్ని తిప్పుకుంటూ కునికిపాట్లు పడుతున్న జానికమ్మ ఒక్కసారి తల యెత్తి మంగువాలోకి చూచి, అక్కడ ఆడుకుంటున్న ఆముగ్గురు ఆడపిల్లలూ కనిపించక పోవడంతో దిగ్భ్రమ పడి, శ్రీరామపుస్తకాన్ని కళ్ళకడుకుని భద్రంగా అవతలిపెట్టి, కళ్ళతోడు తీసుకుందానే, బయటికి వచ్చి చుట్టప్రక్కల తేరిపారచూచింది.

అయింటికి కొద్దిదూరంలోవున్న శివాలయానికి కొంచెం అవలగా. నీగవుండీ-లేకా ఎండిపోతోతున్న కోనేళ్ళోకి పడిపోవడానికి సిద్ధంగావున్నాడు ఎర్రగా వున్న మూగ్గుడు. పాటిదిబ్బమీడినంది, ఎద్దుల నది లిస్తూ, గడ్డిమోపులను ఓబుజం మీడినంది ఇంకో బుజంమీదిదకు మార్చుకుంటూ, మగ్గుమగ్గులో ప్రక్క నున్న సహభాగినులతో ముసిమసిగా నవ్వుకుంటూ సరదాగా నడుస్తూ వస్తున్నాడు ఓ యిద్దరు పాతళ్ళు.

అప్రక్కగా నందివారి ఆడబడుచు ఒకామె, మోయలేక మోయలేక నీటికింద నొకదాన్ని చంక నెక్కుకుని, భారంగా అడుగులు వేస్తూ ఇంటి వేపు నడిచి వెళ్లిపోతున్నది.

ఇంటిని సమీపిస్తూ సమీపిస్తూవున్న శ్రీరాములు గారు ఆపడుచును ఆలానిల్చునే, ఒక్కతొడంనేపు చూచి గోమగా తలపంకించి ఇంటిని సమీపించారు.

తిమ్మడిరాకను చూచిన జానికమ్మ ఆలూగో కొద్దిసేపు అక్కడ నిల్చుని, హృదయంలోని బాగసు కళ్ళలో కనిపించకుండాచేయాలని వ్యర్థప్రయత్నంచేసి, ఓడిపోయి, తన్మూలంగా తల ప్రక్కకు తిప్పుకుని ఒక్కనిట్టూగ్గు విడిచి, మానంగా ఇంట్లోకి వెళ్లి పోయింది. ఎదురుగా వచ్చిన కిల్లి పిల్లను ఆవ్యాకుంగా దగ్గరకు తీసుకుని లోపలకు వచ్చిన శ్రీరాములు— వసారాదాటి వంటింట్లోకి వెళుతున్న అక్కగారిని చూసి, పలుకరించడోయి, కాని - పలుకరించలేక, యాంత్రికంగా. హాగ్గోవున్న మంచ మొకదాన్ని లాక్కుని కూచుని, స్థిమితిగా విశ్రాంతిపుచ్చుకుంటూ చుట్టూచూచారు.

ఉంగరాలంగరాలుగా నుట్టు తిరుగుతున్న పొగ, నునక చీకటిలో కరిగిపోతూ వింతవంత అందాలు సమ కూర్చుంటున్నది. ఆ మేఘశికలాల మగ్గుగా గోడకు వ్రేలాడుతున్న మేనకా, విశ్వామిత్రుడూ చూచాయగా కనిపిస్తున్నారు.

నిజమే! ఆమెను మెల్లిగా సందిట పొదువుకుని, విశ్వశాసవారి ఆదుంధలిలా, తెలియని రిన్చుతున్నంతో మూర్తాన్నాస్రాణించి, బాహ్యన్ను లోకంప చేయ

* ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్ ఆంధ్రభాషాసమితి నిర్వహించిన కథానికల పోటీలో (1956-57) ప్రథమ బహుమతినందిన కథ.

దై వో ప హ తు లు

గరిగే సరికి ఎదురుగా ఈ మేనకా, ఈ విశ్వామిత్రుడే, ఇదేగదిలో, అవాడూ కనిపించారు.

కానీ అప్పటికీ, ఇప్పటికీ ఎంత భేదం!

బాల్యన్ని వదిలి అప్పుడప్పుడే యావనాన్ని తొడుక్కుంటున్న వయసు... కనుపించకుండా వున్న వక్షిణ్యం... అగరువత్తుల ధూపాలు! ... మల్లెలూల మాటలు!

కిక్కిరి దగ్గరగా, తెల్లగా నవ్వుకున్న చంద్రుని చూస్తూ, వెన్నెట్లో కరిగిపోతున్నట్లుగా నిల్చున్నది లక్ష్మి. వెనకగా ఎల్లి ఆమెచేతులను తనకు దగ్గరగా, తన హృదయానికి దగ్గరగా తీసుకున్నాడు. కానీ— బలంగా దగ్గరకు తీసుకోవడంలో పగిలిన ఆ గండు గాజులు... అపకృతమయి బెదిరి లక్ష్మి గూరంగా తొలగి నిల్చున్నప్పుడు, తన నవ్వి, మళ్ళా ఆమెను గాఢంగా దగ్గరకు తీసుకున్నాడు. కానీ ఇప్పుడు తెలుస్తున్నది!

తన పీలిచాడు... కట్టుకున్న చీరలాగా వదలని స్థితి ఆమెను బాధించింది. ఆమె వంటింది పన్నీరు. ఆమె తలలో విరజిల్లు.

తన లక్ష్మికి ఆ దృశ్యం—పురుకు చూపులతో, వేదికప్రక్కకు రేచిపోతూ, మునిక్లేప్టుణ్ణి నివారిస్తున్న మేనకను—చూపించాడు. 'ఇస్సీ' అనుకుంటూ అలవోకగా కిన్నులరమారలుగా వార్చింది.

దూరంగా వున్న చంద్రుడెక్కడికో, ముబ్బుల ప్రక్కకు, ఎంగుకో, తొందర తొందరగా తప్పుకుంటున్నాడు, గదిబయట అంతవరకూ వినిపించిన గాజుల గలగలలా, కోమలల కింకిణీ స్వనాలు వినిపించడం అగిపోయాయి. గది బయటగా, మేడా మేడా పెనవెసుకుంటూ, అశోన్యంగా పొగుపుకుంటూ గున్న మామిడి చిట్టమీద కూర్చున్న పావురాల జరి వోకటి లీలగా కనిపిస్తున్నది.

ఆ పావురాల జరి కవకవలో, ఆ నుపుల నెల్లువలో, ఆ మల్లెలూల వాసనలో, ఆ ప్రకృతి సౌందర్యంలో, అప్పుడు తనూ లక్ష్మి వోకరిస్తూ వోకరు విక్రమేనాదు—తాత్కాలికమని తెలిక.

అక్కడ: అప్పుడు:

హైచిక కత్తులూ, పారమార్థిక చింతనలూ, కలగావులంగా కలిసిపోయినవి. కృత్రిమ సభ్యత

దూరంగా తొలగిపోయింది. ఈ దేహానికి సంబంధించిన నరాలు ఆమెను తనదగ్గరకు రప్పించి తనను ఆమెకు బానిసనుచేసి, పీల్చి పీడించినవి.

అంతరాత్మ మరణించింది. దేహం నియంతలా నాట్యం చేసింది. ఈ కండ్లలోని అనందాన్ని ఆమె కండ్లలో నింపుకున్నది.

చివటకు—

ఏ కలతలేని మనసుతో ప్రకాంతంగా, హాయిగా నిద్రపోయింది.

* * * *

ఇది జరిగి సరిగ్గా ఇప్పటికీ ఎనిమిది సంవత్సరాలు. జీవితంలో ఎల్ల కాలం వందలమే తొంగి చూస్తుందని భావించుకుంటూనే. తనకు తెలియకుండానే, తీరికాన్ని కూడా అపహరించాడు. ఆ తరుపరి, ఎన్ని అనంతరాలు, ఎన్ని వికృతి పరిణామాలు జరిగి పోయినవి?

అలోచనలకు అంతరాయం కల్గించి, అరిపోయిన చుటను చివరపారిగా పీల్చి అవతల పాశేస్తూ రేచి కూచుని, కింగువాను బుజంమీదకు చేసుకున్న క్రియామూలు, వంటింట్లోనుంచి, జానికమ్మ దీపం పట్టుకురావడం చూచి, అప్రయత్నంగానే, గొడవ మీదకు, మేనకా—విశ్వామిత్రుల పటం మీదకు దృష్టి నిగుడించాడు.

ఇంకా మేనక విశ్వామిత్రుణ్ణి తిరస్కరిస్తూనే వున్నది.

విశ్వామిత్రుడు ప్రాధేయ పడుతూనేవున్నాడు. కానీ తనసంగతి?

అంతా వ్యతిరేకం!

తనలక్ష్మి తనను అనేకసార్లు రహస్యంగా ప్రాధేయపడింది. కన్నీరు కార్చింది. చివటకు తనను ఎల్లా చక్కదిద్దాలో తెలిక, తోచక, లాటించింది. ప్రేమలో పారలాడించింది. కానీ తన అనుమానం సంగతి ఎవరికి చెప్పగలకు? నలుగురికీ చెప్పదగిన విషయమూ కావు!

హాలులో ప్రేలాడుతూవున్న ఇనుపతీగకు లాంటిరుతిగించి, ఆ వెలుగునీడల్లో, కళాకాంతులులేని తమ్మడి వదనాన్ని చూచి జాలిపడి పలుకరించబోయి, మళ్ళా ఏంమాట్లాడలో విషయం తెలిక, గృహకార్యం నిమిత్తం వంటయింట్లోకి వెలిపోయింది జానికమ్మ.

గారికి కొద్దిగా కడులుతున్న లాంతరు, నీడలను కని పెంచి పెద్దవాటినిచేస్తూ వాటిమానాన వాటిని వదిలివేస్తున్నది. శ్రీరాములుగారి కాళ్ళమీద లాంతరు వెలుగులు పడి, కట్టుకున్న దెంగాలీ గ్లాస్సుపంచె మరింత తెల్లగా కనిపిస్తున్నది. కానీ—మొహంమీద వున్న చీకటి తెఱలలాగానే అతని హృదయంకూడా నల్లని మచ్చలమూలంగా కలుషితమై, కలగుండువడి పోతున్నది. దారి తెలియడంలేదు...ఎక్కడికి తన బ్రతుకు తనను ఈడ్చుకుపోతున్నదో తనకే తెలియడం లేదు. జీవితానికి అర్థం ఇంకేలేనా!

లేచినంచుని మర్రి యాదాలాపంగా గోడ మీదకు చూశాడు. ఈసారి విశ్వామిత్రుడి పటం నీడల్లో మునిగిపోయి, ఆ ప్రక్కనేవున్న సీతా దేవి, నవ్వుతూ మంటల్లోనుండి బయటకు వస్తున్నది. భర్తచేత అనుమానింపబడిన స్త్రీకి ఇదేలేమో పరీక్ష!

తను, తనలక్ష్మికిగూడా ఇదేపరీక్ష పెడితే? దైహికంగా కలుషితమైపోయిన ఆమె కనీసం మానసికంగానైనా పరిశుద్ధురాలవుతుండేమా!

దొడ్లోవున్న కొబ్బరిచెట్ల మధ్యగావున్న చంద్రుడు, ఆనాటి తారను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుంటున్నాడు గామోసు! ఎర్రగా, కంది, వున్నాడు.

అవతరివా రింట్లోనుండి ఎవరో, తనబిడ్డకు జోల పాటు పాడడం లీలగా వినిపిస్తున్నది.

ఆకంకం ఎంతమార్దకంగా వుంది! ఎన్ని ప్రేమ భావాలు ఆకంకంలో జీరాడుతున్నాయో!

ఆ తల్లిపాట ఎంతో హాయిగా, ఉంది. అంతకన్నా ఎంతో హాయిగా, సంతృప్తిగా, జోటిసాఖ్యాల విచ్చేదిగా వున్నది, ఆ పిల్లవాడి ఏడుపు. జీవితం ఆతల్లి బిడ్డల ప్రేమలోనే ఇమిడివుండేమా!

కళ్ళుమూసుకుని, ఆత్మభయోకనం చేసుకొనడానికి యత్నిస్తూ, సప్తమస్థాయి పంచమస్థాయి కలిపివున్న ఆ స్వరాలను గెండింటినీ తన హృదయ వింగిలి పరికించుకోవాలని బాధపడుతూ, కిటికీవద్దకు వచ్చి బయటకుచూస్తూ నిల్చుండి పాఠ్యాంశు శ్రీరాములు.

అనాడు—

సరిగా తాను ఇలాగేనుంచుని చూశాడు. ఇప్పుటికి తనకు బాగా జ్ఞాపకంవుంది.

ఎక్కడినుండో లీతువుపట్ట వికృతంగా అరుస్తూ వుండంచూచి, తనకు చూశాత్తుగా మెగుకువవచ్చి, కలబరుపు ఎండివున్న ఆకళ్ళతోనే ప్రక్కకు, లక్ష్మి పడుకున్న ప్రక్కచైత్రుచూశాడు. కానీ, అక్కడ లక్ష్మిలేదు!

ఇంతరాత్రిపూట, ప్రక్కమీదనున్న గెండు గెలల పనిగడ్డునైనా గమనించకుండా ఎక్కడికి వెళ్ళిందో? తనలో ఏనో పాడుభావం—

రాక్షసంగా వెయ్యిగొంతుకలలో అరుస్తున్న ఓ పాడుభావం, మెదలుతున్నది.

‘అది’ నిజంకాదనీ, తన భ్రమమాత్రమేననీ; సమాధానం చెప్పకొవడానికి ప్రయత్నించేసి విసిగి వేసారి—ఇదే కిటికీవద్దకువచ్చి నుంచుని, దొడ్లో ఓమూలగావున్న ఆ మల్లెదాదవైపు అనుకోకుండా చూశాడు.

చూడకుండా వున్నట్లైతే, హాలాచాలం కడుపులో వున్న సంగతి తెలికుండానే, అందరినీ నవ్వుతూ చూట్లాడి వుండేవాడేలేమో! కానీ, విధిచేతిలో కీలు బొమ్మలం.

ఏనో నీడలుగెండు, ఒకదానిలోఒకటి ఆక్రమణగా కలిసిపోతూ, మల్లెలాలవాసలను తమలో నింపుకుంటున్నాయి.

ఆసమయంలో తన కెంత కోపంవచ్చింది? కళ్ళు రక్తపూరితాలయినాయేమో ననపించింది.

అంగాంగం వణికిపోయింది. ఏనో తెలియని నైరస్యం, ఆవేశం, కోపం, భూతాల్లారనను ఆవరించాయి. ఆ పిచ్చిలోనే వెళ్ళి వారిద్దరి గొంతూ పిసికి చంపేదామనుకున్నాడు.

కానీ - యథార్థాన్ని పరికించినమీదట తన కుటుంబం అల్లరికొత్తపం తప్ప ఏముంది? దాని మూలంగా తను పాధించ గలిగేది? అప్పటి తనకాంతం ఇప్పటికీ తన కాళ్ళుగల్గం కల్గిస్తున్నది! అట్లా తను ఆలోచిస్తూ పరధ్యానంలో నిల్చుని వుండగా నే, వెనక పాటుగా లక్ష్మి రానే వచ్చింది. తను వెనుకకు తిరిగి చూశాడు.

చీర కుచ్చెళ్ళు ఎడమచేత్తో పట్టుకుని, మడిచేత్తో ముంగురులను సవరించుకుంటూ “ఏమిటండీ-అలా-చిస్తు

దై వో స హ మ య

న్నాడు" అన్నది ఎంతో సుతిమెత్తనగా. ఇంకొక సమయంలో అయితే తను ఎంతో ఆనందం పడిపోయాడు. ఆమె నువ్వకపోలాల మీద చిన్న ఘరితాన్నొక దాన్నంటించేవాడు. కానీ, అప్పుడు మాత్రం గంభీరంగా 'ఏమిటి?' అన్నట్లుగా ఆమె వేపు తిరిగి, ఆమె కళ్ళల్లో ఏదో అన్వేషిస్తున్నట్లుగా, ఆమె మొహంలో మొహంపెట్టి "హే!" అంటూ ధూయగ్యాన్ని? కుంచించాడు.

దానికే లక్ష్మి ఎంతగానో భయపడ్డది! గభాలన, ఒక అడుగు వెనకకు వేసింది. 'ఏమిటండీ?' అంటూ సన్నగా మూగి, రెండు నెలల ఆపసినగువైపు మాన్తూ దీనంగా నిల్చుండిపోయింది. నిశుద్ధలై, సోగలైన ఆ కాటుక కండ్లు తన నవ్వుకు ఆకర్షించలేదు.

మనాద్యులు తమ తపస్సును ధారపోసివా మాడ లేని ఆ తనూలావగ్యం తన నవ్వుకు ముగిస్తే చేయలేదు.

మల్లెపూలకన్న మిన్ననైన ఆమె సౌందర్యం తననవ్వుకు కరిగించలేదు.

అంతే! ఒకమాపు, ఒక నిద్ర, ఒక భోజనంగా వున్నవారు రెండుగా విడిపోయారు. రెండు నెలల పసిగుడ్డతో సహా లక్ష్మికి, వేరుకొపరం ఏర్పాటు చేయించాడు. ఇంసులో తన తప్పేముంది? లోకం తన నెండుకు ఆడిపోసుకోవాలి?

ఎండుకు ఆడిపోసుకుంటున్నదో అర్థంగాక, ఆలోచనలతో తనను తనే ింగించుకోలేక, అక్కగారిలో పెళ్ళిన్నాననైనా చెప్పకుండా. విసురుగా బయటికి వచ్చి, విసిరిసా నందినా ఆడబతుకు ఇంటి వేపు నడక సాగించాడు క్రిరాములు.

* * *

బియ్యం కడిగి గిన్నెలో పోసుకుని, ఆపూటకు తమ్ముడిని అక్కడ భోజనం చేయమని చెప్పటానికని చాల్లాకి వచ్చిన జానికమ్మ; క్రిరాములు అక్కడ లేక పోవడం చూచి. ఆశ్చర్యపడి, వాళ్ళల్లోకి వచ్చింది, అక్కడేమైనా, వున్నాడేమోనని.

పిండారబోసినట్లున్న ఆ వెన్నెట్లో శివాలయం దాటి, ప్రక్క బిధిలోకి వెళుతున్న ఓవ్యక్తిని చూచి, తమ్ముడేనని నిర్ధారణచెసుకుని, అతని జీవితాన్ని సరిదిద్ద లేని తన పెద్దరికానికీ తనకు తానుతిట్టుకుంటూ, గుమ్మరికి చేరగిలబడి, కూనయ్యంగా పరిసరాలను పరికించింది

జానికమ్మ. తన బ్రతుకు సరేసరి! తమ్ముడి బ్రతుకు మాత్రం? నిశ్చయంగా కళ్ళకలలాడుతూవున్న భార్యతో కాపురం చేయవలసిన వాడు. బంగారపు బొమ్మలాంటి వాడు. ఏవేవో అనుమానాలు మనసులో పెట్టుకున్నాడు. అవి బయటకు చెప్పకు, ఏమిటో, ఎండిపోతున్న చెట్టులాగా నానాటికీ కృత్రిమంగా జేతాని, జీవితాన్ని సరిదిద్దుకోవాలన్న ఆలోచనే లేదు.

తమ్ముడిని గూర్చి తలపోస్తన్న సమయంలో ఆమె కళ్ళు అర్ధాంగిలయినవి. జన్మాంతరం సంస్కారం మూలంగా వృద్ధులయిన సున్నితమైన సంచలనం, ఎక్కడో అకస్మాత్తుగా లేలిపోయి నట్లైంది.

నిజమే! పది సంవత్సరాల క్రితంవరకూ తనకూ ఓసంసారం అంటావున్నది. తనూ పిల్లా-జెల్లా కలిగి ఆనందం అనుభవించినవూకొన్నది. వారిమూలంగా తన జన్మ తరిస్తుందనుకున్నది. కానీ ఆరాత్రి తర్వాత—

ఆ రాత్రి నెల్లా మగ్గిపోవడం?

గులాబీపూలు తలలో ముకుచుకొంటూండగానే సుఖి పన్నీరుజల్లినందువలన రచికారితో తడిసిపోయింది. వచ్చేమనాసన విపరీతంగావుంది. ఏమీ తోచక, తలుపు దగ్గరగా తను నిలబడి తలదించుకునే వారివేపు చూసి చూడకుండా చూసింది. ఆయన మాట్లాడేభాష మన సులో మెదుల్తున్నది కానీ మాటల్లోరాదు. ఆయన పిలిచాడు. తనేమని నమాధానం చెప్పిందో! ఎదురుగా వచ్చి, తనచేతులను వారిచేతుల్లోకి తీసుకుని... ఏమిటో ఆ ఆనందం! కలలు తొలగిపోయినవి. ఆ ఆనందం నిజమైనదని తెలుసు. తనకళ్ళు అరమూతలుగా వారివున్నవి. వారి నల్లనిజుట్టులో మూసుకుపోతున్న తన కళ్ళను పూర్తిగా తెజిచి, వారి స్వయాపాన్ని తనలో చిలిచి చుకోవాలని తన ప్రయత్నం. అనుభూతి, తనకోర్కెలకు సమాధానమైంది. ఆ దివ్యక్షణాలు కాళ్ళకరికొవాలనుకున్నది. ఆ రాత్రి తెల్లవారకూడదనుకున్నది. ఆ సుఖం దూరమవకూడదనుకున్నది; కలలకు ఇంతటి పరిపూర్ణమైన సహజరీత్యం చివిమాచాక, అది స్థిరమై పోవాలని ఆశించింది.

కానీ, తనకంత అద్భుతమా?

తను కట్టినచీర ఇంకా మాసిపోనేలేదు. మూడు రోజుల మధుపర్కాలభారం ఇంకా తీరనేలేదు.

పట్టణానికే ప్రయాణంకొనడం, ఆప్రయాణం లోనే వారు విషభయంవారతపడి, కష్టమూయడం, అన్నీ అయిపోయాయి. జీవితం అంటే ఇంతే నేమో!

తనకీ విగిరింది ఈ తిమ్మకూ మృతిమే. తన నొసటివ్రాతి బాగులేక తన బాగుపడుతుంటే అమర్చిన సౌఖ్యాన్ని ఆనందించలేక వాడు బాగుపడుతున్నాడు. పిచ్చివాడు.

ఆలోచనల పరధ్యానంలో ప్రకృతాన్ని మఱచి గతాన్ని తలపోస్తూ జానికమ్మకి ప్రక్కయింటివారి పసిపాప తనవద్దకు పగులుతుంటే గమనించనే లేదు.

ఆయాసాన్ని మాటగట్టకువచ్చిన ఆ పసిపాప, జానికమ్మకు దగ్గరసావెళ్ళి, ఆమెచేయి పట్టుకులాగి, ఆమెను తన చేతుకు తిప్పకుండా “లక్ష్మీపిన్ని నిన్ను ఆనందం గా రమ్యంపెత్తా” అని చెప్పి, జవాబుకోసం నిరీక్షించకుండా మళ్ళీ దూసుకుపోయింది.

పోతున్న జలజను మాసి, చెప్పినమాటను జ్ఞాపకానికి తెచ్చుకోటానికి ప్రయత్నించి “అవనిం” అన్న

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంకెక్కువ అవసరం

లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలైనా

కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్ధరసాయనశాల, ముక్త్యాల.

మాటను స్ఫురణకు తెచ్చుకుని, చెంటేలుపడి, తలుపు దగ్గరకు చేయడం మర్చిపోయి, ముందుకు రెండడుగులు వేసి, మళ్ళీ వెనుకకువచ్చి, అన్నితలుపులూ భద్రంగా వేసి, తిప్పబడుతున్న అడుగులతో లక్ష్మీ ఇంటి వేపుగా నడిచింది జానికమ్మ.

దారిలో, ఇంటికి అంతరంత్రిత్రాట, నీళ్ళు కొవ్వొత్తి మోసుకువస్తున్న ఇద్దరుముగ్గురు పల్లెపిల్లలు ఆమెనుమాసి, తమలాతాము నవుతుకుని, దూరంగా నెళ్ళిపోయారు. కానీ ఆమె వారిని గమనించక తల వొంచుకు నకున్నానేవుంది.

దారిలో పడుకున్న ఓనల్లకుక్క, నిలచెత్తు దూపమొకటి తనమీద ఆశాను చేయబోవడం చూచి, భయపడి, దూరంగా తొలగి, మొరగడం ప్రారంభించింది.

అయినా ఈశబ్దాలేమా జానికమ్మకు వినిపించి నట్లు లేదు.

* * *

గుమ్మంలోకి వచ్చిన ఆడబిడ్డనుమాసి, అసహాయర, ఆడదాకలిసిన స్వరంతో ఎక్కువ స్వారతం చెప్పి, గుడ్డీరు గుడ్డకుక్కుకుంటూ నే, ఆమెను తీసుకుని లోపలికి నడిచింది లక్ష్మి. బ్రతకలేక బ్రతుకుతున్న అయింటివారిలాగానే గుడ్డీప మొకటి ఎగవ్వస పీల్చుకుంటూ ఆక్కడ వెలుగుతున్నది. ఆ నలుగురిపల మగ్గు ఓ పసిపిల్లవాడి స్వరం ‘నాన్నా’ అంటూ కలవరిస్తూ మాట స్ఫుటంగారాక అలాగారిపోతున్నది.

అపసివాడి వనంలో కళాకాంతులు లేవు! వాడిన తోటకూరకొడ నయం లభించినా! చాలి పోతున్న నక్షత్రాలకొంతగా అతనికళ్ళిలో మిణుకు మిణుకు మంటున్న లేజమ్మ...ఎనుకలు బయటికి వచ్చిన ఆ చెక్కిల్లు...తెలసం స్కారం లేని ఆ జుట్టు...చాలీచాలనందువల్ల చిరిగిపోయిన లాగు. మండుకున్న చిలికగా వున్న ఆ మాతృహృదయం లోని జ్వోభను జానికమ్మ అర్థం చేసుకున్నది. తేలగా వున్న జానికమ్మ హృదయంలోని అపారాయిత, కరుణా లక్ష్మికి తెలుసు. జానికమ్మ ఆ పిల్లవాడిదగ్గరకు వెళ్ళింది. అతడి ప్రక్కన కూర్చున్నది. అతని చేతులను తన చేతుల్లోకి తీసుకున్నది. “బాబూ!” అంటూ ప్రేమగా, బాలిగా, అతిని కన్నీరును తన కొంఠతో కుడిచింది.

దై వో ప హ తు లు

కానీ, ఆపిల్లవాడు బానికమ్మను చూసి గుర్తించలేనా గుర్తించలేదు. ఆమెను చూసి ఆపిల్లవాడు అనిచి మామయ్య అనిచి “నాన్నా!” అంటూ అడవనిగా కలవరిస్తూ, ఈ ప్రపంచపు మనుగడనుండి విముక్తి పొందడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడు.

ఆ పసిపిల్లవాడి హృదయం ఇంతగా ఎండుకు గాయపడిందో బానికమ్మకు తెలియదు. ఆమె నిస్సహాయంగా లక్ష్మీ దగ్గరకు వచ్చి “జరిగిందేమిటి తల్లీ?” అని ఆమెను బాలికామానూ ప్రశ్నించింది.

లక్ష్మీమాత్రం ఏమని చెప్పగలదు?

ఆ క్రిందటిరాత్రి ‘నాన్నా’ అంటూ దగ్గరకు చేరిన ఆ పసివాణ్ణి, పురుగును విడిచినిట్లుగా విడిచి, గొడ్డును బాదివట్లుగా బాదిన ఆ తిండి మాధ్యస్థిని ఏమని చెప్పగలదు? తల యెత్తకుండానే, “బెంగపడ్డాడు!” అని మాత్రం జవాబుచెప్పి, తన తేల తనం బయట పడుతుండేమోనని వీరచెంగులో మొహం దాచుకుంది.

బానికమ్మకు తెలుసు లక్ష్మీ హృదయం యెంత సున్నితమో!

తగ్గిపోబోతున్న దీపాన్ని పెద్దది చేయటానికిని దగ్గరకు వెళ్ళిన బానికమ్మకు, ఆ నలుగులో పిల్లవాడికి కోవ రావడంచూచి, ఆదుర్దాతో “పండ్లరసమయినా పిల్లవాడికి కచ్చావా?” అంటూ లక్ష్మీ దగ్గరకు వచ్చింది.

లక్ష్మీ జవాబు చెప్పలేదు. తలయెత్తి మాత్రము చూచింది.

ఆమె కండ్లలో రెండు కన్నీటిబిందువులు.

బానికమ్మ హడావుడిగా వంట యింట్లోకి నెళ్ళింది. ఆమెనుచూసి పొయ్యిలో పడుకుని విక్రాంతి తినుకుంటున్న తెల్లపిల్లి ఒకటి దూరంగా తొలగి పోయింది.

బానికమ్మ మానంగా మల్లీ లక్ష్మీదగ్గరకు తిరిగి వచ్చింది. ఏవోచెప్పబోయింది. కానీ స్వప్నకంఠంతో లక్ష్మీ మాటాడుతుండడం చూచి అప్రతిహతియై అలాగే నిల్చుండిపోయింది.

“వారం రోజులనుండి ఇంట్లో అన్నీ నిండుకు న్నాయి. అయినా ఎలాగో గడిచిపోయింది. ఈరోజు ప్రాద్దన బాబు ద్రాక్షపళ్లు కావాలని ఒకటే గొడవ.

ఎక్కడనుంచి తెచ్చిపెట్టమో జీవద్ధువాల్లాగా కాలం గడుపుతున్నాం. ఇదీ మా జీవితం.”

బానికమ్మకు సమాధానం ఏమనిచెప్పాలో తోచలేదు. ఏవో ఊరడింపుగా మాట్లాడాలని ప్రయత్నిస్తున్న తరుణంలో, మల్లీ లక్ష్మీ అంగుకున్నది.

“మీ యింటినుండి తెచ్చుకో లేదేమని నువ్వవగ వచ్చు. ఎంతకాలమని ఈలా ఇతరులను ఆశ్రయించి కాలం గడపడం? కట్టుకున్నవారికే బయ్యవైనమా యిద్దరి జీవితం, ఉన్నా” అర్కోక్తిలోనే అంగుకుంటూ “పిచ్చి దానా! నేను నీకు పం యిదాన్నా?” అని మాత్రం పనికి “ఉండు ఇవ్వడే వస్తాను” అంటూ బయటకు వెళ్ళిపోయింది బానికమ్మ.

బయలుదేరబోతున్న బానికమ్మను చూసి — ప్రాధేయ పూర్వకంగా “ఒక్కటిగం ఇక్కడవుండు జానకీ, నేను వల్లి వారిని పిల్చుకువస్తాను” అంటూ లక్ష్మీ బయలుదేర బోయింది.

“నువ్వా? నువ్వు!” బానికమ్మ ఆశ్చర్యానికి అంగులేదు.

“అవును. వారెక్కడ వుంటారో, ఉన్నారో నాకు తెలుసు. పసివాడికోసం వారి కాళ్ళమీద పడతాను. నా హృదయంలో చిచ్చు పెట్టవద్దని బ్రతిమలాడుకుంటాను,” అంటూ లక్ష్మీ, బానికమ్మ నుండి జవాబుకోసమైనా నిరీక్షించకుండా, నన్నెలపోయి చీకటి క్రమ్యకుంటున్న ఆ సమయంలో బయటకు అడుగుపెట్టింది.

బానికమ్మకు ఇదంతా అగమ్యం గా వుంది. “ఎందుకని లక్ష్మీ ఇంత సాహసం చేస్తున్నది?” ఈ ప్రశ్నకు ఆమెలో సమాధానం లేదు.

అగమ్యంగా, పిచ్చిదానిలాగా ఆమె ఆపిల్లవాడి వేపు చూసింది. ఆ పసివారు మనోకంఠకుండా పడివున్నాడు.

దీపాన్ని పెద్దది చేయబోయింది. అది మరింతగా మరణాన్ని సూచిస్తున్నది. ఏం చేయటానికి తోచక, ఆమె గుమ్మంలోకి వచ్చి, బయటకు తొంగిచూచింది. నిర్మానుష్యంగా వున్న వీధిలో, చూడకొద్ద నీడల్లో, కొందిరు పిచ్చివాళ్లు, దైవోపహతులు, చైరంగి తత్వములు పాడుకుంటూ వెళిగి నవ్వుకుంటున్నారు.

ఛందశాస్త్రము

శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణమూర్తి

ఛందస్సు నైదికము లౌకిక మని ద్వివిధములు ఇవియును వర్త ఛేదముచేత మఱల ద్వివిధములు మ, య, ర, స, తి, జ, భి, నగణములును గురువు, లఘువు—ఇవి ఛందస్సి ద్వికి గారణములు. మాఢతీరముల సముదాయమును గణ మందురు మాఢతీరములును గురువులైయున్న మగ ణము, ద్వితీయ, తృతీయాతీరములు గురువునై యున్న యగణము, ఆద్యంతాతీరములు గురువులై యున్న రగ ణము ఇట్లే అంతిమాతీరము గుగనై యున్న సగణము, అంతిమాతీరము లఘునై యున్న తగణము ఆద్యంతాతీ రములు లఘువులైయున్న జగణము, ఆద్యతీరము గుగ నై యున్న భగణము, మాఢును లఘువులైయున్నచో నగణము.

పరిగణిత మాత్రలలో బూర్తియగు ఛందములను మాత్రికములందు యథా—ఆర్యా ఛందమునకు ప్రథమ తృతీయ పాదములందు ద్వాదశి మాత్రలును ద్వితీయపాదమందు పదునెనిమిది మాత్రలును చతుర్థపాద మందు బదునైగు మాత్రలును గ లి గి యుండును. ఈ ఛందమునకు బూర్వార్థ సదృశిమై యుత్తిరార్థముండి యున్నచో నది 'గీతి' ఉత్తిరార్థ సదృశిమై పూర్వార్థ ముండియున్నచో నది "ఉపగీతి" యనబడును.

ఆర్యాఛందమున కుదాహరణము—

బృందావనే సలీలం
గల్గెనుమకొండ నిహిత తయష్టిః,
స్మేరముఖార్పిత వేణుః
కృష్ణో యది మనసి కః స్వర్గః.

(౨) పరిగణితాతీర సిద్ధిమగు ఛందములను వర్తిక ములందురు. యథా—

జహంతి గోవింద ముఖారవిందే
మరంద సాంద్రాగర మందహాసః,

చిత్తే చిదానంద మక్షం తమోఘ్న మమంది మింద్రద్రవ ముద్గిరంతిః.

ఆర్యాది ఛందములలో నాల్గు మాత్రలుగల అయిదు గణము లుండును. సర్వగురు, అంత్యగురు, మగ్ధ్యగురు, ఆదిగురు, చతుర్స్థువులు ఈ ఛేదములకు వఱుసగా కర్త, కరితల, పయోగర, వసుచరణ, విష్ణు లని నామములు.

లఘువులకు బరమున సంయోగము, అనుస్వారములు న్నచో నాలఘువు గురువని తలంచబడును రామం, రామః రామస్య. ఈ మాఢు శబ్దములలోని 'మ' అక్షరములు గురువులు పాదాంతమున గల లఘువు కూడ వికల్పముచే గురువని తలచబడును. ఛందశాస్త్రములలో 'గ' అనగా గురువనియు 'ల' యన లఘువనియు నర్థము పద్యము లేక శ్లోకము యొక్క నాల్గవ భాగమును బాదమందురు విచ్ఛేదము, విరామము యినికి కేర్లు. వృత్తియు త్రివిధ ములు సమ. ఆర్థ - విషయములని నాలుగు చరణములందును సమాన లక్షణములుగలది సమవృత్తియు ప్రథమ తృతీయ ములు, ద్వితీయ చతుర్థములు సమానములై యున్నచో నది ఆర్థ సమ వృత్తియు నాల్గు చరణములును బరస్పర భిన్న లక్షణములై యున్నచో నది విషయ వృత్తియు. సమవృత్తియున కుదాహరణ.

సుఖేతే తాంబూలం నయనయగళే కజ్జలకళా
లూటే కాక్ష్మిరం విలసతిగళే మాక్తికలతా
స్ఫుర త్కంచీ తాటి పృగు కటితితే హాలక మయీ

భజామి త్వాం గౌరీం నగపతి కిశోరీ మనిరతిం॥

(ఇది శిఖిణి యను ఛందము దీని ప్రతిపాద మందును సమానములైన చ్రాస్య దీర్ఘములైన పదు నె ఠేసి యక్షరములు గలవు.)

చంద్రా ప్రము

అర్థ సమవృత్తమున కుదాహరణ.
త్రిభువన కమనం తమాలవర్ణం
రవికర గౌరవరాంబరం దధానే
విపురలకమలవృత్తానవాబ్జం
విజయసఖే రతిరస్తు మేనవద్యా||

ఇది పుష్పితాగ్రాయనుఛందము, దీని ప్రథమ తృతీయచరణములు సమాన లక్షణములతో పండ్రెండేసి యక్షరములు— రెండు సగణములు 1 రగణము 1 యగణముతో నున్నది ద్వితీయ చతుర్థ చరణములలో ఒకే లక్షణముతోడి పదమూడేసి యక్షరములు - 1 సగణము 2 జగణములు 1 రగణము 1 గురువు గలిగియున్నది. అర్థ సమవృత్తములలో 'పుష్పితాగ్ర' ఇంకను హరిణ్యులొకైతారీయ, (వియోగిని) మున్నగు పెక్కు ఛందములన్నవి వైతారీయము లేక వియోగినికే ప్రథమ, తృతీయ చరణములలో 2 సగణములు 1 జగణము 1 గురువు నుండును. ద్వితీయ, చతుర్థ చరణములలో 1 సగణము 1 భగణము 1 రగణము 1 లఘువు 1 గురువునుండును పాదాంతమున విరామము.

ఉదా :—

జగదంబ విచిత్ర మత్రకిం.
పరిపూర్ణా కరుణా నీ కేనృయ
అపరాధ పరంపరాపరం
సహి మాతా సమ పేక్ష లే సుతం||

'హరిణ్యుల' లో విషమ పాదములలో 8 సగణములు 1 లఘువు 1 గురువును సమపాదములలో 1 సగణము 2 భగణములు 1 రగణము నుండును దీని ద్వితీయ చతుర్థ చరణములు గ్రుతవిలంబితకు సమానములు.

ఉదా :—

స్ఫుటఘనచయో హరిణ్యుతా
వలిమనోజ్జ్వలతా తరణేః సుతా
కలహంస కులారవ కాశిని
విహరతో హరతి స్మ హార్యకః||

విషమవృత్తమున కుదాహరణ.

నళి నేక్షణం కళిమఖంచ
రుచిరదళేనం ఘనచ్చనిం
చారుచరణకమలం కమలాంచిత
మాత్రజవ్రజ మహేంద్రదండరం ||

'ఉదత' అను నీ ఛందమున నాలుగు చరణములును భిన్న భిన్న లక్షణములుగలవి. ప్రథమపాదమున స జ

స ల మలు, ద్వితీయపాదమున న, స, జ, గ మలు తృతీయమున భ స జ ల గ మలు చతుర్థపాదమున స జ స జ గ మలు నుండును.

ఒక్కక్షరముగల పాదముతో బ్రారంభించి యొక్కొక్కక్షరమును యెంచుచు నిఱువదియొఱు రముల పాదము పూర్తియగునప్పటికి నేఱునేఱు ఛందము లగుచున్నవి. ఒకటి మొదలు ఇఱువదియొఱు రములు వఱకుగల ఛందముల నామములు. ఉక్త, అత్యుక్త, మగ్ధ, ప్రతివ, సుప్రతివ, గాయత్రి, ఉష్ణికుక్కు. అనుష్టుపు, బృహతి, పంక్తి, త్రిష్టుపసు. జగతి, అతిజగతి. శక్వరి, అతిశక్వరి, అష్టి, అత్యష్టి, ధృతి, విష్ణుతి (అతిష్ణుతి) కృతి, ప్రకృతి, ఆకృతి, వికృతి, సంకృతి, అతికృతి (అభికృతి) ఉత్కృతి. ఇఱువదియొఱు రములకంటె నెక్కుడైనచో నవి చండవృత్తి ప్రపాతాది దండకము లగుచున్నవి. మూడు లేదా ఆఱుపాదములుగలది గాథ యగును.

ఇఱువదే డిక్షరముల దండకమునకు చండవృత్తి ప్రపాతమని పేరు. ఇందు రెండు సగణములు నేడు రగణములు నుండును. పాదాంతమున విరామము ఉదా:—

ఇహ హి భవతి దండకారణ్యదేశస్థితిః పుణ్య
భాషాం మునినాం మనోహరిణే,
త్రిదశ విజయవీర్య దృష్ట్యద్ధిశ్శ్రీమ
లక్ష్మీవిరామేణ రామేణ సంపదినే,
జనకజననభూమి సంభూతిసీమంతినీ సీమ
సీతాపదస్పర్శ పూతాశ్రమే,
భువన సమితపాదపద్మాభిధానం
చిక్తా తీర్థయాత్రాగతా నీక సిద్ధాభురే ||

పింగళాచార్యుని మతిముగ్ధో పింగళీ నూత్రములలో నుల్లిభిరముగాని ఛందములకు 'గాథ' యని సంజ్ఞ.

ఇక ఉక్తాదులను నిఱువదియొఱు ఛందములు దాహరణలతో దెలియజేయ బడుచున్నవి.

(1) ప్రతిపాదమందు నొక్కొక్కక్షరముగల ఛందముపేరుక్త. దీనికి రెండు భేదములుగలవు. మొదటిది గుర్వక్షరములతో నగునది రెండవది లఘుక్షరములతో నగునది. గుర్వక్షరములతో నగు ఛందమునకు 'క్రీ' అనిపేరు.

ఉదా :—వి ఘ్నం వందే .

హరి రిహ. ఇది లఘుక్షరముల ఛందమున కుదాహరణ.

(2) ప్రతి చరణముండును రెండేసి యక్షరములు గల ఛందముచే 'రఘ్యక్త' ప్రస్తారముచే దీనికి నాలుగు ఛేదములు. ప్రథమఛేదము 'స్త్రీ'; రెండు సుగువులుగల నాలుపాదముల ఛందము 'స్త్రీ'

ఉదా:-అన్య స్త్రీభిః సంగ స్త్రీభ్యః.

(3) మూఢక్షరముల ఛందము 'మృగ్య' ప్రస్తారముచే దీని కన్నిది ఛేదములు గలవు. మూఢక్షరములును సుగువులుగానున్న మొదటి ఛేదముచేరు 'నారీ'

ఉదా:-సంస్కాసం నారీదాం భర్తాస్య దారాస్యః.

(2) ప్రాణతిః ప్రేయసీ రాధికా శ్రీ పతేః॥

(2) ఇది మృగ్యయొక్క తృతీయఛేదము. దీని చేరు 'మృగి.' ప్రతిపాదమున నొక్కొక్క రగణ ముండును.

(4) నాల్గక్షరములుగల ఛందముచేరు ప్రతిష్ఠ. ప్రస్తారమున దీనికి 16 ఛేదములు గలవు. ప్రథమఛేదము చేరు 'కవ్య'

ఉదా:-భాస్వత్కవ్యా వైకా నన్యా. యస్యాః కూలే కృష్ణో లభేత్॥

(5) 'సుప్రతిష్ఠ' ప్రస్తారమున దీనికి 32 ఛేదములు గలవు దీని తొమ్మిదివఱ ఛేదముచేరు 'పంక్తి' 1 భగము. 2 సుగువులు.

ఉదా:-కృష్ణ సవాథా ర్థిక పంక్తిః యామున కచ్చే చారు చచార॥

6. 'గాయత్రి' ప్రస్తారమున దీనికి 64 ఛేదములు గలవు. దీని మొదటి ఛేదముచేరు 'విద్యుల్లేఖ' పదమూడవ ఛేదము 'తనుమృగ్య' పదునాఱవది 'శిశువన' ఇటువది తొమ్మిదివఱ ఛేదముచేరు 'వసుమతి'

'విద్యుల్లేఖ'—2 మగణములు.

గోగోపి గోపానాం ప్రేమాంసం ప్రాణేశం విద్యుల్లేఖాశుక్రం తండీలహం గోవిందం॥

'తనుమృగ్య'—రగణము, యగణము.

క్రిత్యాప్రతివేశం నానావిధి భేలం నేవే గత రంద్రం బృందావన చంద్రం॥

'శిశువన'—నగణము, యగణము పరమ ముదారం విసేన విహారం భజ ప్రతిపాలం త్రజపతిపాలం॥

'వసుమతి'—రగణము, సగణము భక్తాత్మకదనం సంసిద్ధి సదనం నామిందునదనం గోవింద మధునా॥

(7) 'ఉష్ఠికు'—ప్రస్తారమున దీనికి 128 ఛేదములు గలవు. దీని ఇటువదియైదవ ఛేదముచేరు 'మదలేఖ' ముప్పదవ ఛేదముచేరు 'కుమార లలిత' మగణ సగణ ములు నొక సుగువుతో 'మదలేఖ'యును జగణ సగణ ములు నొక సుగువుతో 'కుమారలలిత' యు నగును. ప్రథమమున కుదాహరణ

రంగే బాహు విఘ్నాన్ దంతింద్రాన్యరలేఖా లగ్నాఘ్నాద శత్రో కన్తూరీ రసచర్చా॥

(8) 'అనుష్టుపు'—ప్రస్తారమున దీనికి 256 ఛేదములుగలవు. దీని విద్యుత్కవ్యా లమణవకాన్తీక, చిక్ర పద, హంసగత, ప్రమాణిక, (నగస్వరూపిణి) సమానిక, స్లోక, వితానాద్య నేక ఛేద ప్రఛేదములు గలవు. క్లోక చ్ఛందమున ప్రతి చరణమందును ఆఱవ యక్షరము సుగువు నైవద యక్షరములముపునై యుండును. ప్రథమ, తృతీయ చరణములందు సప్తమక్షరము దీర్ఘ ముగను ద్వితీయ, చతుర్థ చరణము లందు ప్రాప్త్యముగ నుండును. శేషక్షరములకు విశేష నియమములేనందున ఈ ఛందమునకు గూడ చాల అవాంతరి ఛేదములుం డును. పై ఛందములలో ప్రథమఛేదము. విద్యుత్కవ్యల, ఏలవ దానిలోని యన్ని యక్షరములును సుగువులై యుండును. నాల్గేసి యక్షరముల మీద యతి. ప్రమాణిక (నగస్వరూపిణి) 86వ ఛేదము. దీనిలో జగణరగణ ములు నొకలముపు నొక సుగువు నుండును. ప్రమాణిక, సమానికలు గాక మిగిలిన అనుష్టుప్తేదము లన్నియును వితానమున కంతుర్గతములని తలంచ బడుచున్నవి.

విద్యుత్కవ్యల—

విద్యుత్కవ్యలలోలాన్ భోగాన్ ముక్త్యై ముక్తయత్నంకుర్యాత్ ధ్యానోత్పన్నం నిస్సాహస్యం సౌఖ్యంభోక్తం యద్యాకాంతేత్॥

నగస్వరూపిణి—

శివతండ్రివస్త్రేత్ర మీ ఛందమున నే వ్రాయబడి నది. దాని యొక్కొక్క పాదమున రెండు రెండు

చంద్రా ప్రము

నగస్వరూపిణి ఛందములు వచ్చి యున్నవి. కొందఱా సంయుక్తచ్ఛందమును పంచచామ రాది నామములజెప్ప చున్నారని. ఇందు జ, ర, జ, ర, జ గణములుండును.

ఉ చా:—జటాకటామా సంక్రమ భ్రమన్నిలింప నిగ్ధీ విలోల వీచి కల్గిరి విరాజమాన మూర్ధని ధగద్ధగజ్వలల్లలాటపట్ట పావళి కిశోరి చంద్రశేఖర రతిఃప్రతిక్షిణం మమ॥

శ్లోకము—
యతిః ప్రవృత్తిరూపానాం యేన సర్వమిదం తిథం స్వకర్మణా తమభ్యర్చ్య సిద్ధిం విందతి మానవః॥

8. మాణవకాక్రీడ—
ఆదిగతిం తుర్యగతిం పంచమకం చాంత్యగతిం సార్ధదుచ్చే త్రిత్కృతిం మాణవకాక్రీడ మిదం॥

(9) 'బృహతి'—ప్రస్తారమున దీనికి 512 భేదములు గలవు. 251 వ భేదము 'చాలముఖి' 64 వ భేదము "భుజంగ శిశభృతము".

చాలముఖి—ర, న. నగణములు.
మానయోర్యధుర సురభీం ధారయన్మధరకయనే సన్నివేరి రది మమృతం సంప్రజ జ్ఞయతి స హరిః॥
భుజంగ శిశభృతము—2 నగణములు 1 మగణము
ప్రణమతి నయనాంఘం వికచవలయశ్చాయం అభువార యు నానీరే భుజంగిరసి నృత్యంతం॥

(10) 'పంక్తి'—ప్రస్తారమున దీనికి 1024 భేదములు గలవు. దీనిలో శుద్ధవిరాట్, పణవ, రుక్మవతి, మయూర సారిణి, మత్రా, మనోరమా, హంసీ, ఉపస్థితా, సంపకమాలాద్య సేకము లవాంతర భేదములు కలవు. శుద్ధ విరాట్టు పంక్తియొక్క 345 వ భేదము. మగణ, నగణ, జగణములు 1 గురువు—

ఉ చా:—విశ్వం తిష్ఠతి కుక్షిణోటరే వక్త్రేయ్యి సరస్వతీ సదా సర్వేషాం ప్రసితామహో గురు ర్భృహత్ శుద్ధ విరాట్ పునాననః॥

చంపకమాల—భ, మ, నగణములు 1 గురువు.
అయిదేసి యక్షరములనిదా విరామము.

సౌమ్య గురుస్సాస్యి దాద్యదతుర్థం పంచమపద్మం కాంత్య ముపాత్యం

ఇంద్రియబాజై ర్యత్రవిరామః సాకభనీయం చంపక మాల॥
దీని యంతిమాక్షరమును తగ్గించినచో 'మణిబంధ' మగును.

(11) 'త్రిష్టుపు'—ప్రస్తారమున దీనికి 2048 భేదములు గలవు. దీనికి అనేకావాంతర భేదములు—
ఇంద్రవజ్ర, ఉపేంద్రవజ్ర, ఉపజాతి, దోధక, కాలిని రథోత్తర; స్వాగతాది నామములతో బ్రసిద్ధమైనవి. ఇవి త్రిష్టుపుయొక్క ఏ సంఖ్యా భేదములను నది మూలొక పద్ధతిచేత నే యెఱుంగవగును.

(1) 'ఇంద్రవజ్ర'—2 తగణములు 1 జగణము 2 గురువులు.

నిర్వాస మోహో జితసంగదోమ
అధ్యాత్మనిత్యా వినివృత్త కామాః
ద్వంద్వైర్విముక్తా స్సఖిదుఃఖ సంతై
ర్గంచ్చంత్యమాధాః పద మవ్యయం తత్॥

(2) 'ఉపేంద్ర వజ్ర'—1 జగణము 1 తగణము 1 జగణము 2 గురువులు.

త్వమేవ మాతావ పితౌ త్వమేవ
త్వమేవ బంధుశ్చ సభాత్వమేవ
త్వమేవ విద్యా ద్రవిణం త్వమేవ
త్వమేవ సర్వం మమ జీవజీవ॥

(3) ఇంద్రవజ్ర, ఉపేంద్రవజ్ర ఈ రెండింటి కలయికవలన 'నెర్పడునది 'ఉపజాతి', ఉపజాతిలో నొకపాద మింద్రవజ్ర యొకపాద ముపేంద్రవజ్ర లక్షణములు గలిగియుండును. ప్రస్తారమున దీనికి 14 భేదములు. ఆ భేదముల నామములు— కీర్తి, వాణి, మాల, కాల, హంసి, మాయ, జాయ, బాల, ఆర్య భద్ర ప్రేమ, రామ, ఋద్ధి, బుద్ధి ఈ క్రింది చక్రమువలన దీని స్వరూప మెరుంగవగును.

1	ఇ ఇ ఇ ఇ	శుద్ధ	ఇంద్ర వజ్ర
2	ఉ ఇ ఇ ఇ	1 ఉపజాతి	కీర్తి
3	ఇ ఉ ఇ ఇ	2	వాణి
4	ఉ ఉ ఇ ఇ	3	మాల
5	ఇ ఇ ఉ ఇ	4	కాల
6	ఉ ఇ ఉ ఇ	5	హంసి
7	ఇ ఉ ఉ ఇ	6	మాయ

8	ఉ ఉ ఉ ఉ	7	కాయ
9	ఇ ఇ ఇ ఉ	8	బాల
10	ఉ ఇ ఇ ఉ	9	అత్త
11	ఇ ఉ ఇ ఉ	10	భద్ర
12	ఉ ఉ ఇ ఉ	11	ప్రేమ
13	ఇ ఇ ఉ ఉ	12	రామ
14	ఉ ఇ ఉ ఉ	13	బుద్ధి
15	ఇ ఉ ఉ ఉ	14	బుద్ధి
16	ఉ ఉ ఉ ఉ	15	పద్మ ఉపేంద్రవజ్ర

ఉదా:—

తస్మాత్ప్రణమ్య ప్రణేధాయ కాయం
ప్రసాదయే త్వ మహామిశ్రిమాద్యం
పితేవ పుత్రస్య సఖేవ సఖ్యః
ప్రియః ప్రియా యార్హసి కేవలసాం||

పూర్వోక్త చక్రమునుబట్టి ఇదిఉపజాతియొక్క
బుద్ధి నామక భేదము. దీనినే విపరీతపూర్వ—
అభ్యాసని యని కూడ జెప్పవచ్చు. దీనిలో మొదటి
చరణ మింద్ర వజ్ర శేషించిన మాదు నుపేంద్ర
వజ్రని. మొదటి మాదు చరణము లింద్రవజ్ర—
నాల్గవది ఉపేంద్ర వజ్ర చరణ ముచదోనది 'బాల'
యను సుపజాతి యగును.

ఉదా:—

వంద్య స్సఫలసాం త్రిదశాభి వంద్యః
కాయాగ్ర పుణ్యోపవయ క్రియాభిః
సంసారసారత్వ ముపైతి యస్య
పరోపకారా భరణం శరీరం||

(4) దోషక వృత్తము-3 భగణములు 2 గురువులు
దోషక మృ విరోధక ముగ్రం
స్త్రీ చపలం యుధి కౌతర చిత్రం
స్వాస్త్యధరం మలిహిన మూత్యం
మంచలి యో నృపతిస్స సుసౌఖ్యక||

(5) 'కాలిని'—మ, త, తగణములు 2 గురువులు.
యాపం యత్తత్ ప్రాహురవక్త మాద్యం
బ్రహ్మజ్యోతి ర్మిరుగాం నిర్వికారం
సతామత్రం నిర్విశేషం నిరహం
సత్వం సాక్ష ద్విష్ట రధ్యాత్మదీపః||

(6) రథోద్ధత—ర, న, రగణములు 1 లఘువు
గురువు.

కామనామ జపతాం కురోభయం

సర్వతాపశమనైక భేదజం
పశ్యతాత ముగాత్రస్మిన్
పాపకోఽపిసలాయ తేఽనులినా||

(7) 'స్వాగత'—న, భగణములు 2 గురువులు
కుందదామ కృత కామక వేష
గోపగోధనవృత్తో యమునాయాం
నంద నూను రససే తవ వత్స
నర్మదః ప్రణయనాం విజవశ||

ఇవియేగాక సుముఖి, వాణోర్మి, శ్రీ భ్రమర
విలసిత, వృంత, భద్రక, శ్యానిక, మా క్తికమాల,
ఉపస్థితారు లింగిని న నేక నామములు గలవు.

(12) 'జగతి'—ప్రస్తారమున దీనికి 4096 భేద
ములు గలవు. అందులో వంశస్థ, ఇంద్ర వంశ, ద్రుతి
విలంబిత, తోటక, భుజంగ ప్రహార, స్రగ్వినీ, ప్రమి
తాక్షర, వైశ్యదేవి మున్నగు ఛందముల ఉదాహరణ
లిచ్చట జూపబడుచున్నవి.

వంశస్థము—జ, త, జ, ర గణములు పాదాంత
మున యితి.

సశంఖ చక్రం సకీర్తి కుండలం
సవీర వస్త్రం సరసీరుహక్షణం
సహార వక్షః స్థల కాసు భక్తి యం
సమామి విష్ణుం శిరసా చతుర్ముఖం||

ఇంద్రవంశము—త, త, జ, రగణములు పాదాం
తమున విరామము

యతీంద్రవం యత్సర్వరణం యదీక్షణం
యద్విందవం యచ్చృణం య దర్శణం
లోకస్య సద్యో విధునోతి కల్యణం
తస్మై సుభద్రశ్రవసే నమోనమః||

వంశస్థ—ఇంద్ర వంశముల కయిక చేత బదునాలు
భేదముల ఉపజాతియగును పూర్వోక్త చక్రములోని
'ఉ' స్థానమున 'వం' వ్రాసినచో ప్రస్తాత చక్రమును
ఈ పదునాలు గుపజాతుల నామములు—వైరాసికి,
రతాఖ్యానకి ఇందును, పుష్పిద, ఉపమేయ,
లేక రామణీయక, సారభేయ, కీలాతుర,
వాసంతిక, మందహాస, శిశిర, వైధాత్రి, శంఖ
చూడ, రమణ, కుమారి. వీటి యుదాహరణలు గ్రంథా
తరముల లభించగలవు. ప్రస్తుత మిట మొదటి యుపజాతి

చంద్రా ప్రము

యొక్క యుదాహరణ మాత్రమే చూపబడుచున్నది. దీని ప్రథమ చరణము వంశిష్ఠము శేషించిన మూడు చరణములును ఇంద్రవంశి లక్షణములు గలవి.

కిరత చూడాంధ్ర పులిద పుల్లపా
అభీరకంకా యవనాః శిశూదయః
యే న్యేచ పాపా యదుపాశ్రయశ్రయాః
శుద్ధ్యంతి తిస్త్వై ప్రభిష్ఠతే నమః

ద్రుతవిలంబితము:—న, భ, భ, రగణములు పాదాంతమునయ్యిరి.

విపది ధైర్య మదాభ్యుదయే తుమా
సదసి వాక్పటుతా యుధి విక్రమః
యశసి చాభిరుచి రవ్యసనం శ్రుతౌ
ప్రకృతిసిద్ధ మిదంహి మహాత్మనాం॥

తోటకము:— 4 సగణములు పాదాంతమున యిరి.

అధరం మధురం వదనం మధురం
నయనం మధురం హాసితం మధురం
హృదయం మధురం గమనం మధురం
మధురాధిపతే రభిరం మధురం॥

భుజంగప్రసూతము:— 4 యగణములు పాదాంతమున యిరి.

అయం త్వత్కథామృదు పీయూషనద్యాం
మనోవారణః క్షేశి దావాగ్ని దిగ్ః
త్విషాక్లోప గాఢో న సస్మాదై దావం
న నిష్క్రామతి బ్రహ్మ సంపన్నవ న్మః॥

సగ్విణి:—4 రగణములు
స్వాగతిం తే ప్రసీదశి తుభ్యం నమః
క్రినివాస శ్రియాకాంతియా త్రాహినః
త్యామృతే లింగీత నాన్త ర్మఖః శోభతే
కిర్షహీనః కబంధో యథా పూరుషః॥

ప్రమితాక్షర:—స, జ, స, జగణములు పాదాంతమున విరామము.

పరిసద్ధ వాక్యరచనాతి శయం
పరిషించతీ శ్రీవణయోరమృతం
ప్రమితాక్షరాపి విపులార్థతీ
కవి భారతీ హరతి మే హృదయం॥

చైత్యజివి:—2 మగణములు 2 యగణములును 5-7 వ అక్షరములపై యిరి.

అర్చా మన్యేహం త్వం విహాయామరాణా
మద్యైతే నైకం విష్ణు మధ్యధ్య భక్త్యా
తత్రాశేహత్య న్యర్పితే భావినీతే
భారతః సంపన్నా లల రాధనా చైత్య జేమి

పై ఛేదములేగాక ఇంకను పుట, జలోద్ధతగతి, సత, ఘనుమ, విచిత్ర, చంచలాక్షిక, కాంగోత్పిడ, వాహిని, సవహరిని, చంద్రవర్మ, ప్రముదితవదన, ప్రియంవద, మణిమాల, లలిత, మోహితోజ్జ్వల జలగర మాల, ప్రభ, మాలతి అభినవతామరసాది ఛేదములు తల్లక్షణములును గ్రంధాంతరములయందు లభించుచున్నవి.

(18) 'అతి జగతి, ప్రస్తారమున దీనికి 8192 ఛేదములు గలవు 'ప్రహర్షిణి' దీని ఛేదములలో నొకటి.

ప్రహర్షిణి:—మ, న, జ, రగణములు 1 గరువు. 8-10 అక్షరములపై యిరి.

జాగత్రి ప్రసభవిపాక సంవిధాతీ
క్రి విష్ణోర్ధరిత కహల జానదీచెత్
సంకీర్తయది భవితా న్ని శో విషాదః
సంవాదః సకల జగత్పితా మహేసం॥

ఇంకను తుమ, అతిరుచిర, మత్రిమయార, గారి, మంజుభాషిణి చంద్రికాది ఛేదములు గ్రంధాంతరముల యందు లభ్యమగుచున్నవి.

(14) 'శక్యతి'—ప్రస్తారమున దీనికి 16 384 ఛేదములు గలవు. ఇందులోని యొక ఛేదము—

వసంతతిలక:—తీ, భి గణములు 2 జగణములు 2 గరువులు పాదాంతమున విరామము. దీని నే కొందరు పింహాన్నెర, ఉద్దిగి యనికూడె జెప్పుదురు.

యా దోహ నేలవహన నే మగనోపలేప
ప్రేంభేంఖ వార్మగుదితోక్షణ మార్మవాదా
గాయంతియైన మమర క్షధి యోలక్షకంకోర్మ
ధన్వాత్రజన్మియ ఉరుక్రమ చిత్రయావా॥

ఇంకను అసంబాధ, అపరాజితి, ప్రహరణ కలిత మున్నగు ఛేదములు గలవు.

ప్రహరణ కలిత:—2 నగణములు 1 భి, 1 న 1 ల 1 గరువు యేడెని యక్షరములు మీదయిరి.

గురముని మనుజై రుపచితచరణాం
రిపుధియచకిరి త్రిభువన శిరణాం

ప్రణమత మహిషాసురవధ కువితాం
ప్రహరణ కలితాం పశుపతి దయతాం॥

(15) 'అతిశక్యం'—ప్రహరమున దీనికి 82768
భేదములు గలవు. చంద్రావర్త, మాలినియను భేదము
లిట జూపబడుచున్నవి.

చంద్రావర్త—4 న, 1 సగము 7-8 అక్షరము
లపై విరామము.

పటుజవన పవనచరిత జలలహః
తరళిత విహగ నివయరవ ముఖరం
వికసిత కమల సురభి ఘచిసలిం
ప్రవిశతి హరిహర శరదీ మధనరః॥

మాలిని:—2 న, 1 మ, 2 భగములు 7-8 అక్షరములపై యతి

అనితిగిరి సమంస్యాత్ కజ్జలం సింఘసాగ్రే
సురతరువరకాఖిలేఖినీ పత్రమర్వీ
లిఖతియది గృహీత్వా కారదా సర్వకాలం
తదపి తవనజానా మాత పారం నయాతి॥

చంద్రావర్తకం 7-9 అక్షరములపై విరామము;
6-9 అక్షరములపై విరామమునచో నది మాలాఘంధ
మగుచున్నది. ఇట్లే 8-7 అక్షరములపై విరామమైనచో
నది "మణినికరము."

(16) 'అప్తి'—ప్రస్తారమున దీనికి 65536 భేద
ములు గలవు. ఇందులో—

వృషభగజ విలసితము:—భ, ర, ణి న, 1 గురువు
7-9 అక్షరములపై యతి.

యో హరి రుచ్చాసా ఖరతరసఖిఖరై
ద్వర్షయ దైత్యసింహ సువికట హృదయతటం
కిం నివహ చిత్రే మేష యదఖిల మపహృతివాన్
కంసనిదేశ దృష్టదృష్టభగజ విలసితం॥

వాణిని:—చ, జ, భ, జ, ర, గములు 1 గురువు.
స్ఫురతు మమాననేఽద్య నను వాణి నీరిరమ్యం
తవచరణ ప్రసాద పరిపాకతః కవిత్వం
భవజలరాశి పారకరణ త్నమం ముఖందం
సతత మహలప్రవై స్ఫురచితై ప్రసవాని నిత్యం॥

(17) 'అత్యప్తి'—ప్రస్తారమున దీనికి 181072
భేదములుగలవు. ఇట హరిణి, పృథ్వీ, వంశపత్రపతి
తము, మందాక్రాంత, శిఖరిణి వృత్తిము లుదహరించ
బడుచున్నవి.

హరిణి:—న, స, మ, ర, సగములు 1 ల 1 గు
6-4-7 అక్షరములపై యతి.

న సమరస నాః కాతేభో గాచ్చలం ధనయావనం
కురుత సుకృతం యావన్నేయం తనుః ప్రవిశిర్యతే
కిమి కలనా కాలస్యేయం ప్రధానతి సత్యరా
తరణహరిణీ సంక్రమేవ స్థవ ప్రవిహరిణీ॥

పృథ్వీ:—జ, స, జ, స, య, ల, గములు 8-9
అక్షరములపై విరామము.

మాతాస్సమితి శత్రవ స్త్రిభువనే ప్రకిర్తం యశః
కృతశ్చురణినాం గృహే నిరవధిర్యహానుత్పనః
త్యయాకృత పరిగ్రహా రఘుపతేఽద్య సింహాసనే
నితాంత నిరవగ్రహా ఫలవతివ పృథ్వీకృతా॥

వంశపత్ర పతితము:—భ, ర, న, భ, న, ల,
గములు 10-7 అక్షరములపై యతి.

అద్య కురుద్య కర్మ సుకృతం యదిపరదవనే
మిత విధేయ మస్తి భవతః కిము చిరాయాని తత్
జీవిత మల్పకాలకలనా లఘుతర తరళం
నశ్యతి వంశపత్ర పతితం హిమనలిమిదం॥

మందాక్రాంత:—మ, భ, న, త, త, గ,
గములు 4-6—7 అక్షరములపై యతి. దీని ప్రతిచరణ
మందలి అంతము, సప్తాక్షరములను దీసివేసి చో "హంసీ"
చ్ఛందము.

బహ్లాపిం నటవరవపుః కర్ణయోః కర్ణికారం
భీభద్రావనః కనక కపిశం వై జయంతీంచ మాలాం
రంద్రాన్ వేణోరగరసు గుహా పూరయన్ గోప

బృందైః
బృందారణ్యం స్వపదరమణం ప్రావిశిద్ధికి ర్తే॥

శిఖరిణి:—య, మ, న, స, భ, ల, గ ములు
6-11 అక్షరములపై యతి.

మహిమ్నః పారం కే పరమవినుయోద్య సద్భుతి
స్తుతి ర్మహాద్వీనా మతి తదవసన్నా ప్రయి గిరిః
అథావాద్యః సర్వ స్వమతి పరిణామావధి గృణన్
మహాశ్వేష స్తోత్రే హరినిరపవాదః పరికరః

(18) 'గృతి' ప్రస్తారమున దీనికి 292144 భేద
ములు గలవు. అందిరి ఒక భేదము. కుసుమితలతావల్లి
తము-నిట జూపబడుచున్నది.

కుసుమితలతావల్లితము:— మ, త, న, రి య.
గములు 5-6—7 అక్షరములపై యతి.

చంద్రా ప్రము

ధన్యానా మేతాః కుసుమిత లతావేలితో క్షుల్ల
 వృత్తాః
 సోత్కంఠం కూజత్పరభృత కలాపా కోలా
 హరిన్యః
 మధ్వాదా మాద్యన్యస్కర కలాగ్ధీత ఝంకార
 రమ్యా
 గ్రామాంత సోస్థితః పరిసర భువఃప్రీతి ముద్వాద
 యంతి॥

(19) 'విగృతి' లేక 'అతిగృతి'—ప్రస్తారమున దీనికి 524288 ఛేదములు గలవు. ఇందలి ఛేదమే శార్దూల విక్రీడితము.

శార్దూల విక్రీడితము:—మ, స, జ, స, త, త, గములు 12-7 అక్షరములపై యుతి.

యంబ్రహ్మ వరుణేంద్ర రుద్ర మరుత స్సున్వంతి
 దివ్యగిస్తస్మై
 త్వదైస్సాంగ పదక్రమా పనిషదై ర్గాయంతియం
 సామగాః
 భ్యానావస్థిత తద్గతేన మనసా పశ్యంతి యం యోగినో
 యస్యాంతం న విదు స్సురాసురగణా దేవాయతస్యై
 నమః॥

(20) ప్రతి చరణమందును 20, 20 అక్షరములు గల ఛందస్సునుదాయము చేరు కృతి: ప్రస్తారమున దీనికి 1048576 ఛేదములు గలవు. రెండుదాహరణ లిట జూప బడుచున్నవి.

కువదన:—మ, ర, భ, న, య, భ, లగములు, 7-7.6 అక్షరములపై యుతి.

యాపీనోద్గాఢ తుంగస్తన జఘన ఘనా భోగాల
 సగతి
 ర్యస్యాః కర్తావతంసోత్పలరుచి జయినీ దీర్ఘై
 చినయనే
 శ్యామా సీమంతినీనాం తిలకమివ ముఖే యాచ
 త్రిభువనే
 ప్రత్యక్షం పార్యతీమే భవతు భగవతీ స్నేహాత్మ
 వదనా॥

వృత్తము:—1ల 1గురువు యీ క్రమముగా 20 అక్షరములుండును పాదాంతమున యుతి.

జంతుమాత్ర దుఃఖకారి కర్మనిర్మలం భవత్స్వినర్త
 హ్నాతు

తేనసర్వ మాత్మకుల్య మిత్తనాణ ఉత్తమం సుఖం
 లభిస్య

విద్ధి బుద్ధిపూర్వకం మహిషదేశికవాక్య మేతదాదిరణ
 వృత్తమేత ధృత్రిమం మహాపల ప్రనూత జన్మనాం
 హితాయ

(21) 'ప్రకృతి'—ప్రస్తారమున దీనికి 2097152 ఛేదములుగలవు. ఇందలియొక్క ఛేదము పెరు—

స్వగర—మ, ర, భ, న, య, య, య, గగా
 ములు ఏదేనియత్తుములపైయతి.

బ్రహ్మాంసం ఖండయంతీ హరశిరిసిజటా
 నల్లిముల్లా సయంతీ
 స్వర్లోకాదావతంతీ కనకగిరి
 గుహాగండశైలాత్ స్థలంతీ
 ఖోణీపృష్ఠే లుతంతీ దురితచయ
 చిమూర్తిర్భరంభర్తృయంతీ
 పాశోధిం పూరయంతీ సురనగర
 సరిత్పావనీ నః పునాతు॥

(22) 'అకృతి'—ప్రస్తారమున దీనికి 4194804 ఛేదములుగలవు. ఇందలియొక్క ఛేదము.

భద్రకము—భ, ర, న, ర, న, ర, న, గములు 10-12 అక్షరములపైయతి.

భద్రకగీతిభి స్సకృదపి సువంతి భవయేభవంత మభవం
 భిక్తిభిరావస్మై శిరసః ప్రణమ్య తవ
 పాదయో స్సస్కృతినః
 తే పరమేశ్వరస్య పదపీ మనాప్య
 సుఖమాప్నువంతి విభేలం
 మర్త్యభువం స్పృశంతి న పున ర్మనో
 హర సురావళీ పరివృతాః॥

(23) 'ఏకృతి'—ప్రస్తారమున దీనికి 8388608 ఛేదములు గలవు. ఇందలి రెండుఛేదములు 1 అశ్వలలిత

2 మత్రాక్రీడ ననునవి యిట నుదాహరించబడుచున్నవి.

అశ్వలలిత—న, జ, భ, జ, భ, జ, భ, లగములు
 పవనవిహార వీచిపవలం విలోకయతి

జీలిం తనుభృతాం
 వపురపి హీయమాన మనిశం జరా

వనితయా వశకృత మిదం
 సపది నిశీపన కృతికరం యమాదివ

నంధిపా న్నరపశుః
 పరవనితా మక్షేత్యుకురుతే తథాపి

హరిబుద్ధి రశ్వలలితం॥
 మత్రాక్రీడ—మ, మ, ర, న, న, న, న, ల,
 గములు. 8-15 అక్షరములపై విరామము.

వందే దేవం శ్రీ గోవిందం ప్రణామ
పరవశే మరి కరుణావృద్ధయం
మాత్రాబద్ధం దామ్నా సామ్నాస్తత
మపిసుతి ఏవ నిజమిహ సభయం
మాంతుం యాఽఽగా త్రిస్త్యే మాతు ర్వ్యతి
తరిదతుల నిజ గతిమతిమిహం
గోగోష్ఠిగోపాణ్ యోఽగోపాయ దిహ
విప్రులగిరి రుపచిత ఘనతిః॥

(24) 'సంకృతి' ప్రస్తారమున దీనికి 16777216
భేదములుగలవు. ఇందలియొక భేదముపేగు.

తిన్వి—భ, త, న, స, భ, భ, న, యగణములు.
5-7.12 అక్షరములపై విరామము.
నాథ తవాహం తవ పదకములంసేవతు
మేవ మనసి మమకామా
నామసుధా సోదర మతిమధురం
మే రసనారసముతు నిరరాంవై
ప్రేమిజనా యే ప్రభుగుణ రసికా స్తేషు
సదైవభవతు మమ వాసో
దేవ దయాం ద్యాయ వస హృదయే
త్యాం న విసేవా జగతి మమబంధుః॥

(25) 'అతికృతి' (లేక) అతికృతి, —ప్రస్తార
మున దీనికి 38888482 భేదములుగలవు. ఇందలియొక
భేదము పేగు.

క్రొంచపదము—భ, మ, స, భ, న, న, న, న,
గములు 5 5-8-7 అక్షరములపై విరామము.

మాధవభక్తిం కేవలవిభక్తిం తవచరణ
యూర శరణుపగతిః
సంహార పాపం దర్శితతాపం
నిజగుణగరతి ముపనయ నితిరాం
మోహనరూపం రమ్యమనూపం ప్రకటయ
శిష్యుడు విద్యుడు విదమనిశం
వాదయవంః మానసంకిం తిమినిధ
హృదయహిత వరవశిః॥

(26) ప్రతిపాదమందును 26 అక్షరములుగల
ఛందస్సముదాయము కేరు.

ఉత్కృతి ప్రస్తారమున దీనికి 67108864 భేద
ములుగలవు. అందు 80గుభేదములుమాత్ర మిట నుదహ
రించబడుచున్నవి.

భుజంగ విజృంభితము—2 మ, 1 ర, 2 సగణములు
1 ర, 1 స, 1 ల, 1 ను 8-11. 7 అక్షరములపై
విరామము.

హేలోదంచ ద్యంచత్వాద ప్రకట వికట
నటన భిరోరగత్కర తాళక
శ్చారు (పేఖ్యమృదా బర్హస్యృతి తరళ
నవ కిసలయ ప్రరంగిత హరగృత్
త్రస్యన్నాగ స్త్రీభి ర్భక్తాయుకులిత
కరకములయుగం కృతస్తుతి రమ్యుతిః
పాయా ద్వస్థిందక కాళిందీ ప్రాద్యృత
నిజవసతి బృహత్ భుజంగ విజృంభితం॥

అపవాహము—1 మ, 6 న, 1 స, 2 గురువులు
9-6-6-5 అక్షరములపై విరామము.

క్రికంతం త్రిపురదహన మమృతికిరణశకల
లలితశిరసం గుద్రం
ధూలేశం హరిమనిమభ మభిలభువన
సమితిచరిణయుగ మీశానం
సర్వజ్ఞం వృషభగమన మహిపతికృత
వలయుగుచికర మారాధ్యం
తం వందే భవభయభేద మభిమతిఫల
వితరణగురు ముమయాయుక్తం॥

అన్నియక్షరములు గుగవులై యున్న పాదమందు
మొదటిగురువు క్రింద లఘువునువాసి కుడిపక్క
పంక్తినిపై పంక్తివలెనే వ్రాయవలెను. శేషస్థానము
లలో పైవిధముగ నే. వ్రాయుచుండువలెను. ఇట్లు
వ్రాయుచు ఊహనానానా దినగా శేషమప్రక్కను
గురువే వ్రాయుచుండువలెను. అన్నియక్షరములు లఘు
వులైనంతి వఱకు నిశ్చేయవలెను ఇట్లుచేయుట యను
నదీ ప్రస్తారమనబడును. ఉదా:—ఛందశ్శాస్త్రములో
అఱుప్రత్యయములు గలవు 1 ప్రస్తారము, 2 నచ్చము,
3 ఉద్దిష్టము, 4 ఏకద్యౌదిలక్రియ, 5 సంఖ్యానము
6 అగ్యయోగము. ప్రస్తారమున కర్తమవ్యాప్తి. ఇన్ని
యక్షరములు ప్రతిపాదమందుమల ఛందమున కెన్ని
భేదములు? అవి ఏయేభేదములు? అనుప్రశ్నకు సమా
ధానముగజేయు క్రియను ప్రస్తారమందుగు మూలోక్త
రీతిగ వాల్గక్షరములు ప్రతిపాదమందుమల ఛందము
యొక్కప్రస్తార మిక్రింద జూపబడుచున్నది—

1	0	0	0	0	3	0	0	0	9	0	0	0	13	0	0	0	0
2	1	0	0	0	6	0	0	0	10	0	0	0	14	0	0	0	0
3	0	0	0	0	7	0	0	0	11	0	0	0	15	0	0	0	0
4	0	0	0	0	8	0	0	0	12	0	0	0	16	0	0	0	0

వచ్చే కాలం

శ్రీ రావకొండ విశ్వనాథశాస్త్రి

పాత్రలు: చంద్రశేఖరం, కుటుంబయ్య, వెంకటరమణయ్య, నరసన్న,
సోమనాథం, జగన్నాథం, మోహనరావు, పంతులు, రాజారావు, చిన్నా
పార్వతమ్మ, కామేశ్వరి, అమ్మలు

* * రంగమంతా చీకటిగా వుండి వెనుకగదిలో
నుంచి గుడ్డిగా వెలుతు రవుపిస్తోంది.

[చంద్రశేఖరం ప్రవేశించి]

చంద్ర : కుటుంబయ్య గారూ!...కుటుంబయ్య గారూ!

కుటుం : (చీకట్లోంచి) ఎవరు బాబూ?

చంద్ర : నేనండీ చంద్రశేఖరాన్ని.

కుటుం : రా బాబూ రా! అంతా చీకటిగా ఉంది.
ఉండు బాబూ ఉండు. కావేశ్వరీ! కావేశ్వరీ!

కామే : (లోనుంచి) ఏం నాన్నా.

కుటుం : ఇంకా రావట్టా. ఒచ్చి బల్లమీ దీపం వెలి
గించు. శేఖరంబా బొచ్చేను.

కామే : (లోనుంచి) ఒక్కనాన్నా.

[కామేశ్వరి లోనుంచి చేరిలాంతరు పట్టు
కొచ్చి సుమ్మంలో పెట్టి గదిలోకి వచ్చింది.
గదికి వీధివైపు గోడవగ్గర ఒక బల్ల వుంది.
దానిమీద వున్న ఒక పాతకాలపు మేజా
దీపం అగ్గిపుల్ల గీసి వెలిగించి తిరిగి నవక గది
లోకి వెళ్లిపోయింది కామేశ్వరి సుమ్మంలో
పెట్టిన లాంతరు పట్టుకుపోతూ.]

కుటుం : అలా కూర్చో నానానా, ఆ కర్తీమీ దలా
కూర్చో.

చంద్ర : కూర్చుంటాలెండి.

[అంటూ బల్లదగ్గర కర్తీలో కూర్చున్నాడు.
అక్కడే మరొక బొక్కి కుర్చీ కూడా

వుంది. బల్లమీద మేజాదీపం కావడా
చిందరవందరగా కొన్ని కాయితాలూ,
దొంతెలుగా కొన్ని పుస్తకాలూ, ఒక పాత
యూనీఫామ్ కూడా, వోల్చించిన ఒక ఇద్ది
గ్లాసు ఉన్నాయి. గది ఆత్మే పెద్దది కాదు.
గోడలన్నీ మాసివున్నాయి, నేలంతా చెమ్మగా
చల్లగా ఉంది. ఒక పక్క రెండు మూడు
తుప్పుపట్టిన ట్రంకు పెట్టెలు ఒక దానిమీద
దొకటి పెట్టివున్నాయి. బల్ల దగ్గర గోడవి
ఒక కాలెండరుంది. మరొక గోడని వున్న
చిన్న బ్రాకెట్ మీద ఒక చిన్న కొబ్బరి
నూనె సీసా, చిన్న అద్దం, చిన్న లక్క
కుంకుమధరిణా కనిపిస్తున్నాయి. దానికి
పక్కగా పాత దొక కొట్ హంగర్ని,
మాసిన బట్టలు కొన్ని వేళ్ళాసుకున్నాయి.
బల్లకి ఎదురుగా గోడవార నొక చిన్న
మంచం వుంది. మంచానికి నెనగూ మాసిన
బట్టలు బుట్ట వుండి. బుట్టమీద కొన్ని మాసిన
బట్టలున్నాయి. మంచానికి చేరువగా,
మూడు చక్రాలది, కర్రది, చిన్నది రోపుకు
బండి వుంది. మంచంమీద చుట్టలు చుట్టేసి
నవి రెండు చింకిపగులు లున్నాయి. ఆ
మంచంమీద పగులులకి ఆనుకొని కూర్చొని
వున్నాడు కుటుంబయ్య. కట్టకున్నది మాసిన
పంచె. తొడుక్కున్నది మాసిన చొక్కా.
నలభయ్యయిదేళ్ళవాడే అయినా సన్నగా
నీరసంగా ఉండడంచేత ఇంకా ఎక్కువ

వయసువాళ్ళా కనిపిస్తాడు. ఆవళ్ళ మరీ నీరసంగా ఉన్నాడు. జాట్లంతా రేగివుంది. కళ్లు ఎర్రగా ఉన్నాయి.]

చంద్ర : (కుర్చీలో కూర్చున్నాక) ఏవండీ, అలావున్నారే? ఇవాళ అఫీసు కూడా రాలేను. ఏం, ఒంట్లో ఏవైనా బావులేవా?

కుటుంబం : రోగం వచ్చి నాకు చావోచ్చినా బాగానే ఉన్నాయి. అదీలేదు.

చంద్ర : ఏవంటా మాస్టారుకున్నార? ఏవంటి జరిగింది?

కుటుంబం : ఏం జరిగిందంటే ఏం చెప్పవచ్చునా?!

చంద్ర : ఏం జరిగిందో చెప్పండి.

కుటుంబం : మొన్నే కదా మా కుర్రాణ్ణి చూసేవు, శేఖరంబాబూ?

చంద్ర : అవును మొన్నే చూసేను. సాయంకాలం. ఆ బండీ తోస్తూ ఆడుతున్నాడు. చూసేను. ఏం? ఇప్పుడే వయింది?

కుటుంబం : ఇవాళ్ళో మా ఇంట్లో ఆటా పాటా అంతా ఆఖరయిపోయింది.

చంద్ర : ఏవంటి?...

కుటుంబం : వెల్లిపోయేకు శేఖరంబాబూ, చూవాడు వెల్లిపోయేకు.

చంద్ర : ఆర !! ఎలా, ఎప్పుడు? ఇంత చూతావుగానా?

కుటుంబం : అవున్నాయనా అంత చూతావుగానే! నిన్న పాడుటికి మామూలుగానే ఉన్నాడు. వాళ్ళక్కడ కాలేజీకి వెళ్తాంటే తనూ ఓ పుస్తకం పట్టుకొని దాస్తోకూడా చెల్లెలని అల్లరల్లరిచేసేడు. మధ్యాహ్నం పట్టెవన్నం తిన్నాట్ట, పగుక్కున్నాట్ట. రేచేసరికి జ్వరం, సరి, అంతే, ఆ జ్వరం జ్వరం చూకొంప ముంచేసింది.

చంద్ర : డాక్టరు మరి...

కుటుంబం : డాక్టర్ని పిల్చేను. ఒచ్చేకు. మందిచ్చేకు. కానీ ఏంలాభం? ఏమీ లాభం లేకపోయింది, నేను సాయంకాలం ఇంటికొచ్చేసరికి నూరు డిగ్రీలుంది జ్వరం. అది మూట్రయింది.

మూట్రయింది. మూట్రయింది. అదీ చాటింది. మావాడికి మూరేగ్లా నిండి పోయేయి.

చంద్ర : కుటుంబయ్యగారూ! 'అయిమ్ వెరీసాఫీ' అఫీసుకి రాలేదు, ఎంచేచ్చెప్పా అనుకున్నాను. 'అయిమ్ సో వెరీసాఫీ'. ఉంగరాల్లాటూ కుర్రాడూ ముద్దొచ్చేవాడు. వృ...అయితే ఒక్కరాలే అన్నమాట.

కుటుంబం : ఒక్కరాలే కానీ, శేఖరంబాబూ, పిల్లడిలా విలవిల్లాడి పోయేడయ్యా. అంత చిన్న పిల్లణ్ణి బాధపెట్టడం ఉండే భగవంతుడి కడి న్యాయంకాదు.

చంద్ర : చాలా చిన్న పిల్లకు కదండీ! రెండేళ్లయినా ఇళ్ళేయారేనో.

కుటుంబం : మొన్నే మధ్యనే రెండోయేకు వెల్లిపడయ్యా రెండు వెల్లిమాకు, మాడేళ్లయినా నిండు కుండానే...అంతే, ఆఖరు.

[ఇంతలో ఆయన భార్య పార్వతమ్మ వెనక గదిలోంచి ఏడుపు మొదలుపెట్టింది]

పార్వతమ్మ : మాడేళ్లు, మాడేళ్లు, మాడేళ్లయినా నిండు కుండానే చూవాణ్ణి తీసుకు పోతావా, తండ్రి?... సకలకష్టాలూ పెనుతూనే ఉన్నావు, అన్ని బాళ్ళూ పనుతూనే ఉన్నాం. కానీ పల్లెకుమారుడేదీ నిన్ను. రెండు వాయిండుకుంటున్నాం. తిప్పులుంటే తీసుకుంటున్నాం, కాళ్ళ మీద పడి వెతుకుంటున్నాం. అందుకొమాకీ శిశు? ఆయిడేవుంటా అందుకొ, అందుకొ మాకీ శిశు? ...పుట్టిం చడవేనో? పుట్టిం చెవు, పుట్టిం చినుండుకు మాకేవిచ్చేవుతండీ! మాకే విచ్చేవు?...ఇవ్వకపోతే నిన్నేవైనా అడిగేనా? మగ్గా మాన్యాలూ; మేడలా మిడెలూ; వెండా బంగారనా? ఏమిచ్చేవు మాకు? ఏవైనా అడిగేనా నిన్ను? ఒద్దు తండీ. నా కేమీ ఒద్దు. అన్నీ నీదగ్గరే నీదగ్గర ఉంచుకో! కానీ ఇచ్చి నాయనా నా పిల్లణ్ణి నాకిచ్చి. రెండే, రెండేళ్ళే వెళ్లేయి. అంత లేతనెత్తుకే కావాలా

పచ్చేకాం

తండ్రి, నీకు...నన్నురాని రంపాన్న పెట్టు. నన్ను సరికి ముక్కచెయ్యి. నన్ను చంపి తీసుకుపో....కాని మా వాణ్ణి తెచ్చి ఇచ్చేయి తండ్రి ఇచ్చేయి. ఇచ్చేయి ఇచ్చేయి...

[అని ఏడుస్తూ ఆమె తల నేలకి కొట్టుకొంటున్నట్టుగా వుంది. ఏం చెయ్యడానికి తోచక శేఖరం లేచి నిల్చున్నాడు. కుటుంబయ్య మంచం మీద కూర్చుని బాసపడుతున్నాడు. ఇంకెలా గబగబా వచ్చేసు పోమనాథం. అతని కుటుంబయ్య వరుసేఉంటుంది. కాని ఇంకా బలంగా ఉన్నాడు. పంచె, పొట్టి చొక్కా, దగ్గరగా కత్తిరించుకున్న జట్టు.]

పోమ : (దగ్గరగా అరుస్తూ) ఏం కుటుంబయ్య! ఇంకా మంచంమీద పడుకుని ఏడుస్తూనే ఉన్నావా? (వెనక గది గుమ్మం దగ్గర నిల్చుని) ఏమిటి పార్వతిమ్మా మరి పోయిందా నీకు; మరిపోయిందా అంటే? నామాట వినివా? సరే. ఇంకా గట్టిగా మొక్కుకోవమ్మా. ఇంకా గట్టిగా మొక్కుకో. మొక్కుకుంటే భూమిలోంచి మళ్ళీ లేవొస్తాడు మీవాడు. అంతేనా? కాకపోతే ఏమిటమ్మా ఆ పరిస్థితి? కుటుంబం, ఓయ్, కుటుంబం! లేవోయ్ లే! ఆడవాణ్ణా అలా వాపోతావనో ఖరవుడయ్యా? లేచిలారా. ఆవిణ్ణి లేవ నెత్తు. ఊరే (అంటూ కుటుంబయ్యని గక్కపట్టుకు లేవనెత్తేడు. వెనగడిలోకి పంపేడు)

కుటుం : (గది లోపల) లే పార్వతీ లే.

పోమ : (నాతో) ఏం శేఖరం, నువ్వుండే పిల్లనిలా ఏమిపిస్తున్నావా?

చంద్ర : ఊరుకోమని ఎలా చెప్పడంనో నాకు తెలివం లేదు పోమనాథం గారూ!

పోమ : ఎలా చెప్పడంనా? గట్టిగా చెప్పాలి. కుర్చీలో కూర్చుని నడగడం కాదు.

కుటుం : (వెనక గదిలో) పార్వతీ లేలే. పోవడాన్నా, శేఖరంబాబూ ఒచ్చేరు. ఏడవకు లే.

పోమ : (గది గుమ్మం దాకా వెళ్లి) లేవమ్మా లేచి ఇంటి పండ్లు చక్కచెట్టుకో, మన సనే కుదిల బడుతుంది. పిల్లలా? వాళ్ళే ఒస్తారు. కుటుంబం! ఒచ్చి యేటికి మళ్ళీ కొడుకు నెత్తుకు నువ్వే చూపిస్తావు నాకు. అలా జరక్క పోతే చూసుకో! మనకి పిల్లలకే కొడవలయ్యా?!

[కుటుంబయ్య మళ్ళీ లోపల్నుంచి వచ్చి]

కుటుం : (మంచంమీద కూర్చుంటూ) అలా కూర్చో పోమన్నా, అలా ఆకుర్చీలో కూర్చో, చూటావండా అలా కూర్చో, నీకు పూయ్యం వుంటుంది.

పోమ : మెల్లిగా చెప్తే వివరం, గట్టిగా చెప్తే వలవల వాగి చంపుతున్నా నంటావు. నీతో ఎలా వేగడం?

చంద్ర : అశ్రేయ్య పడకండి కుటుంబయ్యగారూ! అశ్రేయ్య పడొద్దనే చెప్తున్నారు సోదనాథం గారు కూడాను.

పోమ : మరింకేవారో చెప్పి లాభం లేదయ్య శేఖరం, అశ్రేయ్యపడ్డీ. అశ్రేయ్యం కాకపోతే ఇంకేమిటి? శ్రీరామచంద్రు వంటివాడు గొలగోల పెట్టే నేడు. చెప్పొద్దూ! నాక్కూడా అశ్రేయ్యంగానే ఉంటుంది. అంచేతనే అలా కేక లేసేస్తాను. కేకలేస్తే అంతా కమ్ముకుపోతుంది. ఏళ్ళేవారైనా గావు కేకలేసి గాభరా పెట్టేసి ఊరుకో పెట్టేస్తాను (అంటూ వచ్చి నా పక్కన కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. చుట్టూ అగ్గిపెట్టెతీసి చెత్తో పట్టుకున్నాడు) చూడూ శేఖరం బాబూ, బండవెగవని కాబట్టిలా మొండి కెత్తేసి తిరిగేస్తున్నాను కాని నేను పద్దన్న కస్తూరెవనా పడగలవయ్యా? నేపడ్డకష్టంలో విన వెత్తుచాలు నీలాటివాడు బండరాయి మొడి కట్టుకుని గంకలో కురకడానికి. అదుగు, కుటుంబాన్నడుగు, ఏం కుటుంబం?

కుటుం : ఏమిటోయ్? ఏం చెయ్యమంటావు? ఏడ వొద్దంటావు అంతేనా? నేనేవడం లేదు, సరే?

సోమ : అదికాదోయ్. నేనెన్ని కష్టాలు పడ్డానో చెప్ప శేఖరంతోనూ. నువ్వు చెప్ప నామాట నమ్మకుండా ఉన్నాడు.

కుటుంబ : బావుందోయ్.

చంద్ర : బావుందండీ! ఆయనెందుకూ అడగడం?

సోమ : నువ్వు నమ్మవు, నాకు తెలుసు, చూడూ నీకప్పుడు పాతికేళ్లుంటాయా?

నేను : దాటేయి.

సోమ : దాటేయి కదా! అబ్బి, పాతిక దాటేయవూ? చెప్పేవుకావు. సరి బావుంది. పాతిక దాటేయి కదా. నీ వయస్సుకి నా కప్పటికప్పుడే పెళ్లివపం, ముగ్గురు పుట్టవం, ఇద్దరు చావపం అంతా జరిగిపోయింది. నీకు చూస్తే ఇంకా పెళ్లివాడైనా లేదు.

చంద్ర : రేపాతే ఏం పుట్టే మనిగిపోయింది లెండి.

సోమ : అలా అంటావన్నాకు తెలుసోయ్. పెళ్లాడ వయస్సు అంటే ఉపాఠం అంటావు. అహః అంటా, వులాపించరే నేనామ్మా! అంటావు ఇన్నేళ్లుచ్చేయి; ఆపాటి ఆడదాన్ని బాపించలేవయ్యా?

చంద్ర : అలా నేనేనైనా ఆనానా?

సోమ : వేరే అనానా ఏమిటి? రుండెనిబ్బరం వుంటే ఈసరికే పెళ్లాడుకువు.

చంద్ర : ప్రస్తుతపు సామ్రాటో మగ్గాటివాళ్లకి చాలా ఇబ్బందులున్నాయి.

సోమ : ఇబ్బందులెవడికిలేవు? పూటకి టికెట్ తారని వాళ్లవి—చూస్తే బెత్తెకు భూం వెక్కడా లేదు; కోంపలేదు; గోళ్లేదు; గోచీలేదు—అలాంటివాళ్లవి, నేనూ కుటుంబవ్యయి లాంటివాళ్ళవే ఈ సంసారాల్ని ఈదు కొస్తున్నాంకదా! నీకేవయ్యా? తీపి దిగే సిందా?

చంద్ర : ఇప్పుడిక్కడే మాటేవిటివోవనాథం గారూ?

సోమ : అవునా అలానే అనిపిస్తుంది నీకు. విజం చెప్తే విన బుద్ధివుట్టదు.

కుటుంబ : ఏమిటోయ్ సోమవా? ఏమిటలామాట్లాడుకున్నావో?

సోమ : మరేంలేదోయ్, ఈ కుర్రకుంక చంద్రశేఖరంతో వాడివయసులో మనంపడ్డ కష్టాల గురించి చెప్తున్నాను.

కుటుంబ : కష్టాలు. కష్టాలు! ఇహ నేభరించలేనండీ భరించలేను.

(అంటూ అశను శోకతీవ్రతలో లోనికి వెళ్లి పోయేడు.)

సోమ : (గొంతుకన్నాయి కొంతతగ్గించి) చూసేవురా శేఖరంబాబూ వాళ్ళుంటే కష్టంలా ఉన్నారో?

చంద్ర : చూస్తున్నా. కాని మనవేం చెయ్యవలె? బోధపడుతుందా ఉంది.

సోమ : అందుగోనూ మాకుటుంబాద్వారిత మెత్తటి మనుసో నీకు తెలుసా?

చంద్ర : తెలుసు.

సోమ : కాని చూడు. వాడెంతమంచివాడో, ఎంత నెమ్మదైనవాడో అంత బాధా, అంత దుఃఖపు అవే దక్కుడయ్యి వాడికి.

చంద్ర : లోకం అలావుంది ఏం చేస్తాం?

సోమ : నిన్నుకాక మొన్ను పుట్టేవు. నీకేం తెలుసు, లోకంసంగతీ అందులోవున్న బాధలసంగతీను? నీకేం తెలీదు. కాని చూడూలోకంలో ఉన్న అన్నికష్టాలదారీవేదు; కడుపుకోకం ఉంది ఆకష్టం దాదారీవేదు. ఎంచేతో నీకు తెలుసా?

చంద్ర : చెప్పలేను.

సోమ : నేచెప్తున్నా విన. దీనిగురించి నేనాగా ఆలోచించేస్తే. ముందోహటకుగుతాను. చెప్ప. మనికి కాలాలెన్ని?

చంద్ర : కాలాలా?

సోమ : కాలారే! ఎన్ని?

చంద్ర : మూడూ.

సోమ : హద్! మూడుకదా? భూతకాలం, వర్తమాన కాలం, భవిష్యత్కాలం. అంతేనా?

చంద్ర : అవును.

సోమ : మరిప్పుడు విన. ఏ పూర్వజన్మ కుక్కతాన పుట్టేదో మనం గర్భదరిదులివిగా పుట్టేం.

వచ్చే కాలం

వర్తమానంలో దరిద్రులం గానే ఉంటున్నాం. వెనక్కి చూస్తే భూతకాలం మనకో పెద్ద భూతంలాగే కనిపిస్తుంది. నిజమేనా?

చంద్ర : అవును.

పోమ : 'అమృత ఆకరే' అంటూ అమృతాంగు పట్టుకు వేళ్లాడుతూనే లేకపోతే వేలు పట్టుకొని వీళ్ళ పంచలంటూ వాళ్ళ పంచలంటూ దేవుళ్లాడుతూనే కాలం గడిచేం. కాస్త జ్ఞానం వచ్చి స్థాపకం ఉన్న దగ్గి ర్నుంచి తలెక్కుకుంటే గురుక్షేత్రం తొస్తుంది? వీడిచేత మెట్టికాయలు; వాడిచేత మెట్టికాయలు, తుంటిమీద తావులు; వీటిమీద ఇస్తేట్లు. అవి గురుక్షేత్రం. అదంతిటిగో అయిందా? చదువుకోసే ఈడొచ్చింది. మనకి చదువురాకపోడం; లేకపోతే చదువు సాక్కపోడం. రెండే భోగట్టాలు మనకి. ఆతిరవాల వయసాచ్చింది. అదీ అంతే. మంచి తిండుండదు. తిండుండా ఉండలేవు. మంచి బట్టుండదు. అలా అన్నేప్పి సుష్టముక్కలే లేకుండా తిరగలేవు. మంచి చదువుండదు. దానికైనా డబ్బుండాలో. ఎక్కడా నాళి దొరకదు. ముప్పైతిలే వెయ్యరు. దిబ్బకొక్కలా ఉన్నావు తెలూ అని తిడతారు. కూలికి పోతే ఆరణాలబ్బులకంటే ఇవ్వరు. ఎక్కునిచ్చినా గోజూ దొరకదు. దొరికితే, పడిరిగి పోయేలా రాళ్లు మాయిస్తారు; బండవాకిరి అంతా నెత్తిని రుద్దుతారు. వింటున్నావురా అబ్బాయ?

చంద్ర : వింటున్నాను. చెప్పండి.

పోమ : ఆ వయసులో అలా ఉండేది మనవంతు. కాని నేనేం చేసేవాణ్ణి నుకున్నావ్?

చంద్ర : ఏంచేసేవారు?

పోమ : ఇంట్లో భోజనం సుష్ట ఎలావున్నా, పైని మాత్రం దొరికిందొక్క భక్షించేసేవాణ్ణి.

చంద్ర : అంటే ఏంచేసేవారు?

పోమ : ఆకలెక్కువ, డబ్బుతక్కువ, కెబ్బసత్తువ ఉండే రికామీగా ఉన్న పనిచేం చేస్తాడో ఆ పన్నన్న చేసేసేను.

చంద్ర : అంటే!

పోమ : అంటే ఈరీతి పద్ధతే! రాజాగారితోట్లో మావిడికాయలు, నాయుడుగారి పొలంలో చెరుగ్గులు, కరణంగారిట్లోవి బొప్పానికాయలు, వీల్పింటిముందు జాంకాయలు, వాళ్ళ పెర్రోలి దబ్బపళ్ళు, ఇక్కడ చర్మి పండ్లిళ్ళు, అక్కడ వనసంతర్పణు, అన్నీ మనవే; ఎక్కడచూసినా మనవే—దొంగ తనవు, దమాయివు నెకషనూను. రెండే పద్ధతులు. పల్లెటూరా, చిన్నతనవు, కొబ్బిరి పరిపాయింది కాని మరాపన్నకే లక్షయాలై మంది తెయ్యకే పోతున్నారు.

చంద్ర : మంచి పన్నే చేసేవారే!

పోమ : అదంతా ఆ రోజుల్లో సంగతిరా అబ్బి. ఇప్పుడు పూర్తిగా లొంగిపోయేను. అప్పుడా వయసులో పెర్పిసాటి కలా ఉండేవాణ్ణి? ! ఢేళ ఢేళాకుతూ పంసలో ప్రభలా ఉండేవాణ్ణి, మన సంగతంతా మానాన్న కనిపెట్టేదో! మనం మెట్టికుడింకి కొట్టించేం, ఇంటిపట్టునుండకపోడం, డింగరాయి గొడ్డులా తిరగడం, చుట్టలు కాల్యం, వగైరా వగైరా లున్నాయి చూసేవుకదా? అవన్నీ కనిపెట్టేదో! కనిపెట్టేంచేకేక? వీడి సంతటం అణిచి పారెయదానికి ఒకటే మార్గ వనుకున్నాడు. ఆప్రకారం చేసేసేడు.

చంద్ర : ఏం చేసేరు?

పోమ : ఏం చేసేదా? పెర్పిచేసేడు. మన్ని సాపు చెయ్యడానికి పెర్పి పద్ధతి కనిపెట్టేడు. దానో మానాన్న అనుకున్న ప్రకారం సాపై పోయేం.

[ఇంతలో వెనుక గదిలోంచి కామేశ్వరి ప్రవేశించి, కుమ్మరిదగ్గర నిల్చుంటేపోయింది. ఆమెకి పద్దెనిమిదింటింటాయి. పల్కగా, పెడల్కగా కాస్త పొడవుగా ఉంది. అందమైనదేమి చెప్పాలి. అసమయంలో ఆమెలో ఆత్రతా విచారవుతూడా కనిపిస్తున్నాయి]

పోమ : ఏం కామేశ్వరి ఏం కావాలి?

కామ : టైమెంతయందండీ?

సోమ : ఎంతరా అబ్బాయ్ అయిందీ?

చంద్ర : ఏడుంపావు.

సోమ : ఏడుంపావు.

కామ : (కొంచెంసేపు అక్కడ నిల్చుండి పోయింది ఏదో నిశ్చయాలికి వచ్చి నట్టుగా విధిగుమ్మం వైపు నడిచింది. ఈలోగా చుట్ట ముట్టిం చెకు సోమనాగం.)

సోమ : ఏం కావమృతల్లీ, ఎక్కడకీ?

కామ : (అని) ఇక్కడకే... అక్ష్మిదేవిగారింటికి.

సోమ : లక్ష్మిదేవెవరు?

కామ : నాకు తెలిసినామె.

సోమ : ఇప్పుడెందుకూ వెళ్లడం? భోంచెయ్యలేదు కామాను.

కామ : వంటచేసేను, చెల్లిమాత్రం భోంచేసింది.

సోమ : మీ నాన్నేదీ?

కామ : పెరట్లో కూర్చున్నారు.

సోమ : వేగిరం వెళ్లిరావూ. ఇక్కడుంటే మీ నాన్నేడుపు, మీ అమ్మకుమూ కాస్తే పెక్కడో అక్కడ కూర్చోవ్రా.

[కామేశ్వరి వీధిలోకి వెళ్లింది. మరోమూడు నిమిషాలలో వీధిలోంచి మరో ముగ్గురు వచ్చేడు. ఇరవైయ్యేళ్ళు చాటుండొచ్చు, చాలా బలంగా ఉన్నాడు. నిక్కరూ. నిక్కర్లోపల చొక్కా వేసుకున్నాడు. బట్టలు మాసివున్నాయి. కాళ్ళకి పాతి ఎర్ర జోళ్ళున్నాయి. వేజోళ్ళు లేవు. రాగానే గుమ్మంలో జోళ్ళు విప్పకున్నాడు.]

సోమ : ఏరా జగ్గన్నా దూకటివించే నేవెట్రా రావడం?

జగ్గ : అవున్నాన్నా (అని జోళ్ళువిప్పకొని ముందు జొచ్చేడు.)

సోమ : భోగట్టా తెప్పించా?

జగ్గ : తెప్పింది. దాల్లో సీతరావుంగు కనిపించి చెప్పేడు.

సోమ : సరి. వాడుకకప్పేస్తే చావుకబురు తెలియక పోదు.

జగ్గ : పిల్లకు పొద్దున్నే పోయాట్ట, పాపం.

సోమ : మనచావులకి వేళా పాళా ఉంటుందట్రా. సందువారికిలే చాలు మన పీకలవాడికి దున్న పోత్తో సహితయారయిపోతా దాధర్మరాజా. ఏవంటావురా శేఖరం బాబూ?

చంద్ర : అవునంటే.

జగ్గ : మావయ్యేజ్ఞాన్నా?

చంద్ర : పెరట్లో ఉన్నాడు.

సోమ : పెళ్ళి, అలాపెళ్ళి వాణ్ణోపారి చూసిరా.

[జగ్గన్న ఇంట్లోకి వెళ్లేడు.]

సోమ : వాడెవడో తెలుసా?

చంద్ర : మీ అబ్బాయి.

సోమ : ఎలా పోలేవురా? నాలా ఉన్నాడనేనా?

చంద్ర : మిమ్మల్ని 'నాన్నా' అని పిలుస్తున్నాడు కదండీ, పోల్చడానికి ఇంకా ఏంకావాలి?

సోమ : అలాగా పోల్చవు. నేనింకా ఏమిటో అనుకున్నాను.

చంద్ర : కుర్రవాడేం చెప్పన్నాడు?

సోమ : వాణ్ణి మెకానికల్లో పెట్టేసేనా అర్బి. పాసవడమేమో మెట్రిక్కు పాసయేడు. వైచదువు చదివినీ బాగానే ఉన్నా. కాని, బాబూ, అది సాధరవా? మనం తూగలవా? అంచెరి మెకానికల్లో పెట్టేసేను. ప్రస్తుతం హార్వర్డ్ ఇంకా తియారీలో ఉన్నాడు.

చంద్ర : ఏదైతే నేనింట్లైంది. ఏదోవిధంగా బరికడమే కదా కావల్సింది!

సోమ : కుర్రాడివేకాని వెంట్రుకలన్నీ పండిపోయిన వాళ్ళా చెప్పేవు. కాని అందరి కుర్రాళ్ళకి అలా అనిపిస్తుందట్రా. పడుచుకాలంలో తిసడానికి మంచి తిండీ, వేసుకుందుకి నచ్చిన బట్టా లేకపోయినా, నచ్చిన చదువు చదివడానికి, నచ్చిన పిల్లని పెళ్ళాడ్డానికి అవకాశం లేకపోయినా, ఎలాఉంటుందో తెలుసా?

చంద్ర : కష్టంగా వుంటుంది.

సోమ : “ఏ సెవక బతుకు, ఇదేంబతుకు” అనిపిస్తుంది. అనిపించక పోతే వాడెందుకూ పనికిమాలిన

వెళ్ళవన్నమాట. అనిపించి ఆ విచారానికి లొంగిపోలే వాడు మరి ఎందుకూ పనికిరాని వాడన్నమాట. నిజజేవా?

చంద్ర : అవును.

[ఇలా మాట్లాడుకుంటూ ఉండగా కుటుంబతల్లిగారి చిన్న కూతురు అమ్మలు గదిలో కొచ్చి మంచంమీద కూర్చోని తోపుకు బండి చెప్తో అటూ ఇటూ తోస్తోంది. రెండు చెతుల్లోనూ ముందుకి తోస్తోంది. మళ్ళీ వెనక్కి లాక్కొంటోంది. అమెతో ఎనిమిదేళ్లుంటాయి. పరికిణీ, జాబ్బా, పాట్టి పిలిక. మిక్కిలి దీపంగా కనిపిస్తోంది.]

సోమ : మానాడున్నాడే. లొంగేరకం కాదులే. నిన్నుకొక మొన్నపుట్టేడు. ఇరవయ్యేళ్లింటే. అయితే నేం? కష్టమొచ్చినా సుఖమొచ్చినా తిమయించుకోగల్గు. ఏమీ తెలియ నివ్వడు. పైకి తేలు.

చంద్ర : నెమ్మదైనవాణ్ణి కనిపిస్తున్నాడు.

సోమ : కనిపించజేకాదు. నెమ్మదైనవాడే.

చంద్ర : ఈ కుర్రాడేనా పెద్దవాడు?

సోమ : దక్కినవాళ్ళలో ఏడే పెద్దరా నాయనా. బిడి పైవాళ్ళు ఇద్దరు మొగపిల్లలు. ఇద్దరూ పోయేరు.

చంద్ర : అరే! అలాగా?

సోమ : ఒకడు నాలుగేళ్లున్నాడు. ఇంకొకడు రెండేళ్లే ఉన్నాడు. నాలుగేళ్లున్నవాడే పెద్దవాడు. వాడుండే వాడొక శ్రేఖరం బాబూ! దీదీప్యమానంగా యిలా నూర్చుకుదయించినట్లుగా ఉండేవాడ్రా. పుట్టి నవ్వుకు శ్రీరామచంద్రుడిలా వుండేవాడు, వికమాదిక్కుడిలా వుండేవాడు అని చెప్తారు విన్నావా? వెళ్ళవది చెప్పకోగూడదు కాని ఆ కష్టనన్నింటికీ మావాళ్ళో స్పష్టంగా దాఖలు కనిపించివెనుకో. కాని యేం ప్రయోజనం? వాళ్ళంతా గొప్ప గొప్పవార్లల్లో పుట్టేరు. గొప్పవార్లయేరు. మా వాడు నా కొంపలో పుట్టేడు. జొరొ

నగ్నడైపోయేడు. వాడేవుంటే నా కిష్టాన్ని కష్టాలేకపోను కదా! ... వాణ్ణి చూస్తూ రోజూ అనుకొంటూవుండేవాణ్ణి. ఏడేంచెస్తాడు చెప్పా పెద్దయ్యాకా—అని. ఉద్యోగాల్లేస్తాడా, ఉల్లేలేస్తాడా? కొండల్ని పిండిచేస్తాడా, బంగారాన్ని పండించేస్తాడా? చగువులు చదివేస్తాడా, సంఘాన్నుద్ధరించేస్తాడా? అనుకోనేవాణ్ణి. అల్లా ఆలోచిస్తూంటే వాళ్ళ మానాడు ఏది చెయ్యలేదనిపించేది. అన్నీ చేసేసి ఎంకో ఇదిగా వుంటాడనుకున్నాను. తను బాగు పడి పదిమందిని బాగుచేస్తాడనుకున్నాను. అప్పుడు నా కేదోవిధంగా సాయపడగలవనుకున్నాను. ఎంతో ఆశ పెట్టుకున్నాను. ఎంలాభం? నాబతుకునెవ్వరుకై వాయింది. వాడలా వెళ్లిపోయేడు... చూడూ శ్రేఖరం, నాయనా, మనకి పెద్దకొడుక్కడుటయ్యారొచ్చి తేరయా! నే చచ్చేక నిజంగా వాడేకాని నిష్పవట్టుకొని పాతాళాన్ని అగ్నిదేవుళ్ళాగ ముందు నడుస్తూ ఉంటే ఎంత బావున్నా! పిల్లా పాపా ఆదా మగా అంతా ఎగబడి చూద్దరు గదా! వెళ్ళవది ఆరిపోయిన ఒత్తిని నన్నుకాదు చూడం. ఆముందు నడిచే దీపాన్ని, ఆ వెలుగుని చూసి ప్రజ యాత న్యుద్దీ ఎంత సంబరపడే వాగో కదా!... ఏవనుకుంటే ఏం ప్రయోజనం. వారే ఏం ప్రయోజనం...

(అని కొంత సేపు మాట్లాడకుండా ఉండిపోయేడు సోమనాగం. మంచంమీద కూర్చున్న అమ్మలు తోపుకు బండి వింటున్న చెట్టుకు పరికిణీతో కళ్ళు వచ్చుకొంది. మళ్ళీ ఊర్చింది. సన్నగా వీడ్చింది. సోమనాగం ఒళ్ళు విడిరించుకొని రెంచి ఆమె దగ్గరికి వెళ్ళేడు.

సోమ : ఏదవకే అమ్మమా ఏదవకే! ఎంతకష్టమొచ్చిందన్నా మీరూ, ఎంతకష్టమొచ్చిందని బువ్వ తిన్నావే అమ్మలూ, బువ్వ తిన్నావా?

అమ్మలు: (ఏన్ను తిగించుకుంది కష్టమొద, భోంచేసి నట్టుగా తలవూపింది. 'ఉహ' అంది)

సోమ : అక్కయ్య పెట్టిందా?

అమ్మలు: ఊ!

సోమ : భోంచేయిన్నేవు కదూ. మరింక పడుకో అమ్మలూ పడుకో. అలా బజ్జో అలా బజ్జో (అంటూ ఆమెని పగుపులమీద తలపెట్టి పడుకోబెట్టేడు) అలా బజ్జో. చూడూ ఒచ్చియేటికి నీకు మనోమంచి తిమ్మ దొస్తాడూ, వాణ్ణిఉరంతా ఎత్తుకు తిప్పు దువుగాని, ఏం? మంలా బజ్జో.

అమ్మలు కళ్ళు మూసుకు పడుకున్నాంది.

సోమ : నేనిందాట్లా చెప్తున్నాను జ్ఞాపకం వుందా?

చంద్ర : ఏంటి?

సోమ : పిల్లలు పోతే మనకెందు కంత కష్టంగా ఉంటుందో చెప్తున్నా కదూ

చంద్ర : అవును. ఎంచెంటిలా?

సోమ : చెప్తున్నా. ఎంచేతో మరి విను. మనకింత వరకూ వెళ్ళిన రోజులన్నీ దిరిద్రపు రోజులే. అప్పకష్టాలూ పడ్డాయి. పెట్టున్న రోజులూ. మనకలాంటివే. ఇప్పుడుకూడా అప్పకష్టాలూ పడుతూనే ఉన్నాయి. మంచేస్తేనా ఉంటే మనకి భవిష్యత్తులో వుండాలి. అవునా? మంచిరోజు లాచ్చేసరికి మనవున్నా లేక పోయినా మన పిల్లలంటే చాలా మనం వున్నట్టే లెక్క. అంచేత పిల్లలు పోయేయూ అంటే మనకి భవిష్యత్తే పోయిందిన్నమాట. అందుకూ మనకంత కష్టంగా ఉంటుంది.

చంద్ర : చావంటే నే జైనరంగంగా కష్టంగా ఉంటుంది కదండీ!!

సోమ : జైనరంగకష్టవేకాదు; మన కదోక స్పెషల్ కష్టం. ఎలా అంటావా? చెప్తా విను. ఇండాట్లా చెప్పేనుకదూ. వాడూ పోయేడు. వాడి తరవారే మరో పిల్లకు గండెల్లివాడా. ఎండిపోయి ఎలా ఉండేవాడంటే కుసుకు నక్క చూసేటూ కుసుకునక్కంటే కుసుకు నక్కే అనుకో. పుట్టిందిగ్గింటి ఒమ్మలూ, మండులూ, ఏడుపులూ రాగాలూను. తెల్ల రైస్తే దాక్కిరింటికి పరిగెట్టడం; మండులతోసం వేటాడటం. డబ్బు తగలడం అటుంది.

దెంకి దెంగా శ్రమకి శ్రమాను. అలా ఉందా? అలా వుండగా ఓరోజు ఆదివారం. మిట్టమధ్యాహ్నం. పన్నెండో ఒంటిగంటలో అయింటుంది. ఆదివారం కదూ; వూల్లేను. గదిలో అలాగే మంచం ఉంది. ఊరంతా తిరిగి తిరిగిచ్చి—ఇంకా అన్నం తిన్నేను— అలా మంచంమీద కూర్చున్నాను. ఎదురుగా వరండాలో చూడకి గుడ్డవు య్యాలా ఉంది. అందులో కిరకర చుట్టుకుపోతూ ఇలా పేగురైగిపోయేలా ఏడుస్తున్నాడు పిల్లకు. ఆ పక్కనే మా ఆవిడ చాపేసుకు చాగోరింది; కొట్టేసినట్టుగా పడుకుంది. చరికాలం. నేలమీద కాల్చేస్తే జిప్సన లాగేస్తోంది. గదిలో కూర్చుంటే మంచం పెట్టెలో కూర్చున్నట్టుగా, మిట్టమధ్యాహ్నం వేళ జరిగిపోయిందేమోనని. నాకు ఒంట్లో నీరసంగా ఆకలిగా ఉందన్న గుర్తే లేదు. పిల్లణ్ణి ఎత్తుకుమానేను. లాభం లేదు. ఉయ్యాలిల్లో పడుకోబెట్టి పోవేను. లాభం లేదు. మరిచా వాణ్ణిలా ఒదిలేసి ఒచ్చి మంచంమీద కూర్చున్నానన్నమాట. వాడి బాధించేటో నాకు చెప్పలేదు; మనకి తెలిదు; ఏదీ చెయ్యలేవు; ఆ ఏడుపు విన్నేవు; మరిచా విన్నేకే నెవులు మూసుకున్నాను. మూసుకున్నా అంటే. ఓంకారంలా ఏం చెసినా వినిపిస్తోంది. ఏం చెయ్యడంలా భగవంతుడా అని అలోచిస్తూ అలా కూర్చున్నాను. అదేదో కొత్తమండు కొని పట్టమ్యున్నాడు దాక్కి. ఊరంతా తిరిగేను. దొంకలేదు. రెండ్రోజుల్లో ఒస్తుంది ఒకాడన్నాడు. రెండ్రోజుల కిందటే అయి పోయిందిని మరోవాడన్నాడు. రెండ్రో పాయ లెక్కువవుతుంది, సాయంకాలం వస్తే ఇస్తానని ఇంకొకవాడన్నాడు. పది రూపాయలు పోలేపోయి సరే బాబూ సాయంకాలం అలానే ఒస్తాను అన్నప్పటి ఇంటి కొచ్చేనన్నమాట.

(అని చెప్పి కొంతసేపు ఏం మాట్లాడకుండా అటూ ఇటూ పచారు చేసేడు. ఆగేడు.)

వచ్చే కాలం

సోమ : ఏమిటి చెప్తున్నాను?

చంద్ర : మండుకి మిమ్మల్ని సాయంకాలం రమ్మన్నాడు. సరేని మారింటి కొచ్చేరు.

సోమ : ఒచ్చేనా! మరికంటాకీగా చెప్పేస్తాను. మానా డలా ఏడుస్తున్నాడుకదూ. మానా డలా ఏడుస్తూనే ఉన్నాడు. నే నలా ఆలోచిస్తూ కూర్చుంటే, నీరసంచేతనో ఎంచేతనో ఎలా ఒచ్చిందో కాని నిద్రించిపోయింది. పది నిమిషాలలో, పావుగంటలో, అంతకంటే ఎక్కువ లేదు, అలా కునికీసేను. కునికీస్తే ఒళ్లంతా కొరకుబారిపోతున్నట్టు అనిపించింది. గుబుక్కున లేచేను. లేస్తే సుండెలు దడదడ కొట్టుకుంటున్నాయి. కాళ్ళూ చేతులూ గడగడ వోలుకుతున్నాయి. చూస్తే ఇంట్లో ఏదో లేదా కనిపిస్తోంది. ఇందాట్లా ఇల్లులా అవు పించడంలేదు. ఏమిటా అనుకున్నాను. గదిలో సామాన్లన్నీ ఎక్కడికి వక్కడే ఉన్నాయి. చాకెసిన ఓధిలెలుపు చాకెసినట్టుగానే ఉంది. చాపీర్ల పడుకున్న మా ఆవిడ చాపీర్ల పడుకుంది. ఉయ్యాలలో పిల్లకు ఉయ్యాలలోనే ఉన్నాడు.

చంద్ర : అయితే మరేమిట అయింది?

సోమ : హోరెత్తి పాకేసిన చంద్రుడవంతా ఒక్కసారి చూసిపోతే ఎలా ఉంటుంది? అలా అంత నిశ్శబ్దంగా ఇల్లంతా గోరీలా ఉంది. ఇల్లికి చెంబు, పాలగిన్నె; నల్లపిల్లి; చింకచాప; నూనెబుడి; మండుకీసా; అన్నీ కూడా—బల్లమీద గడియారం, వాక్కిలో ఎండ యేతం—అన్నీ టిఫోనూ ఇల్లంతా కూడా చచ్చిపడున్నట్టు పడుంది.

చంద్ర : ఏం జరిగింది దేవింటి?

సోమ : ఏం జరిగిందా? పిల్లకు ఏవవడంలేదు. ఏం చెప్పా అని ఉయ్యాల దగ్గర కెళ్ళి చూసేను. చూస్తే మరేవుంది? నేను పడుకుని లేచేలోపున ఇంట్లోకి మృత్యువచ్చి వెళ్ళిపోయింది. అది జరిగింది.

చంద్ర : ఆర!

సోమ : అంతా అయిదు నిమిషాల్లో అది నిశ్శబ్దంగా చచ్చి చచ్చిపోయింది జరిగిపోయింది.

అంతేరా, అబ్బాయ్. చావుకాళ్ళు చచ్చుకు చెయ్యవు; చచ్చుకు చెయ్యవు.

చంద్ర : అవును. చచ్చుకు చెయ్యవు.

సోమ : సరి. అలా చూస్తే ఇంకే వుంది? ఇంకేం లేదు. చావుకొట్టా. మరి మా అవిన్నీ లేపకుండా అక్కణ్ణి చూచేసి మంచంమీద కూర్చున్నాను. పిల్లకు చనిపోడం, ప్రాణం లేవట్టు ఇల్లంతా అలా పడుండడం చూస్తే నాకు చెడ్డ భయం వేసింది. నే కూడా అలా కొయ్యాయి పోతున్నట్టు అనిపించింది. బుర్ర గింయే మంటోంది తప్ప వేరే ఆలోచనలేవ లేదు. మనసు కూడా మన్నయిపోతున్నట్టుగా అనిపించింది. భయంతో గీరెత్తిపోయి అలా కూర్చుంటే అంతవరకూ ఎదురుగా చింక చాపీర్ల పడుకున్న నల్లపిల్లి లేచి ఒళ్ళు విరుచుకొని నడవలో కెళ్ళి పాలగిన్నె నాకు తోంది. గారి ఒక్కసారి వెయ్యడంతో వీధిలెలుపు కదిలింది. మా ఆవిడ పడుకోగడంలో అట్టుంచి ఇటు తిరిగి పడుకుంది. అవతల సందు మరుపులలో కిక్కిరిస్తూ దగ్గర కాబోలు ఎవరో గ్రామఫోనుపాట పెట్టేరు. ఎక్కడోకాని పిల్లలంతా గొల్లుచునినవ్వేరు. దాన్తో మళ్ళీ మామూలు ప్రపంచంలో పడ్డాను. పిల్లకు పోయాడని మనసుకి స్పష్టంగా బోధపడింది. దాన్తో నాకేమిటా చచ్చిపడుకున్నావు? ఏమిటా చచ్చిందో చెప్పకో చూదాం?

చంద్ర : విచారం నుంచు కొచ్చుంటుంది.

సోమ : విచారపురా కాదు. ఏడుపురా కాదు.

చంద్ర : మరేమిటి?

సోమ : మరేమిటా? రిలీఫ్ అంటారే, అది; రిలీఫ్ వచ్చింది. ఏదో ఒకటి లేలిపోయింది కదా అనిపించింది. అంతే కాదు. మరిక దాక్తర్ల కోసం పరిగెట్టక్కలేదు, మందులకోసం తిరగక్కలేదు కదా అనిపించింది. అఖిరికి, హమ్యయ్య సాయంకాలం పది రూపాయలూ పోసి ఆమండేదో అది కొనక్కలేదు కదా అనిపించింది.

చంద్ర : నిజం ?

సోమ : నీ మీద ఒట్టు. నిజంగా అలా అనిపించింది. దానిలో ఏమీపోయేనా? అంతవరకూ ఏమీవు రాలేదు. కాని ఆ మాదలు నేలంతా దొడ్డి దొడ్డిపోయేను. “పెల్లెడి(పాణంకంటే) పది రూపాయల బుట్ట రెక్కలైపోయాయా నాకూ? మా చేతి ఎలాటి బతుకులు బతికిస్తున్నావురా భగవంతుడా” అని గోల గోల పెట్టేసేను. నూరుగురు కొడుకులూ చచ్చి పోయినప్పుడు ఆ స్వర్గరాష్ట్రానికైనా అలా ఏమవుతుంది. వీధులలో గడ్డిరేతిపోయింది. తిలుపునోసుకుని ఇంట్లోకి జనవంతా తిరుగ బోతోయేను. కాని నన్నెక్కడినా పట్ట కెక్కడైతేనా? ఆ బతికిన రెండేళ్ల బతుకు లోనూ వాడికి తాగడానికి పార్లెట్ పోషం, ఆకాకుండికి బొమ్మల్లేపోషం, చలేస్తే బట్టల్లేపోషం, జబ్బుకి మందుల్లేపోషం, ఎక్కువైతే అంత చిన్నవాడికీ దెబ్బలెప్పుక పోషం, అఖిరికి వాడు చలేస్తే నయం అని పించడం అన్నీ తిలుపునలచుకుని రావడా యేమీవు ఏదేసేను. అందుకురా బాబూ చెప్తున్నాను. జనరల్ కడ్డవేక కాదు. చావంటే మనకదొక స్వేదర కడ్డం. ఇప్పుడొప్పుకుంటావా?

చంద్ర : అవును.

[జగన్ను లోపలనుంచి వచ్చాడు]

సోమ : ఏమిరా అబ్బాయ్. ఇంటి కెళ్తున్నావా?

జగ : వెళ్తున్నా.

చంద్ర : మరి నేనూ వెళ్ళొస్తానండీ.

సోమ : నువ్వంతరా. (జగన్నుతో) నువ్వెలా జగన్నా.

[జగన్నాథం వెళ్ళిపోయేడు]

చంద్ర : నేనూ వెళ్ళాలండీ. అలస్థుడైతే హోటలు కట్టేస్తారు.

సోమ : కట్టేస్తే మా ఇంట్లో భోంచేదువుగాని.

చంద్ర : ఇంటికి పోదావంటే చాలాదూరం పోవాలి కూడాను.

సోమ : అంతదూరంలో ఎక్కడుంటున్నావ్?

చంద్ర : పాక్రుడిగారితోట్లో కొత్తగా చిన్నిలు కట్టేడు, చూడండి, అక్కడందులో ఉంటున్నాను.

సోమ : ఊరి కొననా?

చంద్ర : అవును ఊరికొస్తే అది.

సోమ : ఇకస్తా పరస్తా ఇళ్ళులేవు. ఇంట్లో పాయానికి రెండో మనిషిలేకు కాబోలు? ఎవడైనా ఒచ్చి తన్నినా దిక్కుండజే!

చంద్ర : ఆ మన్నెవడొచ్చి తంతాల్లేండి.

సోమ : అలా అనకు.

చంద్ర : ఆవూసెంగుకు రెండు. మరినాడు వేళవు తూంది. పోతాను. కుటంబయ్య గారితో చెప్పండి.

సోమ : నీతో చిన్న విషయం చూట్టాడాలా, ఒక్కయిదు నిమిషాలు కూర్చుందూ.

చంద్ర : మరణేవో వేగిరం చెప్పండి.

సోమ : ఆలా కూర్చో మరీ.

చంద్ర : అలాగే కూర్చుంటా రెండు (అని కూర్చున్నాడు) మరీ వేగిరం చెప్పండి.

సోమ : ఏం లేదు. వెంకట్రావణయ్యని నీకు తెలుసు కదూ.

చంద్ర : బావుండండీ, ఆయనకి నేను నెక్కటరీని కదా. ఆయన్ని తెలుసా అని అదొక ప్రశ్న?

సోమ : వాణ్ని నీకు తెలుసా అని అడగడం లేదురా బాబూ, అలా కోప్పడతావే ఏంటి? బాగా తెలుసుకదా. అంతే ఓ ప్రసక్తరం చేసి పెట్టమంటున్నాను.

చంద్ర : ఏమిటా ఉపకారం?

సోమ : మీవాడి దగ్గర నాకో అయిదువందల పుచ్చుట్టించాలి, అంతే.

చంద్ర : అయిదు వందలా?

సోమ : అవును,

చంద్ర : అప్పా?

సోమ : అప్పే.

చంద్ర : లాభం లేదు.

సోమ : లాభం లేదూ?

వచ్చేకాం

చంద్ర : చెప్తున్నాకదూ? లాభంలేదు.

సోమ : ముందే అపకృతునం పలకాలా? పోనీ ఏదో
మాద్దావఁ నైవా అనకూడదూ?

చంద్ర : అతని సంగతి తెలుసు కాబట్టి ముందే
చెప్పేను.

సోమ : ఆపాటుపకారం చేసిపెట్టలేని వాడివి
నువ్వేం పెట్టరీరా?!

చంద్ర : మీరూ నాకూ ఉపకారం చేసిపెట్టడానికే
డబ్బుగణించేడనుకుంటున్నారేమిటి నెంక
ట్రవణయ్య?

సోమ : మరంత డబ్బూ మూటకట్టుకు పోతాడా
ఏమిటి?

చంద్ర : మూటకట్టుకు పోదు. పెద్దకోడలి సోమరికి
చిన్నకోడుకు గుర్రప్పండలకి మూటకట్టుంచు
కున్నాడు.

సోమ : వాళ్ళలా ఆయిలే చాణనిగాని, ముందు
నేనడిగిన మాటేవింటుంటావు? లాభంలేదంటే
డేరుకునేది లేదు.

చంద్ర : ఆయిలే, మాద్దారెండి.

సోమ : మాదారెండి, గీదారెండింటే పనికిరాదు.
ఇది చాలా జరుగురు విషయం. నాకేమీ
కరచరితా లాడంలేదు. ఇప్పుణ్ణువ్వకూడదీ
తీరాలి. ఉ...హఁ ఆండానికి వీల్లేదు.
తెల్పిందా?

చంద్ర : అయిగు వందలూ ఎండుకేమిటి? సంగ
లేమిటా కొంచెం చెప్పండిమరి.

సోమ : ఆపకృతునం మాటలాడం తిప్పించి. సంగ
లేమిటా వింటేనా మర్నూవు?

చంద్ర : వింటున్నా చెప్పండి.

సోమ : ఇప్పుడు, మావాడు జగ్గన్నున్నాడు మానేవు
కదూ?!

చంద్ర : చూసేను. అతని కేమిటాచ్చింది?

సోమ : వాడికిమీ రాలేదు. పెళ్ళిదొచ్చింది.

చంద్ర : పెళ్ళి చేస్తున్నారా?

సోమ : చేస్తున్నారా అంటే ఇప్పుడిప్పుడే చెయ్యి
డం లేదు. ఇహ ముందుకే చెయ్యాలి. సమ్మం
థాలు రావడవేమో ఒస్తున్నాయి. అయిలే

నైకే చెప్పకు కాని వాడి మనసులో చిన్న
దొకటుంది.

చంద్ర : చిన్న దొకటుంటే ఏమిటి?

సోమ : (కొంచెం నిమ్మడిగా) మాకుటుంబం కూతురు
కావేళ్ళిరుంది కదూ?

చంద్ర : అవును, కావేళ్ళిరి.

సోమ : చిన్నదొకటుంకడం అంటే, అదీ విషయం.
బోధపడిందా?

చంద్ర : బోధపడింది.

సోమ : అదంతా నా అంచనారేస్యా. వాడెక్కడా
లేలేదు. ఎక్కడైనా అనేవు గనక.

చంద్ర : బావుందండీ. నేనెందుకూ ఎక్కడైనా
అంచం?

సోమ : మాట వరసకన్నాను. అయినా విడు మానే
మెట్రిక్కి చదివేడు (సెమ్మడిగా) అది
మాస్తే కాలేజీలో ఇంటర్మీడియేటు చదువు
లోంది.

చంద్ర : దానికేమిటంటేంది.

సోమ : దానికేం రే? (సెమ్మడిగా) ఎక్కువ చదు
వైలే మీకోలేదా ఏమిటి?

చంద్ర : బాగా చెప్పేను.

సోమ : అయినా ప్రస్తుతపురిస్థితుల బట్టి దానికలా
అనిపించచ్చును.

చంద్ర : అవును మరి.

సోమ : అంచేత ఆ సంగతిలా ఒదిలెయ్. ఇప్పుడు
వాడిగురించి కాదీ తొందరంతాను.

చంద్ర : మరెవరి గురించి?

సోమ : వాడి తరవాత ఆపిపెట్టింది. వానికిప్పుడు
పెళ్ళి చేసెయ్యాలి. మొన్నుకుధ్యే దానికి
పద్ధతిమివా యేడు కూడా ఒచ్చింది. మరిం
కాలస్యం చేస్తే మంచిది కాదు. పిల్లలకి మనం
ఏ కాలాని కది సముకూర్చక పోగే ఇహ
వాళ్లంతట వాళ్ళు పెళ్ళి అది తెచ్చుకుంటారు.
ఏది మంచిదీ అంటే నే చెప్పలేను. కాని
మన మీద ఆ పూచీ కొంతవరకూ ఉందం
టావా, లేదంటావా?

చంద్ర : ఉంది.

సోమ : అంచేత పెళ్ళి సమ్మంధం కుదుర్చుకొన్నాను. పెళ్ళికొడుకు మంచివాడూ బుద్ధిమంతుడూను, అకోగ్యంగా ఉన్నాడు. నాఖరీ చేసుకొంటున్నాడు.

చంద్ర : ఏంచేస్తున్నాడు ?

సోమ : ఎలాగో అలాగ కష్టపడి రెయిల్వేలో దూరేడు. ప్రస్తుతం డ్రైవర్ మన్ గా చక్రగర్ పూర్ణో ఉన్నాడు. ఏవో చిన్న నాఖరీ చే అనుకో. కాని ఎప్పటికీ అప్పటికీ డ్రైవర్ కమాన్డు. విన్నావా? మరిచా ఒచ్చే మాఘ మాసంలోతప్ప మరేచూరాలేవు. ప్రస్తుతం నాదగ్గర కొంతుండనుకో. కాని మరో అయిదువందలై నా ఉంటేగాని కనవడను.

చంద్ర : అయితే పెళ్ళి వెంట్రుమణయ్యని అడగమంటారా ?

సోమ : నువ్వెందుకూ అడగడం? కావలసినవాణ్ణి నే నేనెళ్ళి దుగుతాను. నువ్వుకొంచెం రికమెం డేషను చేసిపెట్టాలి. పక్కనుండి మద్దతియ్యి; చాలు.

చంద్ర : సరే చూదాం.

సోమ : ఇవారెలాంటి...

చంద్ర : మీరిప్పుడేవెళ్ళాలంటే కుదరనున్నట్టిది.

సోమ : ఇవారెలాంటివని కుటుంబయ్యని తీసుకొని వెళ్ళావనుకున్నాను. మీ రవణయ్యకి మాకుటుంబయ్యకి కొంచెం దూరబృంధుత్వం ఉంది తెలుసుకదూ?

చంద్ర : అవునెప్పుడో కుటుంబయ్యగారే చెప్పేరు.

సోమ : మీనాకు పైపాఉన్నవాడూ ఎక్కువ్యాదూను. వీకుచూస్తే—ఈయిల్లా వాకిలి ఈ సంతారం.—ఎలాఉన్నాడో చూసేవు కదూ. వాడు కొంచెమిదఉన్నాడు. వీకు గోర్లలో ఏకుస్తున్నాడు. అయినా ఏవో వీడ్ని తీసుకుపోయి లంటాలుపడదావను కున్నాను. వీడిసిరిచూస్తే ఇప్పుడిలాఉంది. వీడ్నింక వేగిరింక రమ్మనారేవు. కదిలే పరిస్థితిలో లేనూలేను. చూసేవా? మరి భారతంతా వీడే.

[ఇంతలో కుటుంబయ్యచ్చి మంచమిద కూర్చున్నాడు.]

సోమ : ఓయ్, కుటుంబం, మరి మనవాడు శేఖరాన్ని తీసుకువెళ్ళానోయ్.

కుటుంబ : ఎక్కడికి ?

సోమ : రహణయ్యదగ్గరికి.

కుటుంబ : ఎందుకూ ?

సోమ : ఇప్పుడేవీడీ జ్ఞాపకం ఉండనుమరి; అయి పోయిందో అయిపోయింది; ఇవా విచారిస్తూ కూర్చోకు. తెలిసిందా?...ఓయ్ శేఖరం మరి మనకెప్పుడువెళ్ళువం ?

చంద్ర : అతని కప్పుకు వీలుగాఉంటుందో తరవా చెప్పాను.

సోమ : తరవాతా గిరవాతా అంటే మర్గాధంలేను. కేప్పొద్దున్నే ఒచ్చేస్తాను. నువ్వు ఉండుక్కడ.

చంద్ర : కేప్పొద్దున్నే ?

సోమ : మరాలస్యం ఎందుకూ? వేగిరిం పండ్లో కామో ఏవోలే త్వేనుకుంటే తీరిపోతుంది. ఏనుంటావు?

చంద్ర : సరి, మీ ఇద్దం.

సోమ : మరైతే కేప్పొంగంటికి రమ్మంటావు?

చంద్ర : కేపుఉదయం సరిగ్గా పదిగంటలకిరండి. నేనూ అక్కడేఉంటాను.

సోమ : ఉండాలిస్తే—మర్చిపోయేవుగనక.

చంద్ర : ఉంటాను. మీరుమాత్రం పవోగంటక్కలా రావాలి.

సోమ : రానామరి? ఇదేంనాపనా, మరోడిపనా?

చంద్ర : కుటుంబయ్యగారూ, మరి నేనెళ్ళొస్తాను. మీరలా దెంగ పెట్టుకుక్కోకండి. కొంచెం డ్రైవర్ గాఉండాలి, మరి నేనొస్తాను.

కుటుంబ : (లేచిపోయి) చెల్లి రానాయనా. మాటా మంతి అడకుండా ఇందాకో నిన్నిక్కడ కూచో బెట్టి వలిపోయేను. ఏవనుకోకు.

చంద్ర : ఎంతమాటన్నాను. మరొస్తాను.

సోమ : వెళ్ళాబాబూ వెళ్ళి. కేప్పదిగంటలు. మర్చి పోకు.

వచ్చే కాలం

[చంద్రశేఖరంగుమ్మంపై పువడిచేతులంతటా
కామేశ్వరి విధిలోనుంచి తిరిగివచ్చింది.
వస్త్రానే కోసుతూ గదిమధ్యకివచ్చి పడిపో
యింది. ఆఁ ఆఁ అంటూ కుటుంబయ్యా
పోసునాథమూ ఆమెదగ్గరికి పరిగెత్తారు.
శేఖరం గాభరాగా అక్కడికి వెళ్ళేడు. తేర]

2

* * రమణయ్యగా రింట్లో పెద్ద హాలు.
అందులోనుంచే మేడమిదికి మెట్లు.
హాలుమధ్య పాతవి కొన్ని సోఫా
లున్నాయి. సోఫాల పక్కన చిన్న
చిన్న బల్బులూ, వాటి మీద
యిత్రడి, మార్పులు, దంతం వగైరా
లవి చిన్న చిన్న ఫాస్ఫీ బొమ్మ
లున్నాయి. అడుగున తివానే పాతది.
గోడల్ని అద్దాలూ, కొన్ని పెద్ద
ఫోటోలు. విక్టోరియారాణి చిత్రం
ఒకటి పెద్ద ఫ్రేంతో ఉంది. గోడ
గడియారం ఒక టుంది. ఉదయం
లోమ్మిది గంటలు దాటింది. కుడి
చేతివైపు బల్బుమీద రేడియో ఉంది,
పాత సెట్టు, ద్వారాలకి బ్లూ కలైన్లు
ఉన్నాయి. సోఫాలమధ్య ఓ పెద్ద
బల్బు వుంది. దానిమీద కొన్ని
పేపర్లు కాయితాలూ ఉన్నాయి.
చంద్రశేఖరం సోఫాలో కూర్చొని
చదువుతున్నాడు.
ఇంతలో మేడమెట్లు దిగి మోహ
నొచ్చేడు. వాడూ శేఖరం వయసు
వాడే. అందగాడేని చెప్పాలి. మని
పిలో 'డాప్' ఉంది. చలాకీగా
ఉన్నాడు. నిద్రలేచి ఆటేసేయ

నట్టుగా లేడు. స్నానం గీనం చేశా
డనుకో వీలులేదు.

మోహ : గుడిమాటింగ్ బాబ్.

చంద్ర : (పేరుకు చదువుతూనే) గుడ్మాటింగ్.

మోహ : (సోఫాలో కూర్చొంటూ) నరసనా, నర
సనా!

నర : (లోనుంచి) చిత్రం బాబయ్యా (అని జవాబిచ్చి
హాల్లోకి వచ్చేడు) ఏం బాబూ కాఫీయా?

మోహ : సిరఫ్ కాఫీ, టిఫిన్ పాడైవున్నా. ఏం శేఖర
నీక్కని టిఫిన్ కావాలా?

చంద్ర : కావాలా అని అడక్కుండా ఇచ్చిన్నాడు
తీసుకుంటాను.

మోహ : పోరా, నర సనా, పంతుల్ని ఒక్కటే కాఫీ
పట్టమన్నా. తెలిసిందా వెళ్ళి. ('చిత్రం'
అంటూ నరసన్న వెళ్లిపోయేడు) అడిగితే కాని
అమ్మయినా పెట్టనుట.

చంద్ర : ఆఖరికి రింట్లో అడిగినా నువ్వేదీ ఇయ్యవు.

మోహ : అలాగే అనుకో, నాకొచ్చిన్నప్పకేంలేదు.
అసలు నన్నొచ్చి అడగడానికి తిట్లే లేదుగా.
అంచేత ఆ ఇబ్బందేంలేదు.

చంద్ర : పిల్లొచ్చి విచ్చవకునకే వెయ్యవు నవ్వు

మోహ : వెయ్యుచు.

చంద్ర : ఆడపిల్లొచ్చి అడుగుతే...

మోహ : తప్పక వేసేస్తాను.

చంద్ర : ఏమిటి వేసేస్తావు?

మోహ : ఏదకునకే అడిచేస్తాను.

చంద్ర : ఒట్టినే ఇస్తావా?

మోహ : ఒట్టినే ఎందుకేస్తాను? ఏతర్కించితే ఎంక
రేజిమెంటు ఉన్న పక్షంబుననే ఏదైనా
ఇచ్చేదగాక.

చంద్ర : నువ్వే ఇచ్చేవాడివి! అట్నుంచెవైనా ఒస్తే
లాగుతావుగాని కాణీ ఒడుల్తావా?

మోహ : ఆర్.రైల్వో అబ్బాయ్! ఎందుకీ నూటి
పోటీమాటలన్నీనూ. నేను స్వార్థపరుణ్ణి.
సరిపోయిందా? నీకు తృప్తినా?

చంద్ర : స్వార్థపరుడినని తెవ్వకురిగడం అదోగొప్ప కాబోలు.

మోహ : నాచేత ఒప్పించదానికేదూ నీ ప్రయత్న వంతాను. సరే. ఒప్పేసుకున్నాను. నాకు (ఒళ్ళునిరుమకుని) హిపాక్రసీ ఇష్టంలేదురా భాయ్. అదంతా ఓల్డ్ జెనరేషన్ గాల్లది. ఇప్పుడందరం ఓపెన్లొకొచ్చినేం. నన్ను స్వార్థయుగం విడి.

చంద్ర : ఈబట్టవిప్పుకున్న స్వార్థపరుల్ని మరియార్లే కుండా వున్నాం (శేపరు ముతల పెళుతూ) రాత్రి ఏనగ్గునాట్యంబు కేగితిరి. కళ్ళిలా పీక్కుపోయేయి.

మోహ : ఎందుకురా అబ్బాయ్ ఆ జలసీ? చాతిసైలే నువ్వు రాకువేదూ?

చంద్ర : వేసుకుండికి బట్టలూక నే చస్తున్నాను. అన్నీ ఉండీ నువ్వు నువ్వవిప్పుకు గంతు తున్నావు. నీ ఆహ్వానానికి మెనీ థాంక్స్. నా కక్కలేదు.

[పంతులు శ్రీలో కాఫీ పట్టుకువచ్చి బల్ల విడ పెట్టి పిల్లిపోయేడు]

మోహ : (కాఫీ తాగుతూ) నీకీఉద్యోగం ఇప్పించడం నాదిరా తల్తూ.

చంద్ర : ఏం? ఏం చెసేన్నీన్ను?

మోహ : తీరం వుచ్చుకొని మరి సతాయిస్తున్నావు నన్ను. ఆడింగ్ ఇన్ సర్క్యూటు ఇంజనీ, ఆ శేప రిలా ఇయ్యి.

చంద్ర : ఉదనాలంలే ఇక్కడకొచ్చి పట్టుకెళ్లు.

మోహ : నువ్వియ్యగా?

చంద్ర : ఇయ్యిను.

మోహ : నర సనా, నరసనా!

నర : (లోనుంచి) చిత్రిం బాబయ్యా (అంటూ వచ్చేడు) ఏం బాబూ?

మోహ : ఆ శేప రిలా ఇయ్యి.

నర : ఏది బాబూ?

మోహ : ఆ సోఫానిాడి.

[నరసన్ను శేపరు తీసి మోహను చెరికిచ్చేడు.

మోహను కాఫీ తాగి కత్తూ సాసరూ బల్లవిడ పెట్టేసి శేపరు తీసుకున్నాడు.

కత్తూ సాసరూ పట్టుకొని నరసన్ను బల్లి పోయేడు.]

చంద్ర : ఇక్కడున్న శేపరు తీసుకుండికి నాఖర్ని పిలిపించేవే కాని సోఫానుంచి కదిలేవు కాను. నిన్నేవనాలి?

మోహ : ఏమీ అనార్దు. నాఖర్లుండగా నే నెంసు క్కడలాలి?

చంద్ర : అడపిల్లల నెనకాల పరిగట్టినప్పుడు ఎక్కడికి పోతుందో ఈ బద్దకవంతా?

మోహ : ఒకేయ్ అబ్బాయ్!

చంద్ర : ఏమిటి?

మోహ : అన్యదీయ ప్రాణస్నేహితువేవే కదా నీవు?

చంద్ర : అయితే?

మోహ : అవును కాబట్టి మరిక అట్టే మాట్లాడకు. మందువరె, నిప్పువరె గాంధీమహాత్మునివరె నువ్వు పవిత్రవైన వార్లా మాట్లాడతా వేమిటి? ఒంటికంటివాడి భార్యారత్నం కొనం భారీగొడ దూకబోలే ఏమిలయిందో మర్చిపోయేవు కాబోలు.

చంద్ర : పట్టు. మర్చిపోయేనని నేనగ్లేను.

మోహ : సుబాహుదూ దీర్ఘకాలదూ కర్రలుచ్చుకు నెంట తిరలిసప్పుడు నీ బద్దకవంతా ఎక్కడికి ఎగిరిపోయిం దప్పుడు? మైలు రేసులో ధస్తు పైకా కొట్టేసేవు జ్ఞాపకం ఉందా?

చంద్ర : నన్ను నాకు తెలుసు కాబట్టే నిన్ను నాకు తెలుసు.

మోహ : అందుకే అట్టే వాక్కని చెప్తున్నాను.

చంద్ర : నేను తెలిసి బుద్ధి పూర్వకంగా ఎవడికీ అప కారం చెయ్యలేదు.

మోహ : మీ పల్లెటూలో నీకు అమృతమృందా?

చంద్ర : ఉంటే?

మోహ : అక్కడకెళ్లి చెప్పు ఈ కబుర్లు. మిత్ర రత్నమా, అట్లు చెయ్యము.

చంద్ర : సరే చెప్తాగాని, నువ్వొకా రన్నింగ్ ప్రాక్టీస్ చేస్తూనే ఉన్నావు. సాగం మానీ లేదు.

మోహ : చెప్తున్నా కదూ. నాకు హిపాక్రసీ ఇష్టం లేదు. అడపిల్ల, పందెపుగుర్రం, మందునీసా

వచ్చే కాలం

ఈ యాడున్న ఈ జీవీ! ప్రాణంబులు. అవి లేనిదో ఈ ధనమేల, ఈ బ్రతుకేల?

చంద్ర : కాబావ! మీ ఫాదర్ తో అలా చెప్పు.

మోన : ధయవంతుకున్నావా? ఆవసరమైతే చెప్పి గల్గు.

చంద్ర : వాటికోసమే కాబో లింతాస్తే మీ నాన్న గడిస్తా?!

మోన : శుక్ల దండక్కి నీకు నెలనెలా జీతం ఇచ్చు కోగా లేది, వాటికి నాకిస్తేనేనా ఏమిటి ముచ్చాస్తా?

చంద్ర : ఏం కనిపించినా నా జీతమే కనిపిస్తుంది నీ కెప్పుడూను. అలాంటివాడివి నా కెందు కిప్పించేవూ ఈ ఉద్యోగం?

మోన : ఎలాగా ఎవడో ఒకాణ్ని వేసుకునేప్పుడు మనవాణ్ని వేసుకుంటే మంచిదనుకున్నాను. నీ కేసు చెప్పడం నాదే పారపాలు. ఉపకారం చేసినందుకు దమ్మిడి ఎత్తు విశ్వాసంలేదు నీకు. దవాద్ ఫెయిత్ లేవ.

చంద్ర : నేన్నీకు చెయ్యాలివ ప్రత్యుపకారం ఏమిటో కాస్త చెబ్బా.

మోన : నెట్టరీవికా! తండ్రిచేత ఓ నూరూపాయలైనా ఎప్పుడైనా కొడుక్కిప్పించ గలిగేవా? నీ హితుడికి ఆవసరాని కన్న డైనా ఓ పాతిక రూపాయలైనా ఇచ్చేవా? ఏ గుడ్డూలేదు.

చంద్ర : కొడుకుని! వెళ్ళి నువ్వే అవగదామా?

మోన : అన్నయ్యకి సంచుల్లంచులు పమ్మిస్తాడు. వైవాడివి నీకైనా ఇస్తాడు. నాకంటేనే ఎక్కువైన దరిద్రపురా ఒచ్చేస్తుంది.

చంద్ర : నీమొహంచూస్తే ఇవ్వ బుద్ధివుట్టదుమరి.

మోన : అలాగే అలాగే. ఎందుకీవ్వ బుద్ధివుట్టదా మాస్తాను. అన్నయ్య కీమగ్య మల్లీ ఎంత పమ్మించేడు?

చంద్ర : నీకంశుకూ ఆ విషయం?

మోన : అన్నయ్యకొడుకున్నాకు?

చంద్ర : మీ అన్నకొడుకున్నాడో నీకు తెలికపోలే నాకా తెలుస్తుంది.

మోన : పెళ్ళికొకముందే వాడు నా అన్నయ్య. పెళ్ళి యాక ఒదిగి మొనడే. ఎక్కడున్నా జేవిటి?

చంద్ర : ఎక్కడికి వెళ్ళేదో తెలుసుకదూ!

మోన : అక్కడే ఉన్నాడా?

చంద్ర : అక్కడే ఉన్నాడు.

మోన : ఏంచేస్తున్నాడు?

చంద్ర : సేనటోరియంలో ఉన్నాడు.

మోన : సేనటోరియంలోనా!!

చంద్ర : అవును.

మోన : గుడ్ గాడే! ఏమిటొచ్చింది?

చంద్ర : ఏమిటాస్తే సేనటోరియంలో ఉంటారు?

మోన : జబ్బా?

చంద్ర : జబ్బే! మీ ఫాదరు చెప్పలేమా?

మోన : ఫాదరు నాతో మాట్లాడిలేగా!...ఏమిటి జబ్బు? సీరియసా?

చంద్ర : సీరియసేం కాదు.

మోన : ఏమిటి జబ్బునా? టీ బీ వా, టైఫాయిడా న్యుమోనియావా?

చంద్ర : వివరాలు మీ ఫాదర్నాడును. ప్రమాదంలేదని మాత్రం నేను విన్నాను.

మోన : మైగాడే! నాకింతవరకూ ఏమి తెలిలేదే! ఆయినా అన్నయ్యకి బుద్ధిలేదు.

చంద్ర : ఏం?

మోన : లేదంటే.

చంద్ర : ఆ రికపోడం నీకేం తెలుసు?

మోన : ఆ పెళ్ళాడ్లలో తెలిపిం లేమా?

చంద్ర : పెళ్ళాడ్లమే తప్పా?

మోన : ఆ, తప్పే. వీకు సరిగ్గా ఫారిన్ వెళ్ళే సమయానికి ఆవివగారికి వీడివివ 'లవ్' ఫుట్టు కొచ్చేసిందిట లవు. వీడో పూలు కాబట్టి నవ్విస్తేను.

చంద్ర : నీకైతే లవ్ అక్కడేక పోవచ్చు.

మోన : అక్కడేను. మనకి లవ్ గివ జావానై. ఆ వేమలు మందగిర కుదరవు.

చంద్ర : నువ్వు సినికలో క్షేలోవి. అలానే మాట్లాడే లావు మరి (అంటూ రేడియోవైపు వళ్ళేడు.)

మోన : సినికలే అనుకో. నాకేం ఘరవాలేదు. కాని ప్రేమా గీమా మందగిర పనికిరాదు. ఆ పేరు చెప్పి మన్ననలేటోపి వెయ్యలేదు.

చంద్ర : నీలా చాలామంది చెప్పేరు కబుర్లు.

మోహ : మన వ్యవహారం మందంతా పూర్తిగా విడిచిపెట్టే లెక్క. క్రేమా గీమా జాస్తానె.

చంద్ర : నివంతా కింఁచి వ్యవహారం.

మోహ : అది తెలుగు. అక్కడి కక్కడ వ్యవహారం మంతా పైసలైపోతుంది. ఆ తరువాతి నువ్వ వరో నేనెవరో! నీకు చింత ఏమీ ఉం పును. ఈ ప్రేమించే అపవాదం నా నిన్ను నన్ను చూసి ప్రేమిస్తారను కున్నా వా? ఏమిటి? మా కళ్లులో ముసలాడు బ్రహ్మచారి వాడున్నాడు.

చంద్ర : ఎవకు, బట్టల బ్రహ్మయ్యవా?

మోహ : నీకు తెలుసునేమిటి వాకు? వాడే.

చంద్ర : వాడు ఓ బ్రహ్మచారీ, నువ్వు ఓ బ్రహ్మ చారివే!

మోహ : సరే వాడేనేం చెప్పవలసిందే మనకేల? వాడు చెప్పింది మాత్రం నిజం.

చంద్ర : ఏ దేవునించి రావడంలేదు నుడే మృత్యువు.. —ఆ, ఏమిటంటాడు బట్టల బ్రహ్మయ్య?

మోహ : అరిమేలుగా ఆడదానికి ఎల్లాపిల్లలా కావాలంటాడు.

చంద్ర : అలా కావాలంటే తప్ప?

మోహ : తప్పే గ్రేజు నాకు తెలియదు కాని ఆడపిల్ల వాటికోసమే. క్రేమ-కెక్కికంతా మన మీద ప్రయోగిస్తుంది. వీరిగా వుండడానికి పెద్దమమలూ, బాంకులో దాచుకొని వాడు కుండికి బాగా ఉబ్బా, పొరంతా తిప్పడానికి కొత్త కాదూ ఉంటే ఆడదానికి మన మీద మానవంపిల కెక్కి పెరిగిపోతుంది క్రేమ క్రే...ము.

చంద్ర : నీలాటివాళ్ళనే ఎవరో ఒకరై ఎప్పుడూ అప్పుడొచ్చి చిల్లగా బుట్టలోనే దాచుకు పట్టుకు పోతుందిరా అబ్బాయ్.

మోహ : అదన్నటికీ కుదరదు గాని — ఒకట్రై మొన్న ముగ్గు గొప్పరిగవొచ్చింది.

చంద్ర : ఇదిమర్లాభంలేదు. (అని రెడిమో ఆకేపి నిల్పిందిపోయి) ఏమిటి తలపు?

మోహ : కొంప మునిగిపోవల్సింది.

చంద్ర : ఎవరికొంప, ఎందుకు మునిగిపోవల్సింది?

మోహ : ఎవరికొంప? మునిగితే వాకొంకావారి? వాకొంకే?

చంద్ర : ఏంజరిగిం దేమిటి?

మోహ : చెప్తాను. ఇప్పుడుకాదు, సాయంకాలం చెప్తాను. వాన్నొస్తాడో ఏమిటో (అంటూ మేడమెట్లపై పు చూసేడు.)

[ఇంతలో వీధిపై పునుంచి గప్పునగదిలోకి ప్రవేశించింది కామేశ్వరి. వస్తూనే “మోహన్ బాబూ” అని ఆత్రుతతో పిలిచింది. నేనూ ఆశ్చర్యపోయాను, మోహనూ ఆశ్చర్య పోయాడు. వాడు నంటనేలేచి నిల్చుండి పోయాడు. వాళ్ళో ఎక్కువగా గాభిరా కనపడుతోంది. సోఫాని గట్టిగా ఓచేత్తో పట్టుకొని నిల్చున్నాడు. కామేశ్వరి చెతిలో పుస్తకాలున్నాయి. చెపుల్ని దుర్బల తప్ప ఆమెకి మరే ఆధారంకాలలేవు. ఆ హాగ్లో ఆమె విక్కిరి బీదగానూ దివంగనూ కనిపిస్తోంది. ఆమెనన్ను చూడలేదు. మోహ న్నే చూస్తోంది]

కామే మోహన్ బాబూ!

మోహ : ఏమిటి? ఎందుకు?

కామే : మీకోసమే ఉచ్చేను.

మోహ : వాకోసం...ఎందుకూ?

కామే : మీకోసం...ఎందుకా?

మోహ : ఆ ఎందుకే అనుకున్నాను (అని ఆమెకి దగ్గరగా వచ్చి) మరో మరేమిన్నాకు చూసుకో (అని చెప్పినట్టుగా నాకు అప్ప యంతగా వినిపించింది) ఎందుకమ్మాయ్ ఉచ్చేయ?

కామే : మీరు కనిపించడం మానీసేరు మోహన్ బాబూ!

మోహ : నేనెందుకూ కనిపించడం? ఏంకావారి? మీవాన్న బావున్నాడా? ఏమిటిసంగతి?

కామే : (ముందుకు నడిచింది. మోహన్ చేతులు పట్టు కుందామని కాబోలు. ఆమెచేతిలోంచి జారి కిందపడ్డాయి పుస్తకాలు. మోహను వెనక్కితగ్గిడు) వాగ్గాభరాగా ఉంచోంది మోహన్ బాబూ. పదిరోజులయి కని పించడం మానీసేరు. సంగలేమిటో నాకు

వచ్చే కాలం

తెలిపంలేదు. రోజూ ప్రతిరోజూ మిగిలిన
చూస్తున్నాను. దానిలో ఎక్కడా కనిపిం
చరు. ఏడుగంటల్లో పార్కులో చేస్తారు.
అక్కడికి రాడం మానీసేరు. నాకెందుకో
గాని భయపడేస్తోంది. మాటిమాటికి కళ్ళు
చీకట్లు కమ్ముతున్నాయి. ఏర్తలవుతున్నా
ఏడుపాస్తోంది. మోహన్ బాబూ మతిమ్యుగు
నిన్న చచ్చిపోయేడు. మరొక్కడే తమ్ముడు.
మతిమ్యుగు చచ్చిపోయేడు.

మోహ : దానికి నే నేం చేసేది. ఇక్కడకెందుకూ
రాడం ?

కామ : ఇంట్లో కూర్చుంటే నాకు దిగులుగా
ఉంటోంది. నాకేమిటో భయంగానూ
గాభరాగానూ ఉంటోంది. మా అమ్మకి
ఒంటిమీదైరిలేదు. మా నాన్న మరిపోయి
నట్టుగా తిరుగుతున్నాడు. మా చెల్లి ఏడు
పేడుపడేవిడుపు. మా ఇల్లంతా పట్టపగలు
కటిక చీకటిగా ఉంది మోహన్ బాబూ! పట్టి
పగలే చీకటిగా ఉంది.

మోహ : ఏమిటి మాట్లాడినా ? నాకేం బోధపడడం లేదు.

కామ : నాకు ఇంట్లో బాగోడం లేదు.

మోహ : ఏమిటాచ్చింది ?

కామ : ఎం చెయ్యడం ? నాకేం బోధపడకుండా
ఉంది మోహన్ బాబూ, నా గాభరాగా
ఉంది. మాటిమాటికీ వసువలయ్యేటట్టుగా
ఉంటోంది. నకున్నాంటే ఒళ్ళుతోనుతోంది.
ఎవరితో ఎలా చెప్పకోవడం నాకు తెలిపం
లేదు. మీరు కనిపించడం మానీసేరు.
మా ఇంట్లో నే నేం చెప్పలేను. ఎలా
చెప్పాలన్నా ? మీరే ఆలోచించండి. మీతో
చెప్పావంటే మీరు కనిపించరు. చెప్పక
తప్పదు ఇక చెప్పక తప్పదు.

మోహ : ఏమిటలా మాట్లాడుతున్నావ్ ? నురిపోయిం
దేమిటి ?

కామ : నాకు మరిపోతోంది మోహన్ బాబూ,
నేనయి చెప్పలేను. చెప్పలేను. మీరే
చెప్పాలి. మీరే చెప్పి వేగిరం నిశ్చయం
చేసేయ్యాలి. ఆలస్యం చేసి లాభం లేదు.

మోహ : ఏమిటి నిశ్చయం చేయ్యాలి? (వాడిలో గాభరా
తగ్గింది. చేతులు కట్టుకొని నిల్చున్నాడు.
ఏదో నిశ్చయానికి వచ్చినట్టుగా ఉన్నాడు.)

కామ : ఏమిటి నిశ్చయం చేయ్యాలి? ముందు
మీ నాన్న గారితోనూ మా నాన్న గారితోనూ
చెప్పాలి. చెప్పి నిశ్చయం చేసేయండి.
వేగిరం...

మోహ : ఏమిటి నిశ్చయం చేయ్యాలి?

కామ : మోహన్ బాబూ! పెళ్ళికాకపోతే నాకింక
చావు... చావుతప్ప మరెంతవ్వం లేదు.

మోహ : ఎవరికి పెళ్ళి ? ఎవరికి ఎవరితో పెళ్ళి ?

కామ : పెళ్ళివరికా ?

మోహ : ఎవరికే నే అనుగుతున్నాను !

కామ : అలా మాట్లాడుతున్నా రేమిటి మోహన్
బాబూ !

మోహ : ఎలా మాట్లాడుతున్నాను ? నీకు నచ్చినట్టుగా
మాట్లాడడం లేదు. ఏం ?

కామ : అలా చూస్తున్నా రేమిటి ? అలా ఉన్నా
రేమిటి ?

మోహ : నే నెవర్ననుకుంటున్నానో ఏవడనుకుంటు
న్నానో పిల్లా ! నువ్వేకాదు గట్టిదానివి.
ఏదూ గట్టివాడ ! నీకంటే గట్టివాడు. తెలి
సిందా ?

కామ : అదేమిటలా మాట్లాడుతున్నార ? నాకేం
తెలిపం లేదు మోహన్ బాబూ, నాకేం
తెలిపం లేదు.

మోహ : అదేమి ! చాలా అమాయకు రాలివి, నీకేం
తెలిపి. ఏం ?

కామ : మోహన్ బాబూ ! (అని ఇందాకటి కంటే
గాఢపడింది. అమితంగా ఆశ్చర్యపోతుంది)

మోహ : శేఖర్ ! మానేవా తమమా ?

చంద్ర : ఎవరి తమమా ?

కామ : (మొదటిసారిగా ఆగదిలో శేఖర్ను చూసింది.
నిద్రలేచి కలో నిజవో తెలుసుకోలేని
మనిషిలా నిల్చుండి పోయింది. ఆమెకీమీ
అర్థం కానట్టుగా ఉంది.)

మోహ : (కామేశ్వర్ని చూపించి) ఈ తమమా!
మానేవా? పిళ్ళవారిదు మాకేదో డిస్సెంట్

రిలేషను. పోనీకదా అని చేరదీసి ఏదో నాఖరీ ఇచ్చేకు మా ఫాదరు. ఈ ఆమ్రాయి కాలేతలో ఏదో చదువుతోంది. ఏది ట్యూయన్ చదువున్నావో? ఇంటరు కాబోల్తున్నావుతోంది. రెండు యూకుసార్లు కాబోలు పోనీకదా అని పలకరించేను. అంతేస్వా. ఎలా కళ్ళదేసి ఎంత పన్నాగం పన్నేస్తోందో చూడు.

కామే : మోహన్ బాబూ?

మోహ : బాబూ గీబూ అని పిలవకు నన్ను. పెళ్ళిట! పెళ్ళి! నుడగాడ్! ఎంతాటక వేన్నాటకం! ఇలాంటి బ్లాక్ మేలోకి లాంగే రకంకాదు పిల్లానేను!

కామే : మోహన్ బాబూ!

మోహ : నీకు నాకు ఎలాటి సంబంధమా లేదు. నిన్ను ముట్టుకొనైనా లేదు. తెలిసినదా? నీలాటివాళ్లు చాలామంది రావాలి నాకు టోపీవెయ్యాలంటే.

కామే : మోహన్ బాబూ! మోహన్ బాబూ (అంటు వాడిదిగ్గరికి నడిచింది. వాకు రెండడుగులు వెనక్కివేసేళు)

మోహ : ఆక్కడే ఉండు. దిగ్గరికి రాకు.

కామే : దిగ్గరికి రానివ్వరా? మీరే నన్ను దిగ్గరికి రానివ్వరా? అయ్యే (తలచేత్తో పట్టుకొంది) తల తిరుగుతోంది; నాకు తల తిరిగిపోతోంది మోహన్ బాబూ!

మోహ : త్వరగా ఇంటికి వెళ్ళడం మంచిది.

కామే : నన్ను పుట్టిన నల్లేట్లో ఒదిలేస్తారా మోహన్ బాబూ?!

మోహ : ఈ మాట్లింక కట్టిపెట్టు.

చంద్ర : మోహన్! నీమాట లింక కట్టిపెట్టు

కామే : నాకొట్లో బావులేను మోహన్ బాబూ! బావులేను. కళ్లు మండిపోతున్నాయి. నురుగు పేలిపోతోంది. నే చచ్చిపోతాను... మోహన్ బాబూ నన్ను చంపేకండి. ఈ సంగతిని నాన్న పొడుచుకు చచ్చి పోతాడు. అయ్యే నూతిలో పడుతుంది. మాచెల్లెలేకుస్తోంది. అది నన్నొదిలించలేదు.

మోహన్ బాబూ నన్నొదిలించలేదు. నన్ను చంపేకండి.

మోహ : ఏదంటే అల్లరి! నేను లాంగే రకంకాదు. నన్ను ముట్టుకొనవద్దు. నువ్వెవరో నాకు తెలిదు. నువ్వే నెప్పించంతా అబద్ధం. ఇక్కణ్ణించి మర్యాదగా జల్లిపో వింటున్నావా? జల్లిపో!

చంద్ర : ఏదంటే మోహన్! అడపిల్ల నలా దమాయిస్తున్నావో? అబద్ధం ఎవరాడు తున్నారో నాకు తెలిదనుకున్నావా?

మోహ : యు జస్ట్ చటక్!

చంద్ర : చటతూ గిటతూను! మూతిమీర్తెన్నే నాళ్ళే.

కామే : చంద్రశేఖరంగారూ! మీరైనా చెప్పారా? నన్నీలా ఇవ్వడొదలేస్తే నేనేం చెయ్యాలి, మీరైనా చెప్పండి శేఖరంగారూ! మా ఆవస్థ లన్నీ మీకు తెలుసు. ఇవ్వడీ సంగతి ఇంట్లో తెలిస్తే మాయిల్లు కూలిపోనా లెప్పు ఇంకేమీలేదు. అదేగండి శేఖరంగారూ అయ్యే నుడగండి. ఎన్ని కబుర్లు చెప్పేరో, ఎంత నమ్మించేరో ఆయన నుడగండి. ఇంత అర్హవా శేఖరంగారూ; ఇంత అర్హవా? ఆయనే ఇవ్వండి చేస్తే నాకింకేదారి? నూతిలో దూకాలి? నిప్పంటించుకోవాలి. విషంతా గాలి, ఉదో నుకోవాలి, అవేవాల్లు నాకు. అదే, మోహన్ బాబూ నాకదే దాల్లు. నన్ను చంపేకండి; మీకు పుణ్యం వుంటుంది. మీరు నయ్యేటాకు బతికండి. నన్ను బతికించండి. మాచెల్లె లేకు స్తోంది మోహన్ బాబూ. నూ చెల్లెల్ని చూసినా నన్ను బతికించండి. (అంటూ సోఫా ఓచేత్తో పట్టుకొని మోహనకి దగ్గరగా కూర్చుండి పోయింది కామేశ్వరి)

చంద్ర : (కిందపడ పుస్తకాలు తీస్తూ) లే, కామేశ్వరి, లేచి నిల్చు.

కామే : శేఖరంగారూ, మీరే నాకిప్పుడు తల్లి తండ్రిను. నన్ను కాపాడరా శేఖరంగారూ కాపాడరా?

వచ్చే కాలం

చంద్ర : ముందు లేచి నిల్చు.

(మోహను వెనక గదిలోకి పరిపోయేడు)

కామే : అయ్యో, మోహన్ బాబూ! మోహన్ బాబూ...

మోహ : (వెనకగది గుమ్మరిందగ్గర నిల్చున్న నరసన్నని రక్క పట్టుకులోనికి తీసుకు పోయేడు)

కామే : నన్నిలా ఒదిలేస్తారా? ఒదిలేసి వెళ్లిపోతారా మోహన్ బాబూ, వెలిపోతున్నారా?

చంద్ర : వెళ్లిపోయేడు. ఇప్పుడు మరేం లాభంలేదు. లేచి నిల్చు. (ఆమె లేవలేదు. సోఫాకి ఆసుకొని అలానే కూర్చుండి పోయింది.) కామే శ్వరీ! నే చెప్పేమాట వింటావా? (ఆమె కదలేదు) విసవా?

కామే : నేనేం చేసేది శేఖరం గారూ? నేనేం చెయ్యడం?

చంద్ర : నామాట విని ఇప్పుడు తిన్నగా ఇంటికి వెళ్లిపో. నీకేం ఫరవాలేదు. మోహన్ను దారికి తీసుకొచ్చే ప్రాబీనాది. హామీ ఇస్తున్నాను సరే?

కామే : (కళ్ళు తుడుచుకొంటూ) ఇలా సేను భూమిలోకి దిగిపోయినా బావున్నా శేఖరం గారూ!

చంద్ర : ఆ మాటలలా వుంచి ముందులేచి నిల్చు, (కామేశ్వరి కదిలింది) నరసన్నా, నరసన్నా (కామేశ్వరి లేచి నిల్చుంది) ఈ పుస్తకాలు పట్టుకో. (పట్టుకొంది.)

నర : (ప్రవేశించి) ఏంటాబూ?

చంద్ర : అర్థంబుగా వెళ్లి రికమ తీసుకురా. ఈ పక్క గేటు దగ్గరికి తీసుకురా. వేగిరంనట్లు.

నర : చిత్తం (అని ఓడినైపు వెళ్ళేడు)

చంద్ర : కామేశ్వరీ! ఇప్పుడు మరిక కాలేజీ వెళ్ళకు. తిన్నగా ఇంటికి వెళ్లిపో. మరేం ఫరవాలేదు.

కామే : నాకు మరింకేవైనా ఫరవాలేదు శేఖరం గారూ.

చంద్ర : అలా అద్దెరపడొద్దనే చెప్తున్నది. నువ్వేం తెంగ పెట్టకొవ్వదు. తొందరపడేవని చెయ్యిస్తు. వాళ్ళి నాన్న ఇంట్లో ఉన్నాడని భయపడి అలా మాట్లాడుంటాడు మోహను. నేను సంగతింతా వాడితో మాట్లాడతాను.

నీకొచ్చిన ఫరవా మరేంలేదు. ఇప్పుడు ఇంటికి వెళ్లు.

కామే : నే నెక్కడకెళ్ళినా ఒకటే.

చంద్ర : ఎక్కడ కళ్ళివా ఒకటే అంటే అదలా అవుతుంది? నువ్వొంటికి వెళ్ళకపోతే మీ చెల్లెలేమవుతుందో ఆలోచించుకున్నావా?

కామే : (జవాబు చెప్పలేదు)

చంద్ర : మీ చెల్లెలికొసవైనా నువ్వు ధైర్యంగా ఉండాలి. తొందరపడకూడదు. తెలిసిందా?

కామే : (అవునన్నట్టుగా తల ఊపింది)

చంద్ర : మరి నువ్వు వెళ్లాలి. ఇప్పుడిక్కడకి పదిగంట లకి సోపానాథంగారొస్తారు. ఇంకా ఒస్తాడో ఏంటోకూడా. చూసేడం లే ఎందుకొచ్చేవో చెప్పేదాకా ఒడలు.

నర : (హాల్లోకి ఒచ్చి) రికమ ఒచ్చింది బాబూ.

చంద్ర : కామేశ్వరీ వెళ్లు, నే చెప్పిన ప్రకారం చెయ్యి. (మోహను కనిపిస్తాడేమోనని కాబోలు ఇంట్లోకి ఓసారి చూసి నెమ్మదిగా వెళ్లింది కామేశ్వరి. ఆమె నుమ్మందాకా వెళ్ళే ఆగమన్నాడు)

చంద్ర : కామేశ్వరీ ఆగు. (ఆమె ఆగింద) తొందరపడి ఏపని చెయ్యనని నాకు మాటిచ్చినట్టేనా?

కామే : (అవునన్నట్టుగా తల ఊపింది)

చంద్ర : మరి వెళ్ళి. తరవాతొచ్చి మాట్లాడతాను.

[కామేశ్వరి వెళ్ళింది. ఆమె వెనక నరసన్న కూడా వెళ్ళి తిరిగి వచ్చేడు. శేఖరం హాల్లో పచారుచేస్తున్నాడు.]

చంద్ర : ఏం నరసనా! వెళ్ళిందా?

నర : వెళ్లేదండి (ఆంటూ దగ్గరగా వచ్చి) చిన బాబుగారు చెసిన పనుంది... ('చాలా తప్పు' అన్నట్టుగా ముక్కు మీద వేలు వేసుకున్నాడు. 'అన్నిటికీ నైన ఆ భగవంతుడే ఉన్నాడు' అన్నట్టుగా చెతులుజాచి పైకి తలెత్తి చూసేడు. అతగాడికో నమస్కారం చేసేడు)

మోహ : (ప్రవేశిస్తూ) ఎవరికిరా దండం పెడుతున్నావో?

(నరసన్న జవాబివ్వకుండా చురచురచూస్తూ ఇంట్లోకి వెళ్లిపోయేడు.)

చంద్ర : నిన్ను పుట్టించినందుకు భగవంతుడికి.

మోహ : ప్రస్తుతానికొక పెళ్లిపోయిందా? చెప్పు, నేనూ ఒకటి పెట్టుకుంటాను.

చంద్ర : నల్లిపోక ఏం చేస్తుంది. కొట్టగలగా తిట్టగలగా?

మోహ : నల్లిపోయింది కదా! థాంక్స్!

చంద్ర : (కోపంగా) థాంక్ గాడ్!

మోహ : ఏమిటోయ్? మధ్య నీ కందుకంత కోపం?

చంద్ర : కుటుంబమ్య గారని ఒక ఆమాయకు డున్నాడు. ఆయన నీకు బంధులూ నాకు నాకు స్నేహితుడూను.

మోహ : ఆహా! అలాగా? నాకింతవరకూ తెలియదు. అయితే ఇప్పుడు నల్లన పిల్లేవిటవు కుంది నీకు?

చంద్ర : నువ్వేరింటవుతావు నాకు?

మోహ : స్నేహితుణ్ణి

చంద్ర : అయితే ఆమె నాస్నేహితుని భార్య కాబోతుంది.

మోహ : తమిషాగా మాట్లాడానికేం గాని, బ్రదర్, ఇప్పుడున్నవ్వు నాకు సలహా చెప్పాలి. ఇప్పుడు చురుక్కొంటావా కబుర్లు చెప్పి పట్టుకుంటేవు, చూసేవా? అలాగే నాకోడో ఉపాయం చెప్పి దారి చూపించాలి. లేవానే లాభం లేదు.

చంద్ర : ఎందుకోసం నీ కుపాయాలెప్పుడం?

మోహ : ఏదో విధంగా తనవు నెటిల్చేసి పాత య్యాలి.

చంద్ర : నెటిల్చేసి పారయ్యాలా?

మోహ : అవును బాబూ! నెటిల్చేస్తే నీవా ఇంకా మీదట త్వదిను అనుకుంటే నీకొడను కాను, అనుచుకుంటు. కృతజ్ఞుడను.

చంద్ర : ఏవిధంగా నెటిల్చేసి పారేయాలంటావ్?

మోహ : ఏదో విధంగా చేసిపారేరాబాబూ. పాత నీవా ఇంకామీదట బుద్ధిగా ఉంటాను.

చంద్ర : బుద్ధిగా ఉండడం అంటే?

మోహ : పెళ్లికానివాళ్లెవరు కన్నెత్తి చూడ్డు.

చంద్ర : బాబూ.

మోహ : నెత్తున్నా కదూ! బుద్ధిచ్చింది. ఇప్పుడు నెట్టాటి గోతులో దించిందో చూడు, పెళ్లిచేసుకోవాలి పెళ్లి! నుడ్ నెన్ గ్రేషన్! ఆహు బి నేసరికి—నెత్తేనమ్మవు — ‘హా’ అని మూగ్గుపోవాలనిపించింది. నుండే ధైర్యం ఉంది కాబట్టి నిలబడ గలిగేను.

చంద్ర : నీకైతే పెళ్లిక్కలేదు. కాని ఆమె నీకంటే అవస్థగా తెచ్చిపెట్టేవు కదా! ఇప్పుడాపిల్ల గనేం కాను?

మోహ : దానికేం వుంది? ఏడాక్ట్ గ్నో బలిమూలకుంటే తీరిపోతుంది. ఇన్ ఫాక్ట్, నాకో మంచి నాణ్ణి బాగా తెలుసు అంతా గవచిత్ గా జరిపించే వచ్చు.

చంద్ర : అంతే కాని పెళ్లిగొంటావు?

మోహ : పెళ్లి? నాకెందుకురా భాయ్ ఇప్పుడు పెళ్లి?

చంద్ర : మరెప్పుడు కావాలి?

మోహ : పెళ్లి, పెళ్లి, పిల్లలూ! నాక్కక్కడే దురా బ్రదర్! ఏదో ఇలా నోజులు నెళ్లీ! ఎప్పుడో అప్పుడు ఏదో విధంగా కొంత లాభిస్తుంది అంటే అప్పుడు మానుకుందాం పెళ్లిమాట! ప్రస్తుతం కథ నడిచిపోతుందికదా?!

చంద్ర : పెళ్లిడిలేనే తప్ప వీలేదని ఆపిల్ల అల్లరి పెడితే ఏం చేస్తావు?

మోహ : పెళ్లిగొని స్వప్నంగా చెప్పేస్తాను. ఇప్పుడు చెప్పేసేమకదూ?!

చంద్ర : పెళ్లిడితానని నువ్వు చెప్పేవా లేనా? అని అడుగుతారు కోర్టువాడు.

మోహ : అవునీ! లేదని చెప్పేస్తాను.

చంద్ర : పెళ్లిడితానని నువ్వు చెప్పేవా అన్నదూ? నిజం చెప్పు.

మోహ : అన్నేదు.

చంద్ర : మరేవిటన్నావు? “నిన్ను పెళ్లి చేసుకోడం మాత్రం ఎన్నటికీ చేసుకోను. అయినా రా నా దగ్గరికి రా” అంటే “సరే, నవ మోహనా కారా” అన్నప్పుడు ఒచ్చి నీ ఒళ్లో వారిపోయిందా?

మోహ : (విరగబడి నవ్వేడు) బాగా అడిగేవురా అబ్బాయ్ బాగా అడిగేవు. కాని అలా జరగ

పచ్చే కాలం

లేదురా. ఇందాట్లా చెప్పేను మానీవా,
ప్రేమాగీమా జాంతానై అని. ఈపిల్ల
కొళ్ళన్నో మాత్రం క్షేమం కొంత మార్పు
లాగుచింది. పూర్తిగా ఇనోసెంటు గిల్లేమో
ననుకొని ప్రేమాగీమా అంటూ ఏవోగట్టెలు
కొట్టేను. అసలామాట బహుమిత్తేనే కాని
లాంగింది కాదు. పెళ్లాడతానూ అని
మాత్రం సేనసరికి అన్నేను. “ప్రేమించు
చున్నాను. మనసారా ప్రేమించుచున్నాను”
ఇలాంటి వ్యవ మాటలు ప్రయోగించడం
మాత్రం ఓహుళముగా ప్రయోగించింది.
అదియే నా కొంప ముంచినది.

చంద్ర : నీకంతా తమాషాగా కనిపిస్తోంది. ఏం?
ఇప్పుడాపిల్ల ఉరోసుకు సున్నే ఏం చేస్తావు?

మోహ : ఆ! చస్తుంది! సేనూ చస్తాను.

చంద్ర : నువ్వు సేనూ ఇంత వేగిరం చావును.
ఇంకా ఎందరి కొంపలకి నిప్పంటించాలా!

మోహ : అలాగే నిప్పంటించేదాం గాని, ఒకే
అబ్బాయ్, ఎవరో ఒస్తున్నాడు తరవాత
మాట్లాడదాం. ఏం? (అంటూ మేడ
మెట్లెక్కి వెళ్లిపోయేడు)

(సోమనాథం ప్రవేశించేడు వీధివైపునుంచి)

సోమ : ఏంరా శేఖరం బాబూ! ఉన్నావు కదా.

చంద్ర : రండి కూర్చోండి.

సోమ : (సోఫా మీద కూర్చుంటూ) ఉండవేమో
ననుకొంటూ ఒచ్చేను.

చంద్ర : ఉంటాని చెప్పేకదా! ఎందుకుండునా?!

సోమ : ఏమో ఎవరు చెప్పేను. గుమ్మం దిగే సరికి
అమోఘునైన శివునం—ఒంటి బ్రాహ్మణ—
అందులోనూ నీలమేఘశ్యాముకు. వాడి
జనక తిలఘాతకి—అందులోనూ పూర్వ
సువాసిని. ఆతిథివారే యమవాహనం.

చంద్ర : మంచి శకునాలే!

సోమ : మంచివా మరీ మంచివా! యాత్రైమందిరి
ఏళ్ల కలిపిదానికి చాల్చు; అంతిమంచినది.
దాని మీదట—ఇహ సరి, సేనుదాగ్లో ఏ
కారు కిందోపడి ఆస్పత్రికి పోవడం?

లేక నువ్వు చచ్చి నీకేవాన్ని నా కడు
రుగా తీసుకు రావడం? జరుగుతుంద
నుకున్నాను. సరి, అటువంటిదేం జరగలేదు.
అంచేత శివునంలో ఏంలేదని తేలిపోయింది.

చంద్ర : తేల్చేసుకున్నాడు కదా! మరి ఘనాలేదు.
శకునాలగురించి మరెప్పుడూ అలాటి పిచ్చి
పెట్టుకోకండి.

సోమ : కాని మరి మీ యజమాని, ఉన్నాడా?
శివునం దెబ్బ వాడికేం తిగలేను. కద.

చంద్ర : మెల్లిగా మూడ్లాడండి. ఆయన మేడ దిగు
తాకు.

సోమ : ఆహా! అయితే ఉన్నట్లే కదా?!

చంద్ర : ఉన్నారండీ ఉన్నారు.

సోమ : ఏమాలే. ఈ పూటకీ న్యూరికి రెలవుపెట్టి
మరీ ఒచ్చేను. అన్నట్టా, మాద్రా బాబూ.
ఇదిగో! ఏదీ ఎక్కడుంది? ఆ ఇదిగో.
రెలవు వీటి.

చంద్ర : ఎవరి రెలవు వీరే?

సోమ : కుటుంబానిరా. నీచేతికిమృన్నాడు. ఇవాళా
తేల్చా కూడా అఫీసుకి రాలేకు మరి. వీటి నీ
కిచ్చినేను, సరిపోయిందా?

చంద్ర : అఫీసులో ఇచ్చేస్తా రెండి; కాని, ఆయన
వైనా లేకకున్నాడా?

సోమ : తేగకోకపోతే తీసుకుందిటా అబ్బాయ్!
అఫీసుకొచ్చి ఏదో ఒళ్లుగుతేనే కదా నాలు
గ్గింజరింట్లో కొచ్చేది. రేపు మరి అడదాన్నీ
ఆఖరిదాన్నీ కాకినాడ వోలేస్తాడు. ఎల్లు
ట్నుంచి అఫీసు కొచ్చేస్తాడు.

చంద్ర : అవిన్నీ కాకినాడెందుకూ పంపడం?

సోమ : నాగ్రాజులపాటు పుట్టింట అన్నదమ్మకి
దగ్గరంటే మన సడత కుదటపడుతుందని
పమ్మిస్తున్నాడు.

చంద్ర : మంచి మాటే.

సోమ : ఎల్లుట్నుంచి వీడూ అఫీసు కొచ్చేస్తాడు.
అంతా సర్దుకపోతుంది. వారాలకొద్దీ ఏకు
ద్దాంంటే జరుగుతా బవొద్దరా? ముప్పొద్దు
లా ఎవడైనా తిండి పడేస్తా ఉంటే ముప్పొ

మాడ్చోకాలు తీరిగా కూర్చోని ఏడవొచ్చు,
ఏం? నే చెప్పినమాట బావుందా?

చంద్ర : బాగానే ఉంది. నిజం చెప్పేరు.

సోమ : (కోటు కేబుల్‌లోంచి అగ్గిపెట్టే చుట్టలపెట్టే
తైటికితీస్తూ, మన్నాటివాళ్ళం మొండికత్తెస్తే నే
గాని బతికలేంరా! చూడరా బాబూ! చుట్ట
ముక్క కౌల్పుకోమంటావా? ఒద్దంటావా?

చంద్ర : ఆయనొస్తాడు. ఆటే ఆలస్యం ఉండదు.
కాస్తే పోర్చుగోండి. తరవాత తైటిపోయి
కౌల్పుకుందాం.

సోమ : 'ఏనదగు నెవ్వరు చెప్పిన; మంచి మాటే
చెప్పేవు. అవును. చుట్ట పొగ మొహమిచ్చిది
కొదిలి పట్టిమృతంలే ఎవడిస్తాను? ఆనకి
కౌల్పుకుందాం (అని వాటిని కేబుల్లో పెట్టు
కున్నాడు)

రమ : (మేడమించి) నరసన్నా! నరసనా!

నర : (లోనుంచి హాల్లోకివస్తూ) ఒస్తున్నా బాబూ!

రమ : సెక్రటరీ బాబూచ్చేడా?

నర : (మేడమె కైక్కుబోతూ) ఒచ్చేరుబాబూ!

రమ : సరే. ఉండదు నైపుస్స. ఒస్తున్నా.

నర : చిత్రం! (శేఖరం చైత్రులిగి) బాబుండ
మంటున్నాను మిమర్ని.

చంద్ర : వింటున్నాను.

నర : (లోనికివెళ్ళే సుమ్రుందగ్గర నిల్చున్నాడు.)

సోమ : ఏమిరా, మనిషి మంచివాడేనా? లేకవాడే
చేసేబువు మనిషా?

చంద్ర : ఇప్పుడా అడుగుతారు?

సోమ : మరి, అడక్కపోతే ఎలా తెలుస్తుంది?

చంద్ర : ఆయనొచ్చేస్తున్నాడు.

సోమ : (నెమ్మదిగా) మంచివాడేనా?

చంద్ర : కొంచెం ప్రభుమకొపి. అంతే, ఆయనా
మరేం ఫరవాలేదు.

సోమ : కోపవైతే ఎవడిక్కవారి; కోపం లే
పోతే ఎవడిక్కవారి? అడిగేదో
అడిగేస్తాను.

చంద్ర : నెమ్మదిగా అడగండి.

సోమ : నెమ్మదిగా అడక్కపోతే కనురానా?
కొడతానా?

[రమణయ్య మేడమెట్టుదిగి హాల్లోకి వచ్చేడు.
సుమారు అరవై సంవత్సరాల మనిషి. లావుగా
పొడవుగా ఉన్నాడు. మేలురకం పంట్లాం
షరూ తొడుకున్నాడు. జోన్ ఫూర్ కోటు
వేసుకున్నాడు. గొడుగున్న నల్లబూట్లు
తళితళ మెరుగున్నాయి. జాబ్బు పండి
పోయింది. మనిషికి పొట్టవుంది. చేతిలో—
మెట్టా లతలున్నది, లేత బూరంగుది—
మార్కెట్టి టోపీవుంది. వానిటి, మూర్ఖత్వం
మనిషిలో మామూలుగా కనిపిస్తాయి. ఆ
కోణన కొంచెం చింతితో ఉన్నట్టుగా
ఉన్నాడు. చింతతోపాటు, చిన్న చిరాకు
కూడా కనిపిస్తోంది. శేఖరం సోమనాథభూ
నిల్చున్నాడు.]

చంద్ర : గుడ్ మానింగండి.

రమ : గుడ్ మానింగయూ! ఉత్తరచేరైనా
ఒచ్చిందా?

సోమ : నమస్కారాలందీ రవణయ్యగారు!

రమ : నమస్తే నమస్తే! మీ రెవరు? అలా
కూర్చోండి. (శేఖరంతో) ఏంరాలేదయ్యో?

చంద్ర : పరస్పర లైలుర్స్ రాలేదండి.

రమ : ఏర్ మే లొచ్చిందా?

చంద్ర : ఇంకా రావాలి.

[రమణయ్య సోఫాలో కూర్చున్నాడు.]

రమ : అబ్బాయి కెలా ఉండో ఏమిటో?

చంద్ర : మరేం ఫరవాలేదండి.

రమ : ఏమో.

చంద్ర : ఒంట్లో ఏదో కొంచెం ఇదిగా ఉంది, మరేం
పెద్ద చెప్పతగ్గ విషయంకాదని రాసేరు
కదండీ?!

రమ : ఏమో. మర్రి స్పష్టంగా బావుందని తెలిస్తే
గాని నాకదోలా ఉంది.

సోమ : అబ్బాయి కొంట్లో బావులేదా ఏమిటి?

రమ : ఈయనెవరు? అలా నిల్చున్నారేం?
కూర్చోండి.

సోమ : అలాగే కూచుంటారెండి. కూచోమంటే
కూచోనూ? నవ్వు కూచోరా అబ్బాయ్!

వచ్చే కాలం

- [అంటూ రమణయ్యగారి ఎదురుగా సోఫామీద కూర్చున్నాడు.]
- రమ : అ! ఏమిటయ్యా శేఖరం? నువ్వు కూర్చో గాని ఇవాళ మన కిప్పుడు ఏం పనుంది? ఇప్పుడెక్కడికో వెళ్ళాలి కదూ?
- చంద్ర : ముందు బాంక్కి వెళ్లి ఏ జెంటుని చూడాలి.
- రమ : అవును. ఏ జెంటుని చూడాలి. తరవాత?
- చంద్ర : ఇవాళే పి.యం.వో.ని మీటవుదా? వంటారా?
- రమ : మీటవాలి.
- చంద్ర : మధ్యాహ్నం ఆఫీసుకు మిస్టర్ చెనర్లీ ఒస్తావన్నాడు.
- రమ : ఎన్ని గంటలకి?
- చంద్ర : మూడు గంటలకి.
- రమ : మూడుగంటల క్కదా—ఆలోచిస్తే, అయితే ఇప్పుడు బాంక్కి వెళ్ళినా?
- చంద్ర : ఓ యస్.
- రమ : సరే సనా!
- సర : (ఏదో ఆలోచిస్తూ పరిశ్రమ కాకుండా)
- రమ : (గట్టిగా) సరే సన్నా!
- సర : చింత బాబుమా (అంటూ ముందు కొచ్చేకు)
- చంద్ర : వెళ్ళి కారు సిద్ధం చెయ్యమన్నప్పుడు.
- రమ : పిరిస్తే పలకలేం?
- సర : లేదు బాబూ, వెళ్ళున్నా (అంటూ వెళ్ళిపోయేడు)
- సోమ : (శేఖరంతో) వెలిపోతున్నారు కాబోలు మరి నా మాటేమిట?
- రమ : (శేఖరంతో) ఈ యె నెవరు? (సోమ నాథంతో) మీ రెవరండీ?
- సోమ : హనుమంతరావుగారి మైన్మార్కల్లో టీవర్బుండి.
- రమ : సరే, ఏమిటా ఒచ్చేరు? ఎందుకొసం?
- సోమ : చెప్పరా బాబూ శేఖరం! (రమణయ్య శేఖరంవైపు చూసేడు)
- చంద్ర : ఈయనా—మనాఫీసులో పన్నేస్తున్నారు, కుటుంబయ్య చూడండి.
- రమ : అవును. కుటుంబయ్య.
- చంద్ర : ఆయనకీయన కావలసినవారు.
- సోమ : కావలసినవారికీ వంటే (పాగన్నీమీగుల వన్నుమాట, నాకోసం వాడు పిక తీసేసి ఇచ్చేమంటే ఇచ్చేస్తాడు. నేనాదా అంటే.
- రమ : అయితే ఏమిటంటారిప్పుడు?
- సోమ : ఏమిటలేదు. ఉన్నమాట చెప్పేను. కావలసే వెళ్ళి వాళ్ళే అడగండి, నే చెప్పిందాంటో అబద్ధంలేదేమో.
- రమ : అది చెప్పడానికా ఇక్కడకొచ్చేరు?
- చంద్ర : సోమనాథం గారూ!
- సోమ : ఏమిరాబాలూ! నే చెప్పిందబద్ధవా?
- చంద్ర : అదికాదండీ. ఏం పనిమీదొచ్చేరని అడుగుతున్నారు. మీక్కొకలసిందేమిటో త్వరగా చెప్పండి. ఆయన వేగిం వెళ్ళాలి.
- సోమ : చెప్పేస్తున్నారాబాలూ! చల్లకొచ్చి ముంత దాచడంవెందుకు?
- చంద్ర : మరి, చెప్పండి.
- సోమ : చూడం ద్రవణయ్యగారూ! కుటుంబయ్య నేనూ స్నేహితులవి.
- రమ : ఆ సంగతప్పుడే చెప్పేరు.
- సోమ : చెప్పేకదా. అంచేత వాళ్ళే ఇవాళ తీసుకొచ్చి అడుగుదాడనుకున్నాను.
- చంద్ర : ఏమిటో చెప్పండి.
- సోమ : మరేంలేదు రమణయ్యబాబూ. నా మాతురికి, మాడోదానికి, పెళ్ళి నిశ్చయవైపోయింది. డబ్బుకి యలాముటిగా ఉంది. చూసేరు కదూ. అంచేత...
- రమ : అంచేత?
- సోమ : అంచేత మీ రెలాగైనా మాయపడాలి.
- రమ : అంటే డబ్బు కావాలా?
- సోమ : ఎంతో అక్కర్లేను. ఒక్కయిదువందలు. మళ్ళీ మీకు శుభ్రుల్లో పెట్టచ్చేస్తాను. అలా ఇవ్వకపోతే ఇంటికి పిలిపించి మొనామీద పేజీల్ని జల్లండి. లేకపోతే మరే శిక్షయినా వెయ్యం దొప్పుకుంటాను.
- రమ : నో నో నో. ఒక్క దమ్మదీ స్పృహ చెయ్యడానికి వీలేదప్పుడు.

పోమ : అలా అనకండి. నా కంఠమంది పిల్లలో తెలిస్తే అలా అనుమారు. నా కైగురురు మొగిల్లలా, అయిదురు రావెల్లలాను. ఒంటి గాణ్ణి, ఏనా సంతారాన్నిలా ఈగుణ్ణి న్నాను. చూస్తే దిమ్మిడి ఎత్తు నెనకదమ్మ లేను. అంచేత, మరింక ఆస్తీ పాస్తీ ఏం వున్నా పిల్లలే ఆస్తీ.

రమ : పిల్లలే ఆస్తీ! అదిపెట్టి అమ్మికి పెట్టి చేరు కోంపిప్పుకు.

పోమ : ఆహించుకుబాబూ! పిల్లలే ఆస్తీ అంటే వాళ్ళే రూపాయలూ, అణాలూ, పైసలూ అనా? అదికాదీ!

రమ : అదికాదు ఇదికాదు. ఏమిటి కాదయ్యి? పదిమంది పిల్లల్ని ఎన్నుకుని నా పికలమీద సవారీ అయిపోదామంటే లాభంలేను. తెలిసిందా? నోయూ. ఎవకు కనసున్నా ఉంతుంది?

పోమ : ఒకడు కనసునె దేమిటి? మిమ్మల్ని మిమ్మల్ని అడిగి పిల్లల్ని కంటాంటిడి? ఇదెక్కడైనా ఉందా?

రమ : మీరింకాపై మాటాడక ఇక్కణ్ణించి దయ చెయ్యండి (అంటూ తలమీద అపేషెటు కున్నాడు).

చంద్ర : సోపనాథంగానూ, అయన పరిమీద నెల్లా వంటున్నాను. తిరవాలి నింపాకిగా వాళ్ళా గుణ్ణివచ్చు. ఇప్పుడు మరి, లెండి.

పోమ : ఈ పద దానికి మళ్ళీ మనోపృథ్వియేనుకుగా!! బాబూ, రవలయ్ బాబూ! తప్పులుంటే తమింను. మనవాళ్ళలోకల్లా నువ్వే ప్రేమంసుడి వసువు. కలిగినవాడివి. కలకాలం వర్ణిలు. దానికితోడు అపవహిత ఉన్నవాడి కన్యపడితినా—అప్పుడే దేగు పెట్టకున్నం నుకు—ఏకాకోపల సంప్రదించు మూర్తి లాంటి వాడివేనని నీకందరూ సోహల్లు చెయ్యక మామ్ర, విన్నావా?

రమ : ఏమిటి వింపం? ఇక్కడకిక ప్రాంతం చెయ్యక (శేఖరంతో) ఎవరయ్యా ఇతనూ, హాసులే తరులుకున్నాడూ?

పోమ : (రమగయ్యికి దగ్గరగావెళ్లి టూటినీద చేతులు వెయ్యబోయేడు. అతను తలవెనక్కి తీసుకున్నాడు.)

రమ : వాటికొ దిస? ఏమిటి చేస్తున్నావ?

పోమ : రమగయ్య బాబూ! నెల్లిని కిరీబం పెట్టుకున్నావు. నాకు తిండిలాట వాడివి. ఈ కష్టంలో సాయపడితినా నా మనవడికి నీ దేగు పెట్టిస్తాను. విన్నావా? అల్లుడిని తప్పించి నేనెవడి కాన్టూ పట్టకోలేను, చూడబాబూ—చేతులుపట్టుకు అడుగుకున్నాను. పిల్లలవాణ్ణి, ఈ కాస్త సాయలాంచేసి కాపాడున్నా.

రమ : (బట్టిగా కేకలేస్తూ లేచి) పిల్లల! పిల్లల వాళ్ళా! పూబకి టకాడా లేనివాడికి పదిమంది పిల్లల!! బుద్ధి జ్ఞానం ఉండొచ్చా? వైసా లేనివాడిని పదిమందిని కంటావా?

పోమ : ఎందుకురా ఆ కేకలూ? (అని ఆశ్చర్యం పడ్డాడు.)

రమ : పదిమందిని కని వాకేసి వాళ్ళికి చేసిందేమి అన్నప్పుడే తిండిపెట్టవు, బట్టబిచ్చవు, చదువు చెప్పించవు, పెంచలేవు, వాషించలేవు, పిల్లలవాట్ల! పిల్లలవాడు! సిగ్గులేదూ చెప్పుకుందా?

పోమ : దానికి సిగ్గుంనుకూ? దానికి సిగ్గు!!

రమ : (కూర్చొంటూ) సిగ్గు లజారే సరవులు, చదువుంపెను. సంస్కారం వుండును. పిల్లల్ని కని పాడెం, వాళ్ళు గాలికి బతికెం, తిండికి నిన్నూ నన్నూ ముప్పెత్తెం. లేకపోనే నీ ఇల్లా నా యిల్లా కన్నంనయ్యెం (అని పోమలోంచి మళ్ళీ లేచి) దొంగలు, దొంగలవుతారు మీ పిల్లలు, తెలిసింగా? దొంగలవుతారు (అని ఆచిచి ఆయాసపడుతూ కూర్చున్నాడు.)

పోమ : ఏమిటా శేఖరం? ఇతగాడికి మరితాని మోయిందేమిటా? నాల్లేగు మనిషిలా మాట్లాడుతున్నాడేమిటి?

[వ్రాపంవల్ల తనని తాను మర్చిపోయినట్టుగా కూర్చున్నాడు రమగయ్య]

వచ్చే కాలం

చంద్ర : సోవనాథం గారూ, మరిప్పుడేం మాట్లాడకండి, నర్సిరండి.

సోమ : నా దేదో తప్పయినట్టు మాట్లాడతా వేంరా? వాడూ ఒంగుకొంటూ ఈ లేస్తున్నాడు కదా, వాణ్ణేం అనవేం?

చంద్ర : సంగలేం బోధపర్చుకొకుండా మీరూ మాట్లాడితే ఎలాగండి? నర్సి రమ్మంటున్నాను, విశేషం?

సోమ : బావుందిగా బాబూ బావుంది. అప్పడగ దానికొస్తే ఇచ్చేదిలేదు చచ్చేదిలేదు. ఇవ్వకపోతే అలాపోయిరి. “ముప్పైవూతులు, కన్నం వేస్తారు. దొంగలవుతారు.” అని చైగా మాలంపనా?

రమ : (గొల్లన్న అరుస్తూ) ముప్పి వెవలవుతారు మీ పిల్లలు. భ్రష్టు వెవలవుతారు మీ పిల్లలు. ముప్పి నెవలూ, భ్రష్టు నెవలూ, దొంగ నెవలూను, తెలిసిందా?

సోమ : (కోపంతో) ఏవీటయ్యా! అయిన కొయితే మృక్కల పక్షదానికొస్తే అబ్బడ మాలలూ అంటున్నావు?

రమ : (గట్టిగానే) అంటాను. మర్సీ మర్సీ అంటాను.

సోమ : అంటావా? అంటే మూతిపల్లి రాలగొడతారు.

రమ : చుటక్ (అని గట్టిగా అరిచి ఆయాపపకుతూ గుండెలు పట్టుకొని మార్చున్నాడు).

సోమ : నువ్వే చుటక్...

చంద్ర : సోవనాథం గారూ!

సోమ : పోనీకదా అని ఊగుకొంటున్న కొద్దీ రెచ్చి పోయి మీదపడి కదుస్తున్నావు మరియే మత్స్య గొప్పవాడినయి నీ దగ్గర డబ్బుంటే ఆ గొప్ప ఆ నెబ్బూ మెకక్కట్టుకుని గంగలో కురుకు, నా కథ్యంతిరం లేదు. మాట్లుమాత్రిం మిగలకు. తెలిసిందా?

చంద్ర : సోవనాథం గారూ!

సోమ : ఉండ్రా! ముప్పి నెవలూ భ్రష్టు నెవలూ అని తిడితే ఊరుకుంటూ రనుకుంటున్నావేంటి?

చంద్ర : టొంసెం కాంతించడీ—

సోమ : నేను కాంతించను, మేం పిల్లల్నికంటే వీడి కేల? కనకపోతే వీడికేల? విడేం పెట్టాగా పోషించాలా? డబ్బులేని వెవలం మేం పిల్లల్ని కనేస్తే వాళ్ళంతా ఒచ్చి వీగు సంపాదించిన మూట పట్టుకుపోతారనేవా వీడి భయం? అంతేనా? వీడిగ్గుండె దవ పట్టుకుందని నేను కంటం మానేశావా? ఏమి? అంతేనా?

చంద్ర : అదికాదండీ....

సోమ : నువ్వునకోం! పెళ్ళాళ్ళని పిలికవి నువ్వు మాట్లాడవే!! మాట్లాడకునకో, నాలాటి వాణ్ని పెళ్ళాడి, ఇంటికి పెళ్ళాన్ని తెచ్చుకుని—ఓ జబ్బుదీ, గుడ్డిదీ, సాటదీ కాదు—పిడికెచ్చు లాటిదాన్ని పెళ్ళాడి ఇంటికి తెచ్చుకొని ఏం చెయ్యమంటావు? కేవుండి పెట్టెవీడ కునోజెట్టి పూచ్చెయ్యమంటావా? ఏమి? రా రివల్యూషనరీ పూచ్చెయ్యమంటావా?

చంద్ర : సోమనాథం గారూ!

సోమ : ఉహూ.. పూచ్చెయ్యమనవు—మరేం చెయ్యమంటావు? పుట్టకముందే పిల్లల్ని చంపేమంటావు. భ్రూహత్య చెయ్యమంటావు, అదేనా అంటావు? లేకపోతే ఆదీ లేకుండా ఒక్క గొడ్డబతుకు బతికమంటావు అంతేనా?

చంద్ర : సోవనాథం గారూ!

సోమ : ఆపస్త సంసార్లు చెయ్యరా! వింటున్నావా? ఆపస్త సంసార్లు చెయ్యగు.

చంద్ర : మీరూగుకోండి సోవనాథం గారూ!

సోమ : నేనూగుకోనా! ఏమి? వాడికి పిల్లలు కావాలా? నా కొద్దూ? ఎం చేతి? వాళ్ళాంటి మనిషి కానూ నేను? నా వంశం నిర్వంశం అయిపోవాలా? వాడి వంశవేద నిలబడాలా?

చంద్ర : మీరేం ఊహించుకొని రెచ్చిపోకండి, ఈ రెయ్యకండి. ప్లీజ్.

సోమ : వాడికెక్కువ మందకల్లేక పోతే పోయిరి.

రమ : చుటక్! గోల్డ్ ఫ్రమ్ హియర్.

సోమ : నీ కెక్కువ ముండ్లకైదురా, హెచ్చుమందుంటే నీ ఆస్తి చెదిరి పోతుందన్న భయం. ఉన్నదంతా దాచుకోటి నిలబడవలసి చూస్తున్నావు నువ్వు. లేవది సంపాద్యాదావని చూస్తున్నాను నేను. హయానికీ నాక్కావారి పిల్లలు, తెలిసిందిరా రవ గయబాబూ! వింటున్నావా? అరవచాకిరీ చేసి బతుకుతాను. ముప్పైతి బతుకుతాను. లేకపోతే నీ నత్తీ నీనత్తీ కొట్టి బతుకుతాను. బతిక లేకపోతే ఛస్తాను. నీ చస్తే నాకులేంది నా పిల్లలు తెచ్చుకుంటారు. వాళ్ళు తెచ్చుకోక పోతే వాళ్ళపిల్లలు తెచ్చుకుంటారు. ఎప్పుడో ఆప్పుకు తెచ్చుకు తీరుతారు. తెలిసిందా? ఇలాగే నీదైతే రేపు నాది. ఏం, వింటున్నావా?

రమ : గంటరేం? వాణ్ని గంటరేం? చూస్తూ వేం శేఖరం? నరసన్నా, పంతులూ, అప్పన్నా

నర : (వీధివైపు నుంచి) ఒప్పున్నా బాబూ.

రమ : వాణ్ని తగిలెయిపోయే శేఖరం!

చంద్ర : మీరు గాథరా పవకంపి (అని సోమ నాథంగో) సోమనాథంగారు...

రమ : (హాగోకి వచ్చిన నరసన్నని చూసి) నరసనా! ఆ మేధుడు నవ్వని మె పట్టుకొంటే; చూస్తూ వేం? గంప

[నరసన్న పస్తా యిస్తూ నిల్చున్నాడు. ముందుకే కదిలేడు.]

సోమ : రారా చెప్తానూ! ఇలా చెప్తాను!!

(ఇంతలో హతాత్తుగా కీధి వైపునుంచి "తెలంగాం పారి" అని కేక వినవచ్చింది. అందరూ ఒక్కసారి నిశ్శబ్దంగా ఉండి పోయారు. "పార్, తెలంగాం" అని మళ్ళీ విన వచ్చింది కేక.)

రమ : ఎవరికా తెలంగాం? ఎవరికి?

చంద్ర : చూస్తూ (అంటూ ముందు వైపుకి వెళ్ళేడు; నరసన్న కూడా ఒచ్చేడు. తెలంగాం వుచ్చు కొని హాలోకి వచ్చేడు. నరసన్న కూడా ఒచ్చేడు. రెండు చేతుల్లోనూ రెండు పట్టుకు కూర్చున్నాడు రమణయ్య. అటూ ఇటూ పచారుచేస్తున్నాడు సోమనాథం)

సోమ : (ఆ) ఏమిటా తెలంగాం?

చంద్ర : రమణయ్యగారికి.

రమ : నాకా? ఏనీ కళ్ళతో? ఇలాగే (అంటూ కళ్ళతోడు తీసి తగిలించుకున్నాడు. శేఖరం తెలిగ్రాం అతని చేతికిచ్చేడు చించి చనువు కొని, కంపించి పోతూ కాయితన్ని బారవిడిచేడు)

నర : అదేటి బాబోవ్! (అంటూ అరిచేడు)

సోమ : కళ్లు తేలేస్తేస్తూ దా!

[రమణయ్య కుర్చీలో ఒరిగి పోయాడు. శేఖరం నరసన్నా దగ్గరకెళ్లి పట్టుకున్నావు]

సోమ : ముసలాడు చచ్చిపోలేదు కద!

చంద్ర : ముందు మీరీయ న్నిలా పట్టుకోండి.

[సోమనాథం అతని మీద చెయ్యి వేసి నిల్చున్నాడు. శేఖరం మీద చెయ్యి వేసి చూసే.]

చంద్ర : మరేం ఫర్వాలేదు.

నర : ఏం బయిందేటో? ఒక్క పారి ముందు కొచ్చింది.

సోమ : ఆ తెలంగాం వేరియో చూదా!

చంద్ర : చూద్దాం వుండండి. కొటూ, మడ్డా కాస్త ఒడుల్చేయండి. పెయింటయ్డు. నరసన్నా నువ్వెళ్లి కొంచెం నీళ్లు పట్టా. మీచానేడి? పిలుపు.

న : చినబా బెనగ్గెటం తెల్లిపోవారండి.

చంద్ర : ముందు నువ్వెళ్లి నీళ్లు పట్టా.

నర : చిత్రిం (అంటూ వళ్ళేడు)

సోమ : (రమణయ్య కొటవరులుచేసి ఆ తెలిగ్రాం చూదా.

చంద్ర : (తెలంగాం తీసి చదివి) అర!

సోమ : ఏరింటయింది?

చంద్ర : పెద్దబ్బాయి పోయాట్ట.

సోమ : ఏరింటో, పెద్ద కొడుకే!

చంద్ర : ఆవును.

సోమ : శివవా శివవా! ఎంతమాట విన్నానా!

చంద్ర : ఇక్కడే ఉండండి.

సోమ : నువ్వక్కడి కర్నావు?

చంద్ర : డాక్టర్ని ఫోన్ చేస్తాను.

సోమ : మరి వేగించెయ్యి.

[నరసన్నా, పంతులూ నీళ్ళు పట్టుకొని వచ్చేరు. రమణయ్య ముఖం మీద నీళ్ళు జల్లేడు సోమనాథం. శేఖరం డాక్టరుకి ఫోన్ చేయడానికి వెళ్ళేడు—తెర]

[సశేషం]

కలగూరగంప

ఉపస్థగ సంధియతి

శ్రీ రావూరి దొరసామికర్మ

సంస్కృతభాషలోఁ బ్రాదు లిరవడింటికి నుప
స్థలని వ్యవహారము.

శ్లో॥ ప్రపరా ప్రతివర్త్యత్యగ్య భ్యవానూప సంస్వప
నివినిర్దురుదప్యాజీ క్ష్యవసగ్నాస్తు వింశతిః.

ప్ర, పరా, ప్రతి, పరి, అతి, అధి, అభి, ఆన,
అను, ఉప, సం, సు, ఆప, ని, వి, నిర్, దుర్, ఉత్,
అపి, ఆత్—ఇవి యిరువదియు నుపస్థలః; ప్రకా
శోపస్థగం బాదియగుటంచేసి ప్రాదులనంబడును.

ఈ ప్రాదులకు స్వరములు పరములై సంధి
గలిగినచోట్ల నుభయయతి (పరస్పరమునకేని, వ్యంజన
మునకేని యతి) ఘటించవచ్చు. దీనికే ప్రాదియతి యను
పేరు ఛందాకర్త లొసంగిరి.

అబ్బయోని రజోగుణః ప్రాప్తీదనకు
పద్మనాభః సాత్త్వికః ప్రాప్తీదనకు
(అపృకవీయము-3-183)

ఇంగు ప్ర + ఆప్తి-ప్రాప్తి అని సంధి. యతిస్థాన
మునఁ బ్రథమపాదమున స్వరమునకు, ద్వితీయ పాద
మున వ్యంజనమునకు మైత్రి గూర్చఁబడియో. భార
తాదిగ్రంథములలో నీప్రాదియతులకు లక్ష్యములు
పెక్కులు గానవచ్చుచున్నవి.

ఇతఁ, ఉపస్థగసంధియతి—ఇది ప్రాదియతియని
పైకి స్ఫురింపవచ్చునుగాని యట్లుగాక యందులకు భిన్న
మయి చూపట్టుచున్నది. ఉపస్థగలు పరములగునపు
దుభయయతి ఘటించుట యుపస్థగ సంధి యతి యనఁ
బరఁగును. అనఁగాఁ బ్రాదు లిందుఁ బూర్వమునఁగాక
పరమున నుంపవలయు ‘వృషభ + అధిప’ అనుచోట
‘అధి’ యను నుపస్థగ పరముడు నిలిచి సంధి ఘటించిరి.
‘వృషభాధిప’ యనుచోట సంధిత్వరమునకు స్వర

ముతోఁగాని వ్యంజనముతోఁగాని యతిమైత్రిసేయ
వచ్చు. ఇట్టిది ప్రాదియతిగాక యుపస్థగసంధి యతి
యగును.

అధి + ఈశ-అధీశ-ఇందుపస్థగ పూర్వపదము.

వృషభ + అధిప - వృషభాధిప - ఇందుపస్థగ
యు త్తరపదము.

పైరెండుభయయతిభేదములే. మొదటి దానికిఁ
ప్రాదియతియని, రెండవదాని కుపస్థగసంధియతి యని
పేర్లీ లో భేదము గ్రహింపవలయు.

ఉపస్థగసంధియతి కప్పకవి చూపిన యుదా
హరణులు—

చంద్రికా పరిణయమునందు,

అంతట రుక్మబాహు వసు + భాధిపనందన
యొక్కనాడు... (3-183)

అంతట...వసుధ + అధిప (స్వరగునకుయతి)
కవిజనాశ్రయమునందు,

ఉ. మానుగవిశ్రమాక్షర సమంచితమై
స్వరమాఁ దినం దదీ
యానుగుణాక్షరంబుకొనియైనను జెప్పఁగ నొప్పు
నీ క్రియక

భానుసహస్రభాసి వృష + భాధిపుఁ డెన్నటు
లరయు కమై

పూనినచో నఖండవతి పొల్పును నాదికవి
(పణితిమై (3-184)

భానుసహస్ర...వృషభ + అధిప (వ్యంజనయతి)

అప్పకవి యీ యుపస్థగసంధియతిని బ్రత్యే
కముగాఁ గాక నిర్వ్యసమానయతుల క్రింద నుదహరించి
నాడు. ప్రాచీన లాక్షణికులకు భిన్న పెద్ద నానంతా
మాత్యాములు చెప్పిన ప్రాదియతి కియ్యది భిన్న
మగుటచేఁ గాఁబోలు నప్పకవి ప్రాదియతి క్రింద దీనిని
జెప్పక నిర్వ్యసమానయతుల క్రిందఁ జేర్చి చెప్పె. దీనిని
బ్రత్యేక యతిభేదముగాఁ జెప్పియుండిన రమ్యుతరముగా
నుండును. ఈ యుపస్థగసంధియతిసప్పకవికి ముందు

గాని వెనుకగాని లాక్షణికు లెక్కరు చెప్పినట్లు లేదు. దీని ప్రత్యేకతా విషయ వాట్లుంబనిచ్చి కవిజ నాశ్రయ లక్ష్య మెంతవఱ కప్పకవిమతానుసారియో యిందుక పరామర్శింపవలసి యున్నది.

కవిజనాశ్రయము వేములవాడ భీమకవికృతమని పూర్వ లాక్షణికుల వ్రాతలనుండి తెలియనగుచున్నది కాని లేచన కృతమని నేటి కొందరు విమర్శకుల మతము. ఆ వాదముతో మనకిటుఁ బ్రసక్తి లేదు. ఆ విషయ మెండెవఁ జర్చింపఁదలఁచియున్నాను. కవిజనాశ్రయమునఁ బదియతులు చెప్పబడినవి. అంగుఁ బ్రాదియతి గలదు. అప్పకవి చెప్పిన నిత్యసమాసాద్య భయయుతుల కన్నింటికి మాటొక యఖంశవడియందు కెప్పఁబడియె. స్వరసంధిగూడిన శబ్దవ్యయమునఖంశ శబ్దముగా (ఏక శబ్దముగా) భావించి వాలునకు (ప్రాణి)యతిగూర్చుట యఖంశయతి యనఁబడును. భీమనచెప్పిన యీ యఖంశవడిచేత నప్పకవి చెప్పిన యుభయయతిభేదము లన్నియు గతావస్థ లగును. అప్పకవి కీయఖంశవడి యిచ్చును గాదు. అఖంశవడి సమ్యగింఁచితిమేని సాధారణ స్వరసంధి ఘటితశబ్ద జాల మునకంతయు వ్యంజన మైత్రి చెల్లుబడి కొవలసి వచ్చు. 'ఁముఁడితఁడు, నాకిచ్చును, వేల్పుటావు, సుగుణాకర, ధూసుకోత్రిమ' ఇత్యాది స్వరసంఘటం చెల్ల వారైత్రికి నఖంశవడి యఖంశముగా సాగు త్యము కల్పించును. ఇట్టి యతివ్యాప్తి పరికట్టఁదలఁచి యప్పకవి పూర్వ లక్షణములను ప్రయోగములను బరిశీ లించి యుభయయతి భేదములఁ గొన్నింటిని (పండితులు) గల్పించె. ఇట్టి యుభయయతి కల్పన కప్పకవి ప్రభునుఁడుగాఁడు. ఇది యప్పక వ్యుపజ్ఞము గాదు. పెద్ద నానంతానులు గొంత యిందులకు దారి చూపిరి. అప్పకవి యా మార్గమునకుఁ జక్కిని కట్టు దిట్టములు గావించి యఖంశవడిని నిరసించె. అఖంశ వడి చెప్పనమేని యుఁకఁడికిన యుభయయతు లావశ్యకములుగావని మున్నే చెప్పితి. ఇది యాలో చించియే యప్పకవి యఖంశవడిని ఖండించె. అఖంశ వడి చేసిన యొక కొన్ని భారత ప్రయోగములు గాన రాఁగా నా పాతము లసాధువులని యపపాతములని ప్రియమతానుసారముగాఁ బాఠాంతరముఁ జూపెను. (మా. అప్ప. 3 ఆ. 202—212.)

ఇలఁజెప్పఁదలఁచిన శేమవఁగా, భీమన 'మానుగ విశ్రమాక్షుర' అను పద్యములో నఖంశవడిని శేమన ముంపఁగాఁ, దన కఖంశవడి సమ్యతముగావించె భీమన గారి లక్షణలక్ష్యముల దుష్టమనుటకు వల్ల గాక నిత్య సమాసయతులఁగిందఁజేర్చి యుపసర్గసంధిచే మధ్య

యతి చెల్లుబడియగునని యప్పకవి తనమతమున కను గుణముగాఁ గరిత్రుచ్చుట గమనింపఁదగి యున్నది. కవిజ నాశ్రయకారుఁ డఖంశవడిభేదముఁ జేర్చొని యందులకు లక్ష్యముగా నిచ్చిన పద్యమును నిత్య సమాసయతికి లక్ష్యముగా నప్పకవి గరిచేయుట యస్వరసమునక తప్పదు. ఇఁకఁ జంధికా పరిణయ లక్ష్యసప్త్యము స్వరమైత్రిని జూపుటచే నది స్వర ప్రధానవడికి లక్ష్యమునకేకాని దానిచే నుపసర్గసంధి యతి సాధింపరాదు: వారైత్రికిఁ బ్రయోగాంతర మప్పకవి మాపలేదు. నా పరిశీలించిన గ్రంథములలో నీ క్రింది ప్రయోగము లుపసర్గ సంధియతికి లక్ష్యము లుగా లభించినవి.

విజన—హరివంశము—
శ్రమవేగంబునఁదూఁగ నందఱు వివే + రాపే
క్షిలైడిగి. (పూర్వ—8—97).
(వివర + అపేక్ష)
కల్పరథకి, లాకల్పదయావిలాస లా రి త
సుజనా (ఉత్త—8—44.)

(శిల + అకల్ప)
కేయూర బాహు చరిత్ర
అ నేకబంధుహం, సావలియుం బ్రహృష్టిరతి +
కాంతి సముత్కరి.
(హంస + అవలి) చట్టదంబునై (1-1)
భీ మ ఖం డ ము
ద్యాదశకే.త్ర తీర్థయా + త్రాభివృద్ధి (4-80)
(యాత్రా + అభి).

కవికర్ణ రసాయనము
పై నిగిడించునాట్య ప్రస + భాచరణంబుల
(గి-58).
(ప్రసభ + అచరణ)
కృ, పాతాతమతి నొసఁగవలయుం + బ్రతుత్తిర
మున్ (5-12).

(కృపా + అయతి)
రామాభ్యుదయము
దయజాన్దీపకు మేఘడిగి యతిచింతాకాంత
చిత్రింబునక (7-207).

(చింతా + అక్రాంత)
అల్లసానిపెద్దన యుత్సలమాలిక
పూఁగి మెఱుంగులుకా గోఘృతపాయన
ప్రసా, రాతిరసప్రసార రుచి + రప్రతిమంబుగా సార
పారకుకా.

కరిగూర గంప

(ప్రసార 4-అతి)

వెల్లంకి తాతంబట్ట ప్రణీత కవిచింతామణిలో
వల్లిప్రాసాధికారమునందు నీప్రాదియతి లక్షణలక్ష్యము
లిష్టమై (స).

‘ఋషి విధేయ గుణ-మృద్ధ జగద్వంద్య
అంతకుఁగు కృపాప-రాజ్యఖంఁగు
భంగమతనివలనఁ-బ్రాపింపకుండును
దగ్గరగుణజూడు-చైత్యదమన’.

ఇంగుర బూండ్లర్థమున దాగులకు స్వర్థము
తోను నుత్తరార్థమున హల్లలోను యతిమైత్రి పాటించు
బడినది. ఇది యప్పకవ్యాగులు చెప్పిన ప్రాది యతి
లక్షణమేయగు కాని తరువాతి యీ క్రింది పద్యము
పరికించునది.

‘ధాత్రిః బ్రాహ్మణానాం నాత్రంతు గలిగిన
నుభయమును రచింప నొనరు యతికి
సాత్రిక్త భక్తిః - శైక సేవిత్ కమ
లాలయా నివాస - లక్ష్మ్యమిదియ’

ఇందలి యతి యితర లాక్షణికులు గొప్పన ప్రాది
యతికి భిన్నము. స+అతిరిక్త—సాతిరిక్త—ఇంగు
'అతి' యను నుపసర్గ పరమున గలగు. ఇది యప్పకవి
గొప్పన యుపసర్గ సంగతి యతి యుపసన్నది. అట్టిక
కమల+అలము—ఇంగు 'అత్' ఉపసర్గ; రెండు
వ్యంజనమైతి. తారెంపద్యియతిమైతి (బ్రాదుల
క్రిందనే చూపెను. అతిని మఱియనఁ బ్రాదులు లూర్ప
మందున్న ను బరమందున్న ను స్వర సంఖిఁ గూడఁచో
నుభియము (స్వరవ్యంజనములు) శాల్పబడి యునవి
స్పష్టపఱుచున్నది. అప్పకవియు నీ మార మను. రించి
యున్న మెఱుంగుగా నుండెడిది. అట్లుగాక నిత్య
సమానయతిక్రింద నుపసర్గసంగతియతి నిఁకొకించుట
భిష్యముగా గన్పట్టగు. కవిచింతామణిఁ బరికించిన
అప్పకవి యట్టి భిన్న మార్గము నేల త్రొక్కనో
దురహము.

కవి -చింతామణిలోని యితరకవుల లక్ష్యములు—

వి రా ట ప ర్వ ము

౧) యన గౌరవాఁ బడఁగు చెల్వకు
 జిత్రిము పల్లవింప భిఁ
 దాయతి మూర్తియే హరిహరః
 రంబగు రూపము దాల్చి...
 వాచన సోముఁడు—
 † ఆ పాద భిఁగలంకా
 రాపాదిత చాదు తాత్పర్యము—

ఇందుఁ దిక్కిన పద్యములలో 'భద్రదాయిత
మూర్తి' యనుపాఠము గ్రాహ్యము. ఇది క్యక్ష్ ప్రతిష్ఠ

యాంతురూపము. 'భద్ర + ఆయత' అను రీతి సవర్ణద్వీర సుధి (భద్రాయత) చేసిన రూపము గాదిది. ఇవిష్ట యము నష్టకవి నిర్వ్యయమాన విక్రాంతలక్రింద వ్యాఖ్యానించె. అతఁడీ తిక్తనవద్యమును, దీనికిముందు నన్యయ పద్యమును (మృతరాయిత శక్తిశావి ధృతరాష్ట్రాద్యైశ్చ) తద్యములుగా నొసంగి యీ క్రింది వదనమున విష్టు పంఘుర్పించె—

‘ఈ రెండు పద్యములకుందును నన్నయ తిక్కన గార్లు భూమర భద్ర శిల్పముల కక్కో’ (పత్తిసూతములు చెసి సంఘ కృత్వి శామంబులుగాను బ్రయోగించిరి. అది గానక గింద త్త రెండు శిల్పములమీఁదను, అకారమున్నవి. నిత్యరహసన వానికేతలని బ్రముయదుక. శిల్పనాతిమతలన వానికే దీర్ఘములు వచ్చినవిగాని అందుకా’పల అగులు లేవు.’ (8-189)

బహుశా, అతఁడీతాతఁడట్లు ప్రాదియతి క్రింద నిచ్చిన యీ తిక్కన లక్ష్యము మనసునం గుంచు కొనియే యీ రీతి రచించెనఁగాఁబోలు. క్యోక్ ప్రత్య యాతలముగా గ్రహించిన నిందుఁ బ్రాదియతికి బ్రసక్తి లేకపోవును. 'భద్రద+అయతి' అని సంధి విభాగము గ్రహించితిమేని 'అక్' ఉపసర్గ నిలిచి తాతంట్లు మఱియన నీ లక్ష్యము ప్రాదియతిక్రింద నుదాహరణ మగు. ఇక సోమనగారి పద్యములో 'అలంకార+అప్రాదిత' అనునొక 'అక్' ఉపసర్గ పరమందుఁ గలదు; హస్త్యైత్రి గూర్చుబట్టి. ఈ యతియప్పకవి మఱియన నుపసర్గ సంధియగునాఁబడును. క్యోక్ ప్రత్య యాంత క్షిప్రులంగ న్వరమైత్రి చేయరాదని యప్పు కవీయబట్టును. స్వరమైత్రి ఘటిత ప్రయోగముఁజేడి కనుపర్తి యబ్బుమామఘ్రి కవిరాజ మనోరంజ నముగాఁ గానవచ్చెను.

మరిన్ని, కావలసిన నోపడే + హాయిమాన
(5-76)

ఇంక నిట్టి ప్రయోగములున్నవేమో పరిశీలించ
వలయు.

ఈ క్రింది ప్రయోగము పాఠింపుఁడు—
రాఘవ పాండితీయును (4-155)

* కవిచింత మణి యముదితిసు. దీని ప్రతులు మద్రాసు - ఓరిజనల్ లైబ్రరీను, కాకినాడ యాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు కాలయములోను గలవు. ఈ ప్రతుల సంపత్తిచి పరిశోధించి ఓకతో నీ గ్రంథము వాణిశ్వరాచార్య రక్తమై ప్రదర్శార్థము వ్రాసి యితి.

† పద్య ముత్తరహరివంశములోఁ గానరా లేదు.
ఇది యాతని ప్రార్థన హరివంశములోనిదేమో?

కీ! వేమణు మనసుర్యశ్చ
తామలకీ ఘోరవీర-తరువాగకరం
భామిత వర్షము.....

రామాయణపక్షమున 'గురు—అశ్వత్థ—ఆమ
లకీ' అని,

భారత పక్షమున గురు—అశ్వత్థామలకు—ఈ
అని పదచ్ఛేదము గ్రహింపవలయు. ఇందు ద్వితీయ
చండాదియందు భారతపక్షమున 'త' కార వ్యంజన
మును, రామాయణ పక్షమున ఆకార స్వరమును నీడిం
చును. యతిరెంటికీ బొంది పాసగి యుండువలయు.
యతిస్థానమున తకార వ్యంజనమే (తగ) నిలిచి
యున్నది. రామాయణ పక్షమున 'అశ్వశ్చ+ఆమలకీ'
అనుచో స్వరప్రధానతకి గూర్చువలసియున్నను 'ఆక్షా'
ఉపసర్గ పరమందుకుటచే నుపసర్గసంధియతి ప్రకా
రము వ్యంజనమైతి (తా—త) చెల్లుబడియగును.
భారతపక్షమున వ్యంజనమైతి యనివార్యమేకదా?

* ఇటీవలి రాఘవపాంపియవ్యాఖ్యాతలు
భాష్యకాచార్యులు (కవి భావ ప్రకాశకా వ్యాఖ్య-
ఆనంద పెన్సు ప్రకటితము) ఈపద్య వ్యాఖ్యలో నిది
ప్రాదియతి యని పేర్కొని నై కవించితామణి లక్ష
ణమునే (ధాత్రి (బాదియోగ...)) ప్రమాణముగాఁ
జూపిరి.

హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానవ్యాఖ్యాత చిత్ర
కవియనంతయ,

'నీ||...గంగ, వాహ సమున్మిత-ద్వాలోల
జిహ్వలో' అనుచోట (ప్రాదియతియని పేర్కొని నైకవి
చితామణి లక్షణమే వ్రాసి, తిర్వాత 'అశ్వశ్చామల కీ
ఘోర వీరతరు' అను నై రాఘవపాంపియ పద్యము
నందులకు లక్ష్యముగాఁ జూపెను. ఇందు నూత్న
ముగాఁ బరిశీలింపదగిన యంశ మొకటి గలదు.

'వాహ.....వ్యాలోల' అనుచోట 'వి+ఆ
లోల' అని పదవిభాగము. వి, ఆ (కీ) రెండునుప
ర్గతే, పూర్వ పదములందు నిలిచియున్నవి. పూర్వ
పదముపసర్గయై స్వరముపర మైనదిగాన పట్టి సంధియం
చుభేదయతి (ప్రాదియతి యగును. కాని యిందుఁ బర
మందునుపసర్గలదు. అప్పట్లను నుపసర్గసంధియతియు
నగును. అప్పటికిగారి మరలను ననుసరించి యందుఁ
బ్రాదుర్వససరి సంధియతియు రెండు చెల్లుబడియగును.
మొదట ప్రాదియతి చెల్లుమండఁగాఁ దిర్వాతి యుప
సర్గ సంధియతి చెప్పికోసపరము చూపట్టదు. మఱి
రాఘవ పాంపి వియపద్యమున నన్నచో యుపసర్గసంధి
యతి యొక్కటే చెల్లును. వ్యాఖ్యాత చిత్రకవియనం

తయ 'వ్యాలోల' అనుచోటఁ బరంబుననున్న యుప
సర్గనే మనసునందితులొని (ప్రాదియతియని పేర్కొ-
న్నాడని యాతఁడొసంగిన లక్ష్య లక్షణములవలనఁ
చెల్లునుచున్నది.

ఇట్లే ప్రాదియతి, యుపసర్గ సంధియతి యను
భేదమును బాటింపక యుభయము నొక్క (ప్రాదియతి
క్రిందనే పరిగణించుట సమీచీనము స్వరసముగా
నుండునని వోచెను. ప్రత్యేకముగా గ్రహింపఁదలంచి
నచో నుపసర్గసంధియతిని నిత్యసమాస యతిలోఁ
తేర్చక యుండుటే సంగత మగు నని యెఱుంగునది.

కొన్నిపదములు:

వాటియర్థములు

శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యకౌత్తి

౧. బాడుదల

కీ.ర. "బాడు=మునుంగు" అనియు, "బాడుదల
(బాడు+తిలగించుట) = ఆవహించుట" అనియు
నర్థములు చెప్పి, 'బాడుదల'కు ఈ క్రింది ప్రయోగములు
చూపినది.

(1) "భీతిఁ బాడుకు పురుహూతు వెన్నెని
బాగుదలఁబట్టి" (లక్ష్మీనృ. 2-116)

(2) "బాడుదలఁ బట్టి కొలమునఁ
గూపని చెను గంచుఁ దెట్టుకొనఁ జూచియుఁ జే
యాడక విడిచిన నూపనిఁ
బాడెం గోగుపురఁ దైత్తిపతి జనునెనుక" (కవికర్ణ. ౨. ఆ.)

("బాడుదలఁబట్టు...చెనుగంతు ... దైత్తిపతి
జనునెనుక" అని వావిళ్ళ (పతి పాఠము)

* రాఘవ పాంపియమునకు రాఘవపాంపి
వీయాదర్శమును పూర్వవ్యాఖ్య యొక్కటి గలను.
తిక్కర్త ముద్దరాజు పెదరామన. ఇతఁడు కవిజన
సంజీవని యను సుప్రసిద్ధి లక్షణగ్రంథమును రచించిన
ముద్దరాజు రామనకు న్నాజుఁడు. వ్యాఖ్యాత ముద్ద
రాజు పెదరామన, లాక్షణికుడు ముద్దరాజు రామన
యన్నదమ్ములు. వాఁటి వీరేశలింగముపంతులు మొదలు
పెరువజకుఁ గల కవి చరిత్రకారు లందఱు దీనిని
బరిశీలింపక కవి సమ్మతనీ కర్త ముద్దరాజు రామనయే
రాఘవపాంపియ వ్యాఖ్యాత యని బ్రుహసి వ్రాయు
చున్నారు. ఇది పొరపాటు; ఇతఁడెని సవరించు
కొందురు గాక.

కలగూరగంప

(8) “బాకుదల నొండె పట్టుము పాండుతనయ ముఖ్యు” (భార. కర్ణ. ౨. ఆ. ౬)

శి. ర. చెప్పిన యర్థము సరియైనది కాదు. ఎందు వల్ల ననగా :—

బాకుదల=ఆవమానించుట-యగుచో, పై పద్యము లలో—బాకుదలఁబట్టి = ఆవమానించుటను బట్టుకొని— అనియు, బాకుదలబట్టుము. ఆవమానించుటను బట్టు కొనుము అనియు నర్థముగను. అది వికృతప్రసంగ మగును గాని సరియైనభాష కాదు.

పై పద్యములనుండి నిఘంటువు తీసికొనవలసినది— “బాకుదలవట్టు” అను క్రియనుగాని, “బాకుదల” అను విశేష్యమును కాదు.

“బాకుదలవట్టు” శిబ్దప్రకృతి. చెఱపట్టు—ఆని యర్థము. అందు కీ క్రింది పద్యము ప్రమాణము.

“కడిది మగంటిమిం దొడరి
కయ్యమునం దిన బాహుదర్శమే
ర్పడ ననురేంద్రు బాకుదలవట్టిన
రావణి శోమదీప్తుఁడై”

(భాస్కర. యుద్ధ. 443)

అనురేంద్రు బాకుదలవట్టిన రావణి—యనగా ఇంద్రుని చెఱపట్టిన యింద్రజిత్తు—ఆని యర్థము.

తా నింద్రుని జెఱపట్టినట్లు రావణియే చెప్ప చున్నాడు. వినుడు.

“జంభారిం జెఱగొన్న యే
గలుగఁగా కాఖా మృగశ్రేణిచే
సంభోరాశి లంకపం కరిగ దైన్యంబు”

(౧—౧—542)

“బాకుదలవట్టు”—వికపదక్రియ గావున అందరి “బాకుదల”ను విశేష్యముగా తీసికొనుటయు, “ఆవమానించుట”—యని యర్థము చెప్పబడును సరికొ దన్నది యిక్కడ సారాంశము.

నేటి ముద్రితప్రతులలో పాఠములు శి. ర. లో నున్నట్లే యున్నవి. మరియు కర్ణపద్యము (వావిళ్ళ ప్రతిలో, —“అనిలనందనుని బాకుదలఁబట్టి” (1.42) అని యున్నది.

పై పద్యముల నన్నింటను “బాకుదలవట్టు”అని క్రియగా నే యుండుట యుచితము. (బాకుదలఁ— పట్టు—అని వ్యస్తపదములుగా నుండుట యుచితము కాదు.

“బాకుదల నొండె పట్టుము”—అనుటయు సరి కాదు. “బాకుదలయొండె పట్టుము”—అని యుండ నగును.

బాకుదలవట్టు; చెఱపట్టు; నిజముపట్టు వంటియేక పదక్రియలలోని విశేష్యములను వేర్వేరి యర్థము

చెప్పట పారపాటు. ఈ పారపాటు శి. ర. లో పలు మారు జరిగియున్నది.

N. B. శ్రీ జేలూరి శివరామకృష్ణిగారు సవరించిన - నృసింహపురాణములో “బాకుదల వట్టి” అనియే యున్నది.

౨. పలుగఱసేయు

శి. ర. “పలుగఱ (పలు+కఱ) = పండ్లపాడి” అని యర్థము చెప్పి, “పలుగఱసేయక పనువును నరి పించుకొనక” అను (ప్రభా. ౫. ఆ.) పద్యము నుదాహరించినది.

పలుగఱ — “పండ్లపాడి” యగుచో—పలుగఱ సేయక=పండ్లపాడి (తయారు) చేయక—అని యర్థ మగును. ఆ యర్థమున కొ పద్యమున ప్రసక్తిలేదు.

పలుగఱసేయక=పండ్లతోముకొనక—అని సరి యైన అర్థము.

పలుగఱ—అనగా (పలు+కఱ) పలుతోము పుల్ల (దంతకౌష్ఠము) గాని “పండ్లపాడి” కాదు.

పలుగఱ—అను విశేష్యము, చేయు—అను క్రియ యేకమై శి. ప. క్రియగా మారి “పండ్లతోము” అను నర్థము నిచ్చుచున్నది.

అందువల్ల ఆ రెండు పదములను విడదీసి యర్థము చెప్పరాదు. అంతేకాదు. “చేయు” కు “పలుగఱ” ను కర్మగా భావించి “పలుగఱజేయు” అన రాదు.

౩ బాసగిల్లు

శి. ర. “బాసగిల్లు=బలాత్కరించుట” అని యర్థముచెప్పి, యీ క్రింది పద్యము నుదాహరించినది.

“పూనినరీతి రారి తిలఁపుల్ వశిషాసములున్ జలంబున బాసగిలంగ నీప్తి యొకపద్యముఁ గూర్చుగ వచ్చుగాక యాఖ్యానకథానుకూలముగఁ గావ్యముఁ జెప్ప వశంబె” (ద్రా. ౧. ఆ.) (“వాని తిలఁపు లప్పడె బాసములున్” అని ముద్రిత ప్రతిపాఠము)

బాసగిల్లు—యనగా, - బలాత్కరించినప్పుడు రాక యాడిగిలఁబడుట గాని, బలాత్కరింపఁబడుట కాదు.

భావములు, యతిపాపాదులు తిన యచ్చ వెంట రాక యాడిగిలఁబడుచున్నను, చలపట్టి యాడ్చి తెచ్చి యెట్లో ఒకపద్యము చెప్పవచ్చునె గాని, — కాకవికి—దిక్కుని కౌవ్యముచెప్ప వశిమగునా? అని పద్యభావము.

కావున శి. ర. చెప్పిన యర్థ మెప్పును.

(బాస, ఈ పదమును “పాసగిల్లు” అని పరు పాడిగా చూపి, “To hesitate” అని యర్థముచెప్పి, పై పద్యము నే ఉదాహరించి, — “పాసగిలంగ —

అనగా బలాత్కారముగా అంటే సరసముగా వున్నది అయితే దానికి వక సాధకమున్ను కనుపడలేదు" అన్నాడు.

కాని, పానగిలంక్ష = బలాత్కారముగా — అనుట పొసగదు. (శి. ర. క రి, బ్రాహ్మణు మిద ఆధారపడియే — “బలాత్కారము” అన్న యర్థము చెప్పవచ్చు)

(బ్రాహ్మ, — “...వశించె సన్న మెల కావగ జల్లి నేయు నది కలైకుపుట్టు నేను నేగ్గు నే?” అని పద్యము వ్రాసిగా నిచ్చియున్నాడు.

దానిని బట్టి, — జల్లి (= సారే పురుగు) సన్నగా వున్నాయను భావము. అరిక యేనో అలు నేగాని, అది కంటికిందగిన పుట్టుములు నేను నేగ్గునా? అటే కాకవియు నేనో ఒకపద్య ములలడే గాని-కావ్యము చేయజాలకు-అన్న యర్థ మెట్టి స్ఫురించుచున్నది.

కాని, ‘జల్లికి సారేపురు గన్న యర్థ మే నిఘంటువులోను లేదు. విచారించవలసియున్నది.

మరియు, బానగిలు; పానగిలు అను గ్రంథ రూపములలో సరియైనది? అన్న విషయము కూడా విచారణీయమే.

పానము + ఇల్ల = పానగిల్ల - అయ్యిండు నని నాయుమా. (పానము = లింగపీతము. శి. రి) పానగిల్లు అనగా, పీతము వేసికొని - (కదలక పానకొని యుండుట, యరి యర్థముకొచ్చును.

౪. కుమ్మి

శి. ర. “కుమి = కుమాల విశేషము” అని చెప్పి, — “శి ద్విశేషనామంబులు తనగు చుండుఁ గొట్టె కూటు పాదక కుమి బొట్ట యనగ” అను ఆం. భా. పద్యమును చూపినది.

మరియు, “కుమ్మి-‘కుమి’కి మొడిటిరూప” మని చెప్పి, “మాసి ముల్లడిచి కుమ్మలు కొల్పువై మెత్తు లాడ్వండు పనెన నుండుఁగాని” అను ‘పాంశురంగ’ (ర. ౧౮౯) పద్యము నుదాహరించినది.

(నూ. ని., వా. ని. కూడా-కుమి; కుమ్మి అను గూఢములనే గ్రహించి, పాంశురంగ-పద్యమును ‘కుమ్మలు కొల్పు’ అను పాఠముతో నే చూపినది.)

కుమాలవిశేష-మను నర్థము నిచ్చు పదము ‘కుమ్మి’ గాని ‘కుమి’ కాదు.

(1) బ్రాహ్మ, — “సమ్మి A high basket for holding corn బుట్ట” అని వివరించి, “పపితుక నిర్ణయ మెగుగు భిక్షు కన్న మొంగి కాని వే, కురకపు నీ గృహంబునను గుమ్మలు గాదెలు కాన మెక్కడె” (చెన్న బసవ. IV. 102.) అను ప్రయోగము నిచ్చి యున్నాడు.

(ఈపద్యములోని గుమ్మలును కూడా నూ. ని., వా. ని. ‘కుమ్మలు’ గానే భావించి, యీ పద్యమును ‘కుమ్మి’ క్రింద చేర్చినది.

౧౮౭౨ లో అచ్చైన ‘ఆంగ్లదీపిక’ అను నిఘంటువులో,

(2) “సమ్మి = ధాన్యాగారము” అని యున్నది.

(3) “సమ్మి = ధాన్యాగారము” అని ఆంగ్లపద పారిజాతము.

(4) “సమ్మి = గాడి” అని ఆంగ్లవాదస్పర్థ్యము. సమ్మి, సమ్మలు-అను రూపములు నేను నెలూరు-గుంటూరు మండలములలో-వాడుకలోనున్నవి. (కుమ్మి కుమ్మలు-నా కక్కలను చెవినిబడలేదు.)

ఎందు కెక్కువ దిర్ఘ : — ‘పాంశురంగ’ పద్యములో నున్నదియును ‘సమ్మి’లే. కుమ్మలుకావు.

ఆ పద్యమును ‘కుమ్మి’ క్రింద, — ‘కుమ్మలు కొల్పు’ అను పాఠముతో చూపిన ఆ శి. ర. యే, — ‘మెత్తు’ క్రింద — ‘సమ్మి కొల్పు’ అను పాఠముతో చూపినది.

తెన్నెళంవారి (1922) ప్రతిలో, — ‘సమ్మలు కొల్పు’ అను పాఠము — ‘సమ్మలు కొల్పు = బుట్టలలోని ధాన్యము’ అను అర్థము ఉన్నది.

19౯2 లో, శ్రీ బులుసు వేంకటరమణశాస్త్రిగారు పెక్కు ప్రతులను పరిశోధించి, సాధు పాఠములను సంతరించి, తమ టీకతో ప్రచురించిన ప్రతిలోను ‘సమ్మలుకొల్పు’ అను పాఠమే యున్నది.

కాబట్టి శి. ర. యిచ్చిన ‘కుమ్మి’ — ‘కుమి’ అను రూపములను, ‘కుమ్మలు కొల్పు’ అను పాఠము సరియైనది కావని నా యభిప్రాయము.

౫. గుమ్మలకొల్పు

శ్రీ వేంకట రమణశాస్త్రిగారు, —

“మాసి ముల్లడిచి గుమ్మలకొల్పువై మెత్తు లాడ్వండు పనెన నుండుఁగాని”

అను సాధు పాఠమునే గ్రహించినారు గాని అర్థము చెప్పటలో చాల పొరపడినారు.

“మాసి = (ధాన్యపు రాగులను) కప్పి; ముల్లడిచి మూతలకు వేకులుకొట్టి; గుమ్మలు కొల్పువై = గోతలలోని (పాతరలలోని) ధాన్యముపై; మెత్తులు మెత్తబడిన పూతలు; అడ్వండు = తీయఁడు” అని వారి టీక.

(ఎ) పద్యములోని ‘సమ్మలు’ గాదెలుగాని, ‘ధాన్యపు రాగులు’ కావు; ‘గోతలు’ — ‘పాతరలు’ ను కావు.

మందముగా మట్టితో మెత్తబడి - నన్నుగా
పూయబడు పెద్ద గాదెలుగు ముగ్గులను బును. పూ. టి.
లో—“గుమ్మల కొల్లు = బుటలలోని ధాన్యము”
అని యర్థము చెప్పబడి యున్నను బులును వారు
గ్రహించలేదు.

వాని, గుమ్మలను ‘ధాన్యపురాసు’ లని యొక
మాడును, ‘పాతిర’ లని యొకమాడును అనుటవలన వారికి
గుమ్మ-ధాన్యపురాశి - పాతిర - అనువాని రూపభేదము
తెలియ దనుకొనవలసి వచ్చుచున్నది.

(బి) “ముల్లడిచి = మేకులుగొట్టి” అనుటయును
తప్పే. ముల్లు అనిగా చెట్టునబుట్టు కంటకము. (గుమ్మ
ముల్లు, బలుసుముల్లు, ఈతముల్లు మొదలయినవి.)

మేకు—అనగా ఇనుముతోను, కొయ్యతోను
చేయబడు చీల, గనికి మొదలయినవి.

బ్రాను ఇట్లు తెలిపియున్నారు :-

“ముల్లు—A thorn a spur, a prickle.”

“మేకు—A wooden or iron peg, a nail
a stake or spike - గూబును - మేకును పెరికిన
కొఠి.”

“ముల్లడిచి”—అనగా కంప కొట్టి—అని సరి
యైన యర్థము.

(1) “ముల్లిగు—to plant thorns. ముల్లిడి-
setting up a hedge. చుట్టూ కంప చేసి”
(బ్రాహ్మణము)

(2) “నును దినసీను చేసికొని ముల్లిడి”
(ఆము క్తి. 4. 219)

“ముల్లిడి — సరిహద్దుగా ముండ్లకంచెను.
వాటి”—అని వేదంబారి వ్యాఖ్య.

ధాన్యమును గుమ్మలపోసి, గడ్డికప్పి, దానివీడ
పేడలోకలిపిన మట్టి మెత్తి, ఆ మెత్తును ఎలుకలు
కొట్టకుండుటకై ఈకంప పడుతురు. ఈ ప్రక్రియ
తెలిసిన వారికిగాని పై పద్య మర్థముగాదు.

(c) కొల్లుపై మెత్తులు—అనగా కొల్లుమీది
మెత్తులు—అని యర్థము. కావున ‘చైన’ అనుట
సరికాదు.

(d) “మెత్తబడిన పూతలు” అనుటయును
సరికాదు. మెత్తబడునని “మెత్తు” లును గాని
“పూతలు” కావు.

౬. కుచేరాక్షకేళి

“క్రీడించు నొకవేళఁ దోడి బాణురంగూడి
యక్షిగగరిఁ కుచేరాక్షకేళి” (పాండు.
౪. ౧౩౪.)

ఇందరి “కుచేరాక్షకేళి” నిఘంటువుల,
వ్యాఖ్యానములు అర్థము నిట్లు చెప్పినవి.

(1) “కుచేరాక్షము=బాలక్రీడా విశేషము”
(శ. ర.)

(2) “కుచేరాక్షకేళి=వెన్నెలకుప్పలకూట-
(తెన్నెరంబారి టిక) కుచేరాక్షము=బాలక్రీడా
విశేషము. (వెన్నెల కుప్పలకూట—య ని
వ్యాఖ్య)” నూ. ని.

(3) “కుచేరాక్షము = బాలక్రీడావిశేషము,
దాచుకు మూతలు” (నా. ని.)

(4) “కుచేరాక్షకేళి=బాలక్రీడావిశేషమును-
వెన్నెల కుప్పలకూటను” (బులుసు వారి వ్యాఖ్య)

నిఘంటుకర్తలు, వ్యాఖ్యాతలు కూడా—
కుచేరాక్ష=కుచేరాక్షకేళి కబ్బముల యర్థమును గూర్చి
అంతగా విచారించినట్లు లేదు.

“కుచేరాక్ష” మనగా గచ్చకాయ.

కుచేగని కొక కన్ను కాయ కన్ను. “కాయ
కంటి” అని యతికి పేరును కలగు. కాయకన్ను
గచ్చకాయను పోలియుండును. కుచేగని యక్షివంటి

రివైజ్టు ఎడిషన్ వెలువడినది.

శ్రీ శ్రీ పండిత వంగూరి సుబ్బారావుగారి

“ఆంధ్ర వాఙ్మయ
చరిత్రము”

శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావు, ఎం. ఏ; గారి

ఊరిక, అనుబంధములతో.

చిక్కిని ముద్రణము - చిత్రపర సంశోధితము

అందమైన బాకెట్ తో - వెల: రు. 10-0-0

పోస్టేజి రు. 1-0-0.

కమలా కుటర్ ప్రెస్; నరసాపురము

(పల్లె గొల్ల జిల్లా.)

దన్న యర్థముచేతనే గచ్చకాయ “కుచేరాక్షి” మైనట్లు హిందూ యున్నది.

(తాగ్మములో, — “కుచేరాక్షి — A Kind of nut same as గచ్చకాయ” అని యున్నది.

వెన్నె వేంకటేశ్వరమూర్తిని (1898 సం.) సంస్కృతాంధ్ర నిఘంటువులో, — “కుచేరాక్షి = కలుగొట్టుచెట్టు, గచ్చ చెట్టు” అనియున్నది.

అందువలన కుచేరాక్షి కేళి = “గచ్చకాయలాట” యగునుగాని పేరులేని “బాలక్రీడావిశేషము” కాదు — వెన్నెల కుప్పయాట కాదు; దానిగుఱముఠలను కాదు. “సాగటాలయాట” కని గచ్చకాయల ఆటను యుక్తవిహరణ మనియు ననియున్నాడు.

“వెలయుం చె యుక్తవిహరణం బుకాధి రాజ కింకర శిరో రత్నరాజి” (3178)

ఇక్కడ, బులుసువాగు తమ టీకలో, — “యుక్తవిహరణంబుక, వెలయుంచె = కుచేరాక్షి మను ఆట వాడెను” అని పూర్వ టీకలోని మాటలనే వ్రాసి, తాత్పర్యములో, — “సాగటాలయాట పిల్లలు చిన్నతనమున వాడునట్టిది” అని వ్రాసినాడు.

కుచేరాక్షి (యుక్తవిహరణం) కేళి — అను పదమునకు, — “వెన్నెలకుప్పయాట” అని యొకమారును, “సాగటాలయాట” అని యొకమారును అర్థము వ్రాయబడలనవారి కా యాటల తత్త్వము తెలియదని యేర్పగుచున్నది.

“వెన్నెలకుప్ప” అనగా, పిల్లలు వెన్నెలలో నుట్టిని కుప్పలుగాపోసి ఆడుకొను ఆట.

“సాగటాలయాట” అనగా పెద్దలు పాచికలతో ఆడు ఆట.

కావున, కుచేరాక్షి కేళి = “వెన్నెలకుప్పయాట” యనుటయు, వెన్నెలకుప్పయాటను “సాగటాలయాట” అనుటయు, సాగటాలయాట “పిల్లలు చిన్నతనమున వాడునట్టిది” యనుటయు పొరపాటని నా మనవి.

చిన్నికళష్టానికి — గచ్చకాయల (ఆట) తోడి సంబంధ మా గ్రంథమున పలుమారు జెప్పిమై యున్నది.

ఒక కొన్ని యదావరణములు :—

(1) “సంచిబట్టిన పద్మబాతాపముల రీల వలకల గచ్చకాయలు ఘట్టి” (2.14.)

(2) “వోడల యడ్డతిత్తులు వేలక” (2.88)

“వోడల యడ్డతిత్తులు = వోడల ప్రక్కలనున్న గచ్చకాయల సందులు” అని బులుసువారే వ్రాసి యున్నారు.

(3) “కలవ ఖగవధ విధానా కలిత ఘటిక లనగ గచ్చకాయలు వలచే నెలకొను నల జరివిలి వ న్నెల వన్నెల సంచి నిండి యింపలం రక” (2.87.)

(4) “బర్హుడి బంధ మా యెల్ల పచ్చవెనుగు గచ్చకాయల తిత్తియొక గంటకై (?) గలిగి వివారింపుచు జాంబరీకంబు నంగు నంగు లేబట్టి” (2.12.)

(5) “గచ్చకాయల్ క రాధి ప్తి తా జాంబరీకంబులూ వాడ గడుక జిత్తిభ్రమ్రంబునక నిర్వివక” (4.77)

(6) “గచ్చకాయ లెంచి యాడువాని..... పాంకు రంగ విల్లక” (5.197)

ఈ ప్రయోగములను బట్టి, కుచేరాక్షిము = గచ్చకాయ. యనియు, కుచేరాక్షి కేళి = గచ్చకాయల ఆట యనియు. నా నిర్ణీతాధిప్తాయము. పండితు లింకను విచారించుదుగాక.

తెలుగుభాషా సమితి బహుమతులు

1954-55 బహుమతి పోటీలో ఈ క్రింది గ్రంథాలను ఉత్తమమైనవిగా నిర్ణయించారు. ఆంగ్లప్రసిద్ధ ప్రభుత్వగ్రంథాలు వ్రాసిన ఈ క్రిందివారికి రూ. 500 వాప్యన బహుమతి ఇస్తారు: నాటకకళ వ్రాసిన శ్రీ మిక్కిలీ సేని రాధాకృష్ణమూర్తి, అమరసింహ అనేకకావ్యం వ్రాసిన శ్రీ జవ్విల సెంకటేశ్వరయ్య.

1955-56 పోటీలో ఈ క్రిందివారికి బహుమతులు లభించాయి. ఆంగ్ల నాగ్గేయకార చరిత్రము వ్రాసిన శ్రీ బాలాంబ్రెపు రజనీకాంతరావు, భూగర్భ శాస్త్రము వ్రాసిన శ్రీ యస్. యల్. నరసింహం, పిల్లలవాటికలు వ్రాసిన శ్రీమతి పి. సీతారాజ్యలక్ష్మి, ఆంగ్ల శిల్ప పరిచయము వ్రాసిన డాక్టరు శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి, ఆరామ కల్పతరువు వ్రాసిన శ్రీ వి. నరసింహం.

గ్రంథ విమర్శనము

హైదరు చరిత్ర

తెలుగు వచనం; మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్య
లిఖిత గ్రంథాలయంవారి ప్రచురణ. సంపాదకులు:
డాక్టర్ యన్. వెంకటరమణయ్య. నెల రు 2-4-0.

దీనిని ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలోని (D. No. 2557) కాగితపునాతిప్రతి నుంచి ముద్రించారు. గ్రంథకర్తపేరు తెలియదు. వాత ప్రతి చివరను, యీ క్రింది విధంగా ఒక మరా. వుంది:

“మరా. ఇక్కడ ఇంకా కొంచెం మతలులు వుండలేను. అయితే మహారాజా కృష్ణయ్య పుస్తకములో అంతమట్టుకే వ్రాయున్నది.”

ఈ వాక్యాన్నిబట్టి శ్రీ వేంకట రమణయ్యగారు: ఈ గ్రంథం అనువాదమనీ, కృష్ణయ్య అనే మహారాష్ట్రీయకడు, ‘బహుశా ఇదే పేరుతో, మహారాష్ట్ర భాషలో దీని మాతృకను రచించి వుంటాడనీ నిర్ణయించారు. ఆ మాతృక లభించనంతకాలం ఇలాటి నిర్ణయం చెయ్యటానికి అవకాశమేమీ కనుపించదు. ఎందుచేతనంటే:

(1) పూర్వం మహారాష్ట్ర పండితులూ, తెలుగు పండితులూ పరస్పరం ఒకరిభాష నొకరు పరిచయం చెసుకుని ఉభయ భాషలలోనూ గ్రంథరచన చేసిన సందర్భాలున్నాయి. ఉదాహరణకు: అలాడి రామచంద్ర సుబ్బాశాస్త్రి అనే ఒకడు (క్రీ.పూ. మహారాష్ట్రీయకా తెలుగువాడో తెలియదు) ‘సిద్ధాంత శిఖామణి’ ప్రకాశముననే జ్యోతిష గ్రంథాన్ని అటు మహారాష్ట్రంలోనూ ఇటు తెలుగు వ్యాసవారిక వచనంలోనూ కూడా రచించారు. ఈ తెలుగు రచన 1837లో ఇక్కడ మద్రాసులోనే ‘చర్చి విచయ ప్రెస్’లో అచ్చయింది.

ఈ తెలుగురచనకు శ్రీ వేంకట రమణయ్యగారు ఒకటిన్నర పేజీలలోపు చిన్న పీఠిక నొకదాన్ని వ్రాశారు. అదీ తెలుగులో కాదు, ఆంగ్లభాషలో రచించారు. అలా ఆంగ్లంలో రచించటంలో గల దౌచిత్యమేమిటో మనకు బోధపడదు. ఈ ఒకటిన్నర పేజీలలోనూ సగంభాగం హైదరు వాడికాడుకు

టిప్పు దుర్బాదులని చెప్పటానికి వినియోగించారు. మిగతా ఆరభాగంలో వీరు నెలదించిన అభిప్రాయాలు బహు చిత్రంగా వున్నాయి.

ఒకచోట:

“Though most of the events described in the work are not unfamiliar to the students of South Indian history, occasionally one comes across a few facts not noticed in other sources.” అన్నారు.

మరొకచోట:

Although the ‘Hydaru Charitra’ does not add much to our knowledge of the history of Hyder and Tipu. it presents a true picture of their respective characters— అని వ్రాశారు.

ఇంకా ఈ గ్రంథం చారిత్రకాధారంగా ఏలేకమేనా ఉపయోగిస్తుందంటారా లేదా? ఆ సంగతి తేల్చుకో?

సారస్వతంగా ఈ గ్రంథం పరికిరాదని కొట్టి పారేసిన రమణయ్యగారు పాత్రా సౌశీల్యం పరికిలప ప్రసక్తి తెస్తారెందుకు?

అటు సారస్వతంగానూ ఉపకరించక, యిటు చారిత్రకంగానూ ఉపకరించక చెల్లగ్రంథమని ఏ చి నప్పడు ప్రజలసామ్య దండుగపెట్టించి ప్రభుత్వ పక్షం దీన్ని అచ్చు వేయించటమెందుకు?

‘The Telugu ‘Hydaru Charitra’ has no literary Pretensions. It is written in

సుందర భారతయాత్ర

కన్యాకుమారి మొదలు కాశ్మీరు వరకు నలదిశల గల వందలాది శ్రేత్రములు, వదివదిములు, చారిత్రక నగరములు, రాష్ట్ర రాజధానులు, శిల్పనిశేషము లతో 180 చిత్రపటములు 770 పైగా పేజీలు గలవు. నెల రు. 4-0-0. ఛాప్లీడ్ 1-4-0.

సాధన గ్రంథ మండలి, తెనాలి.

the spoken Telugu, which was in current use in the Western Andhra and Mysore in the latter half of the 18th century. The language which is replete with Persian military, and administrative terms, is very often crude'—

దీన్ని సాహిత్యగ్రంథంగా రచించాలనే అభిలాష గ్రంథకర్తకే లేదంటారేమిటి? అది శ్రీ సంకట రమణయ్యగారి కలగలేదేమింది. 'అది వ్యవహారిక వచనంలో నాయబడినది...' ('It is written in the spoken Telugu') అన్నది వారి అభిప్రాయానికి ఉపబలకమా? వ్యావహారిక భాషలో వున్నదేదీ సాహిత్యంకాదని శ్రీ వేంకటరమణయ్యగారి అభిప్రాయమైతే వీరి అభిప్రాయంతో మనం ఏర్పడినట్లుండుర్లభమాతుంది ఈ పాటి సాహిత్యగ్రంథం సంకట అలావుంచే ప్రాకృతిభాషలలో వున్న ప్రాచీన సారస్వతి సమద్రుణున్న ఇళ్లకు లింకమవసరమేనా? పరియిన పదజాలం వుండటం, విశేషమే? 'హృదయ యుక్తానికే' తెలుగు సారస్వతిలో స్థానం యివ్వండి? ఈ నాటి తెలుగుభాషలో పరియిన పదాలులేనా? అన్యవేషియాల సన్నిటిలో ఏరివేస్తే తెలుగుభాష గతే

మాతుండి. శ్రీ రమణయ్యగారి ఈ ప్రవచనాలు చాలా అన్యాయంగా వున్నాయి. ఇలాంటి ఉదాహరణ భావంతో ఈ వ్యావహారిక భాషలోని పూర్వకుని ఈ గ్రంథానికి అన్యాయం చేసినట్లే కనిపించుతున్నది. ఏది ఏమైనా ఏవోయూపంలో ఈ గ్రంథాన్ని ముద్రించి అందితేరారు గనుక సహృదయులు ఈ గ్రంథాన్ని పరిశీలించి దీనివయోజనాన్ని నిర్ణయించవచ్చు.

ఈ గ్రంథం ఆశ్వాసాలుగా విభజింపబడివుంది. ఈ ఆశ్వాసాల విభజన రచయితకు సాహిత్యదృష్టి లేదన్న వాదానికి ఆధారంగా వుంది. లభించినంత వరకు మూడు ఆశ్వాసాలుగా వుంది. ముగ్ధరమైన వ్యావహారికంలో ఈ రచన వాహినీగావుంది. మనకున్న ప్రాచీన వచన గ్రంథాలే బహుశా. అనునాతి నాంగ్రహాశ్వాస రంగంలో జీవచ్ఛాపమైన వ్యావహారికానికి దూపురేఖలు దిద్దటానికి నిరంతరం శృషి చేస్తున్న జాతాస్థానీకులు ఈ గ్రంథాన్ని తప్పక పరిశీలించవలసి వుంది. ఈ రచన చారిత్రికమైన చక్కని నవలరూపంలో వుంది. దక్షిణభారతంలో నాటిప్రజాసీకం యొక్క దుర్భరస్థితిని కళ్ళకు కగుతోంది. నాటి ఆర్థిక, సాంఘిక, రాజకీయ పరిస్థితుల నన్నిటినీ దోర్లభ మానం చేస్తోంది. కేవలం తేడలవిధాన, రాజుల మీదా దృష్టివున్న కారణంగా, ఇలాంటి విషయ బాహుళ్యమంతా శ్రీ రమణయ్యగారి దృష్టిని ఆకర్షించలేక పోయింది, నిజంగా దురదృష్టం. ఇంగులో అనేక విషయాలు వివరణలను ఆసక్తిించు గున్నాయి. శ్రీ రమణయ్యగారు మొదటి పది పన్నెండు కేజీల అక్షునా మాత్రం ఏవో కొన్ని వివరణలిచ్చారు కాని తరువాతి బంజరుగా వదిలేశారు. ఇంగులో కొన్ని వివరణలు అర్థంకావు. ఉదాహరణకు మొదటికేజీ క్రింద-నెం. 8. వివరణ: "ఇంగీషు తేడీ తిప్పు—సరిదైన సంవత్సరము."

శ్రీ రమణయ్యగారు చాలా క్రమచేసి మొత్తం ఈ గ్రంథాన్నంతా ఆంగ్ల భాషలోకి అనువాదంచేసి గ్రంథం చివరచేర్చాడు. ఇది వృధాప్రయత్నంగా కనుపించుచుంది. ఈ అవకాశాన్ని, ఈ గ్రంథానికి సమగ్రమైన టీకను సంఘటించటంలోనూ, గ్రంథపు విషయగాన్ని వివరించుటానికి సగిన టీకను అందించటంలోనూ వినియోగించినట్లుంటే ఉపయోకరంగా వుండేది — వ్యావహారిక భాషావిషయం వ్యావహారిక వాగులకు వదిలివేసినా. ఈ గ్రంథాన్ని తెలుగుజాతిలోని అన్ని గ్రంథాల మాటా తెప్పించి జాతాస్థానీకులకు అందిస్తేయగలరని ఆశించుతున్నాము.

జీవాత్మదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్ళి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతి. భారతాంబ బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాధులచేపీడించు
బడుచున్న తన సంతానం!
కోసం ఎంత విచారిస్తూ ఉండో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
ఇప్పుడు ఉన్న అభయం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (పూ.గో.జ.)

గ్రంథ విమర్శనము

భువనసార సంగ్రహము

పద్యరచన : మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయము వారి ప్రచురణ సంపాదకులు. డి. వి. సుబ్బారావు; వెల 1-10-0.

పుస్తకం అట్టవీడ "భరతసార సంగ్రహ"మనీ, లోపల "భరతశాస్త్ర పద్యకావ్య"మనీ అచ్చు వేశారు. ఇలా ఎంగుకు వేయవలసి వచ్చిందో తెలియదు. గ్రంథకర్త : చిట్టకురి దినాకరవారాయణదాస.

సంపాదకులు పీఠికలో ఇలా వ్రాశారు : "కొంకితయనీ గ్రంథపరిమళమును ఇందమర్చుచున్న విషయ వైవిధ్యమును చికిరించినచో రచయితకుల సునుభితమైన లాక్షణిక దృష్టి వెల్లడియగును. విషయ సంగ్రహమునకు వ్రాసిన స్పష్టతతో లక్షాగ్రంథమిది ముచ్చట గొల్పుచున్నది" —

ఈ గ్రంథముయొక్క విశిష్టతను సామన్య పాఠకులు గ్రహించటానికి తగిన అవకాశములను వేటిని చెకూర్చుపోయినా, పై నా క్యాలిబరుగట్టి సంపాదకులు ఈ గ్రంథ ప్రాశస్త్యాన్ని గుర్తించినట్లే మనం ఊహించవలసి వుంది.

ఇది భరతసాహిత్యాన్ని సరిగ్గా తెలుసుకోవాలనే జాత్యాసక్తులకూ, భగత శాస్త్రాన్ని సాధన చేయవలసిన ప్రాథమికములకూ ఉపయోగించవలసిన గ్రంథం. కొట్టి పింకితా భగత శాస్త్రములతో త్సాగం త్సాగం చేసి కూర్చున్న వారు ఈ గ్రంథాన్ని చదువవలసిన అవసరం లేకుండా! అలాంటి సందర్భంలో భరతశాస్త్ర పరిచయంలేని ప్రాథమికములకు ఈ పద్యాలు అష్టమాతాయ అనేవి అదమావాసమైన విషయం. ఇది లక్షాగ్రంథం. దీనిలో సాంకేతికమైన పదజాలం వాడబడింది. అంగుచేత మామూలు మనిషికి అస్థంకావడం దుర్లభం. ఈ పద్యాలకు టకగాని తాత్పర్యంగాని యిచ్చివుంటే బాంబేదీ. సంపాదకులు అలాంటి శ్రమ తీసుకున్నాడుగాని గ్రంథకర్తమైవున్న నాట్య సంప్రదాగానున్న సరించిగాని, రచయిత ఎక్కడి నాడు, ఇలాంటి గ్రంథం రచించటానికి వ్రాసుకోవటానికి ప్రయత్నించుటలో ఆయనకుల సరమాలియ మేమైవుంటుంది, ఇత్యాది విషయాలను అన్వేషించి, తగిన పీఠికను వెలయించటానికిగాని సంపాదకులు వ్రాసుకున్నాడుకాదు. సంపాదకులుగా వీరు నిర్వహించిన కార్యభారమేమా మనకు బోధపడును. దాని నిర్మాణంగా గ్రంథం అచ్చు వేయించి అందజేశాం అంటే

అదీ కనుపించదు. 68 పేజీల చివ్వి గ్రంథానికి 8 పేజీల అచ్చు తప్పలపట్టికను వెలయించారు. అసలు, తెలుగు భాష యందు యేమాత్రం గౌరవంవున్నవాడికైనా ఇంగులో అచ్చయివున్న విధంగా ఈ పద్యాలు చదివితే చిగాకుపుకాకుంది : ఉదాహరణకు : ఈ దిగుత పద్యం ఎలా అచ్చు వేయించాలో చిత్రించండి :

కా. వాణ్ణికొంచన గర్భరాణి నుతిగీ

ర్యాణీపున శ్రోణి స

ద్వీదాపునుక పాణిబంధరల స

శ్వణే పురాణే సుతి

నాణీనాను విచిత్ర నర్తన కళా

నై చిత్రాతీజన

శ్రేణుగించి గణింపజేయ నీనున

నేమించి ప్రాంతంకడన్.

ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంవారు ఈవిధంగా ఈ తెలుగు గ్రంథాలను అచ్చున వెలయింపజేయటానికి వ్రాసినోకటం శోచనీయం.

తె. సూరి.

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

పుకట సరేట్లు

కవరు పేజీలు

4 వ కటం పేజీ కాజుల 100/-

2 లేక 8 కటంలు రు. 125/- గ. 100/-

2 లేక 8 కటంలు రు. 125/-

ఒక (ఒక) రంబు 90/- 75/-

లోపలి పేజీలు

పూరి పేజీ 70/- 60/-

అర్ధ పేజీ 35/- 30/-

పావు పేజీ 20/- 15/-

ప్రశ్నోత్తరాలు 25% అదనం

సంకలనము 12 ప్రకటనలు చేయు

వారికి కొంటాకు రేటు వర్తింతును

* కవులు, కళాకారులు, రచయితలు మొదలైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంకా

లేవకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించవలెను

మేనేజరు, భారతి,

చిదామి.

పంచామృతము

కావ్యసంపుటి; రచన : శ్రీమతి యం. ఆదిలక్ష్మి, ప్రాప్తిస్థానము : రచయిత్రి, 15 ముజఫర్ జంగ్ బహదూర్ రోడ్, తిరువల్కేణి, మద్రాసు-5; నెల 1-8-0.

ఈ గ్రంథానికి శ్రీ నిశుదవోలు వెంకటరావు గారు ఆరుపేజీల ఆముఖం నెలయించారు. కాని ఆ ఆముఖంలో ఈ గ్రంథంలోని కావ్యఖండాల గుణాగుణములను గురించి లేకమా పంమర్శించారు కాదు.

దిధి, తీరము, ఘృతము, కర్కర, మధువు యీ అయినను కలిసినది పంచామృతము. ఈ సంపుటిలో, తిమ్మక్క, లీలావతి, గుండ్రమడవి, మొల్ల, తరిగొండ వేంగమాంబ—ఈ అయిదుగురు విదుషీమణులనూ సంస్కరించుతూ అయిదు కీకర్తీలలో పద్యరచన లున్నాయి. అందుచేత 'పంచామృతము' అన్న పేరు పార్థకం. ఆదిలక్ష్మిగారికి తెలుగు భాషపైన చక్కని అధికారం వున్నట్లు కనుపించుతుంది. ఒడిగుడుకులులేని సరికొత్తైన వాక్కు; రచన నిర్మలవాహినిగా పాగిపోతుంది. పద్య నిర్మాణంలో కూడా ప్రాచీనులలో గల ఒకపులను కొన్నిటిని కైవసం చేసుకున్నారు. ఉదాహరణకు :

అడుది తమ కంఠని, పా
రాడగ దొంగొమ్మ పూరుమెధిపతుల్ చే
యావక, కాలాడక, తల
లూడిపవన దిగిరి పోరిలో రుద్రమచే.

కాని, కావ్యనిర్మాణానికి కేవల భాషాశక్తి, పద్య నిర్మాణాశక్తి మాత్రమే చాలవు. ఇవి నిజమైన కవితా శక్తికి అలంకారములు కావలసినవిగాని యేవే కావ్యంగా నిల్చులేవు. రసపుష్టి కావ్యానికి ప్రాణం. దానిని నిర్మించగలది స్వని. ఓటిని సాధించుకొక పోలే రచయిత్రి కావ్యరంగంలో పైకి రాతారు. కేవల వాద్యం కావ్యంగా తీవించలేను. కరుణరసాన్ని చిప్పల చేయటానికి మహావకాశం గల లీలావతి పరిణామం లాంటి కథావస్తువును నీకరించి కూడా, విజయం పొందలేక పోయారు.

కావ్యనిర్మాణం అనిధారావశ్రం. అని యెంతటి విషయాలైనా సరే, మనకు అభిలాష వున్న సంగతులన్నీ తోచిన చోటల్లా చెప్పివేయటానికి అనువుగాదు. తిమ్మక్క కావ్యమంతా అయినతరువాత శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారిని గురించిన చివరిపద్యం పైరచనలో సాధించిన రనిలేకాన్ని తుడిచి వేసేదిగావుంది.

మరొకటి: కేవల భావాభిమానం (Sentiment) ఈనాడు కావ్య నిర్మాణానికి చాలదు. కావ్య సాంకేతిక సరిజ్ఞానంతో పాటు, విస్తృతమైన జైజ్ఞానిక ప్రాభవాన్ని సంతరించు కుంటేనే గాని ఈనాడు యెవరూ కవిత్వాన్ని అలంకరించలేరు.

ఆదిలక్ష్మిగారి జన్మస్థానం ఆత్మకూరట; అంతే కవయిత్రి మొల్ల జన్మస్థానం. అకారణంగా మొల్ల యెడల వీరికీ సమాజంగా అభిమానం. అట్లున్న కొంత ఉదాత్తంగానే నిర్వహించారు.

కమ్మని తేటతెనుసుడి
కారముతో సరసారయ్య క్రితో
ముమ్మరమైన నీకవనము—

ఇత్యాది పదబంధాలు కొన్ని ముచ్చటగా వున్నాయి.

శ్రీ త్యాగరాజు చరిత్రము

పద్య కావ్యము: రచన : శ్రీ నల్లూర్ చక్రవర్తుల కృష్ణమాచార్యులు; ప్రాప్తిస్థానం: రచయిత, గోవిందరాజుల పేట-విజయవాడ 2. నెల గు 1-0-0.

రచయితకు సంస్కృతాంధ్రముల యందూ, పద్యనిర్మాణమందూ అత్యంతమైన ప్రతిభాసంపత్తు లున్నాయి. భక్తిరసపూరితమైన ఈ రచన ప్రశంసాపాత్రంగా వుంది. త్యాగయ్య మధుర భావలను వీరు పద్యములలోనికి సంతరించు కొన్న విధానం అద్భుతం.

బాల! కుశిలా! హేల
చేలా! కుజనపరిపాల! శ్రీ రమణీహృ
లోలా! వీరవిద్యుత విశిఖ
బోలా! దీప్తవహల! జలదవినీలా!

“బాలకవనముచెల” అన్న కృగిని అలా పైవిధంగా పోతపోయారు. ఇలా అనేకం.

అమృతాంజనము

ఎంత భయంకరమైన
కారి నొప్పి నైనా తీవ్రమైన
జ్వరమంది

అక్షరాధి ప్రజలు 1993 నుంచి
దేశమంతటా అమృతాంజనాన్ని వారు
కున్నారు. అమృతాంజనము నెలుగులు,
వాపులు, కంనొప్పి, పళ్లబోలు, తలుచులు,
దగ్గులు మొదలైన వాటిని ఉపశమింపజేస్తుంది.
అమృతాంజనము
అద్వైత వైద్యం
దివ్య వైద్యము.

అమృతాంజనం
లిమిటెడ్,
హైదరాబాద్.

హైదరాబాద్-1, కలకత్తా-1.

